

ศึกษาประเพณีสงกรานต์ : กรณีศึกษาคุณค่าของประเพณีการสมโภชและสงน้ำ
หลวงพ่อพระใสที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย
จังหวัดหนองคาย

**A STUDY OF SONGKRAN FESTIVAL : A CASE STUDY THE VALUE OF THE
CELEBRATION AND THE BATHING TRADITION OF LUANG
PHOR PRA SAI WITH THE COMMUNITIES IN THE
MUNICIPALITY NONG KHAI PROVINCE**

พระมหาชนะชัย ภูริวฑฒโก (ศรีภูมัตย์)

วิทยานิพนธ์เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

ศึกษาประเพณีสงกรานต์ : กรณีศึกษาคุณค่าของประเพณีการสมโภชและสร้าง
หลวงพ่อพระใสที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย
จังหวัดหนองคาย

พระมหาชนะชัย ฐิริวัฒน์โก (ศรีภูมัตย์)

วิทยานิพนธ์เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A Study of Songkran Festival : A Case Study the Value of the
Celebration and the Bathing Tradition of Luang
Phor Prasai with the Communities in the
Municipality Nong khai Province**

Phramaha Chanachai Bhūrivaddhako (Sriphumat)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นักศึกษานิพนธ์
เรื่อง “ศึกษาประเพณีสงกรานต์ : กรณีศึกษาคุณค่าของประเพณีการสมโภชและสรงน้ำหลวงพ่อพระ
ใสที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร,ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร,ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร.หอมหวล บัวระภา)

กรรมการ

(พระมหาปริญญา วรญาโน,ดร.)

กรรมการ

(พระครูจิตรธรรมธัช, ผศ.ดร.)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาปริญญา วรญาโน,ดร.

ประธานกรรมการ

พระครูจิตรธรรมธัช,ผศ.,ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหาชนะชัย ศรีภูมัตย์)

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์	: ศึกษาประเพณีสงกรานต์ : กรณีศึกษาคุณค่าของประเพณีการสมโภชและ สร้างน้ำหลวงพ่พระใสที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาล เมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย
ผู้วิจัย	: พระมหาชนะชัย ภูริวฑฒโก (ศรีภูมัตย์)
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	: พระมหาปริญญา วรญาโณ,ดร. ป.ธ.๓, ศนบ. (บริหารการศึกษา), พธม. (พระพุทธศาสนา), พธด. (พระพุทธศาสนา) พระครูจิรธรรมธัช,ผศ.,ดร. ป.ธ. ๔, พธ.บ. (พระพุทธศาสนา), พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), Ph.D. (Buddhist Studies)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเรื่องนี้ คือ (๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์ (๒) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาประเพณีการสมโภชและการสร้างน้ำหลวงพ่พระใส (๓) เพื่อศึกษาคุณค่าของประเพณีการสมโภชและการสร้างน้ำหลวงพ่พระใส ที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มตัวอย่างผลของการวิเคราะห์ข้อมูล สามารถสรุปผลการวิจัยดังนี้

ผลการวิจัยพบว่า

วันสงกรานต์ ถือเป็นประเพณีวันขึ้นปีใหม่ของไทยมาแต่โบราณ สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของความเป็นไทยได้อย่างเด่นชัด โดยใช้น้ำเป็นสื่อในการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรี ถือเป็นประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของคนไทย มีความงดงาม มีคุณค่าสาระเป็นช่วงเวลาแห่งการรักษากายใจ การแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ และแสดงความปรารถนาดี ความเอื้ออาทรต่อญาติมิตรและแขกผู้มาเยือนนับเป็นประเพณีแห่งการสมานสามัคคีทั้งในครอบครัวและชุมชน

ในปัจจุบันนี้ประเพณีการสมโภชและสร้างน้ำองศ์หลวงพ่พระใส นั้น ได้เริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๒ - ๑๘ เมษายนของทุกปี ถือได้ว่าเป็นประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญสำหรับชาวหนองคายมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยทุกฝ่ายต่างร่วมมือร่วมใจกันเป็นสมานฉันท์ ในการที่จะช่วยกันผดุงรักษาขนบประเพณีอันดีงาม ซึ่งได้มีการจัดกิจกรรมต่างๆ ในช่วงเทศกาลดังกล่าว อันนำไปสู่คุณค่าในด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างมากมายต่อชุมชนภายในเขตเทศบาลจังหวัดหนองคาย คุณค่าที่เกิดขึ้นจากประเพณีการสมโภชและสร้างน้ำองศ์หลวงพ่พระใส สามารถแยกได้ดังนี้คือ

คุณค่าทางด้านความเชื่อและศาสนา พบว่าความเชื่อของผู้คนในชุมชนนั้น ได้สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ยังคงปฏิบัติต่อเนื่องกันมาไม่ขาดสาย แม้ว่าจะอยู่ท่ามกลาง

กระแสของความเจริญทางด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่เข้ามาสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนเรา ตามความเชื่อในทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นความเชื่อที่มีเหตุผลหลักที่ถือปฏิบัติตามแนวทางหลักคำสอน ที่จะช่วยเสริมสร้างคุณค่าในแต่ละด้านให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น หลักของการบูชา หลักของความกตัญญูต่อบุคคล หลักของความสามัคคี หลักของสังคหวัตถุ ๔ หลักของสาราณียธรรม ๖ เป็นต้น

คุณค่าทางด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี พบว่าประเพณีการสมโภชและสงฆ์นำหลวงพ่อบุญมา ในเทศกาลตรุษสงกรานต์ ก็เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นกรอบและเป็นแบบแผนให้คนในสังคมได้ยึดถือและปฏิบัติ หล่อหลอมก่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่สง่างาม และชี้ให้เห็นว่าชาวจังหวัดหนองคาย ให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนามาตั้งแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบัน ทุกคนในชุมชนจึงมีส่วนร่วมในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีให้ยั่งยืนถาวรสืบไป

คุณค่าทางด้านสังคม พบว่าสังคมของชาวจังหวัดหนองคาย เป็นสังคมที่มีอิทธิพลของพระพุทธศาสนาชัดเจนมาก ถึงแม้ว่าจะผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมก็ตาม ในกระบวนการประเพณีและการประกอบพิธีกรรมนั้น เป็นการประสานร่วมมือกันของคนในสังคมเพื่อทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้สังคมมีความรู้สึกถึงความเป็นพวกพ้องเป็นหมู่เหล่าและร่วมกันรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่เคยปฏิบัติมา

คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ พบว่าในด้านเศรษฐกิจและส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดหนองคายนั้น สามารถสร้างค่านิยมให้เกิดขึ้นแก่คนในชุมชนเขตเทศบาลจังหวัดหนองคาย เกิดการจับจ่ายใช้สอยภายในจังหวัด จึงทำให้เกิดคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจและยังเป็นการส่งเสริมทางการท่องเที่ยวของจังหวัด ทำให้ประชาชนที่อยู่ภายในชุมชนต่างก็ภูมิใจในถิ่นกำเนิด และร่วมกันอนุรักษ์รักษาประเพณีให้ยาวนานต่อไป

Thesis Title : A Study of Songkran Festival : A Case Study the Value of the Celebration and the Bathing Tradition of Luang Phor Prasai with the Communities in the Municipality Nong khai Province

Researcher : Phramaha Chanachai Bhūrivaddhako (Sriphumat)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Parinya Varaṇāno, Dr. Pali III, B.A. (Educational Administration), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Phrakhru Jiradhammathach, Asst. Prof. Dr. Pali IV, B.A. (Buddhist Studies), M.A. (Buddhist Studies) Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : February 12, 2017

Abstract

The purposes of this research were; 1) to study the history of Songkran Festival 2) to study the history of the traditional celebration and water-pouring on Laungpho Phrasai and 3) to study the value of the traditional celebration and water-pouring on Laungpho Phrasai towards the community in the territory of Nongkhai Municipality, Nongkhai Province. As a form of qualitative research Storing information from field samples, the results of data analysis Findings can be summarized as follows.

The results of research were found that the Songkran Festival Day is regarded as the New Year of Thai People from the ancient time. It reflects on the dominant characteristics of Thai people by using water as the media to make friendship. This tradition is regarded as the important characteristics of Thai people. It is an attractive and valuable during the time of protecting the body and mind. To express the gratefulness to the benefactors, the good aspiration, benevolence to relatives and the guests who come to visit are regarded as the tradition to create the unity both in the family and the community.

At present, the tradition of the Immaculate Conception and the water of Luang phor phra sai Starts from 12th to 18th April every year It is a tradition and

ritual for the Nong Khai people from the past to present. All parties are mutually supportive in their efforts to maintain a good tradition. There are activities organized during the festival, which leads to a great deal of value to the community within Nong Khai Municipality. The values derived from the tradition of the Immaculate Conception and the Water of Luang phor phra sai can be separated as follows.

For the aspect of belief and religion, it is found that the belief of people in that community inherit from the ancient people to the present and this belief is still practiced continuously, even though to live in the middle of the trend of the modern technological progress related to the lifestyle of humanity. The belief of Buddhism is the reasonable belief and the practical principle in accordance with the teaching that enhance to create the value in each aspect for efficiency such as the principle of worship, the principle of gratefulness, the principle of unity, the principle of four bases of sympathy and the principle of 6 states of conciliation etc. For the aspect of value of protection of culture and tradition, it is found that the traditional celebration and water-pouring on Laungpho Prasai in Songkran Festival are one proportion of culture and tradition which are the lifestyle of people in society. These are the frame and the format for people to hold and practice and reform to create the beautiful image and indicate that people in Nongkhai Province deliver an importance to support Buddhism from the ancient time to the present. Everyone in the community should participate in inheriting the custom and tradition to sustain continuously.

For the value of society, it is found that the society of Nongkhai people is based on the Buddhist influence clearly, even though it is mixed together with the early belief in accordance with the process. The tradition and the ritual performance must be participated with people in society in order to Buddhist ritual performance. This makes the society realize of friendship and participate in maintaining the tradition as practiced. For the value aspect, it is found that in the economical aspect and tourism of Nongkhai Province, it can create the value in society in the territory of Nongkhai municipality and it results from payment in Nongkhai Province. This makes the economical value and enhance the provincial tourism and make people in the community proud in their location and participate in observing the tradition for a long run.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้ก็ด้วยดี เพราะความเมตตาอนุเคราะห์จากผู้มีอุปการคุณหลายฝ่ายด้วยกัน ผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณคณะอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ คือ พระครูจิรธรรมธัช, ผศ.,ดร., พระมหาปริยญา วรญาโณ, ดร. ที่กรุณาเสียสละเวลาให้คำแนะนำปรึกษา ตรวจสอบแก้ไข และปรับปรุงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนแล้วเสร็จสมบูรณ์ด้วยดี

กราบขอบพระคุณ พระราชรัตนาลงกรณ์, ดร. รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ผู้เป็นเสมือนหนึ่งพ่อแม่ครูอาจารย์ผู้ได้เมตตาสั่งสอนและเป็นแบบอย่างที่ดีในพระพุทธศาสนาอันเป็นการปลูกฝังสัมมาทิฐิอย่างมั่นคงให้กับผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณ พระราชนทร์ วิสารโท, ผศ.,ดร. อาจารย์ป๋อ.บุญส่ง สิ้นธุ์นอก ผศ.,ดร. เจษฎา มุลยาพอ และพระมหามนตรี ธมมวชิโร (น้องชายสุดที่รัก) ที่คอยตรวจสอบแก้ไขรูปแบบในการทำวิจัยให้ถูกต้อง พร้อมทั้งคอยให้คำแนะนำปรึกษาและให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา

ขอขอบพระคุณ คณะครูบาอาจารย์จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ที่ได้บรรยายและให้ความรู้ตลอดมา ขอขอบคุณผู้เขียนตำราให้ได้ค้นคว้า

ขออนุโมทนาขอบคุณผู้ที่ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ทุกๆ ท่าน ที่ได้ให้ข้อมูลคำแนะนำและอำนวยความสะดวก ในการให้การสัมภาษณ์เกี่ยวกับประเพณีการสมโภชและสร้างน้ำองค์หลวงพ่อพระใส ในเทศกาลตรุษสงกรานต์

ท้ายสุดคือกำลังใจจากแม่หนูจันทร์ ศรีภูมัตย์, พ่อทราย ทำนองชันษา, ยายชาลี อบเชย, ยายจันทิ โพธิ์หนองบัว, ยายทองสี มัจฉาวัง และญาติพี่น้องทุกๆ ท่าน ที่คอยอำนวยความสะดวกและปัจจัยหลายๆ ด้าน พร้อมทั้งสนับสนุนและเป็นกำลังใจในการศึกษาวิจัยมาโดยตลอด บุญกุศลที่ได้จากการทำงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมสักการะเป็นพุทธบูชาแด่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า คุณบิดามารดา ครูบาอาจารย์ ผู้มีอุปการคุณ และกัลยาณมิตรทุกๆ ท่าน

พระมหาชนะชัย ฐิริวฑฒโก (ศรีภูมัตย์)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(จ)
สารบัญ	(ฉ)
สัญลักษณ์และคำย่อที่ใช้ในการวิจัย	(ช)
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๖
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ บททวนเอกสารและงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย	๑๓
๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับการจากการวิจัย	๑๔
บทที่ ๒ ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับคติความเชื่อประเพณีสงกรานต์	
๒.๑ ความหมายและความเป็นมาของประเพณีสงกรานต์	๑๕
๒.๒ สงกรานต์กับการเปลี่ยนศักราชใหม่	๑๗
๒.๓ สงกรานต์กับการเปลี่ยนนักษัตร	๑๙
๒.๔ สงกรานต์ในวรรณกรรมและตำนานของคนไทย – ไทย	๒๑
๒.๔.๑ สงกรานต์ในความทรงจำผ่านวรรณกรรมของคนไทย	๒๒
๒.๔.๒ ตำนานสงกรานต์ไทยกลืนอายุมอญ	๒๘
๒.๔.๓ ตำนานสงกรานต์ของคนไทยกลุ่มต่างๆ	๓๓
๒.๔.๔ มองคนไทย-ไทยผ่านวรรณกรรมและตำนานสงกรานต์	๓๖
๒.๕ ประเพณีสงกรานต์ในแต่ละภูมิภาค	๓๘
๒.๕.๑ ประเพณีสงกรานต์ของภาคกลาง	๓๙
๒.๕.๒ ประเพณีสงกรานต์ของภาคเหนือ	๓๙

๒.๕.๓ ประเพณีสงกรานต์ของภาคใต้	๔๐
๒.๕.๔ ประเพณีสงกรานต์ของภาคอีสาน	๔๑
บทที่ ๓ ประเพณีและพิธีกรรมการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่พระใส	
๓.๑ บุญเดือนห้าหรือบุญสงกรานต์ในลาวและอีสาน	๔๓
๓.๑.๑ บุญปีใหม่ “สงกรานต์ลาว”	๔๔
๓.๑.๒ ประเพณีบุญเดือนห้า-สงกรานต์ของชาวอีสาน	๔๖
๓.๒ ประวัติความเป็นมาหลวงพ่พระใส	๕๐
๓.๒.๑ ประวัติสมัยแรกสร้าง	๕๐
๓.๒.๒ เหตุการณ์สมัยพระเจ้าอัยยโกโพธิสัตว์เจ้า (พระยาแสนสุรินทร์)-พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช	๕๔
๓.๒.๓ เหตุการณ์สมัยพระเจ้าสิริบุญสาร	๕๖
๓.๒.๔ เหตุการณ์สมัยรัชกาลที่ ๓ : สมัยปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์	๕๗
๓.๒.๕ เหตุการณ์ที่เมืองหนองคาย พ.ศ. ๒๓๗๙ - ๒๓๘๒	๕๙
๓.๒.๖ เหตุการณ์ที่เมืองหนองคาย พ.ศ. ๒๓๙๙ - ๒๔๐๐	๖๑
๓.๓ ประเพณีและพิธีกรรมการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่พระใสในอดีต	๖๖
๓.๓.๑ ประเพณีสมโภชหลวงพ่พระใสในอดีต	๖๗
๓.๓.๒ ประเพณีบุญเดือน ๗ หรืองานบุญบั้งไฟ	๖๙
๓.๓.๓ ประเพณีการขอฝน	๗๐
๓.๔ ประเพณีและพิธีกรรมการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่พระใสในปัจจุบัน	๗๒
๓.๔.๑ บรรยากาศการจัดสถานที่งานเทศกาลตรุษมหาสงกรานต์ ของวัดโพธิ์ชัย	๗๒
๓.๔.๒ พิธีบวงสรวงบูชาพระธาตุอรหันต์และเพื่อนรำเพื่อถวาย หลวงพ่พระใส	๗๔
๓.๔.๓ พิธีการขอขมาต่อองค์หลวงพ่พระใส	๗๙
๓.๔.๔ พิธีอัญเชิญหลวงพ่พระใสในเทศกาลตรุษมหาสงกรานต์	๘๑
๓.๔.๕ สถานที่ทำบุญกุศลวัดโพธิ์ชัยในเทศกาลตรุษสงกรานต์	๘๔
๓.๔.๖ พิธีเวียนเทียนสมโภชหลวงพ่พระใส	๘๖
๓.๔.๗ พิธีการจัดขึ้นในระหว่างการสมโภชและสงฆ์ หลวงพ่พระใส	๘๗
๓.๔.๘ พิธีอัญเชิญหลวงพ่พระใสขึ้นประดิษฐานบนพระอุโบสถ	๙๐

**บทที่ ๔ คุณค่าของประเพณีการสมโภชและสร้างน้ำหลวงพ่พระใสที่มีต่อชุมชน
ในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย**

๔.๑ สภาพปัจจุบันของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย	๙๒
๔.๑.๑ ประวัติศาสตร์จังหวัดหนองคาย	๙๒
๔.๑.๒ สัญลักษณ์ประจำจังหวัดหนองคาย	๙๔
๔.๑.๓ ภูมิศาสตร์ของจังหวัดหนองคาย	๙๕
๔.๑.๔ ที่ตั้งเทศบาลเมืองหนองคาย	๙๖
๔.๑.๕ สภาพของเทศบาลเมืองหนองคายในปัจจุบัน	๙๗
๔.๒ คุณค่าของประเพณีการสมโภชและสร้างน้ำหลวงพ่พระใสที่มีต่อชุมชน ในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย	๙๙
๔.๒.๑ คุณค่าทางด้านความเชื่อและศาสนา	๙๙
๔.๒.๒ คุณค่าทางการสืบสานอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณี	๑๒๔
๔.๒.๓ คุณค่าทางด้านสังคม	๑๒๘
๔.๒.๔ คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว	๑๓๕

บทที่ ๕ บทสรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๔๒
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๔๕

บรรณานุกรม ๑๔๗

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก	หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือ ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์	๑๕๖
ภาคผนวก ข	ตัวอย่างหนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เก็บข้อมูล เพื่อการวิจัย	๑๕๙
ภาคผนวก ค	แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๖๗
ภาคผนวก ง	ภาพเกี่ยวกับงานประเพณีการสมโภชและ สร้างน้ำหลวงพ่พระใส	๑๗๑
ภาคผนวก จ	ภาพผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์	๑๗๙

ประวัติผู้วิจัย ๑๘๓

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลัก ในการอ้างอิง ซึ่งจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๙๑/๕๗. หมายความว่า ระบุถึง พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๙๑ หน้าที่ ๕๗ เป็นต้น ทั้งนี้ โดยใช้ระบบคำย่อ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.จุ. (ไทย) = วินัยปิฎก จุฬวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)

ที.ปา. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิภวรรค (ภาษาไทย)

อง.ปญจก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต (ภาษาไทย)

อง.ฉก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต (ภาษาไทย)

ขุ.ขุ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ (ภาษาไทย)

ขุ.ชา. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก (ภาษาไทย)

ฎีกาพระวินัยปิฎก

วินย.ฎีกา (ไทย) = วินยาลังการฎีกา (ภาษาไทย)

มงคลัตถทีปนี

มงคล. (บาลี) = มงคลตฤทีปนี (ภาษาบาลี)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วิถีชีวิตของชาวไทยส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ชาวไทยร้อยละ ๙๕ % นับถือพระพุทธศาสนา และได้นำหลักการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิต จนกลายมาเป็นรากฐานทางวัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์ เป็นมรดกของชาติไทย トラบเท่าทุกวันนี้ สังคมไทยมีหลักปฏิบัติและวิถีชีวิตอยู่บนหลักของพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน หลักธรรมคำสอนและความเชื่อตลอดจนแนวปฏิบัติตนตามหลักศาสนา ได้ซึมซาบอยู่กับวิถีชีวิตของคนไทยทุกคน จึงกล่าวได้ว่าสังคมไทยทุกระดับได้รับเอาความเชื่อทางศาสนาเป็นแบบอย่างแห่งการดำเนินชีวิต จนก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมขึ้นมา มนุษย์จึงพยายามหาวิธีที่จะก่อให้เกิดผลดี และเกิดความสุขให้กับชีวิต จึงทำให้เกิดเป็นแนวทางปฏิบัติ ที่เป็นพิธีกรรมเกิดขึ้น พิธีกรรมเป็นสิ่งประดิษฐ์คิดค้นทางสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นสื่อ และหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จตามสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งมีผลมาจากความเชื่อ ก่อให้เกิดเป็น “ประเพณี” ของแต่ละสังคม เมื่อคนในสังคมมีความเชื่อต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จึงก่อให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใส และปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน จนกลายมาเป็นประเพณีพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น^๑

ในบรรดาประเพณี พิธีกรรม ซึ่งมีอยู่หลากหลายประเพณีพิธีกรรมที่ชาวไทยตามภูมิภาคต่างๆ ได้ยึดถือปฏิบัติอยู่นั้น อาจจะมีรายละเอียดของลำดับวิธีการประกอบพิธีทั้งที่เหมือนหรือแตกต่างกันอยู่บ้าง ในรายละเอียด แต่ทั้งนี้องค์ประกอบหลักทางด้านคติความเชื่อล้วนแต่มีลักษณะที่เหมือนกันทั้งสิ้น คือเป็นการประกอบประเพณีพิธีกรรมภายใต้ความเชื่อในเรื่องของความศรัทธาในศาสนา โดยเฉพาะความศรัทธาในพุทธศาสนา ความเชื่อในเรื่องอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่เชื่อว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติสามารถบันดาลเหตุร้ายหรือเหตุดี ให้กับผู้คนในสังคม ในครอบครัวได้ ทั้งยังเชื่อว่าเป็นการสร้างความเป็นสิริมงคล และความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดขึ้น^๒

ประเพณีวันสงกรานต์ ถือว่าเป็นประเพณีวันขึ้นปีใหม่ของไทยมาแต่โบราณ เป็นประเพณีที่งดงาม อ่อนโยน เอื้ออาทร และเต็มไปด้วยบรรยากาศของความกตัญญู ความสนุกสนาน ความอบอุ่น และการให้เกียรติเคารพซึ่งกันและกัน สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของความเป็นไทยได้อย่างเด่นชัด

^๑กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, **พิธีกรรมและประเพณี**, (กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๓.

^๒Tambiah, S.J. **Buddhism and The Spirit Cult, in North-East Thailand**, (Cambridge: Cambridge University Press, 1975), p. 76.

โดยใช้น้ำเป็นสื่อในการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรี ปัจจุบันแม่ไทยเราจะนับวันที่ ๑ มกราคมของทุกปี เป็นวันขึ้นปีใหม่แบบสากลนิยม แต่ลักษณะพิเศษและกิจกรรมที่คนในชุมชนได้ถือปฏิบัติสืบเนื่องมาอย่างยาวนาน ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญทำทาน การอุทิศส่วนกุศลแด่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ การสงฆ์น้ำพระการรดน้ำขอพรผู้ใหญ่ การเล่นสาดน้ำ และการละเล่นรื่นเริงต่างๆ ล้วนทำให้ชาวไทยส่วนใหญ่ยังถือประเพณีสงกรานต์เป็นปีใหม่แบบไทยๆ ว่าเป็นเทศกาลแห่งความเอื้ออาทร เกื้อกูลผูกพันซึ่งกันและกัน ช่วงเทศกาลสงกรานต์จะตรงกับวันที่ ๑๓ – ๑๕ เมษายนของทุกปี ซึ่งรัฐบาลได้ประกาศให้เป็นวันหยุดราชการต่อเนื่องกัน เพื่อให้ประชาชนที่ทำงานในต่างท้องที่ได้กลับไปยังถิ่นฐานของตน เพื่อไปร่วมทำบุญ เยี่ยมเยียนญาติผู้ใหญ่ บุพการี และเล่นสนุกสนานกับครอบครัว เพื่อนฝูง นอกจากไทยแล้วหลายๆ ประเทศอย่าง มอญ พม่า เขมร ลาว รวมถึงชนชาติไทยเชื้อสายต่างๆ ในจีน อินเดีย ต่างก็ถือตรุษสงกรานต์เป็นประเพณีฉลองปีใหม่เช่นเดียวกับเรา เพียงแต่ในประเทศไทยนั้นได้มีการสืบสานและวิวัฒนาการประเพณีสงกรานต์ จนมีเอกลักษณ์อันโดดเด่นกลายเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ ที่มีความพิเศษจนแม้แต่ชาวต่างชาติก็ยังให้ความสนใจ และรู้จักประเพณีนี้เป็นอย่างดี^๓

อย่างไรก็ตามประเพณีวันสงกรานต์ ในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ดินแดนบ้านเมืองในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอีสานของราชอาณาจักรไทย ก็จะมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมร่วมกัน เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของภาคอีสานก็เคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง ที่มีอาณาเขตปกครองสองฝั่งแม่น้ำโขงในบริเวณลุ่มน้ำโขงตอนกลาง ดังนั้น รูปแบบวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนทั้งสองฝั่งโขงในลาว และอีสานปัจจุบันจึงมีความคล้ายคลึงกันในหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิถีปฏิบัติตาม “ฮีตสิบสอง” ซึ่งเป็นงานบุญประจำเดือนที่ต้องปฏิบัติครบทั้ง ๑๒ เดือน ในรอบหนึ่งปีได้แก่ เดือนอ้าย - บุญเข้ากรรม, เดือนยี่ - บุญคูณลาน, เดือนสาม - บุญข้าวจี, เดือนสี่ - บุญผะเหวด (พระเวสสันดร), เดือนห้า - บุญสงกรานต์, เดือนหก - บุญบั้งไฟ, เดือนเจ็ด - บุญซำฮะ, เดือนแปด - บุญเข้าพรรษา, เดือนเก้า - บุญข้าวประดับดิน, เดือนสิบ - บุญข้าวสาก, เดือนสิบเอ็ด - บุญออกพรรษา และเดือนสิบสอง - บุญกฐิน

“บุญเดือนห้า” จะจัดขึ้นในช่วงเดือน ๕ ตามปฏิทินจันทรคติ ซึ่งจะตรงกับช่วงเดือนเมษายนตามปฏิทินสุริยคติ เป็นอีกงานบุญหนึ่งที่ชาวลาวและชาวอีสานให้ความสำคัญเป็นอย่างมากเนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับการเคารพนับถือบรรพบุรุษ และเป็นงานบุญที่ทำให้เกิดความสนุกสนานขึ้นในชุมชน เพราะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการสาดน้ำท่ามกลางความแห้งแล้ง และอากาศที่ร้อนระอุจึงเป็นงานบุญที่หลายคนตั้งตารอคอย เพื่อให้เวียนมาถึงเร็วๆ บุญเดือนห้าของชาวลาวและชาวอีสาน

^๓ประเพณีสงกรานต์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.baanjommyut.com/library/songkran/index.html> [๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๐].

จึงมีลักษณะเดียวกันกับ “ประเพณีสงกรานต์” ที่ปรากฏในประเทศไทยปัจจุบัน เพราะจัดขึ้นในช่วงเดียวกัน คือระหว่างวันที่ ๑๓ - ๑๕ เมษายนของทุกปี และมีความเป็นมาของประเพณีร่วมกัน โดยการอธิบายผ่านนิทาน “ปัญหาท้าวทิลพรหม” แต่ก็จะมีรูปแบบกิจกรรมงานบุญที่แตกต่างกันออกไปผ่านบริบททางสังคมและกาลเวลา^๕

หลวงพ่พระใส่นั้น เป็นพระพุทธรูปขัดสมาธิราบปางมารวิชัย หล่อด้วยทองสีสุก มีพระรูปลักษณะงดงามมาก ขนาดหน้าตักกว้าง ๒ คืบ ๘ นิ้ว ส่วนสูงจากพระชงฆ์เบื้องล่างถึงยอดพระเศียร ๔ คืบ ๑ นิ้ว ของช่างไม้ ปัจจุบันได้ประดิษฐานอยู่ภายในพระอุโบสถวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) เป็นพระพุทธรูปที่ผู้หล่อประสงค์จะให้เป็นที่ใช้สำหรับแห่มาแต่ดั้งเดิมอยู่แล้ว ดังสังเกตได้จากห่วงกลมๆ ๓ ห่วง ที่โตกว่านิ้วมือที่ติดกับพระแท่น คือติดกับองค์พระเอาไว้สำหรับสอดเชือกขึ้นกับยานแห่ ชาวจังหวัดหนองคายมีความศรัทธา เคารพนับถือ หลวงพ่พระใส่ว่าศักดิ์สิทธิ์มาก โดยถือว่าหลวงพ่เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธรูปเจ้า เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนเป็นสำคัญ จากความศรัทธาเลื่อมใสนี้ จึงได้มีประชาชนจำนวนมากมาขอบนบาน ขอพรต่อองค์หลวงพ่พระใส บางคนจะขอพรให้แคล้วคลาดเดินทางปลอดภัย ขอให้มีความสุขแข็งแรงตลอดปี ขอให้มีความสุขในการทำงานที่เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า ขอให้บุตรตามสมความปรารถนา เมื่อพรสัมฤทธิ์ผลแล้วก็จะมาสักการะแก้บนในช่วงสงกรานต์^๖ หลวงพ่พระใสจึงถือเป็นจุดศูนย์รวมทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เป็นที่เคารพสักการะอย่างยิ่งของประชาชนชาวจังหวัดหนองคาย จังหวัดใกล้เคียง และพี่น้องประชาชนชาวลาว

สำหรับประเพณีการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่พระใส ในเทศกาลตรุษสงกรานต์ของวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) จังหวัดหนองคายนั้น เป็นประเพณีที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ และปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนานจวบจนถึงปัจจุบัน ประเพณีดังกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นประเพณีที่ทำให้เกิดความสำคัญในด้านต่างๆ มากมายเช่น ความสามัคคี ความกตัญญู ความเสียสละ เป็นต้น ทั้งยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนชาวจังหวัดหนองคาย จังหวัดใกล้เคียง และพี่น้องประชาชนชาวลาว จึงมีคำกล่าวที่มักจะได้ยินอยู่เสมอว่า “ใครก็ตามที่เป็นชาวจังหวัดหนองคาย และเป็นลูกหลานขององค์หลวงพ่พระใสแล้ว เมื่อถึงยามวันสงกรานต์ แม้จะต้องทำงานหรืออยู่แห่งหนตำบลใดก็ตาม ก็จะต้องกลับมาเพื่อที่จะร่วมกันอัญเชิญหลวงพ่พระใส ออกมาจากพระอุโบสถในทุกๆ ปี เพราะนั่นถือเป็นสัญญาณสำหรับทุกๆ คน” โดยงานจะกำหนดจัดขึ้นในวันที่ ๑๓ - ๑๗ ของเดือนเมษายน ซึ่งตรงกับเทศกาลตรุษสงกรานต์ หรือวันขึ้นปีใหม่ไทยของทุกปี โดยจะมีการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่พระใส ด้วยการ

^๕สาร สารทัศน์นันทน์, ฮิตสิบสอง-คลองสิบสี่, (เลย: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูเลย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๒๕ - ๑๓๐.

^๖อุทุม เขยกิจวงศ์, ตำนานพระลาวล้านช้าง(พระสามพี่น้อง), (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสริมปัญญา, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖๑.

ประกอบพิธีกรรมอัญเชิญหลวงพ่อบุญรอดจากพระอุโบสถ วัดโพธิ์ชัย และแห่รอบเมืองหนองคาย เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้มีโอกาสตบสรงน้ำต่อองค์หลวงพ่อบุญรอด ขณะทีเ็นระหว่างการจัดงานก็จะมี การบำเพ็ญบุญกุศลต่างๆ ตลอดงาน พอเมื่อถึงวันที่ ๑๘ เมษายน องค์หลวงพ่อบุญรอดก็จะถูกอัญเชิญกลับขึ้นไปประดิษฐานบนพระแท่นภายในพระอุโบสถดังเดิม

ดังนั้นประชาชนชาวจังหวัดหนองคาย จึงถือว่าประเพณีสมโภชและสรงน้ำหลวงพ่อบุญรอด ในเทศกาลตรุษสงกรานต์นั้น เป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ประจำปี ดังจะเห็นได้จากการที่ชาวชุมชนต่างๆ ในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย ตลอดจนส่วนราชการ พ่อค้าประชาชนเป็นจำนวนมากจะมาร่วมประกอบพิธีกรรมกันที่วัดโพธิ์ชัย เพื่อที่จะได้อัญเชิญหลวงพ่อบุญรอดจากพระอุโบสถ และแห่รอบเมืองหนองคาย เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้มีโอกาสตบสรง ในขบวนแห่องค์หลวงพ่อบุญรอดนั้นก็จะมีลูกหลานที่เคารพศรัทธาบวชเป็นพรหมณ์อุ้มบาตรเดินนำหน้า และทหารก็จะแต่งตัวด้วยชุดไทยโบราณสีแดง เพื่อที่จะลากจูงราชรถที่ประดิษฐานองค์หลวงพ่อบุญรอด ในขบวนแห่ก็จะมีขบวนรถบุปผชาติที่ตกแต่งประดับประดาอย่างวิจิตรสวยงาม พร้อมด้วยพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของชาวคุ้มต่างๆ ในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย มาร่วมในขบวนแห่ เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้ทำการตบสรงในครั้งนี้ด้วย ในระหว่างทางที่องค์หลวงพ่อบุญรอดได้เคลื่อนไปนั้น ก็จะมีประชาชนเป็นจำนวนมากทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด ที่เดินทางเข้ามายังจังหวัดหนองคายในช่วงเทศกาลสงกรานต์ รอดสรงน้ำองค์หลวงพ่อบุญรอดและพระพุทธรูปของชาวคุ้มต่างๆ ที่มาร่วมขบวนแห่กันอย่างเนื่องแน่นในทุกๆ ปี จึงถือได้ว่าประเพณีการสมโภชและสรงน้ำหลวงพ่อบุญรอด ในเทศกาลตรุษสงกรานต์ ที่วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) จังหวัดหนองคายนั้น ประชาชนชาวจังหวัดหนองคาย ตลอดจนถึงส่วนราชการ พ่อค้าประชาชนทั้งหลายต่างมีความเชื่อว่าเมื่อได้ประกอบพิธีกรรมนี้แล้ว ก็จะทำให้ตนเอง ครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชนเกิดความสงบสุข และเป็นสิริมงคลกับชีวิตอย่างสูงสุด ถือเป็นประเพณีที่มีความเป็นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาวจังหวัดหนองคาย ทั้งยังรักษาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตของพวกตนเอาไว้และถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด อันนำไปสู่ความมีคุณค่าทางด้านต่างๆ อย่างมากมายทั้งทางร่างกายและจิตใจ จึงควรค่าแก่การอนุรักษ์ รักษาไว้ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและประเทศชาติสืบต่อไป

จากสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าเรื่องนี้ยังไม่มีการศึกษาวิจัยมาก่อน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง “ประเพณีสงกรานต์ : กรณีศึกษาคุณค่าของประเพณีการสมโภชและสรงน้ำหลวงพ่อบุญรอด ที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” ผลของการศึกษานี้ครั้งนี้ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักเป็นประโยชน์ในการศึกษา และสืบค้นทางวิชาการ รวมทั้งเป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นหรือประเด็นอื่นๆ ในพื้นที่ และพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาประเพณีการสมโภชและการสรงน้ำหลวงพ่อบุญไซ

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาคุณค่าของประเพณีการสมโภชและการสรงน้ำหลวงพ่อบุญไซ ที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาประเพณีสงกรานต์ : กรณีศึกษาคุณค่าของประเพณีการสมโภชและสรงน้ำหลวงพ่อบุญไซ ที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยมุ่งศึกษา ประเพณีสงกรานต์ : กรณีศึกษาคุณค่าของประเพณีการสมโภชและสรงน้ำหลวงพ่อบุญไซ ที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ดังนี้ ๑) คุณค่าทางด้านความเชื่อและศาสนา ๒) คุณค่าทางด้านประเพณีและวัฒนธรรม ๓) คุณค่าทางด้านสังคม ๔) คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ รวมถึงตำราและเอกสารทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และเว็บไซต์ในอินเทอร์เน็ต ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีสงกรานต์ : คุณค่าของประเพณีการสรงน้ำหลวงพ่อบุญไซ ที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

๑.๓.๓ ด้านกลุ่มเป้าหมาย

๑) พื้นที่ ได้แก่ เขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

๒) กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ พระสงฆ์ ข้าราชการ นักปราชญ์ท้องถิ่น ผู้มีส่วนประกอบพิธีกรรม และพ่อค้าประชาชน รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น จำนวน ๑๕ รูป/คน ที่มีภูมิลำเนาอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ระยะเวลาจาก ๒๕๕๙ – ๒๕๖๐

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์

๑.๔.๒ ประวัติความเป็นมาประเพณีการสมโภชและสรงน้ำหลวงพ่พระใส

๑.๔.๓ คุณค่าของประเพณีการสมโภชและสรงน้ำหลวงพ่พระใส ที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ **ความเชื่อ** หมายถึง การยอมรับนับถือในสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริง อาจจะมีหลักฐานอย่างเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้ หรือไม่มีหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ก็ได้ เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจากเหตุผล สติปัญญาหรือศรัทธาของแต่ละบุคคล ที่ยอมรับนับถือในสิ่งนั้น ในที่นี้หมายถึง การยอมรับนับถือในองค์หลวงพ่พระใส ว่าเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์จริง เมื่อได้เข้าร่วมในพิธีกรรมแล้วบารมีสามารถแผ่ปกปักรักษาคุ้มครอง ทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลและอวยชัยให้อยู่เย็นเป็นสุขได้

๑.๕.๒ **ประเพณี** หมายถึง สิ่งที่ดีงาม เป็นกิจกรรมทางสังคมที่ผู้คนส่วนใหญ่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีจุดมุ่งหวังเพื่อให้เกิดความเจริญให้กับตนเองและครอบครัว เช่น มุ่งหวังที่จะได้บุญ มุ่งหวังที่จะให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประทานผลสำเร็จในสิ่งที่ตนเองขอ หรือมุ่งความสุขความสมบูรณ์ให้กับชุมชนและสังคม

๑.๕.๓ **สมโภช** หมายถึง การร่วมเฉลิมฉลองในงานเทศกาลตรุษสงกรานต์ของวัดโพธิ์ชัย โดยเริ่มตั้งแต่แห่อัญเชิญองค์หลวงพ่พระใส ร่วมรดสรงน้ำ ทำบุญและกิจกรรมต่างๆ จนแล้วเสร็จงานเทศกาล

๑.๕.๔ **พิธีกรรมการสรงน้ำ** หมายถึง การจัดเตรียมสถานที่ตลอดถึงขั้นตอนวิธีการต่างๆ ในการประกอบพิธีกรรม เพื่อแสดงความเคารพศรัทธาต่อองค์หลวงพ่พระใส เช่น ขอมมากรรม อุปกรณ์การอัญเชิญลงจากพระอุโบสถ น้ำอบน้ำหอมในการรดสรง ราชรถและริ้วขบวนในการแห่ เป็นต้น

๑.๕.๕ **หลวงพ่พระใส** หมายถึง พระพุทธรูปขัดสมาธิราบปางมารวิชัย ที่สร้างขึ้นในสมัยล้านช้างหล่อด้วยทองสีสุก ซึ่งมีพระพุทธรูปลักษณะที่งดงามมากที่ประชาชนชาวขาวจังหวัดหนองคาย จังหวัดใกล้เคียง และพี่น้องประชาชนชาวลาว ให้ความเคารพนับถือและศรัทธาว่าศักดิ์สิทธิ์

๑.๕.๖ **คุณค่า** หมายถึง ความดีงาม ความมีประโยชน์ที่เกิดจากประเพณีการสมโภชและสรงน้ำหลวงพ่พระใส ประกอบไปด้วยด้านต่างๆ เช่น คุณค่าทางด้านความเชื่อและศาสนา คุณค่าทางด้านประเพณีและวัฒนธรรม คุณค่าทางด้านสังคม คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว เป็นต้น

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยจะทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาเอกสารเกี่ยวกับคัมภีร์พระไตรปิฎก เอกสาร งานวิจัย และงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑.๖.๑ เอกสาร

๑.๖.๑.๑ แปก สนิธิรักษ์ ได้กล่าวถึงประเพณีในหนังสือ “พิธีกรรมและประเพณี” ว่าประเพณีเป็นเรื่องของพิธีการที่ปฏิบัติกันสืบๆ มา มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขบ้าง คงไว้บ้าง ประเพณีย่อมแสดงถึงสัญลักษณ์ของชาติ ไม่ว่าชาติใด ภาษาใด ต้องมีประเพณีประจำชาติของตน ซึ่งจำแนกออกเป็น ๓ ประเภท คือ ๑) จารีตประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่สังคมถือว่า ถ้าใครฝ่าฝืน งดเว้นไม่ทำตามก็จะมีคามผิด ๒) ขนบประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่สังคมตั้งขึ้นเป็นระเบียบแบบแผนไว้และปฏิบัติกันสืบต่อมา ๓) ธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่เป็นเรื่องธรรมดาสามัญ ใครจะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติ ไม่ถือว่าผิดศีลผิดธรรมแต่อย่างใด เป็นเพียงแต่นิยมกันว่า มีความประพฤติ มิได้วางไว้เป็นระเบียบแบบแผน เป็นแต่เห็นดีเห็นควรแล้วก็ปฏิบัติกันต่อๆ มา^๖

๑.๖.๑.๒ อภินันท์ โปษยานนท์ ได้กล่าวถึงประเพณีสงกรานต์ในหนังสือ “ประเพณีสงกรานต์” ว่าประเพณีสงกรานต์ ซึ่งเป็นประเพณีที่งดงาม สมเป็นมรดกอันล้ำค่าของไทยเราในฐานะคนไทยจึงควรร่วมใจสมานฉันท์ สร้างสรรค์วันสงกรานต์เป็นวันแห่งความเอื้ออาทร ที่มีคุณค่าต่อครอบครัว ชุมชน สังคมและศาสนา ประเพณีสงกรานต์ที่มีความงดงามนี้ แสดงถึงภูมิปัญญาอันละเอียดลึกซึ้งของบรรพบุรุษ และยังเป็นการใช้มิติทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างความอบอุ่นในครอบครัว การแสดงออกถึงความกตัญญู อันเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของคนไทยที่มีมาช้านาน นอกจากนี้ยังช่วยสร้างความสมัคสมานสามัคคี ทุกคนในครอบครัว สังคมและประเทศชาติอีกด้วย

ในช่วงสงกรานต์มีกิจกรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นประเพณี คือผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา แสดงคารวะต่อพระรัตนตรัย ด้วยการสรงน้ำพระพุทธรูป และไปทำบุญที่วัด ผู้ที่นับถือศาสนาอื่นก็อาจประกอบกิจกรรมตามประเพณีในศาสนาของตน เพื่อให้จิตใจผ่องแผ้ว ใสสะอาด และในการแสดงความกตัญญูนั้น มีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว และแสดงคารวะต่อญาติผู้ใหญ่ หรือผู้มีพระคุณที่ยังมีชีวิตอยู่ด้วยการโปรดน้ำขอโหสิกรรม ฝ่ายผู้ใหญ่ก็แสดงความปรารถนาดีความเอื้ออาทร ด้วยการให้อโหสิกรรมและให้พรแก่ลูกหลาน ญาติมิตรอาจเล่นสาดน้ำกันพร้อมกับอวยพร

^๖ แปก สนิธิรักษ์, พิธีกรรมและประเพณี, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๑๗๘.

ให้แก่กัน สงกรานต์จึงเป็นวาระที่สมาชิกในครอบครัวและสังคมได้ใกล้ชิด แสดงความปรารถนาดีต่อกันและร่วมกันสนุกสนาน รวมทั้งกิจกรรมการเล่นรื่นเริงตามประเพณีท้องถิ่นนั้นๆ^๗

๑.๖.๑.๓ อีระวัฒน์ แสนคำ ได้กล่าวถึงบุญสงกรานต์ในหนังสือ “สาदनํ้า สงกรานต์ วัฒนธรรมร่วมรากเอเชีย” ว่าในบางท้องถิ่นที่มีพระพุทธรูปสำคัญ เพื่อความเป็นสิริมงคลของชุมชน จึงมักมีการแห่พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือไปรอบๆ พื้นที่ชุมชน ทว่าพระพุทธรูปบางองค์อาจมีขนาดใหญ่เกินกว่าจะนำออกมาจากโบสถ์หรือวิหาร หรือมีน้ำหนักมากเกินจะอัญเชิญออกไปแห่แห่นได้ทำให้ต้องถ่ายแบบไปสร้างเป็นพระพุทธรูปที่มีขนาดเล็กลง เพื่อให้เหมาะกับการแห่แห่นไปรอบๆ ชุมชน เช่น การแห่หลวงพ่พระใส จังหวัดหนองคาย การแห่หลวงพ่พระลับ จังหวัดขอนแก่น และการแห่พระบางคู่ จังหวัดหนองบัวลำภู เป็นต้น แม้ว่าเริ่มต้นของกิจกรรมแห่พระพุทธรูปจะเกิดจากความศรัทธา แต่ปัจจุบันกิจกรรมการแห่พระพุทธรูปบางแห่งก็เพื่อตอบสนองทางการท่องเที่ยวของท้องถิ่นมากขึ้นด้วย^๘

๑.๖.๑.๔ อุดม บัวศรี ได้กล่าวถึงบุญสงกรานต์ในหนังสือ “วัฒนธรรมอีสาน” ว่าเดือนห้าคือเดือนเมษายน เป็นเดือนที่ร้อนที่สุดในประเทศไทย คนอีสานก็เช่นเดียวกัน ในเดือนนี้ก็จะทำบุญ “สงกรานต์” ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยแต่อดีต ก่อนจะทำบุญจะมีกำหนดวัน คือวันที่ ๑๓-๑๔-๑๕ ของเดือนเมษายน วันที่ ๑๓ เป็นวันสังขารขึ้น วันที่ ๑๔ เป็นวันสังขารเนาหรือวันเนา และวันที่ ๑๕ เป็นวันสังขารล่งหรือภาคกลางเรียกวันเถลิงศกใหม่ บุญสงกรานต์ที่อีสานจะเริ่มจากการเอาพระลง คือพิธีอัญเชิญพระพุทธรูปลงมาจากโบสถ์มาตั้งไว้ในปราสาทโบสถ์ ตอนเย็นจะมีชาวบ้านนำน้ำอบน้ำหอมมาสงพระ กิจกรรมที่สำคัญมีการสงน้ำพระ สงน้ำพระสงฆ์ ผู้หลักผู้ใหญ่ และรดน้ำกันและกัน การบังสุกุลอัฐิแล้วก่อเจดีย์ทราย ทำบุญ พระสงฆ์พร้อมอนุโมทนาเป็นเสร็จพิธี^๙

๑.๖.๑.๕ ปรีชา พิณทอง ได้กล่าวถึงบุญสงกรานต์ในหนังสือ “ประเพณีโบราณไทยอีสาน” ว่าการรดน้ำพระพุทธรูปพระสงฆ์และผู้หลักผู้ใหญ่เรียกสงน้ำ การทำบุญมีให้ทาน เป็นต้น เกี่ยวกับการสงน้ำเรียกบุญสงน้ำ อีกอย่างหนึ่งเรียกตรุษสงกรานต์ ตรุษคือสิ้นสงกรานต์ คือมีการเคลื่อนย้ายได้แก่วันที่พระอาทิตย์เคลื่อนย้ายจากฤดูหนาว ก้าวขึ้นสู่ฤดูร้อน ในระยะนี้เรียกตรุษสงกรานต์ กำหนดเอาวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ เพราะมีกำหนดทำในเดือน ๕ จึงมีชื่อเรียกว่าบุญเดือน ๕ การเอาพระพุทธรูปลงสงน้ำนั้นจะต้องผูกหอหรือโองไว้ เพื่อสะดวกแก่ผู้จะไปสง เวลาบ่าย ๔ โมง ญาติโยมพากันหอบน้ำอบน้ำหอมไปสงพระ เด็กๆ ขอบไปนั่งรออาบน้ำสงนี้ ถือว่าเป็นการ

^๗ อภินันท์ โปษยานนท์, **ประเพณีสงกรานต์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๔), หน้า คำนำ.

^๘ อีระวัฒน์ แสนคำ, “บุญเดือนห้า-สงกรานต์” ในลาวและอีสานโดยสังเขป, ใน **สาदनํ้าสงกรานต์ วัฒนธรรมร่วมรากเอเชีย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๙), หน้า ๑๑๗.

^๙ อุดม บัวศรี, **วัฒนธรรมอีสาน**, (ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๖), หน้า ๒๖๗.

สนุกสนานและเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ส่วนผู้ใหญ่ก็ชอบเอาโอหรือขันรองเอาน้ำสรงพระนี้ไปรดให้ลูกหลาน ด้วย ถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์กันภูตผีปีศาจได้ และแก้โรคร้ายไข้เจ็บก็หาย การเอาพระพุทธรูปซึ่งเป็นของมีราคาค่างวดไปไว้เช่นนี้ จะได้มีผู้ร่ายอ้ายขโมยมาฉกเอาหนีมีไม่ นี่ก็แสดงถึงวัฒนธรรมอันสูงส่งของคนโบราณ^{๑๐}

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๒.๑ พระปลัดวิทยา สิริภทฺโท (เที่ยงธรรม) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธ” พอที่จะสรุปความได้ว่า ประเพณีพิธีกรรมเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกของคนในสังคมแต่ละสังคม ซึ่งคนส่วนใหญ่ให้การยอมรับ แล้วนำมาเป็นแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดผลดีต่อการดำเนินชีวิต ประเพณีพิธีกรรมต้องมีการสั่งสมและสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน โดยมีความคิด ความเชื่อ ความศรัทธา ค่านิยม สภาพความเป็นอยู่ของคนในสังคมแต่ละยุคแต่ละสมัยเป็นตัวกำหนด ฉะนั้นแล้วความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรมใดๆ จะคงอยู่ได้ต้องมีการปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของเวลาด้วยเช่นกัน^{๑๑}

๑.๖.๒.๒ พระครูสิริรัตนาวุธ, ผศ.ดร. และคณะ ได้กล่าวไว้ในผลรายงานการวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าทางจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์” ว่าประเพณีสงกรานต์ก่อให้เกิดคุณค่าทางจิตสำนึก ด้วยการที่จิตน้อมไปรองรับธรรมเนียมประเพณี เห็นความสำคัญของประเพณี โดยถือว่าประเพณีนี้เป็นโอกาสให้เราแสดงถ่ายทอดแนวคิดจากโบราณจารย์ เป็นที่ทราบกันดีว่า กิจกรรมสงกรานต์นั้นหลักๆ คือการเล่นน้ำ ซึ่งการเล่นนั้นถ้าเราโยนไปถึงฤดูกาลแห่งการเกษตรกรรมแล้ว จะทำให้ทราบว่า ฤดูนี้อากาศร้อนจัดอันตรายจากอากาศร้อนนั้นมีมาก ยิ่งไปกว่านั้นยังหิวกระหายด้วย และธรรมชาติของคนนั้น เมื่อร้อนแล้วก็อยากจะหาเย็นแก้ ดังนั้น อากาศร้อนในเวลามีการเล่นน้ำก็ต้องมีการสาดน้ำกัน นานเข้าไปมาจึงกลายเป็นเทศกาลเล่นน้ำกันไป แต่ในการเล่นน้ำต้องมีจริยธรรม ด้วยการรู้จักกาลเทศะในการเล่น แม้จะสนุกแต่ก็ไม่ประมาท สนุกอยู่บนความเข้าใจ เพราะสงกรานต์เป็นประเพณีที่งดงาม อ่อนโยน เอื้ออาทร และเต็มไปด้วยบรรยากาศของความกตัญญู ความเคารพซึ่งกันและกัน เป็นประเพณีที่ให้ความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ในสังคม โดยใช้น้ำเป็นสื่อในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกัน ในการที่จะแสดงแนวคิด

^{๑๐}ปรีชา พิณทอง, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, (ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๕), หน้า ๘๒ – ๘๖.

^{๑๑}พระปลัดวิทยา สิริภทฺโท (เที่ยงธรรม), “ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธ : กรณีศึกษาพระธาตุหล้าหนองของประชาชน จังหวัดหนองคาย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๔.

ให้เห็นเป็นรูปธรรมนั้น สามารถทำได้โดยจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ชุมชนออกแสดงและปฏิบัติต่อกัน ดังนี้

จัดกิจกรรมเสริมคุณค่าต่อครอบครัว โดยถือเป็นวันแห่งความรัก ความผูกพันในครอบครัว พ่อแม่จะเตรียมเสื้อผ้าใหม่ พร้อมเครื่องประดับให้ลูกหลานใส่ไปทำบุญ ลูกหลานก็จะเตรียมเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มให้ผู้ใหญ่ได้สวมใส่หลังการรดน้ำขอพร เมื่อถึงวันสงกรานต์ทุกคนจะหาโอกาสกลับบ้านไปหาพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ รดน้ำขอพรเพื่อเป็นสิริมงคลในการเริ่มต้นปีใหม่ และเป็นกำลังใจกันและกันในการดำรงชีวิตอยู่ต่อไป จัดกิจกรรมสร้างคุณค่าต่ออนุชน โดยถือเป็นวันกตัญญูแสดงความเคารพพ่อแม่และผู้มีพระคุณในขณะที่มีชีวิตอยู่ และทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว จัดกิจกรรมสร้างคุณค่าต่อชุมชน โดยถือเป็นวันสมัคสมานสามัคคีในชุมชน ก่อให้เกิดการพบปะสังสรรค์ทำบุญทำทานร่วมกัน และได้เล่นสนุกสนานรื่นเริงกัน ในยามบ่ายหลังจากการทำบุญ เกิดการอนุรักษ์การเล่นตามประเพณีท้องถิ่น เป็นต้น จัดกิจกรรมสร้างคุณค่าต่อสังคม โดยถือเป็นประเพณีที่ก่อให้เกิดความเอื้ออาทรต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคมและธรรมชาติ เพราะในวันนี้ทุกคนจะช่วยกันทำความสะอาดบ้านเรือน สิ่งของเครื่องใช้ทุกอย่างให้สะอาดหมดจด เพื่อจะได้ต้อนรับปรับปรุงใหม่ด้วยความแจ่มใส เบิกบาน ถือเป็นการเกื้อกูลสูงสุดของมนุษยชาติ และการถือศีลปฏิบัติธรรม เป็นเหตุแห่งความเจริญรุ่งเรืองของชีวิต และสามารถสืบทอดพระพุทธศาสนาไปได้ในอีกแบบหนึ่ง^{๑๒}

๑.๖.๒.๓ ผศ.ประพันธ์ กลุณิจฉัย กล่าวไว้ในผลรายงานการวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์เรื่องพระพุทธรูปในฐานะปูชนียวัตถุของชาวพุทธ” ว่าพระพุทธรูปเป็นสื่อที่น้อมนำให้ระลึกถึงแต่สิ่งดีงาม คือ กัลยาณมิตร พระพุทธเจ้าตรัสถึงความสำคัญของกัลยาณมิตรว่า ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังขึ้น ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นเครื่องหมายบอกล่วงหน้า ฉันทิ กัลยาณมิตรก็เป็นตัวนำ เป็นเครื่องหมายบอกล่วงหน้าว่าอริยมรรคมีองค์ ๘ จะเกิดขึ้นแก่ภิกษุฉัน ฉันทิ ภิกษุมีกัลยาณมิตร พึงหวังได้ว่าจักบำเพ็ญกระทำให้มากซึ่ง อริยมรรคมีองค์ ๘ คำว่า “กัลยาณมิตร” ไม่ได้หมายถึง เพื่อนที่ดีที่เป็นคนเป็นมนุษย์เท่านั้น แต่ยังหมายถึงสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่จะเอื้ออำนวยให้ระลึกถึงแต่สิ่งดีงาม พระพุทธรูปอยู่ในฐานะเป็นกัลยาณมิตรที่ประเสริฐวิเศษกว่ากัลยาณมิตรทั้งหลาย เพราะมีพลังศักดิ์สิทธิ์ที่จะน้อมนำให้ระลึกถึงแต่สิ่งดีงามอย่างเดียว การสร้างพระพุทธรูปก็คือการสร้างสื่อให้ระลึกถึงสิ่งดีงาม ย่อมจะได้รับอานิสงส์คือมีสื่อสิ่งดีงาม พระพุทธเจ้าทรงเป็นองค์รวมแห่งคุณความดีที่ได้บำเพ็ญมาสมัยเป็นพระโพธิสัตว์ ๕๔๗ ชาติ สังสมคุณความดีนับประมาณมิได้ พระพุทธรูปซึ่งเป็นองค์แทนพระพุทธเจ้า เป็นสื่อให้น้อมระลึกถึงคุณความดีเหล่านั้น นี่เป็นส่วนหนึ่ง

^{๑๒} พระครูสิริรัตนาวุธ, ผศ.ดร., และคณะ, “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าทางจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๗ -๓๘.

อีกส่วนหนึ่ง คือ พลังที่อยู่ในองค์พระพุทธรูปนั้น ไม่มีพลังด้านลบ มีแต่พลังด้านบวก มีแต่พลังสร้างสรรค์ความดีงามในสังคม ในบ้านเมือง พระพุทธรูปเป็นเพียงวัตถุ ไม่มีอำนาจสร้างพลังขึ้นในตนเอง พุทธบริษัทนั้นแหละเป็นผู้สร้างพลังขึ้นในองค์พระพุทธรูป และสร้างขึ้นโดยอัตโนมัติ เมื่อมีพระพุทธรูปที่ใดก็จะมีพลังศักดิ์สิทธิ์เกิดขึ้นที่นั่น พระพุทธรูปคือสัญลักษณ์แห่งความดีงาม คนที่ห้อยพระเครื่องเต็มคอ หรือคนที่กราบไหว้พระพุทธรูป คนที่สร้างพระพุทธรูปจะเป็นคนดีบ้างไม่ดีบ้าง นั้นเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล แต่พระพุทธรูปทรงคุณความดีอย่างแน่นอน^{๑๓}

๑.๖.๒.๔ เรวັตร พิรณันต์ ได้สรุปผลงานการวิจัยเรื่อง “พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก่ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ” ไว้ว่า ประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น เป็นประเพณีที่ก่อให้เกิดการพบปะสังสรรค์ ซึ่งอาจนำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และความสามัคคีในชุมชนท้องถิ่น และก่อให้เกิดความกตัญญูต่อบุพการี ต่อผู้อาวุโส และในหมู่เครือญาติ มีความรับผิดชอบและรู้จักหน้าที่ของแต่ละคนในการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีอันจะก่อให้เกิดความรัก ความสมัครสมานสามัคคี ความเสียสละ ความมีเหตุผล และความมีน้ำใจไม่มีการเห็นแก่ตัว เคารพระเบียบแบบแผนและประเพณีตนอยู่ใน

๑.๖.๒.๕ จันทนิภา ดวงวิไล กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง “ตำนานพระพุทธรูปในชุมชนชายแดนไทย – ลาว : การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมและบทบาทการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม” ว่าบทบาทสำคัญของพระพุทธรูปในชายแดนไทย-ลาว ถูกปรับเปลี่ยนความหมายจากคติความเชื่อโบราณให้ความหมายใหม่ตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนไป พระพุทธรูปนอกจากจะเป็นสัญลักษณ์ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่มีความสำคัญในฐานะผู้คุ้มครองอารักขาบ้านเมือง มีอำนาจในการป้องกันภัยอันตรายต่างๆ มีอิทธิปาฏิหาริย์ในการบันดาลความร่มเย็นเป็นสุข ความอุดมสมบูรณ์ และรักษาโรคภัยไข้เจ็บแก่ผู้ที่นับถือแล้ว พระพุทธรูปยังหมายถึงพลังแห่งปัญญา พลังศรัทธาที่คนไทยและคนลาวมีส่วนร่วม ถึงแม้ลักษณะเชิงกายภาพทั้งสองประเทศจะมีเส้นขีดแดนระหว่างประเทศในการแบ่งบอกลงถึงขอบเขตอำนาจรัฐ แบ่งแยกความเหมือนความแตกต่าง ความเป็นพวกเดียวกันกับความเป็นอื่นระหว่างผู้คนสองฟากฝั่ง พลังศรัทธาที่มีต่อพระพุทธรูป กลับไม่มีเส้นพรมแดนรัฐชาติแบ่งแยกความเหมือนความแตกต่าง ความเป็นพวกเดียวกัน เรายังสามารถพบเห็นปฏิสัมพันธ์ของ

^{๑๓}ผศ.ประพันธ์ กุลวินิจัย, “วิเคราะห์เรื่องพระพุทธรูปในฐานะปูชนียวัตถุของชาวพุทธ”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๙๖.

^{๑๔}เรวັตร พิรณันต์, “พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงฆ์พระธาตุหนองสามหมื่น ตำบลบ้านแก่งอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ”, ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (แขนงวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ๒๕๕๗), หน้า ๗.

ผู้คนสองฟากฝั่งที่มีการข้ามไปมาเพื่อไหว้พระพุทธรูปองค์เดียวกัน ก่อเกิดประเพณี พิธีกรรม และวิถีปฏิบัติร่วมกันในทางพระพุทธศาสนา^{๑๕}

๑.๖.๒.๖ พระครูเมตตาจิตติวิมล ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อในประเพณีฮีดสงของชาวตำบลป่าสังข์ อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด” ว่า คุณค่าที่ได้รับจากประเพณีฮีดสงนั้น เกิดขึ้นด้วยใจที่เผื่อแผ่ถึงบุคคลอื่นๆโดยมิได้นึกเห็นแก่ตัวเลย คือ ความกตัญญูทวดเวท เป็นการแสดงความเคารพต่อพระภิกษุสามเณรผู้ได้รับสงน้ำ แสดงถึงความกตัญญูทวดเวท ที่มีอยู่ในสังคมของชาวตำบลป่าสังข์ ซึ่งเป็นผลดีต่อทั้งตนเองและสังคม โดยรวมพิธีกรรมจึงมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของสังคม การควบคุมความประพฤติของคนในสังคม ให้อยู่ในกรอบศีลธรรมอันดี และก่อให้เกิดสังคมที่สงบสุข จากเหตุผลดังกล่าว จึงควรมีการนำพิธีกรรมไปใช้ในการพัฒนาสังคม หรือชุมชนได้โดยผู้นำชุมชนสามารถระดมทุนทั้งด้านการเงินและแรงงาน มาสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณะประโยชน์ในชุมชนเช่น วัด ศาลา โรงเรียน ตลอดจนถนนหนทาง จากคนหนุ่มสาวที่ไปทำงานยังต่างถิ่น ที่กลับมาทำบุญหมู่บ้าน ให้ได้รับการพัฒนาเป็นชุมชนเข้มแข็งต่อไป ด้วยแรงสามัคคีร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชน ทั้งยังทำให้สมาชิกชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ ในชุมชนของตนที่มีวัฒนธรรมที่ดีงาม และควรค่าแก่การรักษาให้คงอยู่สืบไป^{๑๖}

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปความได้ว่า ประเพณีการสมโภชและการสงน้ำหลวงพ่อพระใส ในเทศกาลตรุษสงกรานต์ของวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) จังหวัดหนองคายนั้น ถือเป็นประเพณีที่ดีงาม เป็นกิจกรรมทางสังคมที่ผู้คนส่วนใหญ่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นประเพณีที่ก่อให้เกิดการพบปะสังสรรค์ ซึ่งอาจนำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จนเกิดเป็นความสามัคคีในชุมชนท้องถิ่น และก่อให้เกิดความกตัญญูทวดเวทที่ต่อบุพการี ต่อผู้อาวุโส และในหมู่เครือญาติ มีความรับผิดชอบและรู้จักหน้าที่ของแต่ละคนในการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณี อันจะก่อให้เกิดความรัก ความสมัครสมานสามัคคี ความเสียสละ ความมีเหตุผล และความมีน้ำใจไม่มีการเห็นแก่ตัว เคารพระเบียบแบบแผนและประพฤติดนอยู่ในศีลธรรมอันนำไปสู่ความมีคุณค่าต่างๆที่เกิดขึ้นทั้งทางร่างกายและจิตใจสำหรับตนเอง ชุมชน สังคมและประเทศชาติต่อไป

^{๑๕}จันทนิภา ดวงวิไล, “ตำนานพระพุทธรูปในชุมชนชายแดนไทย – ลาว : การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมและบทบาทการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม”, **ปริญาปรัญญาคุณภักดิ์**, (สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๖), หน้า ๖.

^{๑๖}พระครูเมตตาจิตติวิมล (อภัย อภโย), “การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อในประเพณีฮีดสงของชาวตำบลป่าสังข์ อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๖๙.

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.๗.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยภาคสนาม (Field Work) เพื่อสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายคือ พระสงฆ์ ข้าราชการ ผู้มีส่วนประกอบพิธีกรรม นักปราชญ์ท้องถิ่น และพ่อค้าประชาชน จำนวน ๑๕ คน นำข้อมูลที่ได้มาประกอบเนื้อหาวิทยานิพนธ์ โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้าวิจัย ดังต่อไปนี้

๑). รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับภาษาไทย พุทธศักราช ๒๕๓๘

๒). รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำราทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ เอกสารสิ่งตีพิมพ์ วารสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และออนไลน์อินเทอร์เน็ต ที่เกี่ยวกับการศึกษาคุณค่าของประเพณีการสมโภชและสงฆ์น้ำหลวงพ่พระใส ที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

๓). รวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์กับการวิจัยภาคสนาม ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย โดยใช้บุคคลที่เป็นแบบอย่างหรือตัวแทนที่มีภูมิสำเนาอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จำนวน ๑๕ รูป/คน ตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ โดยสร้างชุดคำถามเพื่อหาข้อมูลในเรื่องแนวคิดคุณค่าของประเพณีการสมโภชและสงฆ์น้ำหลวงพ่พระใส ที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ซึ่งมีเกณฑ์การคัดเลือกบุคคลที่จะมาทำการสัมภาษณ์ เพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ดังนี้

- ๑) เป็นพระสงฆ์ ที่อาศัยอยู่ภายในวัดโพธิ์ชัย จำนวน ๓ รูป
- ๒) เป็นข้าราชการ ที่อาศัยอยู่ภายในวัดหรือภายในชุมชน จำนวน ๓ คน
- ๓) เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการประกอบพิธีกรรม ที่อาศัยอยู่ภายในวัดหรือภายในชุมชน จำนวน ๓ คน
- ๔) เป็นผู้นำทางด้านภูมิปัญญาหรือที่เรียกกันว่าปราชญ์ท้องถิ่น ที่อาศัยอยู่ภายในวัดหรือภายในชุมชน จำนวน ๓ คน
- ๕) เป็นพ่อค้าประชาชน ที่อาศัยอยู่ภายในวัดหรือภายในชุมชน จำนวน ๓ คน รวมจำนวนผู้ที่เกี่ยวข้องในการให้ข้อมูลในการวิจัยจำนวน ๑๕ รูป/คน

๑.๗.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

- ๑) แบบสัมภาษณ์ในการวิจัย
- ๒) กล้องถ่ายรูปและเครื่องบันทึกเสียง

๑.๗.๓ ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

- ๑) เรียบเรียงและจัดหมวดหมู่ข้อมูล ที่เกี่ยวข้องทั้งจากด้านตำราเอกสาร งานวิจัย และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ภาคสนาม
- ๒) วิเคราะห์ข้อมูล ที่ได้มาทั้งหมดนั้น ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา
- ๓) นำเสนอผลการวิจัย โดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)
- ๔) สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

- ๑.๘.๑ ทำให้ทราบแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของประเพณีสงกรานต์
- ๑.๘.๒ ทำให้ทราบประวัติความเป็นมาของประเพณีการสมโภชและสรงน้ำหลวงพ่อพระใส
- ๑.๘.๓ ทำให้ทราบคุณค่าของประเพณีการสมโภชและสรงน้ำหลวงพ่อพระใส ที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

บทที่ ๒

ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับคติความเชื่อประเพณีสงกรานต์

๒.๑ ความหมายและความเป็นมาของประเพณีสงกรานต์

ประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีฉลองการขึ้นปีใหม่ของไทย ซึ่งโดยทั่วไปจัดขึ้นระหว่างวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายน ตรงกับเดือนห้าตามจันทรคติ ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทยนั้นเริ่มมีประเพณีสงกรานต์ที่ปรากฏชัดเจนมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว ในกฎหมายเตียรบาล ซึ่งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโปรดฯให้ตราขึ้น กล่าวถึงการพระราชพิธีเผด็จศึกและพระราชพิธีลดแตร พระราชพิธีเผด็จศึกเป็นพิธีการเกี่ยวกับการตัดจากปีเก่าขึ้นสู่ปีใหม่ ส่วนพระราชพิธีลดแตรนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ทรงสันนิษฐานว่าหมายถึงพระราชพิธีรดน้ำเดือน ๕ แสดงว่าประเพณีสงกรานต์ของหลวงมีมาตั้งแต่ต้นสมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว^๑ อย่างไรก็ตามสงกรานต์ตามที่สังคมในปัจจุบันรับรู้กันจะหมายถึง วันขึ้นปีใหม่ของไทยในสมัยก่อน ซึ่งตรงกับวันที่ ๑๓ เมษายนของปฏิทินสากล แต่แท้ที่จริงแล้วในอดีตคำว่า “สงกรานต์” ของผู้คนไม่ได้มีความหมายดังเช่นในปัจจุบันดังมีหลักฐานต่างๆ ที่ปรากฏต่อไปนี้

คำว่า “สงกรานต์” ซึ่งคำนี้เป็นศัพท์ในภาษาสันสกฤต มาจาก กรม ชาติ + สั อุปสรรค หมายความว่า การก้าวพ้นจากที่หนึ่งไปสู่อีกที่หนึ่ง มีปรากฏร่องรอยในวัฒนธรรมทะเลสาบเขมร ดังตัวอย่าง จารึกวัดสระกำแพงใหญ่ จังหวัดศรีสะเกษ ระบุปีมหาศักราช ๙๖๔ (พ.ศ. ๑๕๔๕) รัชกาลพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ ปรากฏข้อความว่า

“๙๖๔ ศก วุจรเกต ไจตร วิศุวส์กรานต นุ วระกัมรเตงอญ คิวทาส คุณโทษ”

แปลว่า มหาศักราช ๙๖๔ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือนเจตรมาส (เดือน ๕) วิศุวสงกรานต์ ด้วยพระกมรเตงอญคิวทาสคุณโทษ

คำว่า “วิศุวสงกรานต์” หมายถึง วันที่พระอาทิตย์ตรงศีรษะมากที่สุด เป็นช่วงที่กลางวันกลางคืนเท่ากัน อีกทั้งในจารึกปราสาทพิมาย ๒ จังหวัดนครราชสีมา ระบุปีมหาศักราช ๙๖๘ (พ.ศ. ๑๕๖๘) รัชกาลพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ ปรากฏข้อความว่า

“จำนามปรตทินปรวทิวสน...(สง)กรานต”

แปลว่า ประจำทุกวันในวันปรวทิวสและวันสงกรานต์

^๑พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสิบสองเดือน, (กรุงเทพมหานคร: ไสภณการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๙๑.

คำว่า “วันปรวทิวาส” หมายถึง วันที่พระจันทร์โคจรจากนักษัตรหนึ่งไปสู่อีกนักษัตร ดังนั้น คำว่า “สงกรานต์” ในที่นี้ก็ควรหมายถึง วันที่พระอาทิตย์โคจรก้าวข้ามไปสู่อีกราศีหนึ่ง^๒ นอกจากนี้ ยังพบในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ใจความว่า

“วันพฤหัสบดี แรม ๓ ค่ำ เดือน ๒ เสด็จพยุหยาตราจากป่าโมกโดยทางชลมารคแลพื้น
ไม้ข่มนามตำบลเอกราช ตั้งทัพชัยตำบลพระหล่อ วันนั้นเป็นวันอุ่น แลเป็นสงกรานต์
พระเสาร์ไปราศีธนูเป็นองศาหนึ่ง”^๓

จากข้อความในตอนต้นของพระราชพงศาวดาร ฉบับนี้ได้กล่าวว่า เขียนในสมัยสมเด็จพระ
นารายณ์ ดังนั้นจึงพอที่เชื่อได้ว่า กลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างก่อนหน้าราชวงศ์บ้านพลูหลวง ยังคง
รับทราบถึงความหมายของคำว่า “สงกรานต์” คือ การก้าวข้ามราศี ต่อมาคำว่า “สงกรานต์” ได้
ถูกจำกัดให้มีความหมายเพียงแค่พระอาทิตย์โคจรเข้าสู่ราศีเมษเมื่อไหร่่นั้นไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด
หากแต่หลักฐานในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้จำกัดความว่าพระอาทิตย์ข้ามจากราศีมีนมาสู่เมษ ดัง
ตัวอย่างต่อไปนี้

๑. คำแปลคัมภีร์จันทรคติทิปนี ต้นสมัยรัชกาลที่ ๑ มีการกล่าวการโคจรข้ามราศีของพระ
อาทิตย์ หากแต่ในคำแปลคัมภีร์นั้นไม่มีคำว่า “สงกรานต์” แต่ประการใด

๒. ในศัพทานุกรม “คำถุณี” พระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิต
ชิโนรส สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตร
นรินทรฤทธิ์ ซึ่งเข้าใจว่ารวบรวมในช่วงพ.ศ. ๒๓๗๕ - ๒๔๐๐ ได้ให้ความหมายของคำนี้ว่า
“สงกรานต์ ว่าย่างคือพระอาทิตย์ ขึ้นสู่เมษราศี”

๓. ในอักขรธานิสารีของ ปรีดเล ก็ได้ให้คำจำกัดความว่า “สงกรานต์” คือกาลเมื่อถึง
เดือนห้า แลพวกโหรทำเลขคุณหาร รู้เวลาอาทิตย์ย้ายราศี คือยกจากราศีมีนไปสู่ราศีเมษปีละหนั้น”

เมื่อมีการเอ่ยถึงคำว่า “สงกรานต์” ในบางครั้งจะเอ่ยว่า “ตรุษสงกรานต์” คำว่า “ตรุษ”
สันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “ตรูฏ” แปลว่า ตัด การที่เรียกสงกรานต์ว่าตรุษสงกรานต์ คือร่องรอย
ความหมายที่ว่า การก้าวข้ามราศี แต่การเรียกตรุษสงกรานต์เพราะต้องการเน้นว่าเป็นการข้ามจาก
ราศีมีนมาเป็นราศีเมษ ซึ่งคือการเปลี่ยนศักราช^๔

^๒กรมศิลปากร, **จารึกในประเทศไทย เล่ม ๔**, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๒๙ ก), หน้า ๑๗๓.

^๓กรมศิลปากร, **พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐ**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมวิธีราช, ๒๕๔๙), หน้า ๖๙.

^๔รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล, “สงกรานต์ : ความเข้าใจของการเปลี่ยนวันเวลา”, ใน **สาดน้ำสงกรานต์
วัฒนธรรมร่วมรากเอเชีย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๙), หน้า ๔๐.

๒.๒ สงกรานต์กับการเปลี่ยนศักราชใหม่

เรื่องราวที่เกี่ยวกับวันขึ้นปีใหม่ในอดีต ที่พบปรากฏในบันทึกของ จิวตากวน ราชทูตจีนที่เข้ามาเมืองพระนครหลวงในช่วง ปี พ.ศ. ๑๘๓๙ – ๑๘๔๐ ได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับวันขึ้นใหม่ว่า

“คนเหล่านี้ถือเดือน ๑๐ ของจีนเป็นเดือนแรกของปีใหม่ เดือนนั้นชื่อว่า เกียเตอ (กรรติก) เบื้องหน้าพระราชวัง เขาปลูกร้านใหญ่ไว้ ๑ ร้าน บรรจุนคนได้พันกว่าคน ตามประทีปและประดับประดาด้วยดอกไม้ ช่างหน้าร้านนั้นห่างออกไป ๒๐ จ้าง ใช้ ไม้ต่อกันเป็นร้านสูงลักษณะคล้ายกับนั่งร้านที่ใช้ในการสร้างสถูป มีความสูง ๒๐ กว่าจางเห็นจะได้ แต่ละคืนเขาจะปลูกร้านสามสี่ร้านหรือห้าหกร้าน บนร้านนั้นเขาเอาดอกไม้ไฟและประทัดไปวางไว้ ซึ่งในการนี้ทางจังหวัดต่างๆ ในความปกครองและตามบ้านเรือนของขุนนางเป็นผู้รับภาระค่าใช้จ่ายพอตกค่ำ ก็กราบทูลเชิญพระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตร”^๕

เรื่องราวงานปีใหม่ในเมืองพระนครหลวงที่ จิวตากวน จดไว้ทำให้ทราบว่าในเมืองพระนครหลวง ถือเดือนกรรติกหรือเดือนอ้ายตามจันทรคติ มีงานฉลองโดยมีการจุดดอกไม้ไฟ ซึ่งร้านดอกไม้ไฟที่จิวตากวนบรรยายนั้น ชวนให้นึกถึงระหัดดอกไม้ในงานสมโภชของราชสำนักกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและที่สำคัญงานปีใหม่ ที่จิวตากวน กล่าวถึงไม่ใช่งานของราษฎรเป็นแน่ ทั้งนี้เพราะ ร้านดอกไม้ไฟเป็นการเกณฑ์จากขุนนาง อีกทั้งพระราชาก็เสด็จในงานนี้

หลักฐานอีกชิ้นที่ระบุว่าวันปีใหม่คือเดือนอ้าย คือ จดหมายเหตุลาลูแบร์ ราชทูตชาวฝรั่งเศสที่เข้ามายังกรุงศรีอยุธยาในช่วงปลายรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ กลับระบุว่า พิธีซึ่งทำเมื่อขึ้นปีใหม่เรียกว่า สงกรานต์^๖

แม้ว่าในราชสำนักของทะเลสาบเขมรจะนับวันขึ้นปีใหม่ในช่วงเดือนอ้ายก็ตาม แต่การเปลี่ยนศักราชหาได้เปลี่ยนที่เดือนอ้าย แต่กลับมาเปลี่ยนที่เดือนห้า ทั้งนี้เพราะจากหลักฐานในจารึกปราสาทพระวิหาร จากข้อความในบรรทัด ๑ กล่าวว่า

“๙๖๐ ศก สปตมี ไรจ สรวณ” แปลว่า มหาศักราช ๙๖๐ (พ.ศ. ๑๕๘๑) แรมเจ็ดค่ำ เดือนสรวณะ (เดือน ๙)

หากแต่เมื่อในบรรทัดที่ ๕๖ กล่าวว่า “๙๖๐ ศก ษษฐี เกต มารุคศิร” แปลว่ามหาศักราช ๙๖๐ (พ.ศ. ๑๕๘๑) ขึ้น ๖ ค่ำ เดือนมาคศิระ (เดือนอ้าย)

^๕จิวตากวน, บันทึกว่าด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีของเจนละ, แปลโดย เฉลิมยง บุญเกิด, (กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๒๕.

^๖สันต์ ท. โกมลบุตร, จดหมายเหตุลาลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, ๒๕๕๒), หน้า ๕๘๓.

จากเนื้อความที่ยกมา แสดงให้เห็นว่าเนื้อความลำดับเหตุการณ์ในจารึก เริ่มต้นที่เดือน ๙ ปี มหาศักราช ๙๖๐ (พ.ศ. ๑๕๘๑) แต่เมื่อไล่ลำดับเหตุการณ์ต่อไปในบรรทัดที่ ๕๖ ปีมหาศักราช ๙๖๐ เดือนอ้าย แสดงให้เห็นว่า เมื่อพ้นเดือนอ้ายไปแล้วมหาศักราชยังไม่เปลี่ยน ถ้าเช่นนั้นจะเป็นไปได้ว่า ในครั้งนั้นถือว่าการเปลี่ยนศกเปลี่ยนในเดือนสี่ต่อเดือนห้า ส่วนหลักฐานในสมัยกรุงศรีอยุธยา ก็ชี้ให้เห็นว่าเปลี่ยนศักราชในเดือน ๕ มาตั้งแต่ในสมัยอยุธยาตอนต้น ดังหลักฐานต่อไปนี้

๑. โคลงทวาทศมาส วรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้น เริ่มต้นเรื่องที่เดือนห้าและสิ้นสุดที่เดือนสี่

๒. ในกฎหมายเทียรบาล ช่วงที่กล่าวถึงพระราชพิธีสิบสองเดือน เริ่มต้นที่เดือนห้า(มาตราที่ ๑๗๐)

ดังนั้น การนับปีใหม่ที่เดือนอ้ายนั้น น่าจะเป็นการนับมาตั้งแต่เดิมของภูมิภาคนี้ เพราะในบันทึกจิวัตกวน ว่าปีใหม่คือเดือนอ้าย แต่ศักราชในจารึกเปลี่ยนช่วงเดือน ๕ ต่อมาเมื่อเรารับเอาวิธีการคำนวณทางดาราศาสตร์มาจากชมพูทวีป ศักราชจะเปลี่ยนที่เดือน ๕ ผลจึงทำให้นับวันขึ้นปีใหม่ที่ยังสงกรานต์ อีกทั้งภูมิภาคนี้ใช้ระบบปฏิทินตามจันทรคติ แต่การนับการเปลี่ยนศักราชกลับใช้ระบบสุริยคติ ดังนั้น วันสงกรานต์หรือวันเปลี่ยนศักราชจึงไม่ตรงกันในแต่ละปี อนึ่งเมื่อธรรมเนียมเดิมของภูมิภาคนี้ นับขึ้นปีใหม่ที่เดือนอ้าย จึงน่าจะสงสัยว่าประเพณีลอยกระทงในเดือน ๑๒ อาจจะเป็นประเพณีล้นปี^๗

ในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ปรากฏการใช้ศักราช ๓ แบบคือ มหาศักราช จุลศักราช และ พุทธศักราช ในแถบทะเลสาบเขมรซึ่งใช้มหาศักราชได้เปลี่ยนศักราชในเดือน ๕ ดังนั้นมหาศักราชในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก็เปลี่ยนในเดือน ๕ ส่วนจุลศักราชปรากฏหลักฐานว่าเปลี่ยนในช่วงเดือน ๕ ด้วยเช่นเดียวกัน ดังปรากฏร่องรอยหลักฐานในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ดังข้อความต่อไปนี้

“ศักราช ๙๔๘ จอศก ณ วันจันทร์ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๒ พระเจ้าหงสาวดีงาจีสะ ยายยกพลลงมาถึงกรุงพระนคร ณ วันพฤหัสบดี ขึ้น ๒ ค่ำ แลพระเจ้าหงษาเข้าล้อมพระนครแล ตั้งทัพตำบลชะนอนปากคู แลทัพมหาอุปราชตั้งขนอนบางตนาว แลทัพทั้งปวงก็ตั้งรายกันไป ล้อมพระนครอยู่ แลครั้งนั้นได้รับพุ่งกันเป็นสามารภ แลพระเจ้าหงษาเลิกทัพคืนไป ศักราช ๙๔๙ นั้น วันจันทร์ แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๕ เสด็จโดยทางชลมารคไปตีทัพมหาอุปราชฯ”^๘

จากข้อความที่ยกมาสะท้อนให้เห็นว่า จุลศักราชเปลี่ยนที่ เดือน ๕ แม้ว่ามหาศักราชและจุลศักราชจะเปลี่ยนศักราชในเดือน ๕ แต่หลักฐานในจารึกชี้ให้เห็นว่าช่วงสมัยก่อนการเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ ๕ ในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาพุทธศักราชเปลี่ยนที่เดือน ๖ ทั้งนี้เพราะ

^๗ รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล, สงกรานต์ : ความซับซ้อนของการเปลี่ยนวันเวลา, หน้า ๔๒.

^๘ กรมศิลปากร, พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐ, หน้า ๔๙.

๑. จารึกเจ้าธรรมรังสี (สท. ๔๓ หลักที่ ๙๘) บรรทัดที่ ๑-๔ ความว่า “ศักราชได้ ๒๐๕๗ ปี เจ็ดเดือน ๒๒ วัน วันศุกร์ เดือนอ้าย ออกใหม่ ๗ คำ” จากข้อความที่ยกมา วันตามจันทรคติ คือ เดือนอ้าย ส่วนคำว่า เจ็ดเดือน คือนับจากเดือนวิสาข (เดือน ๖)

๒. จารึกปลายรอยพระพุทธรูปวัดเชิงคีรี (สท. ๗๗ หลักที่ ๓๒๖) บรรทัดที่ ๑-๒ ความว่า “พระพุทธรูปเจ้านิพพานแล้วได้ ๒๐๕๓ พรรษา ๓ เดือน ๒๐ วัน วันศุกร์ เดือนสิบขึ้น ๕ คำ” จากข้อความที่ยกมา พระพุทธรูปนิพพานไปได้ ๒๐๕๓ ปีเศษ ๓ เดือน ๒๐ ตรงกับเดือนสิบ ขึ้น ๕ คำ ถ้าคำนวณจะพบว่า พุทธศักราชในจารึกหลักเปลี่ยนวันเพ็ญเดือน ๖

๓. จารึกวัดภูซาง (ชร. ๖๑) ข้อความว่า จุลศักราชได้ ๘๔๔ ตัว ปีมะแม ไทยว่า (ปี) เมืองเม็ต เดือนวิสาขะ ไทยว่าเดือน ๖ ออก ๑๓ คำ วันอังคาร ไทย (ว่า) วันเมืองเม็ต ได้ฤกษ์ ๑๑ ตัว ชื่อบุพพคุณ พระพุทธรูปเจ้านิพพานได้ ๒๐๓๐ ปี ปลาย ๑๑ เดือน ๒๘”^๙ จากข้อความที่ยกมาชี้ให้เห็นว่าแม้ในเขตภาคเหนือของประเทศไทยก็มีการเปลี่ยน พ.ศ. ที่วัน ๑๕ คำ เดือน ๖

๔. จารึกวัดพระบรมธาตุชัยนาท (ชน. ๑ หลักที่ ๙๗) รัชกาลสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ ความว่า “วันศุกร์ แรม ๕ คำเดือน ๗ ปีระกานพสก พระพุทธศักราชได้ ๒๒๖๐ พระวัสสาเศษสังขยา ได้เดือนหนึ่ง”^{๑๐}

ดังนั้น ยังไม่เป็นที่สรุปว่า พ.ศ. เริ่มมาเปลี่ยนศักราชเดือนช่วงสงกรานต์เมื่อใด แม้ว่าเอกสารราชการในสมัยรัตนโกสินทร์จะใช้จุลศักราชก็ตาม หรืออาจจะเป็นไปได้ว่าเรานับการปรับเปลี่ยนการนับพุทธศักราชที่เดือนห้า เพื่อให้รับกับสงกรานต์ เมื่อมีการประกาศให้ปีพุทธศักราชเป็นศักราชของรัฐบาล

๒.๓ สงกรานต์กับการเปลี่ยนนักษัตร

ปีนักษัตร หรือ นักษัตร เป็นปีตามปฏิทินสุริยคติไทยและชาติอื่นในเอเชียตะวันออก เช่น จีน เวียดนาม และญี่ปุ่น แบ่งเป็นรอบปี รอบละสิบสองปี แต่ละปีกำหนดสัตว์เรียกเป็นชื่อเรียงกันไป ดังนี้ โดยความเชื่อเรื่องปีนักษัตรนั้นมีที่มาจากจีน ตำนานเรื่องเล่าในสมัยใหม่แรกของจีน (วันชิววกี หรือวันที่ ๑ เดือนอ้ายของจีน) สัตว์ทั้งหลายต่างมาชุมนุมหน้าวังหลวงของฮ่องเต้สวรรค์ ฮ่องเต้ประกาศให้สัตว์ ๑๒ ชนิด ที่มาถึงก่อนวัน (วันชิวอี้ หรือวันที่ ๒ เดือนอ้าย) ดังนั้นสัตว์ ๑๒ ชนิด ได้รับแต่งตั้งเป็นองค์รัชชใน ๑ วัน สัตว์ ๑ ชนิดอยู่ยาม ๒ ชั่วโมง สัตว์ ๑๒ ชนิดอยู่ยาม ๒๔ ชั่วโมง รวมเป็น ๑๒ ยามเฝ้าวังหลวง โดยมีหลักฐานทางโบราณคดีพบว่าตั้งแต่ก่อนยุคราชวงศ์ฉิน (๒๒๑ ปี

^๙ฮันส์ เพนซ์ และ คณะ, ประชุมจารึกล้านนา เล่ม ๑ จารึกในพิพิธภัณฑฯ เชียงแสน, (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม, ๒๕๔๐), หน้า ๕๗.

^{๑๐}กรมศิลปากร, จารึกในประเทศไทย เล่ม ๕, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๒๙ ข), หน้า ๑๓๕.

ก่อนค.ศ. – ๒๐๗ ปีก่อนค.ศ.) ก็มีปรากฏรูปปีนักษัตรแล้ว โดยใช้สัตว์ประเภทต่าง ๆ เป็นตัวแทนหรือสัญลักษณ์อันได้แก่ ชวด ฉลู ขาล เถาะ มะโรง (มังกรฟ้าราชวงศ์ โจว-ฉิน มังกรมีขายาว ๕ เล็บ ลำตัวคล้ายกวางมีปีก) มะเส็ง (พญางูขาว-งูใหญ่-พญานาค) มะเมีย มะแม วอก ระกา จอ และ กุน^{๑๑}

คำว่าปีนักษัตรที่วานี้ก็คือ สัญลักษณ์ของสัตว์ทั้ง ๑๒ เริ่มต้นตั้งแต่ ปีชวด (หนู) ฉลู (วัว) จนจบที่ปีกุน (หมู) ซึ่งเป็นที่เรารู้จักกันดีในพื้นที่ส่วนใหญ่ของสุวรรณภูมิภาคพื้นทวีป เพียงแต่ว่าบางท้องถิ่นก็จะเรียกต่างๆ กันไป ลักษณะการใช้ปีนักษัตรนั้น เป็นสิ่งที่ไม่พบในจารึกที่พบในชมพูทวีป และปัจจุบันก็ไม่ปรากฏการใช้ด้วย รวมถึงวัฒนธรรมทางยุโรปก็ไม่มีใช้เช่นเดียวกัน ดังนั้นเราจึงสามารถตัดประเด็นที่ว่าการใช้ปีนักษัตรในสุวรรณภูมิมาจากชมพูทวีปและชาติตะวันตก ธรรมเนียมการใช้ปีนักษัตรพบว่าจีนโบราณนั้นก็มีใช้ จึงอาจสันนิษฐานว่าธรรมเนียมในการใช้ปีนักษัตรนั้นเราได้รับแบบแผนมาจากจีนหลักฐานที่เก่าที่สุดในขณะนี้ที่ปรากฏใช้คำว่า “นักษัตร” ในลักษณะของสัญลักษณ์รูปสัตว์แทนปีคือ ศิลาจารึกเสกตาดูยความว่า

“๙๖๑ ปณจมีเกด จิตรา พุทฺธสปีติพารชาลนภษตร”

แปลว่า มหาศักราช ๙๖๑ (พ.ศ. ๑๕๘๑) ขึ้นห้าค่ำ เดือนจิตรมาส วันพฤหัสบดีชาลนักษัตร^{๑๒}

แม้ว่าจะปรากฏการใช้ปีนักษัตรมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๖ แล้วก็ตาม แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าดินแดนแถบนี้เปลี่ยนปีนักษัตรเมื่อเดือนใด แต่ถ้าคิดว่าระบบปีนักษัตรเรารับจากจีน ดังนั้นการเปลี่ยนปีนักษัตรเมื่อแรกน่าจะเปลี่ยนในช่วงเดือนอ้าย จากเอกสารของ นิโกลาส์ แชรแอส ชาวฝรั่งเศสที่ได้เข้ามายังกรุงศรีอยุธยาครั้งรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ได้กล่าวว่า

“... ม้า ล แพะ, ลิง, ไก่, หมา, หมู เมื่อครบรอบนักษัตรแล้วก็เริ่มต้นกันใหม่ เรียงลำดับไป แต่ มร.ก้องสดงซ์ (หมายถึงเจ้าพระยาวิไชยเณร) พิจารณาเห็นว่าการนับปี เช่นนี้เป็นเหตุยุ่งยากในการทำสัญญาและก่อให้เกิดความไม่เรียบร้อยในครอบครัว จึงได้ออกคำสั่งให้นับปีเสียใหม่”^{๑๓}

จากข้อความที่ยกมาไม่อาจที่จะทราบได้ว่า เจ้าพระยาวิไชยเณร ได้แก้การนับปีนักษัตรหรือไม่ แต่มันก็เป็นการแสดงให้เห็นว่าการนับปีนักษัตรกับการนับปีศักราชน่าจะเหลื่อมกันอยู่ และในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ได้มีการแก้การนับปีนักษัตรให้สอดคล้องกับการนับ การเปลี่ยนปีศักราชที่

^{๑๑}วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, **ปีนักษัตร**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/> [๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

^{๑๒}G. Coedès. “L’origine du cycle des douze animaux au Cambodge.” *T’oung Pao* XXXI (1942): 321.

^{๑๓}สันต์ ท. โกมลบุตร, **ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓๒.

ช่วงสงครามต์ หลักฐานจารึกสร้างพระวิหารร่มพระแท่นศิลาอาสน์ ปี พ.ศ. ๒๒๙๗ ปลายรัชกาล สมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ความว่า

“พระวิหารแลกำแพงแต่ ณะ วัน เสาร์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๓ ปิจอ ฉศก แลได้รื้อชุด
ก่อรากพระวิหาร ณะ วัน ศุกร์ แรม ๑๐ ค่ำเดือน ๓ วันก่อนนั่งสำเร็จ แต่ ณะ วันศุกร์ แรม
๑๑ ค่ำเดือน ๕”^{๑๔}

จากข้อความที่ยกมาสะท้อนให้เห็นว่าอย่างน้อยในสมัยอยุธยาตอนปลายได้ใช้ระบบ การ
เปลี่ยนปีนักษัตรเมื่อเดือน ๕ แต่อย่างไรก็ตามในจดหมายพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนปีนักษัตรเปลี่ยนก่อนการเปลี่ยนปีศักราช คือเปลี่ยนใน
วันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕

๒.๔ สงครามต์ในวรรณกรรมและตำนานของคนไทย – ไทย

สงครามต์ เป็นงานใหญ่ในหมู่คนไทย-ไทย มาแต่โบราณ ด้วยถือกันว่าเป็นการเปลี่ยนผ่าน
ฤดูกาล เป็นเรื่องน่ายินดี ควรแก่งานรื่นเริงบันเทิงใจ การเปลี่ยนผ่านฤดูกาลนี้ เดิมไม่ได้หมายถึงปี
ใหม่ในหมู่ชนชาติไทย นับเดือนอ้าย เป็นปีใหม่ เดือนห้า เป็นบอยสังขานต์ หรือ สงครามต์ แยกออก
จากกัน ขณะที่ในประเทศไทยนับเดือนห้า เป็นทั้งตรุษ คือ ปีใหม่ และสงครามต์ ทำให้เทศกาล
สงครามต์ในประเทศไทยทวีความสำคัญขึ้นไปกว่าเทศกาลอื่นๆ ด้วยความสำคัญของ “สงครามต์”
จึงพบวรรณกรรมหลายหลายเรื่องบันทึกเรื่องราวของเทศกาลสงครามต์ไว้อย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม
ดีแม้จะมีการบันทึกในวรรณคดีหลายเรื่อง หรือเป็นที่รับรู้ในฐานะประเพณีสำคัญของชาติก็ตาม แต่
กลับพบหลักฐานเรื่องประวัติสงครามต์หรือ ตำนานสงครามต์ของคนไทยเมื่อในสมัยรัตนโกสินทร์
ตอนต้นนี้เอง และเนื้อหาดังกล่าวยังมีความแตกต่างจากคนไทยกลุ่มต่างๆ^{๑๕} ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้รวบรวม
วรรณกรรมไทยที่กล่าวถึงเรื่องราวของสงครามต์และตำนานสงครามต์ของคนไทย ในประเด็นต่างๆ
ดังต่อไปนี้

๒.๔.๑. สงครามต์ในความทรงจำผ่านวรรณกรรมของคนไทย

๒.๔.๒. ตำนานสงครามต์ “ไทย” กลิ่นอาย “มอญ”

๒.๔.๓. ตำนานสงครามต์ของคนไทยกลุ่มต่างๆ

^{๑๔} คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์, ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ภาคที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐), หน้า ๗๗.

^{๑๕} อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล, “สงครามต์ในวรรณกรรมและตำนานของคนไทย – ไทย”, ใน *สาदन้าสงครามต์
วัฒนธรรมร่วมรากเอเชีย*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๙), หน้า ๔๙.

๒.๔.๔. มองคนไทย-ไทผ่านวรรณกรรมและตำนานสงกรานต์

๒.๔.๑ สงกรานต์ในความทรงจำผ่านวรรณกรรมของคนไทย

วรรณคดีเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของกวีในการบันทึกเหตุการณ์ผสมผสานกับความรู้สึกรักคิดและจินตนาการของกวี กวีไทยหลายยุคสมัยได้บันทึกเทศกาลสงกรานต์ไว้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตไทย ในแต่ละยุคสมัย ดังจะได้นำเสนอต่อไปนี้

๒.๔.๑.๑ สงกรานต์ในวรรณกรรมก่อนสุโขทัย

ในสมัยก่อนสุโขทัยพบการบันทึกเทศกาลสงกรานต์ในจารึกต่างๆ จำนวนหนึ่ง โดยเป็นจารึกของอาณาจักรขอมโบราณ (ขอมโบราณ) ที่ปัจจุบันเป็นพื้นที่ของประเทศไทย อาทิ จารึกพระศรีสุริยลักษมี ด้านที่ ๓ พุทธศตวรรษ ๑๗ อักษรขอมโบราณภาษาเขมร สันสกฤต พบที่ อำเภอลพ จังหวัดขอนแก่น ความว่า

... ศก ๙๔๔ ขึ้น ๕ ค่ำ เสวยฤกษ์กฤตติกา วันพุธ ด้วยกัมรเตงอัญ เทวีศรีสุริยลักษมี ได้ถวายกลปนา เหล่านี้แก่พระ แห่งสิงหฬาสที่ถวาย ทรัพย์ ไตปะโรงฉวางทรัพย์ ไตเนก ทรัพย์โฆเซน ตระพาง คน ๗๐ คน นาตันเปรียง ถึงนาเตฎเกทำถึงนาตันสำโรง นาเลางววม นาลากาง ไม่ถวายแก่พระที่มา ผจญพิธิสงกรานต์ ข้าวสาร....กระเชอ^{๑๖}

ในจารึกวัดสระกำแพงใหญ่ ด้านที่ ๑ อักษรขอมโบราณภาษาเขมร พุทธศักราช ๑๕๘๕ พบที่ ชุมประตูกำแพงศาสนสถาน วัดสระกำแพงใหญ่ ตำบลสระกำแพงใหญ่ อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ กล่าวถึงช่วงเวลาของสงกรานต์ไว้เช่นกัน ดังนี้

.... มหาศักราช ๙๖๔ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๕ แห่งวิศุสงกรานต์ ด้วยพระกัมรเตงอัญ

ศิวทาส คุณโทษ พระสภาแห่งกัมรเตงชคต ศรีพุทธเศศวร เมืองสดุกอำพล ซึ่งได้ร่วมกันกับ พระกัมรเตงอัญ ขทุรอุปถัมภ์ดาบส พระกัมรเตงอัญ ศิขเรศวร พระธรรมศาสตร์และพระกัมรเตงอัญผู้ตรวจราชการ แต่ละปีษและพระกัมรเตงอัญ ศิวทาส ชื่อที่ดินนี้ซึ่งอยู่ติดกับตระพัง พรหมณณ์แก่กำเตงโขลญมุขประติปีษและได้แนะนำ พระกัมรเตงอัญพยาบาล เพื่อปักหลักเขต และทำการถวายเจาจงสงกรานต์ใน กัมรเตงชคต ศรีพุทธเศศวร ข้าวสาร ๑ กระบุงข้าที่ทำกลปนานั้น มีไถกันโส ไถกันโสอีก ไถกำพุกโต ตะเกน ไตกะเชณสิฤทธิบุร นี่ในกุศล ปักษกฤษณปักษ มีไถกันธณ ไถกำสด สิกำพิด ไตสมากุล สำสาบ สิกำไพร วมทาส สิตไ ซึ่งบำเรอ สงกรานต์ทั้ง ๒ ปักษ^{๑๗}

^{๑๖} ษะเอม แก้วคล้าย และบุญเลิศ เสนานนท์, “จารึกพระศรีสุริยลักษมี”, ศิลปากร, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓๕, (๒๕๓๕): ๑๐๙ – ๑๒๑.

^{๑๗} อำไพ คำโท, “จารึกวัดสระกำแพงใหญ่”, ใน จารึกในประเทศไทย เล่ม ๓ : อักษรขอมพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๖, (กรุงเทพมหานคร: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๙), หน้า ๑๗๑ – ๑๗๕.

อย่างไรก็ตาม ยังมีจารึกอีกจำนวนหนึ่งที่กล่าวถึง “สงกรานต์” ในความหมายของตำแหน่งหรือบุคคล ดังปรากฏใน จารึกวัดพระธาตุเชิงชุม ด้านที่ ๑ อักษรขอมโบราณ ภาษาเขมร พุทธศตวรรษ ๑๗ พบที่กรอบประตูทางเข้าอุโมงค์วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร (พระธาตุเชิงชุม) ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ดังนี้

... แรม ๘ ค่ำ เดือน ๗ ชยานักษัตร วันอังคาร ด้วยพวกเราพากันไปขึ้นแจงต่อขโลญ พลผู้เป็นหัวหน้าหมู่บ้านพระนุรพิเนา ตามคำแนะนำของกำเตงว่า ที่ดินที่ขระเลง ซึ่งอยู่ภายในหลักเขตนั้น เราได้มอบให้หัวหน้าที่ดินซึ่งอยู่ในหลักเขตใหญ่ขึ้นอยู่กับโลญ ผู้เป็นหัวหน้าแห่งหมู่บ้านขระเลง สวณนอกหลักเขตให้ ขึ้นอยู่กับโลญ ผู้เป็นหัวหน้าแห่งหมู่บ้านพระนุรพิเนา มัทยนักษัตร วันอาทิตย์ขโลญพลแห่งขระเลงถวายทาส ๔ คน แต่เทวรูป วัว ๖ ตัว ข้าวเปลือกและนาแต่สงกรานต์๓ และไว้ประจำแก่ขโลญพล เพื่อให้ดูแลในสิ่งทั้งปวง^{๑๘}

ในสมัยก่อนสุโขทัย อาจกล่าวได้ว่ายังไม่มีข้อมูลชัดเจนถึงสงกรานต์ของคนไทย มีเพียงหลักฐานของเขมรโบราณที่อยู่บนดินแดนประเทศไทยปัจจุบัน ทั้งยังไม่ปรากฏการใช้คำ “สงกรานต์” ในจารึกภาษาไทยด้วย

๒.๔.๑.๒ สงกรานต์ในวรรณกรรมอยุธยา

ในสมัยอยุธยานับได้ว่าเป็นยุคที่ปรากฏการใช้คำ “สงกรานต์” มีบันทึกในกาพย์ห่อโคลงนิราศธารทองแดง ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ ทรงพรรณนาถึงการทำบุญในช่วงสงกรานต์ไว้ว่า

เดือนห้าอำโหมงาม	การออกสนามตามพีไคล
สงกรานต์การบุญไป	ไหว้พระเจ้าเข้าบิณฑถวายฯ
เดือนห้าอำรูปล้ำ	โหมฉาย
การออกสนามเหลือหลาย	หลากเหล่าน
สงกรานต์การบุญผาย	ตามพี
พระพุทธรูปฤๅน	แต่งเข้าบิณฑถวายฯ ^{๑๙}

นอกจากนี้ยังมีกล่าวไว้ในพิธีทวาทศมาสของเก่า ที่กล่าวถึงรายละเอียดของพิธีสงกรานต์ไว้ชัดเจนดังความว่า

พระราชพิธีละแสงสุก (เถลิงศก) เมื่อสงกรานต์

(๑) พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเสด็จไปสรงน้ำพระ (พุทธรูปภูมิมากร) ศรีสรรเพชญ์ (และเทวรูป) พระพิฆเนศวร

^{๑๘} อ่ำไพ คำโท. “จารึกวัดพระธาตุเชิงชุม”, ใน จารึกในประเทศไทย เล่ม ๓ : อักษรขอมพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๖, (กรุงเทพมหานคร: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๙), หน้า ๒๘๔ - ๒๘๖.

^{๑๙} กรมศิลปากร, วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม ๓, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๓๑), หน้า ๒๖๑.

(๒) โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะเข้ามาสรงน้ำ แลรับพระราชทานอาหาร
บิณฑบาตและจตุปัจจัยที่ในพระราชวัง ๓ วัน

(๓) ทรงก่อพระเจดีย์ทรายที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ และมีการฉลองพระเจดีย์ทราย
ด้วย

(๔) ตั้งโรงทานเลี้ยงพระแลราษฎรซึ่งมาแต่จตุรทิศ มีเครื่องโภชนาหารคาวหวาน น้ำ
กินน้ำอาบแลยารักษาโรคทั้ง ๓ วัน^{๒๐}

สงกรานต์ในวรรณกรรมสมัยอยุธยา ให้ภาพรายละเอียดของแนวปฏิบัติในเทศกาลสงกรานต์
ได้ค่อนข้างชัดเจน เห็นความพยายามในการผูกคติเรื่องสงกรานต์กับพระพุทธศาสนาแต่ต้น และได้
กลืนอายุของวัฒนธรรมเขมรในเทศกาลสงกรานต์แห่งราชสำนักสยาม

๒.๔.๑.๓ สงกรานต์ในวรรณกรรมรัตนโกสินทร์

วรรณกรรมรัตนโกสินทร์มีการบันทึกถึงเทศกาลสงกรานต์ไว้หลายเรื่อง เห็นภาพ
ทั้งสงกรานต์แบบชาวบ้านและแบบชาววัง สงกรานต์แบบชาววัง มีบันทึกไว้ในวรรณกรรมที่มีลักษณะ
เป็นวรรณกรรมตำราแบบแผนพระราชพิธี คือ พระราชานิพนธ์เรื่อง พระราชพิธีสิบสองเดือนใน
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งให้รายละเอียดของพระราชพิธีไว้ค่อนข้างมาก
โดยเฉพาะในพระราชพิธีเดือนห้า ซึ่งเป็นช่วงเวลาแห่งเทศกาลสงกรานต์ ชาววังจะมีการสังเวทเวทดา
สมโภชเครื่องและเลี้ยงโต๊ะปีใหม่ พระราชพิธีคเชนทร์ศว-สนาน และพิธีสงกรานต์ซึ่งประกอบด้วย
การพระราชพิธีพระราชกุศลต่างๆ

วันสงกรานต์เริ่มเมื่อวันขึ้นหนึ่งค่ำเดือนห้า ซึ่งเป็นกำหนดขึ้นปีใหม่ นับเป็นวันนักขัตฤกษ์
สำคัญสำหรับชาวไทยมาแต่โบราณ สำหรับการภายในมีพระราชพิธีพระราชกุศลนักขัตฤกษ์ ในวันนี้
พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการถวายบังคมถือน้ำพระพิพัฒน์สัจจา แลพระราชทานเบี้ยหวัดผ้าปี
แก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้าฝ่ายใน นอกจากนี้มีพระราชกุศลก่อพระทรายและถวายข้าว
บิณฑ ในวันสงกรานต์ พิธีสงกรานต์แบ่งออกเป็นสามตอนสามวัน วันมหาสงกรานต์ วันเนา และวัน
เถลิงศกตามลำดับ

อย่างไรก็ตาม ก่อนหน้านี้นี้มีวรรณกรรมที่กล่าวถึงแบบแผนพระราชพิธีในลักษณะนี้เช่นกัน
แต่มิได้ให้รายละเอียดมากเท่าพระราชานิพนธ์พระราชพิธีสิบสองเดือน แต่เป็นโคลงคือ โคลงพระราช
พิธีทวาทศมาส พระราชานิพนธ์ใน สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระบำราบปรปักษ์ มีเนื้อหากล่าวถึง
พระราชพิธีเดือน ๕ ดังนี้

^{๒๐} ประคอง นิมมานเหมินท์, ประเพณีสงกรานต์, (กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, ๒๕๕๔), หน้า

รำกล่าวรวเรื่องสั้น	เสร็จสนาม
เป็นสุขแสนสำราญ	ทวนหน้า
จักเรียงเรื่องสงคราม	เติมต่อ
แบบบุราณทั่วหล้า	โลกล้วนเคยมี
กำหนดสุริยาตรเยื้อง	รอบจักร
เป็นที่เปลี่ยนศักราช	ใหม่ได้
ขึ้นสู่เมศราชีพริก	พร้อมนับ ถือนา
บังคับแห่งโหรให้	เรียกรู้ทั่วแดน
จิตรมาสสี่ค่ำขึ้น	กำหนด
แม้ว่าจักถอยถด	ห่อนได้
ออกจนสุดเดือนหมด	สิ้นปีกซ์ แรมแฮ
เดือนหกขึ้นสี่ไซ้	นอกนั้นถามี
บอกบุญให้ก่อสร้าง	เจดีย์ ทรายเฮย
ตามพระอารามหลวงมี	ใหม่สร้าง
เปลี่ยนผลัดวัดละปี	ฉันทอด ฉลองเฮย
ข้าราชการเกณฑ์บ้าง	กับทั้งประยูรวงศ์
วันเนานั้นตั้งพระ	ชันษา
หกลีบรูปพระราชา-	คณะถ้วน
ฉันทแล้วรดน้ำมา	ฉันทอีก เพลเฮย
ถวายแต่ไตรแพรล้วน	ทั่วถ้วนทุกปี
วันเถลิงศกขึ้นใหม่	มีการ
ตั้งมรุธาภิเษกสนาน	ราชไท่
มวลงหมู่เหล่าพนักงาน	ถวายโสรจ สรงนา
เตรียมอยู่คอยรับใช้	พริกพร้อม เปรียงกัน

นอกจากวรรณกรรมตำราที่บันทึกเทศกาลสงกรานต์แล้ว ยังมีวรรณคดีที่บันทึกภาพและบรรยากาศของเทศกาลสงกรานต์ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ไว้หลายเรื่อง ดังนี้

เสภาขุนช้างขุนแผน เป็นเรื่องเก่าที่แต่งสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เล่าบรรยากาศเทศกาลสงกรานต์ของชาวเมืองสุพรรณบุรีไว้อย่างน่าสนใจ โดยกล่าวถึงกิจกรรมต่างๆ และการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ความสนุกสนานรื่นเริงและบรรยากาศแห่งการเฉลิมฉลอง โดยเนื้อเรื่องแทรกไว้ในตอนที่พลายแก้ว (ขุนแผน) เมื่อครั้งเป็นเณรแก้ว ได้มาอาศัยบวชเรียนกับสมภารมี ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสที่วัดป่าเลไลยก์นี้ จนขุนแผนเทศน์ได้เก่งตั้งแต่อายุน้อยเมื่อถึงเทศกาลสำคัญ รวมถึงเทศกาลสงกรานต์ ดังนี้

๑ ที่นี้จะกล่าวเรื่องเมืองสุพรรณ

จะทำบุญให้ทานการศรัทธา
หญิงชายน้อยใหญ่ไปแออัด
ก่อพระเจดีย์ทรายเรียรายไป
นิมนต์สงฆ์สวดมนต์เวลาบ่าย
แล้วกลับบ้านเตรียมการเลี้ยงเจ้าชี
ทำน้ายาแกงขนมต้มแกง
บ้างทำห่อหมกปกปิดไว้
บ้างก็ทำวันชาสุภา
หน้าเตียงเรียงเล็ดข้าวเม่ากวน
มะปรางกลางสาตลูกหวายหว่า
ทุกบ้านอลหม่านกันทั่วไป
ครั้นรุ่งแจ้งแสงทองส่องฟ้า
หนุ่มสาวเฝ้าแกมมาแจจัน

๑ ฝ่ายว่านางพิมกับมารดา

ข้าวปลาธารณะจัดหาไป
ถึงวัดนั่งลงตรงพระทราย
หญิงชายเต็มไปในวัดวา
ฝ่ายพระสงฆ์ห่มดองครองผ้า
เถรเถรนั่งจัดถัดกันไป
ต่างถวายเภสัชจัดพานเรียง
อาราธนาศีลขึ้นทันที
แล้วถวายพรพระตั้งนโม
จัดของใส่สำหรับลงฉับพลัน
ลูกศิษย์เถรเถรประเคนบาตร
ช่วยเหลื่อคอยสำรวจตรวจตรา

๑ ฝ่ายว่านางพิมมีศรัทธา

หยิบขันข้าวบาตรเดินนาไป
ครั้นว่ามาถึงเจ้าเถรแก้ว
เจ้าเถรนี้ที่เหมือนรู้จักกัน
หมู่ผัดปลาแห้งทั้งแกงไก่

ยามสงกรานต์คนนั้นก็พร้อมหน้า

ต่างมาที่วัดป่าเลไลยก์
ชนทรายเข้าวัดอยู่ชวักไขว่
จะเลี้ยงพระกะไว้ในพรุ่งนี้
ต่างฉลองพระทรายอยู่อิงมี
ปึงจีสารพัดจัดแจงไว้
ผ้าฟักจักแพงพะแนงไก่
ต้มไข่ผัดปลาแห้งทั้งแกงบวน
ข้าวเหนียวหน้าหมูไว้ถั่วถั่ว
ของสวนส้มสุกทั้งลูกไม้
ส้มโอส้มซ่าทั้งกล้วยไข่
จันตึกต้นหลักไหลไปฉับพลัน
ต่างตกแต่งกายาขมิ้นขมิ้น
พร้อมกันที่วัดป่าเลไลยก์ ฯ

พาบ่าวไพร่ออกมาหาข้าไม่
รูปเทียนดอกไม้ใส่พานมา
แล้วถวายนมัสการถวญหน้า
ปูเสื่อสาตคอยท่าพระสงฆ์ไว้
เสร็จแล้วลงมาศาลาใหญ่
สัปบุรุษกราบไหว้ด้วยยินดี
ห่มผ้าสไบเฉียงอยู่ตามที่
สมภารมีก็ให้ศีลไปพลัน
พวกสีกาหาโออยู่ตัวสัน
ตั้งถวายเป็นหลั่นกันลงมา
อังกาสข้าวของไว้ตรงหน้า
น้ายาพร่องต้องตักเอาเติมไป ฯ
กล้วยขนมส้มซ่าใส่ถาดใหญ่
ใส่แต่หัวโตลงมาพลัน
แลแล้วเรรวนนึกหวนหัน
นางก็ตักจิ้งห็นทัพพีโต
ไข่พอกซีกใหญ่ใส่อกโข

ใส่กรอกปลาแห้งแดงโม	แกงโถหนึ่งใส่ให้พอแรง
เณรแก้วกั่มหน้าไม้ทันรู้	เห็นของมากงยคุก็ตาแข็ง
ปะหน้าสีกาพิมย้มตะแคง	สีกานี้มีแกล้งข้าฤไร
ตักบาตรเหลือล้นจนโอสิ้น	จะรู้ที่เปิบกินกะไรได้
หวานเค็มก็เต็มสำหรับไป	ส่วนที่ของชอบใจมิให้เรา
นางพิมย้มไปสไ้เจ้าเณร	ข้าคิดว่าหลวงเณรเห็นโอเปล่า
เขาใส่ให้อักโขพาโลเอา	จะให้เราเสียศรัทธาขึ้นว่าไป
เณรใจบึกๆ นึกเป็นครู	เหมือนเคยเล่นกับกุญจำได้
ชื่อว่าสีกาพิมพิลาไลย	สาวขึ้นสวยกะไรเพียงบาดตา
ครั้นพระสงฆ์ฉันเสร็จสำเร็จพลัน	ท่านสมภารมีนัยกัยถา
อันดรับรับสัพพีโมทนา	สัปบุรุษสีกาก็กรวดน้ำ
ต่างคนยินดีปรีดา	เสร็จแล้วกลับมาอยู่คลาคล่ำ
เสียงแซ่ซ้องบ้างร้องเป็นลำนำ	บ้างฟ้อนรำฉลองทานสำราญครัน ฯ

ในวรรณกรรมของสุนทรภู่มีกล่าวถึงเทศกาลสงกรานต์ ไว้ในรำพันพิลาป ซึ่งสุนทรภู่แต่งขณะครองเพศเป็นสมณะและจำพรรษาอยู่ ณ วัดเทพธิดาราม มีเนื้อหากล่าวถึงวิถีชีวิตไทยช่วงเทศกาลสงกรานต์ ดังนี้

๑ ฤดูร้อนก่อนเก่าทำข้าวแช่	นำชมแต่เครื่องกับสำรับฉัน
ช่างทำเป็นเช่นดอกจอกเป็นดอกจันทน์	งามจนขึ้นกระชายทำเหมือนจำปา
มะม่วงดิบหิบบิดูจิ้งจุก	ทำนารักรูปสัตว์เหมือนมัจฉา
จะแลลั้กลับกลายสุดสายตา	เคยไปมามีได้เห็นจะเว้นวาย ฯ
๑ ตรุษสงกรานต์ท่านแต่งเครื่องแป้งสด	ระรื่นรสราเซนพุ่มเสนกระสาย
น้ำกุหลาบอาบอระแสนสบาย	ถึงเคราะห์ร้ายหายหอมให้ตรอมทรวง
เหมือนแสนงโ้เสียแรงแต่งหนังสือ	จนมีชื่อลือเลื่องทั้งเมืองหลวง
มามีดเหมือนเดือนแรมไม่แจ่มดวง	ต้องเหงาง่วงทรวงเศร้าเปลี่ยนเปล่าใจ
จำจากเพื่อนเหมือนจะพาน้ำตาตก	ต้องระหกระเหินหาที่อาศัย
โ้แสนอายปลายอ้อยเลื่อนลอยไป	เจ็บเจ็บใจไม่รู้หายชังตายทน ฯ ^{๒๑}

วรรณกรรมไทยดั่งนำเสนอมาข้างต้นได้ร่วมกันบันทึกภาพของเทศกาลสงกรานต์ไว้ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของผลิตผลของสังคมไทย นำเสนอภาพทั้งสังคมชาวบ้านและสังคมชาววัง ผสมผสานกับจินตนาการและโลกทัศน์ของกวี ทำให้เกิดเป็นวรรณกรรมทรงคุณค่าในที่สุด

^{๒๑} อภิลักษณ์ เกษมผลกุล, “สงกรานต์ในวรรณกรรมและตำนานของคนไทย – ไทย”, หน้า ๕๒ -๕๕.

๒.๔.๒ ตำนานสงกรานต์ไทยกลืนอายมอญ

ตำนานถือเป็นคัมภีร์อธิบายมูลเหตุของการทำพิธีกรรม กล่าวว่ ตำนานปรัมปรา บรรจุรหัสของความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งนำมาใช้ในการอธิบายพิธีกรรม กำหนดศีลธรรม กำหนดกฎเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติให้สมาชิกในสังคม ตำนานปรัมปราไม่ได้เป็นเพียงเรื่องเล่าธรรมดา แต่เป็นเรื่องเล่าที่มีพลัง ไม่ใช่มีหน้าที่แค่อธิบาย แต่เป็นบทบัญญัติสำหรับความเชื่อ ศีลธรรม และภูมิปัญญาให้แก่สมาชิกในสังคมดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม แม้จะมีหลักฐานว่าคนไทยรู้จักเทศกาลสงกรานต์มาแต่โบราณกาล ดังปรากฏในวรรณกรรมยุคต่างๆ หากแต่กลับพบหลักฐานลายลักษณ์ที่เก่าที่สุดที่บันทึกตำนานสงกรานต์คือ จารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จำนวน ๗ แผ่น ติดอยู่บนผนังในศาลาเฉลิม ด่านทิศเหนือ เป็น ๑ ใน ๔ ศาลาเฉลิมรอบทิศใหญ่ทั้งสี่ทิศของพระมณฑป (หอไตรจตุรมุข) ที่เพิ่งสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ ใกล้กับจารึกรามัญหุงข้าวทิพย์ จารึกเหล่านี้นำมาติดในศาลาเฉลิมเมื่อคราวปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๔ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันพบว่าจารึกดังกล่าวมิได้มีติดอยู่ในตำแหน่งเดิม สันนิษฐานว่าคงสูญหายไปในการบูรณะพระอารามวัดพระเชตุพนฯ เมื่อหลายสิบปีก่อน ทั้งนี้แม้ว่าจะเป็นตำนานไทย แต่เนื้อหาในตอนต้นกลับกล่าวว่มาจาก “พระบาลีฝ่ายรามัญ”

๒.๔.๒.๑ จารึกตำนานสงกรานต์วัดพระเชตุพนฯ : ตำนานสงกรานต์ของไทยที่เก่าที่สุด

จารึกเรื่องมหาสงกรานต์ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนี้ นับเป็นตำนานสงกรานต์ฉบับลายลักษณ์ที่เก่าแก่ที่สุดที่มีการค้นพบ ณ ปัจจุบันนี้ จารึกด้วยตัวอักษรไทยสมัยรัตนโกสินทร์ แม้มิได้ระบุปีที่จารึก แต่สามารถกำหนดอายุจากประวัติการสร้างจารึกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) ซึ่งปรากฏในจดหมายเหตุเรื่อง “การปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน” โดยถอดจากโคลงฉันท์พระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส จารึกลงบนแผ่นหินรวม ๗ แผ่น มีเนื้อความดังนี้

จารึกเรื่องมหาสงกรานต์ แผ่นที่ ๑

๑เรื่องมหาสงกรานต์นี้มีพระบาลีฝ่ายรามัญว่า เมื่อต้นภัทรกัปอันนี้ มีเศษฐิคนหนึ่งหาบุตรมิได้ อยู่บ้านใกล้กับนักเลงสุราๆ นั้นมีบุตรสองคนมีผิวเนื้อดุจทอง วันหนึ่งนักเลงสุรานั้น เข้าไปสู่บ้านเศษฐิ กล่าวคำหยาบช้ำแก่เศษฐิต่างๆ เศษฐิได้ฟังจึงกล่าวว่เรามีทรัพย์สมบัติเป็นอันมากไฉนท่านจึงหมิ่นเรา นักเลงสุราจึงตอบว่ท่านมีสมบัติมากก็จริง แต่หาบุตรไม่ถ้าท่านถึงแก่ความตายแล้วสมบัติก็จะเสื่อมสูญเปล่าเรามีบุตรชายสองคน มีฉวีวรรณดุจทองเห็นว่าประเสริฐกว่าท่านเศษฐิได้ฟังก็มีความโลอายจึงบวงสรวงแก่พระจันทร์ พระอาทิตย์ตั้งอธิฐานขอบุตรถึง ๓ ปี ก็มิได้บุตร

จารึกเรื่องมหาสงกรานต์ แผ่นที่ ๒

๑ แผ่นสอง ว่าเมื่อเศษฐีขอบุตรแก่พระจันทร์ พระอาทิตย์มิได้แล้ว วันหนึ่ง เปนคิมหันตระดูเจตมาศ ขนทั้งหลายเล่นนักขัตฤกษ์ต้นปี ใหม่ทั่วชมพูทวีป คือพระอาทิตย์ออกจากราษีรมัญประเทศสู่เมศราษี โลกย์สมมติว่าวันสงกรานต์ ขณะนั้น เศษฐีจึงภาบริวารไปยังต้นไทรยรมฝั่งน้ำ อันเป็นที่อยู่แห่งปักษาชาติทั้งหลาย จึงเอา ข้าวสารลี้ยงน้ำ ๗ ครั้งแล้ว หุงขึ้นบูชารุกข์ไทรย์ พร้อมด้วยสุปเพยญนาหารร แล้ว ประโคมดุริยางค์ ดลตรี ตั้งอธิฐานขอบุตรแก่รุกข์พระไทรย์ ก็มีความกรุณาหาะ ไปขอบุตรแก่พระอินท์เพื่อจะให้แก่เศษฐี

จารึกเรื่องมหาสงกรานต์ แผ่นที่ ๓

๑ แผ่นสาม ว่ารุกข์พระไทรย์ขอบุตรแก่พระอินท์ๆ จึงให้ธรรมาบาลเทวบุตร ลงปติสนธิในครรรภ์รยาเศษฐี.....ก็คลอดจากครรภ์บิดามานดา ให้ชื่อ ธรรมาบาลกุมารแล้วจึงปลุกปราสาท ๗ ชั้นให้กุมาร อยู่ที่ใต้ต้นไทรยรมฝั่งน้ำนั้น ครัน กุมาร เจริญขึ้นก็รู้ภาษานกแล้ว เรียนไตรเพทจบเมื่ออายุศมีได้ ๗ ขวบ ก็ได้เป็นอา จารีย์บอกมงคลการต่างๆ แก่มนุษย์ทั้งปวงทั่ว ชมพูทวีปในขณะนั้นโลกย์ทั้งหลายก็นับ ถือทำมหาพรหม แลกระบิลพรหมองค์หนึ่งได้สำแดง มงคลการแก่มนุษย์ทั้งปวง

จารึกเรื่องมหาสงกรานต์ แผ่นที่ ๔

๑ แผ่นสี่ ว่าเมื่อกระบิลพรหมแจ้งเหตุนั้น จึงลงมาถามปัญหา ๓ ข้อ แก่ ธรรมาบาลกุมารให้มาตัดศีศะเรวบูชาท่านถ้าท่านแก้มิได้เราจะตัดศีศะท่านเวียนมหา สมุทร ๗ วัน กระบิลพรหมก็กลับไปยังพรหมโลกย์ ฝ่ายธรรมาบาลกุมารพิจารณาปัญ หานั้นล่งไปได้ ๖ วันแล้ว ยังไม่เหนอบายจึงคิดว่าวันพรุ่งนี้เราจะตาย ด้วยท้าว กระ บิลพรหม หาต้องการไม่จาหนิไปชุกซ่อนตายเสียดีกว่าคิดแล้วลงจากปราสาทเที่ยว ไปนอนอยู่ใต้ต้นตาลสองต้น มีนกอินทรีสองตัวผัวเมียทาร์งอาไศรย์ อยู่บนต้นตาล นั้น

จารึกเรื่องมหาสงกรานต์ แผ่นที่ ๕

๑ แผ่นห้า ว่านางนกอินทรีเมียจึงถามว่า พรุ่งนี้เราจะไปหาอาหารที่ไหน นกอินทรีผัวตอบว่าพรุ่งนี้ครบ ๗ วันที่ท้าวกระบิลพรหมถามปัญหาธรรมาบาลกุมารฯ แก่ไม่ได้ ท้าวกระบิลพรหมก็จะตัดศีศะเสีย เราจะได้กินมนุษย์เป็นอาหาร นางนก อินทรีเมียถามว่าเจ้ารู้จักปัญหานี้หรือไม่นกอินทรีผัวตอบว่ารู้แล้วก็เล่าให้นก อินทรีเมียฟังแต่ต้นจนปลาธรรม บาลกุมารนอนอยู่ใต้ต้นไม้ไฉนก็จำได้ มีความ โสมนัสเป็นอันมากจึงกลับมาสู่เรือนของตน

จารึกเรื่องมหาสงกรานต์ แผ่นที่ ๖

๑ แผ่นหก ว่าครั้นวารเพนเคราฟ ๗ ท้าวกระบิลพรหมลงมาถามปัญหา ๓ ข้อแก่ธรรมบาลกุมารฯ ก็วิสัชนาปัญหาตามนกลินทรียกล่านั้น ท้าวกระบิลพรหมก็ตรัสเรียกเทวดาทั้ง ๗ อันเพนบริจาริกพระอินทร์ คือ นางทงษ ๑ นางรากษ ๑ นางโคระ ๑ นางมลทากิณี ๑ นางมณฑา ๑ นางมิศระ ๑ นางมโหระ ๑ อันโลกย์สมมุติว่า องค์มหาสงกรานต์กับ เทพบรรพตษ์ มาพร้อมกันแล้ว ท้าวกระบิลพรหมก็บอกว่าพระเศียรเรานี้จะตัดออกบูชาธรรมบาลกุมารบัดนี้ ถ้าจะตั้งไว้งั้นแผ่นดินก็จะเปนไฟไหม้ทั่วโลกย์ธาตุ ถ้าจะทิ้งขึ้นบนอากาศฝนก็จะแล้ง ถ้าจะทิ้งในมหาสมุทร น้ำก็จะแห้ง เจ้าทั้ง ๗ จึงขอกานมารับเศียรบิดาแล้ว ท้าวกระบิลพรหมก็ตัดเศียรส่งให้นางมลทากิณีบุตรผู้ใหญ่ ในขณะนั้นโลกธาตุก็เกิดโกลาหลยิ่งนัก

จารึกเรื่องมหาสงกรานต์ แผ่นที่ ๗ ด้านที่ ๑

๑ แผ่นเจ็ด ว่าเมื่อนางทงษมหาสงกรานต์เอากานรับพระเศียรท้าวกระบิลพรหมบิดา แล้วให้เทพบริษัณฑ์ประทับยืนรอบเขาพระสุเมรุราช ๖๐ นาที แล้วก็เชิญเข้าประดิษฐานไว้ในมณฑป ณ ถ้ำคันท์ขุลี เขาไกรลาศ กระทำบูชาด้วยเครื่องทิพย์ต่างๆแล้ว พระเวศกรรมก็นฤมิตรโรงแล้วด้วยแก้ว ๗ ประการ ชื่อ ภักวะดี ให้เทพดาแสนนางฟ้านั่งแล้ว เทพดาก็นำมาซึ่งเถาณมุนาตลงล่างน้ำในโนดาสระ ๗ ครั้ง แล้วแจกกันสังเวทยทุกๆ พระองค์ ครั้นถึงวารกำหนดครบ ๓๖๕ วันโลกสมมุติว่าปี ๑ เปนวันสงกรานต์ ธิดาทั้ง ๗ องค์ ทรงเทพพาหน ต่างๆ ผลัดเวรกันมาเชิญพระเศียรท้าวกระบิลพรหมออกแห่กับด้วยเทพบรรพตษ์แสนโกฏิประทับยืนเขาพระเมรุราชบรรพตทุกปี แล้วก็กลับไปเทวโลกย์ จบเรื่องมหาสงกรานต์เท่านี้^๒

แม้จารึกดังกล่าวจะจารึกในสมัยรัชกาลที่ ๓ หากแต่ความรู้เนื้อเรื่องตำนานสงกรานต์น่าจะแพร่หลายมาแต่ครั้งอยุธยา แสดงทัศนะว่าเนื้อหาดังกล่าวได้รับอิทธิพลมาจากเรื่องการทนายปัญหาระหว่างพรหม ๒ องค์ และอีกฝ่ายรู้คำตอบได้จากนก มาจากนิทานของพราหมณ์ที่เล่าต่อๆ กันมาโดยสมัยอยุธยาบันทึกเรื่องเล่าเช่นนี้ คือรูปแบบการถามปัญหาเรื่องสิริที่มีเดิมพันถึงชีวิตที่เรียกว่า “ปกรณัม” ซึ่งมีที่มาจากนิทานอินเดียและนิทานเปอร์เซีย ปกรณัมที่เกี่ยวข้องกับตำนานนี้คือ ปักษีปกรณัม ทั้งนี้ปัญหาที่ว่าด้วยเรื่องสิริมงคลของมนุษย์นั้น เป็นเรื่องที่แพร่หลายรู้กันทั่วไปในสมัยอยุธยาแล้ว และคนไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นรับรู้กันค่อนข้างแพร่หลาย ดังจะเห็นได้จากงานประพันธ์ของสุนทรภู่ใน “สวัสดิรักษาคำกลอน” ขณะที่ข้อมูลตำนานสงกรานต์ในฝ่ายข้างมอญ ที่มีเนื้อหา

^๒ นิยะดา เหล่าสุนทร, “จารึกเรื่องมหาสงกรานต์”, ใน ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน, (กรุงเทพมหานคร: คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน, ๒๕๕๔), หน้า ๑๔๘.

ใกล้เคียงกับเรื่องกบิลพรหม พบเพียงเรื่องท้าวมหาสงกรานต์ของพม่าที่พระยาอนุমানราชชน กล่าวถึง ท้าวสักระ หรือสักระ คือพระอินทร์ กับพรหมซึ่งอสูรเกิดโต้เถียงปัญหาบางประการในพระพุทธศาสนา ท้าวสักระว่าสึลเป็นยอดของบุญ แต่อสูรพรหมแย้งว่าทานเป็นยอดของบุญเถียงกันจนตกลงไม่ได้จึงเสด็จลงมาโลกมนุษย์ไปหาพราหมณ์ผู้เป็นปราชญ์คนหนึ่งชื่อกะลาไมเอง ให้เป็นผู้ตัดสินว่าฝ่ายใดถูกฝ่ายใดผิด สัญญากันว่าหากฝ่ายใดได้รับคำตัดสินว่าผิดฝ่ายนั้นจะถูกตัดเศียรของตน ที่สุดอสูรพรหมเป็นผู้ผิดจึงถูกตัดเศียร แต่ท้าวสักระมาทราบว่ายศอสูรพรหมนี้ร้ายแรงมาก ถ้าโยนลงไปในมหาสมุทรน้ำในนั้นจะแห้ง ถ้าเอาไว้บนดินจะแห้งแล้ง ท้าวสักระจึงมอบเศียรแก่นางฟ้า ๗ คน เป็นผู้รักษา มีหน้าที่ถือเศียรอสูรพรหมไว้ตลอด เป็นเวรผลัดเปลี่ยนกันปีละคน และเปลี่ยนกันในวันปีใหม่ แต่ก่อนจะเปลี่ยนเวรกันต้องเอาเศียรอสูรพรหมไปสรงน้ำเสียก่อน จึงได้เกิดมีการสรงน้ำสาดน้ำกันในวันสงกรานต์^{๒๓}

ตำนานสงกรานต์ในจารึกแผ่นที่ ๖ ที่ว่าด้วยชื่อนางสงกรานต์ทั้ง ๗ นี้เองที่นำมาสู่การสร้างสรรค์ “ประกาศสงกรานต์ฉบับราชบุรินทร์” ขึ้นเพื่อพยากรณ์ชะตาบ้านเมืองประจำศักราช โดยมีการกำหนดเครื่องทรง เครื่องประดับ อาวุธ และสัตว์พาหนะ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แสดงคุณลักษณะประจำตนของนางสงกรานต์ ซึ่งสัมพันธ์กับคำพยากรณ์บ้านเมือง คุณลักษณะของนางสงกรานต์ทั้ง ๗ วันนี้ไม่ปรากฏในจารึก ไม่ปรากฏว่าเริ่มมีมาแต่สมัยใด ทั้งนี้ใน “ประกาศสงกรานต์ฉบับหลวง” เป็นธรรมเนียมมีมาแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ที่ทางการคือราชสำนักจะแจ้งแก่ราษฎร ปรากฏหลักฐานในคำพยากรณ์สงกรานต์ในรัชกาลที่ ๓ ประชุมพระบรมราชาธิบายรัชกาลที่ ๔ และ ราชกิจจานุเบกษา รัชกาลที่ ๕ ซึ่งพบว่ามีภาระระบุเรื่องราวของนางสงกรานต์เรื่อยมาจนกระทั่งถึงรัชกาลที่ ๔ มีการตัดส่วนที่กล่าวถึงนางสงกรานต์ออกและไม่มีปรากฏอีก คงเหลือเพียงการบอกวันสำคัญประจำปี แสงวันมงคล ฤกษ์งามยามดี และการเคลื่อนย้ายราชธานีต่างๆ เมื่อตรวจสอบกับตำราพรหมชาติ ซึ่งเป็นคัมภีร์พยากรณ์สำคัญในหมู่ราชสำนักและชาวบ้านพบว่า มีกล่าวถึงนางสงกรานต์ไว้อย่างละเอียดเช่นกัน และสื่อนัยแห่งการทำนายไว้ จึงทำให้สันนิษฐานว่ารายละเอียดของนางสงกรานต์ในแต่ละปี เกิดจากวิธีคิดของโหราจารย์ ที่พยายามผูกโยงนางสงกรานต์กับการทำนายดวงชะตาบ้านเมืองเข้าไว้ด้วยกัน ทั้งนี้ในแต่ละปีนางสงกรานต์แต่ละนางจะทำหน้าที่ผลัดเปลี่ยนกันตามวันมหาสงกรานต์ ดังนี้

๑. นางสงกรานต์ทุงษเทวี ทุงษเทวีเป็นนางสงกรานต์ประจำวันอาทิตย์ ทัดดอกทับทิม มีปัทมราค (แก้วทับทิม) เป็นเครื่องประดับ ภัักษาหาร คือ อุทุมพร (มะเดื่อ) อาวุธคู่กาย พระหัตถ์ขวาถือจักร พระหัตถ์ซ้ายถือสังข์ เสด็จไสยาสน์เหนือครุฑ

^{๒๓} นิยะดา เหล่าสุนทร, “นิทานเรื่องตำนานสงกรานต์ที่ไม่ได้มาจากมอญ”, ศิลปวัฒนธรรม, ปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๖ (เมษายน ๒๕๕๖): ๑๔.

๒. นางสงกรานต์โคราคเทวี โคราคเทวีเป็นนางสงกรานต์ประจำวันจันทร์ ทัดดอกปืบ มีมุกดาหาร (ไข่มุก) เป็นเครื่องประดับรักษาหาร คือ เตละ (น้ำมัน) อาวุธคู่กายพระหัตถ์ขวาถือพระขรรค์ พระหัตถ์ซ้ายถือไม้เท้า เสด็จประทับเหนือพยัคฆ์ (เสือ)

๓. นางสงกรานต์รากษสเทวี รากษสเทวีเป็นนางสงกรานต์ประจำวันอังคาร ทัดดอกบัวหลวง มีโมรา (หิน) เป็นเครื่องประดับ รักษาหาร คือ โลหิต (เลือด) อาวุธคู่กายพระหัตถ์ขวาถือตรีศูล พระหัตถ์ซ้ายถือธนู เสด็จประทับเหนือวราหะ (หมู)

๔. นางสงกรานต์มณฑาเทวี มณฑาเทวีเป็นนางสงกรานต์ประจำวันพุธ ทัดดอกจำปา มีไพฑูรย์ (พลอยสีเหลืองแกมเขียว) เป็นเครื่องประดับ รักษาหาร คือ นมและเนย อาวุธคู่กายพระหัตถ์ขวาถือเหล็กแหลม พระหัตถ์ซ้ายถือไม้เท้า เสด็จไสยาสน์เหนือคัสพะ (ลา)

๕. นางสงกรานต์กิริณีเทวี กิริณีเทวีเป็นนางสงกรานต์ประจำวันพฤหัสบดี ทัดดอกมณฑา (ยี่หุบ) มีมรกตเป็นเครื่องประดับ รักษาหาร คือ ถั่วและงา อาวุธคู่กายพระหัตถ์ขวาถือพระขรรค์ พระหัตถ์ซ้ายถือปิ่น เสด็จไสยาสน์เหนือคชสาร (ช้าง)

๖. นางสงกรานต์กิมิทาเทวี กิมิทาเทวีเป็นนางสงกรานต์ประจำวันศุกร์ ทัดดอกจกกลนิ มีบุษราคัมเป็นเครื่องประดับ รักษาหาร คือ กล้วยและน้ำ อาวุธคู่กายพระหัตถ์ขวาถือพระขรรค์ พระหัตถ์ซ้ายถือพิณ เสด็จประทับยืนเหนือมहिสา (ควาย)

๗. นางสงกรานต์มโหทรเทวี มโหทรเทวีเป็นนางสงกรานต์ประจำวันเสาร์ ทัดดอกสามหาว (ผักตบชวา) มีนิลรัตน์เป็นเครื่องประดับ รักษาหาร คือ เนื้อทราย อาวุธคู่กายพระหัตถ์ขวาถือจักร พระหัตถ์ซ้ายถือตรีศูล เสด็จประทับเหนือมยุราปักษา (นกยูง)

อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่า ในตำนานเล่าตำนานสงกรานต์เรื่องเดียวกับภาคกลางคือ เรื่องท้าวกบิลพรหม หากแต่ในพิธีของล้านนาไม่มีนางสงกรานต์ กลับมี “ขุนสังขานต์” ซึ่งเป็นชายที่ไม่ปรากฏเรื่องราวในตำนานใดๆ ทั้งของล้านนาและของภาคกลาง อาจเป็นร่องรอยของตำนานเก่าก่อนที่จะรับตำนานในภาคกลางไปใช้ก็เป็นได้

๒.๔.๒.๒ ความแพร่หลายของตำนานสงกรานต์ในแต่ละภูมิภาค

ตำนานเกี่ยวกับสงกรานต์มีชื่อเรียกต่างๆ กันไปในแต่ละภูมิภาคเช่น ตำนานสงกรานต์ ตำนานมหาสงกรานต์ พระมหาสงกรานต์ชาดก อาณิสสมหาสงกรานต์ (ภาคกลาง, ภาคใต้, ภาคอีสาน) ตำนานปีใหม่เมือง (ภาคเหนือ) ด้วยความแพร่หลายของตำนานสงกรานต์ และความเป็นพุทธศาสนิกชนของคนไทยที่นิยมทำบุญในเทศกาลต่างๆ เพื่อความเป็นสิริมงคล จึงเกิดการนำตำนานสงกรานต์ไปสร้างสรรค์เป็นนิทานชาดก เรียกว่า พระมหาสงกรานต์ชาดก สำหรับให้พระภิกษุใช้เทศน์ในวันมหาสงกรานต์ ในเทศกาลสงกรานต์ โดยกำหนดให้นักบวชผู้เป็นสามเณรเป็นพระโพธิสัตว์ นอกจากนี้ยังพบว่าในบางท้องถิ่นใช้เรียกว่าเทศนาอาณิสสพระมหาสงกรานต์ แต่อย่างไรก็ตามอาณิสสพระมหาสงกรานต์ ในบางสำนวนก็ได้กล่าวถึงเรื่องธรรมบาลกุมารและกบิลพรหม

หากแต่กล่าวถึงพระพุทธรูปเป็นเหตุการณ์ที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเกี่ยวกับความร้อนของพระอาทิตย์ที่ช่วงเทศกาลสงกรานต์ที่เป็นภัยแก่มนุษย์และวิธีการที่มนุษย์จะพ้นจากภัยอันเกิดจากความร้อนของดวงอาทิตย์ ตลอดจนทูลถามถึงอานิสงส์ของการรดน้ำบิณฑามารดาครูบาอาจารย์ พระสงฆ์ พระพุทธรูป พระเจดีย์และต้นไม้โพธิ์ นอกจากนี้ยังมีการเล่าตำนานการปล่อยนกปล่อยปลาแทรกไว้ในเรื่องด้วย ปัจจุบันมีการนำตำนานสงกรานต์ไปใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในเทศกาลสงกรานต์อย่างแพร่หลาย ทั้งการแสดงประกอบแสงสีเสียง การใช้เป็นแนวคิดในการออกแบบและตกแต่งขบวนรถบุปผชาติ ในงานเทศกาลสงกรานต์ ตลอดจนการจัดการประกวดนางสงกรานต์ แสดงให้เห็นถึงความรับรู้และความแพร่หลายของตำนานสงกรานต์ที่มีมาอย่างต่อเนื่องตราบจนปัจจุบัน^{๒๔}

๒.๔.๓ ตำนานสงกรานต์ของคนไทยกลุ่มต่างๆ

สงกรานต์ ไม่ใช่พิธีกรรมของคนไทยมาแต่ดั้งเดิม ดังนั้นจึงพบว่าสงกรานต์มีในประเพณีของคนไท-ไทยบางกลุ่ม ขณะที่คนไทบางกลุ่มไม่มี ผู้วิจัยจึงสังเกตว่าคติเรื่องสงกรานต์และตำนานสงกรานต์พบในกลุ่มคนไท-ไทย ที่รับพระพุทธศาสนา ส่วนคนไทที่ไม่ได้รับพระพุทธศาสนา เช่น จ้วง ไทดำ จะไม่มีเทศกาลสงกรานต์ จึงเข้าใจได้ว่าเมื่อไม่มีพระพุทธศาสนา คือ วัฒนธรรมอินเดีย จึงเป็นเหตุให้ไม่มีสงกรานต์ การรับคติสงกรานต์เป็นการรับวัฒนธรรมอินเดีย ซึ่งในแง่ก็คือผ่านการเผยแผ่ศาสนา จึงทำให้กลุ่มคนไทที่ยังคงนับถือผีและไม่รับพระพุทธศาสนาไม่มีเทศกาลสงกรานต์ไปด้วย อย่างไรก็ตามในบรรดาคนไทกลุ่มที่นับถือพระพุทธศาสนาต่างก็เล่าเรื่องตำนานสงกรานต์ต่างจากตำนานสงกรานต์ของไทย โดยมีรายละเอียดดังนี้

๒.๔.๓.๑ ตำนานสงกรานต์ของคนไทใต้คง

ในประเพณีปอยซ้อนน้ำ ของคนไทใต้คง (ไทใหญ่) ที่เมืองซอน มณฑลยูนนาน ประเทศจีน ถือเป็นประเพณีใหญ่และมีความสำคัญ ปอย คือ งานบุญ ซ้อนน้ำ คือซ้อนน้ำ หรือรดน้ำนั่นเอง เนื่องจากแนวคิดหลักของประเพณีปอยซ้อนน้ำคือการสรงน้ำพระพุทธรูปและการรดน้ำในหมู่หนุ่มสาวนั่นเอง ปอยซ้อนน้ำนี้มีที่มาจากตำนานที่กล่าวถึงขุนสาธ หรือขุนผี บ้างก็ว่าเป็นขุนยักษ์มีเนื้อหาดังนี้คือ

“ครั้งหนึ่งมีขุนสาธองค์หนึ่ง มีนิสัยโลภโมโหสัน ชอบแย่งแผ่นดินและข้าวของ ของคนอื่น มีภรรยาอยู่แล้วทนางก็ยังไม่พอใจ ไปแย่งผู้หญิงมาเป็นภรรยาคนที่เจ็ด อีกขุนสาธหลงรักภรรยาคนที่เจ็ดมาก วันหนึ่งขณะที่ขุนสาธกำลังอารมณ์ดี ภรรยาคนที่เจ็ดได้ถามขึ้นว่า ได้ยินว่าท่านตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้ หอกแทงไม่เข้า ดาบก็ฟันไม่เข้า ถ้าเป็นอย่างนั้นจริง

^{๒๔} อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล, สงกรานต์ในวรรณกรรมและตำนานของคนไท – ไทย, หน้า ๕๙ – ๖๒.

ท่านก็ไม่ตายอยู่ในโลกตลอดไปเลยใช่ไหม ขุนสาธิตบอกว่าเส้นผมของตนจะหักคอของตนเองขาดได้ แต่ห้ามบอกใคร พอขุนสาธิตนอนหลับนางก็ถอนเส้นผมขุนสาธิต แล้วใช้ตัดคอขุนสาธิต หัวขุนสาธิตตกลงบนพื้นดิน แล้วเกิดไฟลุก นางตะโกนเรียกให้คนมาดู ภรรยาอีกหกคนของขุนสาธิตวิ่งมาช่วยกันยกหัวขุนสาธิตขึ้น เมื่อยกหัวขุนสาธิตขึ้นไฟก็ดับเมื่อวางลงไฟก็ลุกอีก นางทั้งเจ็ด จึงผลัดกันยกหัวขุนสาธิตคนละปี ขณะที่ยกหัวขุนสาธิตนั้นเลือดที่ศีรษะก็ไหลคนจึงนำน้ำมารดให้สะอาดและไม่ให้ไฟลุกเป็นเวลาเจ็ดปี แล้วไฟจึงดับสนิทตั้งแต่นั้นคนไทจึงเล่นรดน้ำกันปีละครั้งทุกปี”^{๒๕}

๒.๔.๓.๒ ตำนานสงกรานต์ของคนไทสิบสองปันนา

คนไทลื้อในเขตปกครองตนเอง ประชาไท สิบสองปันนา มณฑลยูนนานมีเทศกาลสาธิตน้ำ ถือว่าเป็นประเพณีเก่าแก่ของคนไทสิบสองปันนา คนไทลื้อสิบสองปันนามีตำนานสงกรานต์ ที่มีเนื้อหาเดียวกันกับของไทยได้คงด้วย นอกจากนี้ ไทสิบสองปันนายังมีตำนานสงกรานต์ที่คล้ายกันกับของคนไทยในประเทศไทย คือ เป็นพรหมและอั้งถึงกิลพรหม รวมทั้งนางที่เชิญเศียรเป็นลูก ดังนี้

“มีพระพรหมองค์หนึ่งมีธิดาอยู่ ๑๒ นาง ต่อมาพระพรหมองค์นี้ถูกตัดเศียรขาด ตามเรื่องไม่บอกว่าเพราะเหตุใด เศียรของพระพรหมองค์นี้มีฤทธิ์เช่นเดียวกับเศียรท้าวกิลพรหม คือตกบนแผ่นดินก็เป็นไฟ ตกในทะเลน้ำก็แห้ง ที่นี้ก็ร้อนถึงนางทั้ง ๑๒ นั้น ต้องมีหน้าที่เชิญพานรับพระเศียรของบิดา นางละปีเวียนกันไป”^{๒๖}

ไทลื้อที่สิบสองปันนายังเล่าตำนานของเทศกาลสาธิตน้ำไว้อีกสำนวนหนึ่ง มีใจความโดยสรุปว่า ครั้งหนึ่ง มีพญามารโหดเหี้ยมตนหนึ่ง มีฤทธิ์มากไม่สามารถมีสิ่งใดหรือผู้ใดมาทำอันตรายได้จึงกระทำการหยาบขำรังแกผู้คนจนได้รับความเดือดร้อนไปทั่ว พญามารฉุดลูกสาวชาวบ้านไปเป็นเมียถึง ๑๑ คน เมียทั้ง ๑๑ คนนี้ ล้วนแต่เกลียดชังพญามาร ต่างคิดหาวิธีการกำจัดพญามารทุกคืนวัน แต่ยังไม่สามารถหาวิธีการได้ กระทั่งต่อมา พญามารฉุดหญิงสาวมาเป็นเมียคนที่ ๑๒ หญิงสาวผู้นี้เป็นผู้มีปัญญา คืนหนึ่งได้หลอกถามพญามารถึงวิธีการกำจัดพญามาร ด้วยความหลงรักหญิงสาวพญามารจึงบอกวิธีการว่า ให้ถอนเส้นผมของพญามารแล้วนำมารดคอพญามารก็จะทำให้พญามารสิ้นชีวิตได้ ในคืนเดียวกันนั้นเองนางจึงทดลองทำตามที่พญามารพูด และสามารถตัดศีรษะของพญามารได้ด้วยเส้นผมของพญามารเองจนพญามารถึงแก่ความตายในที่สุด เมียทั้ง ๑๒ ของพญามารคิดจะนำไฟมาเผาศีรษะของพญามารให้สิ้นไป แต่เมื่อศีรษะพญามารถูกไฟเผา กลับลุกกลามเผาไหม้ไปทุกแห่ง ครั้นฝั่งลงในดินก็ส่งกลิ่นเหม็นจนทนไม่ไหว ครั้นโยนลงแม่น้ำ น้ำกลับเดือดและท่วมนองไปทุกหนแห่ง นางทั้ง

^{๒๕} ประคอง นิมนานเหมินท์ และ ดาว เชิงหวา, **อาปมไทได้คง: นิทานกับสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: แม่คำฝาง, ๒๕๔๒), หน้า ๕๖.

^{๒๖} ส.พลายน้อย, **ตรุษสงกรานต์ : ประวัติความเป็นมาของปีใหม่ไทยสมัยต่างๆ**, (กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐ – ๑๑.

๑๒ คน จึงตกลงกันผลิตเวอร์อัมศีระพญามารไว้เพื่อช่วยจัดภัยพิบัติทั้งปวง โดยนางจะผลิตเปลี่ยนเวียนกันอัมคนละวัน (เวลา ๑ ปีบนโลกเท่ากับ ๑ วันบนสวรรค์) ทุกครั้งที่เปลี่ยนเวอร์กันก็จะใช้น้ำรดล้างศีระพญามารด้วย และเพื่อเป็นการแสดงความขอบคุณนางทั้ง ๑๒ คนที่ช่วยจัดภัยพิบัติจากโลกนี้คนไทจึงช่วยพวกนางล้างศีระพญามารปีละครั้ง^{๒๗} นอกจากนี้ยังมีตำนานสงกรานต์ที่มีลักษณะเป็น “ตำนานสร้างโลก” ด้วย มีเล่าอีก ๒ สำนวน ดังนี้

ตำนานสงกรานต์-สร้างโลก เรื่องที่ ๑

แต่เก๋าก่อนนานมาแล้ว ได้เกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ ทำให้พื้นดินทั้งหมดถูกเผาไหม้กลายเป็นเถ้าถ่าน ไฟไหม้ผ่านพ้นไปก็เกิดพายุใหญ่ลมพายุพัดหอบเอาเถ้าถ่านมารวมเป็นกองๆ ต่อจากนั้นเกิดฝนตกหนัก น้ำท่วมไปทั่วทุกแห่งหน เถ้าถ่านเป็นกองๆ ลอยอยู่บนผิวน้ำ ต่อมาพอน้ำแข็งตัว เถ้าถ่านที่ลอยมาเป็นกองๆ ก็กลับกลายเป็นภูเขา เกิดเป็นแผ่นดินขึ้นมา ในเวลาเดียวกันมีเทพยดา ๙ องค์ลงมาจากสวรรค์ ทวยเทพทั้ง ๙ องค์ ทั้งอ้วนและเตี้ยทั้งยังไม่มีผมอีกด้วย หน้าตาล้ายๆ กัน เหมือนเนื้อก้อนกลมใหญ่ เทพทั้งเก้ากินเถ้าถ่านที่ถูกไฟไหม้จนมีกลิ่นหอม รูปร่างหน้าตาของเหล่าทวยเทพสวยงามขึ้น แต่ทว่าไม่สามารถหะกลับสวรรค์ได้ ต่อมาเทพ ๕ องค์กลับกลายเป็นผู้ชาย อีก ๔ องค์กลายเป็นผู้หญิง ชาย ๔ หญิง ๔ จับคู่กันเป็น ๔ คู่ ลูกหญิง ลูกชายที่เกิดมาจากเทพทั้ง ๔ คู่ ก็จับคู่กันอีก มากขึ้นรุ่นแล้วรุ่นเล่า จำนวนคนก็เพิ่มมากขึ้น ต่อมาบางคนไปอยู่ที่อื่น ดังนั้นโลกนี้ จึงแบ่งเป็นประเทศกับชนชาติ ชายหนุ่มที่ไม่มีคู่ ๑ คนนั้น แรกทีเดียวพยายามแย่งชิงผู้หญิงจากผู้ชายทั้งสี่ด้วย แต่ถูกชายทั้งสี่ฆ่าตายเสียก่อน ศีระเขาตกถึงพื้นไม่ได้ ถ้าตกถึงพื้นก็เกิดไฟไหม้ใหญ่ เหตุนี้พวกเขาจึงต้องผลิตเวอร์กันอัมศีระเขาไว้ และยังใช้น้ำเย็นรดล้างด้วย

ตำนานสงกรานต์-สร้างโลก เรื่องที่ ๒

เมื่อก่อนเก๋าก่อนนานมาแล้ว บนโลกนี้เป็นทุ่งหญ้าใหญ่ที่กว้างสุดลูกหูลูกตา มีถ้ำที่กว้างใหญ่สองร้อยหกสิบถ้ำ ทุ่งนี้เจียเอาเมล็ดพันธุ์พืชไปใส่ไว้จนเต็มทุกถ้ำ ทุกปีก็จะไปเอาเมล็ดพันธุ์พืชออกมาจากถ้ำเมล็ดหนึ่ง ตอนที่เขาเก็บเอาเมล็ดพืชออกมาเสร็จแล้วก็จะเกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ ครั้งหนึ่งหลังจากไฟไหม้ผ่านไปแล้ว น้ำก็จะท่วมใหญ่ เกิดน้ำท่วมใหญ่ทั้งหมด ๗ ครั้ง ทุกครั้งที่น้ำท่วมก็จะต้องเกิดลมพายุใหญ่ พัดหน้าผิวน้ำขึ้นเป็นลูกโตๆ ยิ่งพัดลูกคลื่นก็จะยิ่งโตขึ้น โตขึ้นจนกลายเป็นภูเขาและทะเล ถึงตอนนี้ทุ่งนี้เจียก็จะลงมาหว่านเมล็ดบัว ต่อมาพอดอกบัวเริ่มออกดอกบานที่ละดอกๆ แล้ว ทุ่งนี้เจียก็เนรมิตให้กลายเป็นทวีปใหญ่ ๔ ทวีป เมื่อดอกบัวกลายเป็นพื้นดินแผ่นดินไปแล้ว เทพยดา ๓๖ องค์ก็ลงมาจากสวรรค์ แยกย้ายกันอยู่ในทวีปทั้ง ๔ ทวีปละ ๙ องค์ เทพทั้งหลายจะกินดิน

^{๒๗} ทรงศักดิ์ ปรารงค์วัฒนกุล, สงกรานต์ใน ๕ ประเทศ : การเปรียบเทียบทางวัฒนธรรม, (เชียงใหม่: สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับกรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ, ๒๕๓๙), หน้า ๙๖ – ๙๗.

หอมแยกเพศเป็นชายหญิง แล้วจับคู่กันทุกทวีปจะมีเหลืออยู่ ๑ คนที่ไม่มีคู่ พวกเขาก็จะพากันเหาะกลับขึ้นสวรรค์ไป หนุ่มสาวทั้ง ๔ คู่ของทุกทวีปต่างออกลูกออกหลานมามากมาย จำนวนประชากรก็เพิ่มขึ้น หุ่นซีเจียจึงให้เทพอีก ๔ องค์ลงมาจัดการเรื่องฤดูกาล หุ่นส่งเป็นหนึ่งในจำนวนเทพทั้งสี่เขาเสนอให้กำหนดว่าเดือนหนึ่งมี ๓๐ วัน แต่เทพทั้งสามไม่เห็นด้วย พวกเขาเสนอว่าให้แบ่งเป็นเดือนที่มีวันมาก (๓๑ วัน เดือนที่มีน้อย ๓๐ วัน) และเดือน ที่มีวันเพิ่ม (เช่นเดือนกุมภาพันธ์ที่มี ๒๙ วัน) ทั้งสองฝ่ายจึงทะเลาะกันขึ้นมา หุ่นส่งพูดว่า “คอยดูอีก ๑๐ ปีแล้วกัน ถ้าฉันผิด พวกนายตัดหัวฉันได้ แต่ถ้าพวกนายผิดฉันจะตัดหัวพวกนายเอง” เวลา ๑๐ ปี ผ่านพ้นไป ฤดูฝนกลายเป็นฤดูแล้ง ฤดูแล้งกลายเป็นฤดูฝน ฤดูหนาว ฤดูร้อนแปรปรวนไปหมด ข้าวกล้าในนาเสียหาย ชีวิตผู้คนเดือดร้อน ลำเค็ญ เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนี้ หุ่นซีเจียจึงเรียกเทพทั้งสามขึ้นไปปรึกษาหารือว่าจะหาทางกำจัดหุ่นส่งได้อย่างไร เพราะการจะฆ่าหุ่นส่งไม่ใช่เรื่องง่าย ทวยเทพทั้งหลายจนปัญญา จึงจำต้องไปถามเมียคนหนึ่งของหุ่นส่ง เมียของหุ่นส่งคนนี้อบรักหุ่นซีเจียอยู่ นางจึงใช้เส้นผมของหุ่นส่งรัดคอจนหุ่นส่งตาย แต่พอศีรษะของหุ่นส่งตกถึงพื้นก็จะเกิดไฟลุกไหม้ขึ้น บรรดาเมียของหุ่นส่งเลยต้องผลัดเปลี่ยนกันอุ้มศีรษะของหุ่นส่ง ไว้คั่นละวันและเอาน้ำเย็นราดล้างด้วย หุ่นซีเจียกับเทพทั้งหลายก็จัดการกำหนดแบ่งฤดูกาลในโลกนี้ใหม่ให้ถูกต้อง นับแต่นั้นเป็นต้นมาพืชสวนไร่นาก็เจริญเติบโตสมบูรณ์ดี ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนทั้งหลายก็ดีขึ้น^{๒๘}

ตำนานสงกรานต์ของคนไทใหญ่ที่ได้คง และไทลื้อสิบสองปันนา ในมณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน อธิบายถึงบ่อเกิดของเทศกาลสาดน้ำในวัฒนธรรมของคนไท ได้อย่างน่าสนใจ แสดงให้เห็นทั้งลักษณะร่วมและลักษณะต่างกับตำนานสงกรานต์ของไทย

๒.๔.๔ มองคนไท-ไทยผ่านวรรณกรรมและตำนานสงกรานต์

การบันทึกเรื่องสงกรานต์ในวรรณกรรมไทยนับแต่อยุธยามาบันทึกไว้ใน ๒ ลักษณะ คือ บันทึกไว้เป็นตำรา และบันทึกไว้เพื่อให้เห็นสีสันของท้องถิ่น (local color) ในวรรณกรรม ในแง่การที่เรื่องสงกรานต์มีการบันทึกไว้ในรายการที่จะต้องรวบรวมเป็นตำรา แสดงให้เห็นว่าเป็นเทศกาลสำคัญ ทั้งนี้ความสำคัญดังกล่าวได้ถ่ายทอดให้เห็นในงานวรรณกรรมที่บันทึกเรื่องสงกรานต์ไว้ในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตชาววังและชาวบ้าน งานเทศกาลสงกรานต์ได้รับการพูดถึงทั้งกวีราชสำนักและกวีชาวบ้าน หากแต่ที่น่านึงสังเกตคือไม่มีวรรณกรรมที่อายุเก่ากว่าจารึกเรื่องมหาสงกรานต์ของวัดพระเชตุพนฯ ที่เล่าเรื่องตำนานสงกรานต์ หรืออ้างถึงตัวละครในตำนานสงกรานต์เลย ทั้งที่เป็นเทศกาลและงาน อย่างไรก็ตามเมื่อมาพิจารณาด้านตำนานสงกรานต์ของคนไท-ไทย จะพบว่ามีความเกี่ยวเนื่องในตำนานสงกรานต์ที่มีร่วมกันของคนไทกลุ่มต่างๆ กล่าวคือ มีเรื่องความขัดแย้งของตัวละครและมีคู่ขัดแย้ง

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐.

(พญามารกับเมีย, ขุนสางกับเมีย, กบิลพรหมกับธรรมบาลกุมาร, เทพมีคู่กับเทพไร้คู่) คู่ขัดแย้งนี้อาจเป็นร่องรอยของความขัดแย้งทางความคิดที่เกิดขึ้นในกลุ่มชน ทั้งอาจเกิดจากการรับศาสนาใหม่ ความเชื่อใหม่ผู้ปกครอง หรือวิถีแบบใหม่ แล้วสมมติให้ฝ่ายที่มีอำนาจในขณะนั้นเป็นฝ่ายดีหรือชนะ และสมมติให้อีกฝ่ายเป็นฝ่ายร้ายหรือผู้แพ้ ประเด็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคือ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในตำนาน ในสำนวนของไทยเป็นสำนวนเดียวที่เป็น “ความขัดแย้งกับคนนอกครอบครัว” (กบิลพรหม – ธรรมบาลกุมาร) ในขณะที่สำนวนอื่นๆ เป็น “ความขัดแย้งกับคนในครอบครัว” สามีกับภรรยา หรือพี่น้อง (เทพที่มีแหล่งกำเนิดเดียวกัน) นอกจากนี้ยังมีเหตุการณ์การตัดเศียรของคู่ขัดแย้ง (ตัดเศียรผู้แพ้, ตัดเศียรคนชั่ว) และเศียรตกพื้นไม่ได้ต้องมีผู้รองรับไว้ (ลูก/เมีย) ถึงปีหนึ่งจึงจะเชิญมารดล้างด้วยน้ำ ประเด็นเรื่องการตัดเศียร หรือตัดหัวนี้เมื่อมองเชิงสัญลักษณ์ ทำให้เห็นการเน้นเรื่อง “หัว” ซึ่งหมายถึง “หัวปี” หรือ “ต้นปี” คือการเริ่มต้นเปลี่ยนศักราช หรือ การเคลื่อนย้ายราศี หรือ การเปลี่ยนปีนักษัตร การเปลี่ยนหรือเคลื่อนย้ายใช้พฤติกรรม “ตัด” มาเป็นสัญลักษณ์นั่นเอง ส่วนผู้เชิญเศียรนั้นบางตำนานว่าลูกสาว บางตำนานว่าเมีย สรุปลือเป็นผู้หญิง และตำนานของชนชาติไทยยังเน้นให้เห็นว่าผู้หญิงเป็นคู่ขัดแย้งและเป็นผู้ชนะ ในแง่นี้สะท้อนสังคมบรรพกาลที่หญิงเป็นใหญ่ เป็นผู้จัดการสังคมจึงเป็นผู้ที่ได้รับการไว้วางใจดูแล “เศียร” นี้ ซึ่งหากผิดพลาดบ้านเมืองก็จะเกิดภัยพิบัติขึ้น การตัดเศียรแล้วโยนไปที่ต่างๆ นี่มีเล่าในทุกสำนวนแต่ไม่ปรากฏในสำนวนของคนไทย ด้วยเหตุนี้คนไทยจึงไม่มีคำอธิบายเรื่องการสาธน์น้ำสงกรานต์ ขณะที่ในกลุ่มชนชาติไทได้กล่าวถึงความพยายามโยนเศียรไปทิ้งตามที่ต่างๆ ทำให้เกิดไฟไหม้ จนชาวบ้านต้องมาช่วยกัน “สาธน์น้ำ” และเป็นธรรมเนียมเมื่อมีการเชิญเศียรมาในแต่ละปีจะมีการรดล้างเศียรนั้นด้วยน้ำ ซึ่งในสำนวนของไทยขาดหายไปในเรื่องจำนวนของลูกสาวหรือเมียนั้น บางตำนานว่า ๗ คน บางตำนานว่า ๑๒ คน หากพิจารณาจำนวน ๑๒ คน มีความสอดคล้องกับเนื้อเรื่องมากกว่า คือจำนวน ๑๒ ตรงกับปีนักษัตร การที่ต้องเชิญเศียรมาแห่งทุกปีจึงสอดคล้องกัน ส่วนจำนวน ๗ ในตำนานอธิบายว่าเป็นไปจำนวนวันทั้ง ๗ อย่างไรก็ตามจำนวน ๗ หรือ ๑๒ นี้ ต่างก็เป็นตัวเลขในวัฒนธรรมของคนไท-ไทย ที่ใช้ในการเล่านิทานด้วย เช่น นางสิบสอง นางมโนราห์กับพี่น้อง ๗ คน เดินทาง ๗ วัน ๗ ค่ำ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาตำนานและการปรากฏตำนานในกลุ่มคนไทยแล้ว จะพบดังที่กล่าวไปแล้วว่า ตำนานและเทศกาลสงกรานต์มีอยู่เฉพาะในกลุ่มคนไทยที่รับพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้เรื่องในตำนานสงกรานต์จึงได้รับอิทธิพลพระพุทธศาสนา ทั้งการกล่าวถึงพรหมหรือพระอินทร์ (สามีของลูกผู้ที่ถูกฆ่า) ซึ่งเป็นตัวละครในวรรณคดีพุทธศาสนา การเล่าเรื่องกำเนิดโลกแบบอักษณสูตร หรือตำนานสร้างโลกในแบบฉบับของพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้มีข้อสันนิษฐานว่าตำนานสงกรานต์น่าจะเกิดขึ้นหลังจากการรับพระพุทธศาสนาของชนชาติไท^{๒๙}

^{๒๙} อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล, “สงกรานต์ในวรรณกรรมและตำนานของคนไท – ไทย”, หน้า ๖๕-๖๖.

สรุปได้ว่า ตำนานสงกรานต์ นับได้ว่าเป็นตำนานสำคัญที่อธิบายบ่อเกิดของประเพณีสงกรานต์ไว้อย่างชัดเจน การศึกษาเรื่องราวที่มาของประเพณีผ่านตำนาน ไม่เพียงจะเข้าใจเหตุผลของการสร้างสรรค์ประเพณีเท่านั้น หากแต่จะเข้าใจวิถีคิดและโลกทัศน์ของกลุ่มชนอันเป็นรากของวัฒนธรรมในปัจจุบันด้วย หากคนไทยหันมาทำความเข้าใจวัฒนธรรมของตนเองอย่างถ่องแท้ การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่จะเกิดขึ้นก็จะมั่นคงและเกิดประโยชน์ต่อชนในชาติอย่างสูงสุด

๒.๕ ประเพณีสงกรานต์ในแต่ละภูมิภาค

ประเพณีสงกรานต์ที่สืบทอดมาในประเทศไทยมี ๒ แบบ คือ ประเพณีสงกรานต์ของหลวง ซึ่งจัดเป็นการพระราชพิธีเรียกว่า “การพระราชกุศลสงกรานต์” และ ประเพณีของราษฎรที่จัดกันในท้องถิ่นต่างๆ การพระราชกุศลสงกรานต์เป็นการพระราชพิธีบำเพ็ญกุศลส่วนพระองค์และเป็นการพระราชพิธีเพื่อความป็นสิริมงคลของบ้านเมืองด้วย ในจดหมายเหตุคำให้การชาวกรุงเก่าได้กล่าวถึงพระราชพิธีเถลิงศก สรุปความได้ว่า พระเจ้าแผ่นดินแห่งกรุงศรีอยุธยาจะเสด็จทรงน้ำพระพุทธปฏิมากรศรีสรรเพชญ์ เทวรูปพระพิฆเนศวร และโปรดฯ ให้นิมนต์พระสงฆ์ พระราชาคณะมาสรงน้ำ และรับพระราชทานอาหารบิณฑบาตและจตุปัจจัยไทยทานในพระราชวังทั้ง ๓ วัน ทรงก่อพระเจดีย์ทรายที่วัดพระศรีสรรเพชญ์และมีการฉลองพระเจดีย์ทราย โปรดฯให้ตั้งโรงทานเลี้ยงพระและราษฎรมีเครื่องโภชนาหารคาวหวาน น้ำกิน น้ำอาบและยารักษาโรคพระราชทานทั้ง ๓ วัน

การพระราชกุศลสงกรานต์ในสมัยรัตนโกสินทร์มีลักษณะดังนี้ ในวันก่อนหน้าสงกรานต์วันหนึ่ง เจ้าพนักงานจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระปริตร เพื่อเสกน้ำที่จะสรงมูรธาภิเษกในวันเถลิงศก พระสงฆ์จะสวดพระปริตรเป็นเวลา ๓ วัน และมีการสวดมนต์ฉลองพระทรายบรรดาศักดิ์ในตอนเย็น ในวันมหาสงกรานต์ตอนเช้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ พระราชดำเนินมาทรงเป็นประธาน เจ้าพนักงานจัดการถวายภัตตาหาร เมื่อพระสงฆ์ฉันเสร็จแล้ว จึงเสด็จพระราชดำเนินทรงประพรมน้ำหอมพระเจดีย์ทรายทั่วไป แล้วเสด็จถวายของไทยธรรมแด่พระสงฆ์ในวันเนาทรงถวายไตรจีวรแด่พระสงฆ์ หลังจากพระสงฆ์สรงน้ำและเปลี่ยนผ้าครองไตรจีวรใหม่แล้วกลับเข้าไปรับพระราชทานภัตตาหารฉันข้าวแช่ในท้องพระโรง ในวันเถลิงศกเสด็จพระราชดำเนินออกทรงบาตร แล้วเสด็จทรงน้ำหอมสรงพระบรมอัฐิและพระอัฐิซึ่งประดิษฐานอยู่ในหอพระอัฐิ พระสงฆ์รับพระราชทานฉันเช้าแล้วสดับปกรณ์ ในวันนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จสรงน้ำมูรธาภิเษก แล้วจึงทรงสดับปกรณ์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการเสด็จออกสรงน้ำพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร ที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามด้วย และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงสรงน้ำและนมัสการพระพุทธปฏิมากรสำคัญเพิ่มขึ้นอีก

หลายแห่ง เช่น ที่หอราชภานุสรณ์ หอราชพงศานุสรณ์ เป็นต้น ส่วนประเพณีสงกรานต์ของราษฎรในแต่ละภาคส่วนใหญ่มีการปฏิบัติที่คล้ายคลึงกัน^{๓๐} มีแตกต่างกันในรายละเอียดดังนี้

๒.๕.๑ ประเพณีสงกรานต์ของภาคกลาง

ก่อนถึงวันสงกรานต์ มีการทำความสะอาดบ้านเรือน เตรียมผ้าห่มผ้าใหม่สำหรับใช้นุ่งในวันสงกรานต์ ก่อนวันสงกรานต์หนึ่งวันถือเป็นวันสุกดิบมีการเตรียมอาหารและข้าวของเพื่อถวายพระสงฆ์ในวันสงกรานต์ พอถึงวันสงกรานต์ตอนเช้าตรู่มีการตักบาตรหรือนำอาหารไปถวายพระสงฆ์ที่วัด ประเพณีสงกรานต์จึงมีส่วนทำให้เกิดการรวมญาติ เพื่อช่วยกันเตรียมอาหาร เตรียมของถวายพระ และร่วมกันทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่ล่วงลับ บางแห่งมีการทำบุญกลางบ้านเป็นการทำบุญร่วมกันของสมาชิกในชุมชนในวันเนาบางแห่งก็มีการทำบุญเลี้ยงพระเพล เสร็จแล้วนิมนต์พระสงฆ์รับน้ำสรงจากชาวบ้าน

ในวันเถลิงศกขึ้นปีใหม่ มีการสรงน้ำพระพุทธรูป และรดน้ำผู้ใหญ่ เพื่อแสดงความกตัญญู กตเวทิตา ข้าวของที่ใช้ในการรดน้ำโดยทั่วไปมักเป็นผ้าห่มผ้าหรือผ้าเช็ดตัว มีดอกไม้ หรือมาลัย ดอกไม้สดและน้ำอบน้ำหอม ก่อนจะรดน้ำจะแสดงการระวังก่อนแล้วจึงขออนุญาตรดน้ำลงที่มือ หลังจากนั้นจึงมอบผ้าหรือข้าวของที่เตรียมไปให้แล้วนั่งพนมมือไว้ขณะผู้ใหญ่กล่าวคำให้พร วันเถลิงศกนี้ถือว่าเป็นวันมงคลต้องระมัดระวังการพูดจา ให้พูดแต่สิ่งที่ดีๆจะได้เป็นมงคลแก่ตัว ชาวบ้านไปวัดเพื่อสรงน้ำพระพุทธรูปในโบสถ์และวิหาร สมัยก่อนนิยมปล่อยนกปล่อยปลา หลังจากนั้นจึงเป็นการเล่นสาดน้ำและมีการละเล่นรื่นเริงกัน ที่กรุงเทพมหานครประชาชนนิยมไปตักบาตรที่สนามหลวงทางการได้จัดให้มีการแห่พระพุทธรูปจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติไปถึงวงเวียนใหญ่แล้วให้วนกลับมาประดิษฐานที่สนามหลวง เพื่อให้ประชาชนนมัสการและสรงน้ำนอกจากนี้ยังมีแหล่งเล่นสาดน้ำสงกรานต์ที่ จัดสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น บริเวณถนนข้าวสาร เป็นต้น^{๓๑}

๒.๕.๒ ประเพณีสงกรานต์ของภาคเหนือ

ชาวล้านนาเรียกประเพณีสงกรานต์ว่า ปะเวณปีใหม่ ปฏิทินโหราศาสตร์ของชาวล้านนา ถือเอาวันที่พระอาทิตย์เคลื่อนจากราศีมีนเข้าสู่ราศีเมษเป็น “วันสังกรานต์ล่อง” (ออกเสียงว่า วันสังขานล่อง) ในวันนี้จะมีการทำความสะอาดบ้านเรือนให้สะอาด บรรดาสตรีนิยมสระผมโดยหันศีรษะไปทางทิศที่กำหนดในแต่ละปี นิยมสวมเสื้อผ้าใหม่ มีการนำพระพุทธรูปและเครื่องรางของขลังต่างๆ มา

^{๓๐}สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สงกรานต์, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๓), หน้า ๔๒.

^{๓๑}มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย, สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: สยามเพรส, ๒๕๔๒), หน้า ๖๓๙๒-๖๔๐๕.

ชำระและสรงน้ำอบน้ำหอม โดยใช้ น้ำมันส้มป่อย ในบางจังหวัดมีการแห่พระพุทธรูปสำคัญไปให้ประชาชนนมัสการและสรงน้ำ เช่น จังหวัดเชียงใหม่มีการแห่พระพุทธรูปสำคัญ ได้แก่ พระพุทธสิหิงค์ พระเจ้าฝางแสนห้า พระเสด็จคณิน พระดับไฟ พระอุปัศ จากวัดต่างๆ รวมทั้งรูปปั้นครุฑาศรีวิชัยแห่ไปตามถนนสายต่างๆให้ประชาชนนมัสการและสรงน้ำ

วันต่อมาคือวันเนา ทางล้านนาเรียกว่า “วันเนา” ห้ามการดำทอ ทะเลาะวิวาท เชื่อว่าจะทำให้เกิดอัมภคณ วันเนานี้เป็นวันเตรียมงาน เรียกกันว่า “วันดา” ชาวบ้านจะซื้อของกินของใช้เพื่อใช้ในวันเถลิงศก ตอนบ่ายมีการขนทรายเข้าปาก่อเป็นเจดีย์ทรายที่วัด มีการตัดกระดาษเป็นธงสีต่างๆ เรียกว่า “ตุ่ง” สำหรับปักที่เจดีย์ทรายในวันรุ่งขึ้น

วันเถลิงศกซึ่งเรียกว่า “วันพญาวัน” เป็นวันที่มีการทำบุญทางศาสนา ผู้คนจะนำสำหรับอาหารคาวหวานไปทำบุญถวายพระที่วัด เรียกกันว่า “ทานขันข้าว” เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษและญาติมิตรผู้ล่วงลับไปแล้ว มีการนำธงที่ทำจากกระดาษสีต่างๆ ไปปักตามเจดีย์ทรายนิยมนำไม้จามไปค้ำต้นโพด้วย ถือเป็นการค้าจุนศาสนาให้ยืนยาวต่อไป ในวันนี้พระสงฆ์จะแสดงธรรมเทศนา เมื่อถวายภัตตาหารเพลเสร็จแล้วมีการสรงน้ำพระพุทธรูป พระเจดีย์รวมทั้งสรงน้ำพระภิกษุเจ้าอาวาสด้วย ตอนบ่ายจึงไปคารวะผู้ใหญ่ ได้แก่บิดามารดา ปู่ย่าตายาย ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ตนเคารพนับถือ เรียกกันว่าไป “ดำหัว” ผู้ใหญ่ ทางล้านนาถือว่าการไปขอขมาลาโทษหรือขอโหสิกรรม เนื่องจากอาจได้ประพฤติดันไม่สมควรต่อผู้ใหญ่ดังกล่าวผู้ใหญ่จะรับเอาของที่นำมามอบให้ใช้มือ จุ่มลงในน้ำมัน ส้มป่อยแล้วลูบที่ศีรษะของตน แล้วกล่าวโหสิกรรมให้ก่อนแล้วจึงให้พร ในวันนี้นักจะมีการนำดอกไม้ ธูปเทียนและน้ำมันส้มป่อยไปดำหัวพระพุทธรูปสำคัญของเมือง และไป “ดำหัวกู” คือ ไปไหว้สวญที่บรรจจุธิบรรพบุรุษ หลังจากนั้นจึงเป็นการเล่นสาดน้ำกัน ในวันที่สี่เรียกว่า “วันปากปี” ถือว่าเป็นวันเริ่มต้นของปีใหม่มีการไปดำหัววัด คือเจ้าอาวาสวัดอื่นที่อยู่ใกล้เคียงบางแห่งอาจมีพิธีส่งเคราะห์บ้านหมายถึงส่งเคราะห์หมู่บ้าน วันที่ห้าเรียกว่า “วันปากเดือน” ถือว่าเป็นวันเริ่มเดือนใหม่ การไปดำหัวผู้ใหญ่และการเล่นสาดน้ำยังมีอยู่ในวันปากปีและวันปากเดือน^{๓๒}

๒.๕.๓ ประเพณีสงกรานต์ของภาคใต้

ภาคใต้ มีประเพณีการขึ้นปีใหม่ในช่วงสงกรานต์เรียกกันว่า “วันว่าง” ถือว่า ต้องว่างเว้นจากการทำการทำงานทุกชนิด เช่น ว่างเว้นจากการซ่อมสีข้าวสาร การออกหาปูปลา ห้ามตัดผมตัดเล็บ ตัดรานต้นไม้งัดไม้ ห้ามฆ่าสัตว์ทุกชนิด ห้ามขึ้นต้นไม้ ห้ามเขียนตีสลงโทษคนหรือสัตว์ นอกจากนี้ ต้องประกอบกรกุศลมีการตักบาตร ฟังธรรมเทศนา สรงน้ำพระพุทธรูป ปลอยนกปลอยปลา แสดงความ

^{๓๒}มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย, สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม ๘, (กรุงเทพมหานคร: สยามเพรส, ๒๕๔๒), หน้า ๓๘๓๔-๓๘๔๑.

กตัญญูทเวทิต่อผู้ใหญ่ จัดหาผ้าไหมให้ผู้ใหญ่และอาบน้ำ “สระหัว” ให้ผู้ใหญ่ และขอพรจากผู้ใหญ่ ประเพณีวันว่างกระทำกัน ๓ วัน ตรงกับวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายน

ก่อนถึงวันว่างการงานสิ่งใดที่ค้างค้างต้องเร่งทำให้เสร็จ เตรียมข้าวของสำหรับทำบุญ จัดหาเสื้อผ้าไหมสำหรับใส่ในวันว่าง ก่อนถึงวันที่ ๑๓ เมษายนประมาณ ๒-๓ วัน มีการทำความสะอาดบ้านเรือน จัดเก็บเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น ไถ คราด จอบ เสียม วางให้เป็นระเบียบเป็นที่เป็นทาง ต้องตัดผมตัดเล็บให้เรียบร้อย เมื่อถึงวันว่าง ทุกคนต้องทำจิตใจให้เบิกบานแจ่มใส พยายามประกอบกรรมดีทั้งทางกาย วาจาและใจ ตื่นแต่เช้าตรู่ แต่งกายด้วยเสื้อผ้าไหมตัดกบาตรเสร็จแล้ว เตรียมสารับกับข้าวไปทำบุญถวายภัตตาหารเพลที่วัด นอกจากสารับกับข้าวสิ่งที่นำไปวัดด้วยคือ มัตรงข้าวที่จะนำไปทำขวัญข้าวร่วมกันที่วัด เรียกว่า “ทำขวัญข้าวใหญ่” เพื่อเป็นสิริมงคลแก่การทำมาหากินภายหน้าสืบไป เมื่อทุกครัวเรือนนำสารับกับข้าวและรวงข้าวมาพร้อมกันที่วัดแล้ว จึงเริ่มพิธีทางศาสนา ร่วมกันสวดมนต์ รับศีล ฟังเทศน์ ถวายภัตตาหารเพล เสร็จแล้วนิมนต์พระสงฆ์บังสุกุลกระดูกปู่ตายาย ถ้าไม่มีกระดูกของบรรพบุรุษก็ใช้วิธีเขียนชื่อของบรรพบุรุษใส่กระดาษแทนเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ แล้วนิมนต์พระประกอบพิธีทำขวัญข้าว ถ้ามีการสร้างที่บรรจุอัฐิสำหรับเก็บกระดูกของบรรพบุรุษ ซึ่งเรียกว่า “บัว” ไว้ในวัดนั้น ก็จะแยกย้ายกันไปเคารพสักการะ ต่อจากนั้นมีการสงฆ์น้ำพระพุทธรูป โดยอัญเชิญมาประกอบพิธีร่วมกันในบริเวณวัด ประเพณีการสระหัววันว่างแก่พระภิกษุหรือผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีผู้เคารพนับถือมากๆ มักจัดทำสถานที่เป็นพิเศษ ผู้ที่จะไปแสดงความเคารพจะเตรียมน้ำผสมเครื่องหอมไปด้วยคนละขัน เมื่อเสร็จพิธีสระหัววันว่างก็จะเป็นเรื่องของการละเล่นสนุกสนานรื่นเริง อาจมีการเล่นสาดน้ำกันบ้าง แต่ไม่เล่นกันมากมายอย่างในภาคเหนือและภาคอีสาน^{๓๓}

๒.๕.๔ ประเพณีสงกรานต์ของภาคอีสาน

ภาคอีสานเรียกประเพณีสงกรานต์ว่า “บุญสงกรานต์” หรือ “บุญเดือนห้า” เรียกวันที่ ๑๓ เมษายนว่า “มื่อสงกรานต์ล่อง” หรือ “มื่อสงกรานต์พาย” เรียกวันที่ ๑๔ เมษายนว่า “มื่อเนา” และเรียกวันที่ ๑๕ เมษายนว่า “มื่อสงกรานต์ขึ้น” ชาวอีสานนิยมฉลองสงกรานต์ต่อเนื่องไป ๗ วัน บางแห่งถึง ๑๕ วัน ถือว่าการรื่นเริง มีใจเบิกบานสนุกสนานร่วมกันทำบุญทำกุศลในวันสงกรานต์ เป็นนิมิตอันดีที่จะได้รับโชคชัย ประสบความสำเร็จในปีใหม่ ก่อนถึงงานบุญสงกรานต์จะมีการเตรียมสถานที่ล่วงหน้า เช่น จัดทำหอสง โดยสร้างเป็นศาลาขนาดย่อมเพื่อนำพระพุทธรูปมาประดิษฐานไว้ บางแห่งมีการทำรางรินสำหรับให้ชาวบ้านรดน้ำไปสรงพระพุทธรูป ในมื่อสงกรานต์ล่อง ชาวอีสานจะทำความสะอาดบ้านเรือน ตลอดจนหิ้งบูชาผีประจำบ้านซึ่งเรียกกันว่า “ของรักษา” การปิดกวาดทำ

^{๓๓}มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย, สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: สยามเพรส, ๒๕๔๒), หน้า ๗๑๖๔-๗๑๖๗.

ความสะอาดในวันนี้ถือว่าการปิดกวาดสิ่งอับมงคลออกไปด้วย หากผู้ใดไม่ทำมักถือกันว่าจะไม่มี โชคลาภทำมาหากินไม่ขึ้นตลอดปีใหม่

ในมือนาชาวบ้านจะแต่งกายสวยงามและนำอาหารไปตักบาตรที่วัด เมื่อถวายภัตตาหาร พระสงฆ์เสร็จแล้วต่างขอพรจากพระภิกษุผู้ใหญ่ สรงน้ำพระพุทธรูปด้วยน้ำอบ น้ำหอม โดยรดไปตาม รางริน หนุ่มสาวมักรวมกลุ่มไปรดน้ำขอพรผู้ใหญ่ บางทีมีการจัดทำบายศรีสู่ขวัญผู้ใหญ่ด้วย หลังจากนั้นก็นั่งเล่นรดน้ำกันเอง กลางคืนมีการมาร่วมกันสวดมนต์เย็นและฟังธรรม หนุ่มสาวอาจจับกลุ่มเล่น กีฬาพื้นบ้านเช่น สะบ้า บางทีมีมหรสพ เช่น หมอลำ ในมื่อสงกรานต์ชาวบ้านไปทำบุญตักบาตรอีก หลังจากนั้นก็นั่งเล่นสาดน้ำกัน บางหมู่บ้านจัดงานรื่นเริง บางกลุ่มแข่งไปตามหมู่บ้านเพื่อเรียไร้ปัจจัย ไทยทานถวายวัดงานบุญสงกรานต์จึงมีกิจกรรมดังกล่าวทุกวัน คือ มีทั้งงานบุญกุศลและงานรื่นเริง สนุกสนานระหว่างชาวบ้าน การสรงน้ำพระพุทธรูปนิยมทำต่อเนื่องจนกว่าจะสิ้นสุดงานบุญสงกรานต์ แต่ละท้องถิ่นอาจกำหนดระยะเวลาไม่ตรงกัน^{๓๔}

สรุปได้ว่า ประเพณีสงกรานต์ของไทยนั้นไม่ว่าจะเป็นภาคไหนก็ตาม ถือเป็นประเพณีที่ ดงงามมีคุณค่าสาระ เป็นช่วงเวลาแห่งการรักษากายใจและสิ่งแวดล้อม การแสดงความกตัญญูต่อผู้มี พระคุณและแสดงความปรารถนาดี ความเอื้ออาทรต่อญาติมิตรและแขกผู้มาเยือนนับเป็นประเพณี แห่งการสมานสามัคคีทั้งในครอบครัวและชุมชน สังคมไทยจะเป็นสังคมที่ร่มเย็น และน่าอยู่ต่อไปอีก นาน หากเราลองสงกรานต์ด้วยความเข้าใจและช่วยกันสืบทอดคุณค่าสาระสำคัญของประเพณี

^{๓๔} มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย, สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม ๗, (กรุงเทพมหานคร: สยามเพรส, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔๓๑-๒๔๓๗.

บทที่ ๓

ประเพณีและพิธีกรรมการสมโภชและสงฆ์น้ำหลวงพ่พระใส

ในบทนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับ “บุญเดือนห้า” และ “สงกรานต์” ที่ปรากฏอยู่ในลาวและอีสาน ในลักษณะให้เห็นถึงพัฒนาการหรือความเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมหรืองานบุญเดือนห้า - สงกรานต์ของจังหวัดหนองคาย ทั้งจากเอกสาร จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย โดยใช้บุคคลที่เป็นแบบอย่างหรือตัวแทน ที่มีภูมิลำเนาอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย เพื่อเห็นความเปลี่ยนแปลงตามพัฒนาการทางประวัติศาสตร์งานบุญเดือนห้า - สงกรานต์ ในพื้นที่ลาวและอีสาน โดยเฉพาะในจังหวัดหนองคาย ที่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงไปสู่ประเพณีและพิธีกรรมการสงฆ์น้ำหลวงพ่พระใส อันเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างยิ่งของประชาชนชาวจังหวัดหนองคาย

๓.๑ บุญเดือนห้าหรือบุญสงกรานต์ในลาวและอีสาน

หากพิจารณาจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ดินแดนบ้านเมืองในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอีสานของราชอาณาจักรไทย ก็จะมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมร่วมกัน เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของภาคอีสานก็เคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง ที่มีอาณาเขตปกครองสองฝั่งแม่น้ำโขงในบริเวณลุ่มน้ำโขงตอนกลาง^๑ ดังนั้น รูปแบบวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนทั้งสองฝั่งโขงในลาวและอีสานปัจจุบันจึงมีความคล้ายคลึงกันในหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิถีปฏิบัติตาม “ฮีตสิบสอง” ซึ่งเป็นงานบุญประจำเดือนที่ต้องปฏิบัติครบทั้ง ๑๒ เดือนในรอบหนึ่งปีได้แก่ เดือนอ้าย-บุญเข้ากรรม, เดือนยี่-บุญคูณลาน, เดือนสาม-บุญข้าวจี, เดือนสี่-บุญพระเวส (พระเวสสันดร), เดือนห้า-บุญสงกรานต์, เดือนหก-บุญบั้งไฟ, เดือนเจ็ด-บุญซำฮะ, เดือนแปด-บุญเข้าพรรษา, เดือนเก้า-บุญข้าวประดับดิน, เดือนสิบ-บุญข้าวสาก, เดือนสิบเอ็ด-บุญออกพรรษา และเดือนสิบสอง-บุญกฐิน

“บุญเดือนห้า” จะจัดขึ้นในช่วงเดือน ๕ ตามปฏิทินจันทรคติ ซึ่งจะตรงกับช่วงเดือนเมษายนตามปฏิทินสุริยคติ เป็นอีกงานบุญหนึ่งที่ชาวลาวและชาวอีสานให้ความสำคัญเป็นอย่างมากเนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับการเคารพนับถือบรรพบุรุษและเป็นงานบุญที่ทำให้เกิดความสุขสนุกสนานขึ้นในชุมชน เพราะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการสาดน้ำท่ามกลางความแห้งแล้งและอากาศที่ร้อนระอุ จึงเป็นงานบุญที่หลายคนตั้งตารอคอยเพื่อให้เวียนมาถึงเร็ว ๆ บุญเดือนห้าของชาวลาวและชาวอีสานจึงมีลักษณะเดียวกันกับ “ประเพณีสงกรานต์” ที่ปรากฏในประเทศไทยปัจจุบันเพราะจัดขึ้นในช่วง

^๑เติม วิชาญพนกิจ, ประวัติศาสตร์อีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๙๒.

เดียวกันคือระหว่างวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายนของทุกปี และมีความเป็นมาของประเพณีร่วมกัน โดยการอธิบายผ่านนิทาน “ปัญหาท้าวทิลพรหม” ที่ปรากฏในศิลาจารึกที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์ ท่าเตียน) กรุงเทพมหานคร แต่ก็จะมีรูปแบบกิจกรรมงานบุญที่แตกต่างกันออกไปผ่านบริบททางสังคมและกาลเวลา^๒

จากเรื่องราวดังกล่าวทำให้ในเมืองหลวงพระบาง ได้เกิดพิธีแห่หรือการแห่เศียรท้าวทิลพรหมและธิดาทั้งเจ็ดในวันเนา ซึ่งเป็นกิจกรรมสำคัญอีกกิจกรรมหนึ่งในช่วงสงกรานต์ ส่วนในท้องถิ่นอื่นๆ ก็จะมีการเล่นสาดน้ำ เนื่องจากว่าหากเศียรของท้าวทิลพรหมตกลงบนพื้นดินจะทำให้เกิดไฟไหม้ ถ้าทิ้งไปในอากาศก็จะทำให้เกิดฝนแล้ง และถ้าทิ้งลงในมหาสมุทรน้ำก็จะแห้ง ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องสาดน้ำให้เปียกไว้ในช่วงสงกรานต์ ซึ่งเป็นช่วงเวลาพิธีของท้าวทิลพรหมนำเศียรท้าวทิลพรหมออกมาแห่ประทัภษิมเขาพระสุเมรุจะได้ไม่เกิดไฟไหม้ขึ้น ในขณะที่เดียวกันนอกจากสาดน้ำกันแล้วจะมีการสงน้ำพระพุทธรูปด้วย จนทำให้เกิดเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นประเพณีหนึ่งในฮีตสิบสองของชาวลาวและชาวอีสาน บุญเดือนห้า-สงกรานต์จึงเป็นประเพณีที่ชาวลาวและชาวอีสานปฏิบัติสืบทอดกันมาช้านาน ดังปรากฏในคำผญาซึ่งเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นร่วมของชาวลาวและชาวอีสานที่บรรพบุรุษได้บอกกล่าวสั่งสอนสืบทอดกันมาว่า

“...ฮีตหนึ่งนั้น	พอเถิงเดือนห้าให้พวกไพร่ชาวเมือง
พากันทำเครื่องสง	องค์พระสัพพัญญเจ้า
ทุกวัดให้ทำไปอย่าไลห่าง	ให้พากันสืบสร้างบุญไว้อย่าไล
ทุกทั่วที่ปแผ่นหล้าให้ทำแท้สู่คน	จั่งสิสุขยังล้นทำถึกคำสอน
คือฮีตคองควรถือ	แต่ปางปฐมพูน...” ^๓

๓.๑.๑ บุญปีใหม่ “สงกรานต์ลาว”

สงกรานต์ในลาวนั้นจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญปีใหม่” เนื่องจากถือว่าเป็นการเริ่มต้นของศักราชใหม่ของลาวในอดีต แต่กิจกรรมต่างๆ ในงานบุญปีใหม่ก็คล้ายกับสงกรานต์ทั่วไป ลักษณะรูปแบบการทำกิจกรรมสงกรานต์ในอดีตก็จะคล้ายคลึงกับสงกรานต์ในปัจจุบัน ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะขอเสนอไปเฉพาะบรรยากาศกิจกรรมสงกรานต์ในเมืองหลวงพระบางเป็นหลัก เนื่องจากเมืองหลวงพระบางเคยเป็นศูนย์กลางการปกครองที่เก่าแก่ของลาว เป็นศูนย์รวมกิจกรรมประเพณีดั้งเดิมตามธรรมเนียมแบบราชสำนักลาวเอาไว้ และมีกิจกรรมที่โดดเด่นเป็นที่รับรู้ไปทั่วโลก

^๒ สาร สารทัศนันทน์, ฮีตสิบสอง-คองสิบสี่. (เลย: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูเลย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๒๕ -๑๓๐.

^๓ สำลี รักสุทธี, ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ประเพณีของดีอีสาน, (กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา, ม.ป.ป., ๒๕๔๙), หน้า ๕๑.

สงกรานต์เมืองหลวงพระบางในอดีต โดยเฉพาะช่วงก่อนหน้าท้องศการการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) หรือยูเนสโก (UNESCO) ประกาศให้เมืองหลวงพระบางทั้งเมืองได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ จะมีกิจกรรมปฏิบัติต่อเนื่องกันหลายวัน วันแรกเรียกว่า “วันสังขานล่อง” หรือวันส่งท้ายปีเก่า วันที่สองเรียกว่า “วันเนา” เป็นวันที่คั่นระหว่างปีเก่ากับปีใหม่ วันที่สามเรียกว่า “วันสังขารขึ้น” ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่หรือวันปากปี และวันที่สี่เรียกว่า “วันแห่พระบาง” ซึ่งจะมีการอัญเชิญออกมาแห่เพื่อสร้งน้ำ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะอยู่ในช่วงระหว่างวันที่ ๑๓-๑๖ เมษายน บางปีวันงานก็จะเคลื่อนจากนี้เล็กน้อย^๕

วันสังขานล่อง จะมีการอัญเชิญพระพุทธรูปลงจากสถานที่ประดิษฐานประจำเพื่อให้ประชาชนได้สร้งน้ำ ส่วนบ้านไหนมีพระก็เอาพระลงจากหิ้งพระเพื่อชำระขัดสีและสร้งด้วยน้ำหอมตลอดทั้งการทำความสะอาดบ้านเรือนและข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ภายในบ้านการสร้งน้ำและการทำความสะอาดนี้มีความหมายว่า น้ำใช้เพื่อชำระล้างสิ่งสกปรกของปีเก่าล้างสิ่งที่ไม่ดีและบกพร่องในปีที่ผ่านมา ความอับโชคพร้อมทั้งทุกข์ โศก โรค ภัย ให้หายไปพร้อมกับปีเก่า เพื่อต้อนรับปีใหม่ด้วยความสะอาดบริสุทธิ์ตลอดจนการ “ตบพระธาตุทราย” หรือการก่อเจดีย์ทรายริมฝั่งแม่น้ำและจุดบั้งไฟ

วันเนา ซึ่งเป็นช่วงที่สองของประเพณีสงกรานต์ วันเนา แปลว่า “วันอยู่” คำว่า “เนา” แปลว่า “อยู่” หมายความว่า เป็นวันที่ดวงอาทิตย์ย่างสู่ราศีตั้งต้นปีใหม่ วันเนาเป็นวันที่ดวงอาทิตย์เข้าที่เข้าทาง ในวันราศีตั้งต้นใหม่เรียบร้อยแล้วคืออยู่ประจำที่แล้ว บางปีอาจจะมีถึง ๒ วัน ขึ้นกับว่าปีนั้นเดือนกุมภาพันธ์มี ๒๘ หรือ ๒๙ วัน จะมีการ “แห่วอ” ไปรอบเมืองโดยในวจะประกอบด้วย วอท้าว กบิลพรหม วอพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ พระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่จะเป็นเจ้าอาวาสวัดใหม่สุวรรณภูมา วัดเชียงทอง วัดอารามและวัดวิสุทธราช วอนางสังขานและสาวงามอีก ๖ คนซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนของธิดาท้าวกบิลพรหม โดยมีพระสงฆ์สวดมนต์ทำพิธี ก่อนที่นางทั้ง ๗ จะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของขบวนแห่ ขบวนแห่จะเริ่มต้นจากวัดมหาธาตุมุ่งหน้าไปยังวัดเชียงทอง โดยขบวนแห่จะมี “ปู่เยอ-ย่าเยอ” พร้อมกับสิ่งหิ้ว แก้ว สิ่งคำ ที่ฟ้อนรำอวยพรลูกหลานผู้เฒ่าผู้แก่ หัวหน้าแต่ละชุมชนหรือหัวหน้าหมู่บ้าน ปู่เยอ-ย่าเยอ ซึ่งถือว่าเป็นเสมือนบรรพบุรุษของเมืองที่จะขาดไม่ได้ในขบวนแห่วันเนา^๕

วันสังขารขึ้น ชาวลาวถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ ชาวลาวจะนิยมพากันไปทำบุญตักบาตรในตอนเช้า ไหว้พระพุทธรูปและพระธาตุสำคัญของเมือง และมีการเฉลิมฉลองกันตามประเพณีอย่างสนุกสนาน บางครอบครัวก็จะมีการสวดเฮือน (สวดเวียนเรือน) ในวันสังขารขึ้นนี้ด้วย

^๕ ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์, หลวงพระบางเมืองมรดกโลก ราชธานีแห่งความทรงจำและพื้นที่พิธีกรรมในกระแสโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร: สายธาร, ๒๕๕๓), หน้า ๑๗.

^๕ สมสนุก มีไชย, ขอบคุณที่เหลียวมอง, แปลโดย คำวอน บุนยะพอน, (กรุงเทพมหานคร: สายธาร, ๒๕๔๙), หน้า ๑๖-๒๕.

วันแห่พระบาง จะมีการอัญเชิญพระบาง พระพุทธรูปสำริดปางห้ามสมุทร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำคัญคู่บ้านคู่เมืองและมีประวัติศาสตร์สัมพันธ์กับราชสำนักล้านช้าง จากหอพระบางภายในพระราชวัง เมืองหลวงพระบาง มาประดิษฐานที่วัดเชียงกลาง ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ที่อยู่ภายในวัดมโนรมย์สัทธารามปัจจุบัน เจ้ามหาชีวิตลาวจะทรงช้างเสด็จพระราชดำเนินไปสรงน้ำพระบางในช่วงบุญปีใหม่ ต่อมาหลัง พ.ศ. ๒๕๐๕ ประเพณีนี้ได้ล้มเลิกไป และได้ย้ายพระบางมาประดิษฐานที่วัดใหม่สุวรรณภูมารามแทน^๖

ส่วนกิจกรรมโดยภาพรวมตามชุมชนอื่นๆ ที่ไม่ใช่ในเขตเมืองหลวงพระบาง พอถึงวันสงกรานต์ ก็จะมีการปาวประกาศให้ชาวบ้านไปรวมกันที่วัด เพื่ออัญเชิญเอาพระพุทธรูปลงมาชำระขี้ดสีและสรงน้ำ แล้วนำไปประดิษฐานไว้ในหอสรง เมื่อพระสงฆ์และชาวบ้านพร้อมกันแล้วก็จะนำพานดอกไม้ ธูปเทียน น้ำหอม ตั้งไว้ตรงหน้าของแต่ละคน กล่าวคำบูชาดอกไม้ไหว้พระมีการกล่าวอัญเชิญเทวดา อธิษฐาน วอนไหว้ขอให้ฟ้าฝนชลธารตกต้องตามฤดูกาล เพื่อให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุขทุกถ้วนหน้า แล้วสรงด้วยน้ำหอม น้ำที่สรงพระพุทธรูปแล้วถือกันว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ ถ้าเอาไปประพรมบ้านเรือน ลูกหลาน วัวควาย ก็จะเป็นมงคล ในวันต่อมาเวลาบ่ายสามโมงสี่โมงเย็น พระสงฆ์สามเณรจะตีกลองเพื่อบอกเวลาให้เตรียมน้ำอบน้ำหอมมาสรงพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในหอสรง เสร็จแล้วคนเฒ่าคนแก่หนุ่มสาวก็จะไปตักน้ำตามบ่อตามท่ามานิมนต์พระสงฆ์สามเณรมาสรงน้ำ เสร็จแล้วพระสงฆ์อนุโมทนาให้พร^๗

ทุกวันในช่วงสงกรานต์ก็จะมีชาวบ้านนำภัตตาหารหวานคาว ไปทำบุญถวายสังฆทานแด่พระสงฆ์ที่วัด ทั้งในช่วงเช้าและเพล เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว จากนั้นประมาณห้าโมงเย็น จะมีการตีกลองตีฆ้องเรียกชาวบ้านไปที่วัดเพื่อพากันไปเก็บดอกไม้ในป่า นำมาบูชาพระพุทธรูป เรียกกันว่า “แห่ดอกไม้” หรือนำดอกไม้ ตอนกลางคืนมีการเจริญพระพุทธมนต์ สวดพระปริตรอยู่ที่วัด และฉลองสมโภชด้วยเสียงฆ้อง เสียงกลอง หมอขับ หมอลำ พอสมควรแก่เวลาแล้วก็เลิกพากันกลับบ้าน^๘

๓.๑.๒ ประเพณีบุญเดือนห้า - สงกรานต์ของชาวอีสาน

ประเพณีบุญเดือนห้า - สงกรานต์ของชาวอีสานในอดีตก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงและมีบรรยากาศแบบปัจจุบันนี้ ถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญของชุมชน และมีระยะเวลาการทำกิจกรรมงานบุญ

^๖ วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์, ชื่นชมสถาปัตยกรรมในหลวงพระบาง, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕๖.

^๗ สมिति ธนานิธิโชติ, หลวงพระบาง บางสิ่งไม่เปลี่ยนไป ใจที่เปลี่ยนแปลง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สายธาร, ๒๕๔๗), หน้า ๔๕.

^๘ สมสนุก มีไชย, ขอบคุณที่เหลียวมอง, หน้า ๒๙.

นานกว่างานบุญอื่นในฮีตสิบสอง คือจัดในช่วงวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายนของทุกปี และมีรูปแบบกิจกรรมงานบุญที่ค่อนข้างสนุกสนานมากกว่างานบุญอื่น กิจกรรมต่างๆ มีดังนี้

วันที่ ๑๒ เมษายน ถือเป็นวันเตรียมงาน ตอนบ่ายทางวัดจะจัดเตรียมทำความสะอาดพระพุทธรูป เตรียมสถานที่ภายในวัด ซ่อมแซมหอสงฆ์น้ำพระ ซึ่งส่วนใหญ่จะยกพื้นสูงในระดับสายตา เป็นหอไม้ขนาดเล็ก หอสงฆ์บางแห่งก็จะใช้ไม้แก่นเจาะเป็นราง สลักกลวดลายอย่างสวยงามและรางอาจทำเป็นรูปสัตว์ เช่น รูปพญานาค เป็นต้น หรือรางไม้ไผ่ที่ทำเป็นร่องยาวพาดออกมาข้างนอก ตรงรางบนพระพุทธรูปเจาะเป็นรูและต่อท่อเล็กๆ ให้น้ำไหลพุ่งออกมาเพื่อให้น้ำไหลรดองค์พระพุทธรูปตรงรู หากไม่มีรางก็ใช้ภาชนะเล็กๆ เช่น ชัน เป็นต้น ทำการสงฆ์น้ำพระพุทธรูปในช่วงสงกรานต์

วันที่ ๑๓ เมษายน ถือเป็นวันเริ่มต้นของงานบุญเดือนห้า ช่วงเช้าจะมีการทำบุญตักบาตรที่วัด ช่วงบ่ายทางวัดจะตักลงโฮม (ตักลงรวม) เพื่อนัดชาวบ้านให้จัดหาข้าว น้ำหอมและดอกไม้ธูป เทียน ไปรวมกันที่วัด บางท้องถิ่นหนุ่มสาวก็จะชวนกันไปหาดอกไม้ในป่า เพื่อนำมาบูชาพระ เมื่อชาวบ้านมาพร้อมกันที่วัดแล้ว ก็จะมีการทำพิธีอัญเชิญพระพุทธรูปลงจากสิม (โบสถ์) หอแจก (ศาลาการเปรียญ) และวิหารมาประดิษฐานที่หอสงฆ์ ซึ่งมักจะเรียกพิธีนี้ว่า “เอาพระลง” พระพุทธรูปที่อัญเชิญลงมาสรงน้ำก็จะเป็นพระพุทธรูปสำคัญของวัด ที่สามารถอัญเชิญลงมาสรงน้ำได้ และพระพุทธรูปขนาดเล็กที่ทำด้วยโลหะต่างๆ และพระพุทธรูปไม้ การทำพิธีก็จะมีเตรียมดอกไม้บูชาที่เรียกว่า “ขัน ๕” ซึ่งจะประกอบด้วยดอกไม้ ๕ คู่ และเทียน ๕ คู่ ใส่ไว้ในขัน พระสงฆ์เจ้าอาวาสก็จะนำพระสงฆ์สามเณรและชาวบ้านอัญเชิญพระพุทธรูปลงมาสรงน้ำ^๙ โดยเปลี่ยนจากกล่าวคำอัญเชิญพระพุทธรูปว่า

“อุกาสะ ภันเต ภาคะวา อะยัง กาโลคิมหันตะอุตฺถ กาละสัมปัตโต อิจฉามะ
ภาคะวันตัง อะภิสสิญฺจิตุง สักกัจจัง อาราระนัง กะโรมะ”

(คำแปล ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าขอประทานพระวโรกาส เวลานี้เป็นหน้าร้อน ผูก
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายปรารถนาอาราธนาพระผู้มีพระภาคลงสรงน้ำ ด้วยความเคารพยิ่ง)^{๑๐}

หลังทำพิธีอัญเชิญพระพุทธรูปลงมาที่หอสงฆ์แล้ว ชาวบ้านก็จะสรงน้ำพระ น้ำที่ผ่านการสรงน้ำพระในหอสงฆ์แล้ว ชาวบ้านก็จะใช้ขันรองเอาน้ำเพื่อกลับไปประพรมบ้านเรือน ล้อเกวียนและสัตว์เลี้ยง เพื่อเป็นสิริมงคลและขับไล่สิ่งชั่วร้ายต่างๆ ออกไป เด็กๆ ก็มักชอบไปอยู่ใต้หอสงฆ์เพื่อจะได้อาบน้ำที่สรงน้ำพระเป็นที่สนุกสนาน ส่วนผู้ใหญ่ก็ชอบเอาโอ หรือขันรองเอาน้ำสรงพระนี้ ไปรดให้

^๙ สำลี รักสุทธี, ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่ประเพณีของดีอีสาน, หน้า ๔๓.

^{๑๐} สวิง บุญเจิม, ตำรามรดกอีสานหรือมูลมังอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (อุบลราชธานี: มรดกอีสาน, ๒๕๓๙), หน้า ๔๕๐-๔๕๑.

ลูกหลานด้วย โดยถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ กันภูตผีปีศาจได้ และเชื่อว่าจะทำให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ และอยู่เย็นเป็นสุข^{๑๑}

วันที่ ๑๔ เมษายน ถือเป็นวันเนา วันนี้ถือเป็นวันหยุด ใครมีภาระงานอะไรจะต้องหยุดพักไว้ก่อนแล้วมาเล่นสงกรานต์กันอย่างสนุกสนาน โดยในช่วงรุ่งสางราวตี ๔ ตี ๕ จะมีการยิงปืนและจุดประทัดเพื่อขับไล่ภูตผีปีศาจและเสนียดจัญไรทั้งหลาย บางท้องถิ่นชาวบ้านจะทำธง (ธง) ด้วยด้ายสีต่างๆ ยาวประมาณ ๒-๓ วา นำไปแขวนที่วัด โดยใช้ไม้ไผ่ลำเล็กๆ เป็นเสาธง ช่วงนำธงไปแขวนก็จะมีพิธีแห่ด้วยความสนุกสนานและเล่นสาดน้ำกันจนกว่าจะไปถึงวัด ธงนี้มีความเชื่อว่าเป็นการบูชาพระรัตนตรัยและเป็นเครื่องหมายแห่งชัยชนะของชีวิต กล่าวคือการมีชีวิตอยู่ยืนยาวจนถึงรอบปีถือว่าเป็นชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของชีวิต

วันที่ ๑๕ เมษายน เป็นวันสุดท้ายของประเพณีนี้ บางท้องถิ่นจะมีการไปขุดทรายตามแม่น้ำหรือลำห้วยใกล้เคียงมาตบปะทาย (ก่อเจดีย์ทราย) ในบริเวณลานวัด แล้วนำดอกไม้มาประดับตกแต่งเจดีย์ทรายของตนให้เกิดความสวยงาม บางแห่งก็จะเอาขันหรือแก้วน้ำขนาดเล็กใส่ทรายเปียกคว่ำลงกับพื้นดินรอบเจดีย์ทรายกองใหญ่ คนหนึ่งทำให้เกินอายุของตนไว้ ๑ ขัน ซึ่งมีความหมายว่าขอให้มียายุยืนยาวต่อไปอีก ทำให้มีกองทรายที่ทำด้วยขันน้ำจำนวนมาก ทำให้หลายแห่งเรียกเจดีย์ทรายกองใหญ่ว่า “กองพระทรายแปดหมื่น” ส่วนกองทรายที่ทำด้วยขันมากมายเทียบกับ “สี่พันพระธรรมขันธุ์” บางแห่งก็มีการก่อกองทรายขึ้นเป็นเป็นรูปสัตว์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ตามความเชื่อของคนท้องถิ่น เช่น รูปจระเข้ ปลาช่อน เต่า เป็นต้น^{๑๒}

“การทำบุญในตลอดช่วงสงกรานต์หรือบุญเดือนห้า นั้น ภาคเช้าก็จะมีการทำบุญตักบาตรและถวายภัตตาหารเช้าและภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ที่วัด ในการทำบุญก็จะมีกรอุทิศส่วนกุศลแด่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว ภาคบ่ายก็จะมีแห่และรดสรงน้ำพระพุทธรูปหลวงพ่พระใสและขบวนแห่ของชาวคุ้มต่างๆ ในเขตเทศบาล และหนุ่มสาวออกไปยังวัดเพื่อ สรงน้ำพระ และร่วมกันทำบุญในสถานที่ต่างๆ ของทางวัดจัดไว้ ในระหว่างที่ไปก่อนถึงวัดนั้น ก็จะมีการร้องรำทำเพลง ตีกลอง เป่าแคน ดิดพิณขับกล่อมขบวนอย่างครื้นเครง ภาคค่ำก็จะมีพิธีเจริญพระพุทธรูปมนต์เย็นที่วัด หลังพระสงฆ์เจริญพระพุทธรูปมนต์เสร็จก็จะมีการรวมกลุ่มกันละเล่นกิจกรรมต่างๆ ภายในลานวัดหรือรอเวียนเทียนเพื่อสมโภชหลวงพ่พระใสแล้วค่อยพากันไปดูมหรสพอย่างสนุกสนานต่อไป”^{๑๓}

^{๑๑}ปรีชา พินทอง, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, (ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๕), หน้า ๘๔.

^{๑๒}สำลี รักสุทธี, ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่ประเพณีของดีอีสาน, หน้า ๔๔-๔๕.

^{๑๓}สัมภาษณ์, นางจรัส อินาวัฒน์, นักปราชญ์ท้องถิ่นและกรรมการวัดโพธิ์ชัย, ๖๘๘ หมู่ ๑๐ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

“ส่วนกิจกรรมในชุมชนนั้น หนุ่มสาวและเด็กมักจะนำการเล่นพื้นบ้านมาเล่นร่วมกันตามสี่แยกในชุมชนหรือร่มไม้ขนาดใหญ่ที่เป็นลานกว้าง การละเล่นส่วนใหญ่จะเล่นเป็นทีมและใช้คนจำนวนมาก เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน เช่น การละเล่นหมากอี หมากเขิน กลิ้งลูกสะบ้า เล่นหนอน ลิงชิงหลัก เสือกินวัว เตะตะกร้อวงกลม เป็นต้น บางการละเล่นที่ต้องการใช้พื้นที่มากก็จะออกไปเล่นตามร่มไม้นอกหมู่บ้าน เช่น การละเล่นหมากหิง ซึ่งต้องให้พื้นที่ในการขว้างตี และจัดท่อนไม้ขนาดเล็กให้ทีมตรงข้ามเอาชนะได้ยาก เป็นต้น ใครมีของอะไรมาขายก็จะทำมาขายบริเวณที่มีคนมารวมกลุ่มเล่นกัน เป็นการละเล่นที่สนุกสนาน ดี”^{๑๔}

“การเล่นสาदनํ้าก็จะมีการเล่นตลอดทั้งวัน ไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ก็ต่างจะเล่นสาदनํ้ากันอย่างสนุกสนานและไม่ถือสาเกินกว่าตนเองต้องถูกสาदनํ้าจนเปียก หนุ่มสาวมักจะรวมกลุ่มกันเดินไปในชุมชน เล่นสาदनํ้ากันไปเรื่อยๆ เจอผู้สูงอายุก็ขอพรและสาदनํ้าจนเปียก ใครที่หลบหนีการสาदनํ้าไปหลบในห้องนอนก็จะตามขึ้นไปสาดให้เปียกทั้งบ้านสาว ๆ มักจะแกล้งหนุ่ม ๆ โดยการสาदनํ้าใส่เสื้อผ้าและที่นอนของหนุ่ม แล้วบอกว่าซักผ้าให้หนุ่มสาวก็สามารถถูกเนื้อต้องตัวกันได้โดยไม่ผิดครรลองคลองธรรม หิวเมื่อไรก็จะพักรับประทานอาหารที่บ้านนั้นก่อนจะเดินต่อไปเรื่อยๆ นอกจากใช้นํ้าสาดกันแล้วยังสามารถใช้แบ่งหรือดินสอพองมาสาดมาทากันได้ด้วย”^{๑๕}

“ในอดีตนั้นที่สำคัญคือพระสงฆ์และสามเณร ก็สามารถมาร่วมเล่นนํ้าและละเล่นต่างๆ กับหนุ่มสาวชาวบ้านได้ทั้งที่ขัดต่อพระธรรมวินัย แต่สำหรับชาวอีสานในอดีตแล้วการที่พระสงฆ์มาร่วมละเล่นเช่นนี้ในช่วงสงกรานต์ไม่ถือว่าเป็นผิดศีล ถือเป็นการอนุโลมให้กระทำได้เป็นเวลา ๓ วัน โดยที่ไม่มีชาวบ้านคนใดติเตียนพระสงฆ์สามเณรหรือกลัวต่อบาปกรรมที่จะเกิดขึ้นในการละเล่นกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับพระสงฆ์สามเณร แต่พอถึงตอนเย็นวันสงกรานต์วันสุดท้ายก็จะมีพิธีนิมนต์พระสงฆ์สามเณรมาสรงนํ้าที่วัด ทำพิธีขอขมาและขอโหสิกรรม หลังจากนั้นพระสงฆ์สามเณรก็ต้องอยู่ในพระธรรมวินัยตามเดิมจนกว่าจะถึงสงกรานต์ในปีถัดไป”^{๑๖}

พระพุทธรูปที่อัญเชิญลงมาสรงนํ้าที่หอสงฆ์นั้น จะประดิษฐานอยู่ต่อมาเพื่อให้ชาวบ้านได้สรงนํ้าจนกว่าจะถึงวันในสัปดาห์ถัดไปหลังสงกรานต์ จึงจะมีการทำพิธีอัญเชิญพระพุทธรูปขึ้น ประดิษฐาน

^{๑๔} สัมภาษณ์, นายลำดวน สุวรพันธ์, นักปราชญ์ท้องถิ่นและไวยาวัจกรวัดโพธิ์ชัย, ๑๔๒ หมู่ ๕ ถ.ประมง ต.หนองกอมเกาะ อ.เมือง จ.หนองคาย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๑๕} สัมภาษณ์, นายวิศิษฐ์ โลหะพาน, ข้าราชการบำนาญ, ๒๗๕/๑ หมู่ ๑๑ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๑๖} สัมภาษณ์, นายไพรัตน์ ภาสอน, นักปราชญ์ท้องถิ่นและกรรมการที่ปรึกษาวัดโพธิ์ชัย, ๑๐๑/๒๙ ต.โพธิ์ชัย อ.เมือง จ.หนองคาย, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ในที่เดิม ซึ่งมักจะเรียกว่า “เอาพระขึ้น” การทำพิธีก็จะมีการเตรียมดอกไม้บูชาที่เรียกว่า “ชั้น ๕” พระสงฆ์เจ้าอาวาสก็จะนำพระภิกษุ สามเณรและชาวบ้านอัญเชิญพระพุทธรูปขึ้นแท่น โดยเปล่งวาจา กล่าวคำอัญเชิญพระพุทธรูปว่า

“อุกาสะ ภันเต ภาคะวา อัมเหติ คันโทะเกหิ นานาสักการะ ภูเตหิ สักกัตวา
ครุกัตวา อะภิสัญจิโต อิทานิ ภาคะวันตัง ระตะนัตถานะ สังขาตัง ปัลลังกัง อารุยหิตุง
อาราธะนัง ภาโรมะ”

(คำแปลข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอประทานวโรกาส ข้าพเจ้าทั้งหลายได้ทำความ
สักการะทำความเคารพและได้สร้างด้วยน้ำหอม และสักการะนานาประการครบถ้วนวัน
มหาสงกรานต์แล้ว บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ขออาราธนาพระผู้มีพระภาคขึ้นสู่บัลลังก์อัน
เป็นพระแท่นที่ประทับดังเดิม)^{๑๗}

เมื่ออัญเชิญพระพุทธรูปขึ้นสู่ที่ประดิษฐานดังเดิมแล้ว ก็ถือว่าเป็นการสิ้นสุดงานบุญเดือนห้า
อย่างเป็นทางการ เพราะตราบใดที่ยังไม่มีการอัญเชิญพระพุทธรูปขึ้น ชาวบ้านก็ยังสามารถมาทำบุญ
สรงน้ำพระได้ แต่อย่างไรก็จะต้องอัญเชิญพระพุทธรูปขึ้นอย่างช้าไม่เกินวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖^{๑๘}

๓.๒ ประวัติความเป็นมาหลวงพ่พระใส

หลวงพ่พระใส เป็นพระพุทธรูปขัดสมาธิราบปรางมารวิชัย หล่อด้วยทองสีสุก มีพระ
รูปลักษณะที่งดงามมาก ขนาดหน้าตักกว้าง ๒ คืบ ๘ นิ้ว ส่วนสูงจากพระขมับเบื้องล่างถึงยอดพระเศว
๔ คืบ ๑ นิ้ว ของช่างไม้ ปัจจุบันได้ประดิษฐานอยู่ภายในพระอุโบสถวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง)
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย หลวงพ่พระใสเป็นพระพุทธรูปที่ประชาชนชาวจังหวัดหนองคาย
จังหวัดใกล้เคียง และพี่น้องประชาชนชาวลาว นับถือว่าศักดิ์สิทธิ์มาก และเป็นจุดศูนย์รวมทั้งทางด้าน
ร่างกายและจิตใจเป็นที่เคารพสักการะอย่างยิ่ง

๓.๒.๑ ประวัติสมัยแรกสร้าง

ในสมัยที่อาณาจักรศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาวกำลังเจริญรุ่งเรืองอยู่นั้น มีกษัตริย์พระองค์
หนึ่งทรงพระนามว่า พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระองค์ทรงครองราชอยู่ระหว่างปี พ.ศ.๒๐๙๓-๒๑๑๕
ในช่วงแรกของการก้าวขึ้นสู่ราชบัลลังก์ พระองค์ทรงได้รับการอภิเษกให้เป็นกษัตริย์ผู้ปกครองล้านนา
เชียงใหม่ แต่ด้วยเหตุที่พระราชบิดาของพระองค์ทรงเสด็จสวรรคตด้วยอุบัติเหตุอย่างกะทันหัน
พระองค์จึงเสด็จกลับมาครองราชย์สมบัติที่กรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาว (หลวงพระบาง) อีกครั้ง

^{๑๗} สิวิง บุญเจิม, ตำรากรมคหิธานหรือมูลมังอิธาน, หน้า ๔๕๑ – ๔๕๒.

^{๑๘} สาลี รักสุทธี, อีตลีสอง คลองสิบสี่ประเพณีของดีอีสาน, หน้า ๔๓.

ความที่ในยุคนั้นดังกล่าว่าอาณาจักรล้านช้างต้องทำสงครามกับพม่าอยู่หลายครั้ง และเหตุที่เมืองหลวงพระบางก็อยู่ในชัยภูมิที่ง่ายต่อการรุกรานของพม่า ดังนั้น พระองค์จึงได้ปรึกษาบรรดาพระสังฆราชและมุขมนตรีเพื่อย้ายเมืองหลวงมาอยู่ที่นครเวียงจันทน์ และทรงได้อพยพผู้คนจากเมืองหลวงพระบาง แพร่ น่าน พะเยา และเชียงใหม่บางส่วนมาไว้ที่เวียงจันทน์และเมืองใกล้เคียง เช่น เมืองศรีเชียงใหม่ กองนาง ท่าบ่อ เวียงคุก หนองคาย ปากห้วยหลวง (โพนพิสัย) เป็นต้น ในปี พ.ศ.๒๑๐๖

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชนั้นทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถเป็นอย่างยิ่ง ทั้งในด้านการศึกสงคราม การปกครองบ้านเมือง อีกทั้งยังทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรมด้วย ทรงเป็นหน่อเนื้อกษัตริย์พระองค์เดียวที่ทรงปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต (พุทธภูมิ) ด้วยความที่ทรงเป็นทั้งนักรบผู้กล้าหาญและราชาผู้ทรงธรรม จึงเป็นที่เคารพยำเกรงของแว่นแคว้นใกล้เคียง เป็นเหตุให้มีผู้นำพระราชธิดามาถวายเป็นข้าบาทพาทจาริกามากมาย ในส่วนของพระมเหสีนั้นนอกจากทรงอภิเษกสมรสกับเจ้านางตันทิพย์ เจ้านางตงค์ พระราชธิดากษัตริย์เชียงใหม่แล้ว พระองค์ทรงอภิเษกสมรสกับธิดาของ พระยาแสนสุรินทร์คว่างฟ้า (ชาวเมืองหนองคาย) ผู้เป็นเสนาบดีคู่บารมีของพระองค์นามว่า พระนางจอมมณี ผู้ให้กำเนิดพระธิดาสุก เสริม ไส และพระหน่อเมือง ซึ่งพระนางจอมมณีนี้ พระองค์ทรงสถาปนาไว้ในตำแหน่งอัครมเหสีผู้ที่เป็นที่โปรดปรานของพระองค์ และพระนางยอดคำทิพย์ผู้เป็นพระราชมารดาของพระองค์ยิ่งนัก ดังจะเห็นได้จากทรงสร้างวัดจอมมณีหรือวัดมณีเชษฐาราม ไว้เป็นอนุสรณ์ให้เป็นที่ประกอบกรุศลของพระนาง ส่วนพระราชธิดาของพระองค์ทั้ง ๓ คือ พระธิดาสุก พระธิดาเสริม และพระธิดาไสนั้น ก็ทรงเป็นที่โปรดปรานของพระองค์เช่นเดียวกัน และความที่พระองค์เป็นผู้ที่มีพระราชหฤทัย ในการให้การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยประการต่าง ๆ ก็เป็นเหตุให้พระธิดาทั้ง ๓ ได้เป็นผู้มีอัครมเหสีในการบำเพ็ญพระราชกุศลเช่นเดียวกับพระราชบิดา โดยทรงเอาพระหฤทัยในการบำเพ็ญพระราชกุศลมีประการต่าง ๆ ดังปรากฏว่าทุกคราวที่พระราชบิดาทรงเสด็จไปทรงประกอบพระราชกิจทางพระศาสนา พระราชธิดาทั้ง ๓ พระองค์ก็ทรงเสด็จไปร่วมการกุศลนั้นทุกครั้ง

หลังจากที่ทรงย้ายเมืองหลวงและอพยพผู้คนลงมาที่เมืองเวียงจันทน์แล้ว พระองค์ก็ให้สร้างเมืองเสร็จ จากนั้นก็ทรงสร้าง บุรณปฏิสังขรณ์ วัดวาอารามหลายแห่งทั้งภายในเวียงจันทน์และฝั่งเมืองหนองคาย เช่น วัดพระธาตุหลวง, วัดป่ามหาพุทธวงศ์, วัดป่าฤๅษีสังหรณ์, วัดพระธาตุบังพวน, วัดพระธาตุโพนจิกเวียงว้าว (พระธาตุบุ), วัดศรีเมือง (เมืองหนอง), วัดศรีคุณเมือง, วัดพระธาตุหนองคาย, วัดพระไชยเชษฐาบ้านกวนวัน, วัดจอมมณี, วัดโพธิ์ชัย (วัดผิ้ว), วัดถ้ำสุวรรณคูหา (จ.หนองบัวลำภู), วัดพระธาตุหนองสามหมื่น (จ.หนองบัวลำภู), วัดพระธาตุศรีโคตร (เมืองท่าแขก), วัดพระธาตุพนม, เป็นต้น นอกจากนั้นในปี พ.ศ.๒๑๐๗ ทรงโปรดให้อัญเชิญพระเจ้าแสนสามหมื่นมาจากเมืองหลวงพระบาง เพื่อมาประดิษฐานไว้ที่หอไตรกลางเมืองเวียงจันทน์เพื่อให้ประชาชนได้เคารพสักการะตามกาลานุกาล

ในปี พ.ศ.๒๑๐๙ หลังจากที่พระองค์ทรงให้สร้างเจดีย์ศรีธรรมมาโคกราชหรือพระธาตุหลวงเสร็จแล้ว พระองค์ก็ทรงดำริว่าการที่ทรงปรารถนาพุทธภูมินั้น จะสำเร็จได้ก็ต้องหล่อพระขนาดใหญ่สักองค์หนึ่งและทำบุญเนื่องด้วยการหล่อพระขนาดใหญ่ขึ้นสักครั้งหนึ่ง เพื่อเป็นพุทธานุชาและเพื่อบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่อันจะเป็นบารมี ส่งเสริมให้พระองค์ได้บรรลุความปรารถนานั้นโดยง่าย เมื่อมีพระราชดำริเช่นนั้นแล้ว ก็ทรงป่าวประกาศแก่อาณาประชาราษฎร์ทั้งมวลว่า พระองค์จะสร้างพระใหญ่ที่เรียกว่าพระองค์ต้อ ถ้าหากผู้ใดมีจิตเป็นกุศลปรารถนาจะร่วมพระบารมี ก็ขอให้มาร่วมงานและถ้ามีทองจะมาบริจาคร่วมสร้างพระองค์ต้อก็สามารถจะมาร่วมได้ เมื่อทรงประกาศเช่นนั้นแล้ว ประชาชนในแคว้นต่างก็ตั้งใจที่จะได้ร่วมทำบุญสร้างบารมีพร้อมกับพระราชา จึงได้พากันแปลงสาธการพร้อมทั้งอาสาที่จะทำบุญ โดยนัยต่างๆ บางพวกอาสาจะเป็นแรงงานหาฟืน บางพวกอาสาจะเป็นเจ้าภาพอาหาร บางพวกปรารถนาจะถวายทองเพื่อหล่อพระ ฯลฯ ดังนั้น ชาวการทำบุญสร้างพระจึงได้กลายมาเป็นเรื่องที่ชาวเมืองพากันยินดีและชื่นชมในพระบารมีของพระราชาของตนเป็นอย่างนัก

เมื่อพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ทรงประกาศการสร้างพระอันเป็นมหากุศลครั้งยิ่งใหญ่เช่นนั้นแล้ว ฝ่ายพระธิดาทั้ง ๓ พระองค์ คือ พระธิดาสุก พระธิดาเสริม และพระธิดาใส เมื่อได้ยินข่าวอันเป็นมงคลเช่นนั้นก็ทรงปลาบปลื้มยินดีและทรงมีพระราชหฤทัย ร่วมกันที่จะได้ร่วมสร้างกุศลไปพร้อมกับพระราชบิดาด้วย การสร้างพระพุทธรูป และฝากพระนามไว้ในพระศาสนาบ้าง เมื่อดำริเช่นนั้นจึงได้พากันเข้าเฝ้าพระราชบิดาเพื่อขอพรในการสร้างพระร่วมบารมีดังกล่าว ฝ่ายพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชรั้นทรงทราบเจตนารมณ์ของพระธิดาเช่นนั้นก็ทรงยินดี และทรงอนุญาตในการปรารถนาบุญของพระธิดาทั้ง ๓ ด้วย

เมื่อพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ทรงประกาศการกุศลแล้วก็ทรงมีพระราชกระแสรับสั่ง ให้ฝ่ายเจ้าหน้าที่จัดเตรียมสถานที่หล่อพระ คือบริเวณวัดอินแปงกลางเมืองเวียงจันทน์ และให้ช่างปั้นลงมือปั้นหุ่นพระพุทธรูป ๔ องค์ คือ พระองค์ต้อ สำหรับพระองค์ และ พระสุกสำหรับพระธิดาองค์ใหญ่ พระเสริมสำหรับพระธิดาองค์รอง และพระใสสำหรับพระธิดาองค์เล็ก ในการปั้นหุ่นพระนั้นพระองค์ทรงให้ช่างปั้นฝีมือดีที่ทรงอพยพมาจากเมืองหลวงพระบาง เมืองเชียงใหม่และหัวเมืองทางเหนือ เป็นผู้ลงมือปั้นโดยพระพุทธรูปแต่ละองค์ จะมีพุทธลักษณะที่ไม่เหมือนกันและมีขนาดลดหลั่นกันตามลำดับ กล่าวคือ พระองค์ต้อมีขนาดใหญ่สุด ถัดจากนั้นก็พระสุก พระเสริม และพระใส ที่สำคัญทรงมีพระราชบัญชาว่าให้ช่างปั้นให้งดงามตามความสามารถที่ตนมีอยู่ และในระหว่างช่างปั้นกำลังลงมือปั้นนั้น พระธิดาทั้ง ๓ พระองค์ก็ทรงเสด็จพระราชดำเนินไปเพื่อทอดพระเนตรการปั้นโดยตลอด กล่าวเฉพาะพระใสนั้นพวกช่างปั้นได้รับคำแนะนำจากพระสังฆราชว่า ในอนาคตพระพุทธรูปองค์นี้ จำต้องใช้ในการแห่แหน เพื่อกิจบางอย่างตามประเพณีของชาวเมือง เช่น การขอฝนในคราวที่ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เป็นต้น จึงควรทำห่อไว้ใต้ฐานพระด้วย เมื่อได้รับคำแนะนำเช่นนั้น พวกช่างปั้นพระใสจึงได้ปั้นห่อกลมโตขนาดนิ้วมือไว้ที่ฐานใต้องค์พระ อนึ่ง การที่ช่างปั้นพระตามศิลปะที่ตนชำนาญประการ

หนึ่ง หรือการที่ช่างปั้นพระตามความต้องการของผู้สร้างประการหนึ่ง เพราะเหตุดังกล่าวจึงทำให้พระพุทธรูปทั้ง ๔ องค์ มีพุทธลักษณะที่ไม่เหมือนกัน

ตั้งแต่คราวที่พระราชาทรงประกาศกิจอันเป็นกุศลด้วยการสร้างพระแล้ว ประชาชนต่างก็พากันนำเอาทองมาร่วมบริจาคกันเป็นจำนวนมาก ฝ่ายเจ้าหน้าที่พระคลังหลวงจึงได้ประกาศงดรับบริจาคทอง เมื่อใกล้ถึงวันงาน จากนั้นเมื่อช่างปั้นหุ่นพระเสร็จแล้วฝ่ายช่างหล่อก็ได้เริ่มลงมือหล่อทอง แต่เนื่องจากทองที่เจ้าหน้าที่เบิกจากคลังหลวงและที่ประชาชนนำมาร่วมบริจาคันนั้นมีจำนวนมาก ดังนั้น การหล่อทองจึงจำเป็นต้องใช้ผู้คนมาช่วยงานเป็นจำนวนมาก เพียงลำพังเจ้าหน้าที่จึงไม่เพียงพอ ดังนั้น จึงมีพระราชกระแสรับสั่งให้บรรดาข้าโอกาส (เลกวัด) และประชาชนทั่วไปผู้ปวารณาอุทิศร่างกายมาร่วมบุญนั้น เข้ามาช่วยงานเจ้าหน้าที่ด้วย ซึ่งการหล่อทองนั้นเป็นไปด้วยความยากลำบากทั้งนี้เพราะทองมีจำนวนมากและมีวัตถุหลายประเภททำให้ทองไม่ละลาย ฝ่ายเจ้าหน้าที่และบรรดาเลกวัด ประชาชนทั่วไปจึงได้พากันมาร่วมงานช่วยกันหล่อทองกันอย่างขะมักเขม้น แต่แม้ว่าจะใช้ความพยายามอย่างไรทองก็ไม่หลอมละลายเป็นเนื้อเดียวกันสักที ทั้งที่ประชาชนและเจ้าหน้าที่ใช้เวลากว่า ๗ วัน ในการสูบเตา อนึ่ง การที่ทองไม่ละลายนั้นได้สร้างความกดดันให้กับบรรดาเจ้าหน้าที่และประชาชน รวมถึงพระสงฆ์สามเณรผู้มีส่วนร่วมในการทำงานในครั้งนั้นเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ก็เพราะเกรงในพระราชอาญาของพระเจ้าแผ่นดิน หากว่าไม่สามารถหล่อทองให้เป็นเนื้อเดียวกันทันกำหนดการเสด็จมาประกอบพิธีเททองหล่อพระในวันที่ทรงกำหนดได้ พอเวลาล่วงเข้าสู่วันที่ ๘ ประชาชนและเจ้าหน้าที่ทั้งหมดจึงได้เร่งกันทำงานกันอย่างเต็มที่ พอถึงเวลาใกล้เที่ยงทุกคนจึงพากันกลับบ้านไปพักผ่อนเหนื่อยเหลือแต่หลวงตากับสามเณรน้อยที่กำลังสูบเตาอยู่ ในระหว่างนั้นปรากฏมีชีปะขาวคนหนึ่งมาขอช่วยงานและบอกให้หลวงตากับสามเณรน้อยขึ้นไปฉันทเพลได้ เมื่อหลวงตากับสามเณรน้อยขึ้นมานั้นเพลแล้วประชาชนที่มาถวายอาหารก็เห็นชีปะขาวจำนวนมากกำลังช่วยกันทำงาน เมื่อหลวงตากับสามเณรและประชาชนลงมาดูก็ปรากฏว่าทองทั้งหมดหลอมเป็นเนื้อเดียวกันเรียบร้อยแล้ว ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวได้สร้างความอัศจรรย์แก่ผู้พบเห็นเป็นอย่างยิ่ง จึงเป็นอันว่าในวันนั้นทองก็พร้อมและเป็นไปตามกำหนดการเสด็จมาเททองของพระราชอาพอดิ ส่วนเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในด้านต่าง ๆ เช่น ฝ่ายพิธีการและฝ่ายสถานที่ก็ได้เตรียมสถานที่และกำหนดการต่างๆ มีการนิมนต์พระและบรรดาโหราจารย์ พราหมณาจารย์ มาจนครบรวมถึงสิ่งของที่ใช้ในพิธีบวงสรวง ประกอบการเททองอย่างครบถ้วนสมบูรณ์

ฝ่ายพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เมื่อทรงทราบว่าเจ้าหน้าที่ได้เตรียมสถานที่ พิธีกรรมและกำหนดการต่างๆ เรียบร้อยแล้ว ก่อนจะถึงเวลาพระองค์ได้ทรงนำขุนหมื่น ข้าราชการเสด็จเข้าไปในห้องให้พระเพื่อทำสมาธิและอธิษฐานต่อเทวดาอารักษ์ พญานาคผู้รักษาเมือง ตามจารีตอันเป็นกิจที่บูรพกษัตริย์ในอดีตทรงปฏิบัติมา เมื่อได้เวลาตรงตามมหาฤกษ์ มหาชัยแล้ว พระองค์ก็ได้ทรงมอบภารกิจในการปกครองบ้านเมืองให้ (มอบอำนาจให้) กับพระอัครมเหสี หากเกิดเหตุการณ์ใดๆ ขึ้นในระหว่าง

นี้ พระอัครมเหสีสามารถสั่งการแทนได้ทุกอย่าง จากนั้นจึงได้เสด็จไปที่ลานประกอบพิธี ณ วัดอินแปลง ซึ่งมีบรรดาพระสงฆ์และพระบรมวงศานุวงศ์ มีพระนางยอดคำทิพย์ พระราชมารดาของพระองค์ พระธิดาสุก เสริม ไส และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่รวมถึงมุขมนตรีและประชาชนรออยู่เป็นจำนวนมาก เมื่อได้ฤกษ์ยามเหมาะสมตามคติของโบราณจารย์แล้ว พระองค์ก็ได้เสด็จขึ้นสู่หอพิธี (บันไดหรือห้างร้านที่เจ้าพนักงานทำขึ้นเพื่อให้พระองค์เสด็จขึ้นไปเททองหล่อ) ที่จะเททองจากเบ้าหล่อที่กำลังร้อนอยู่ ทรงจับพระขรรค์ด้วยพระหัตถ์ข้างซ้าย เอาพระหัตถ์เบื้องขวารับเอาเบ้าต้มทองซึ่งกำลังแดงๆ ที่ข้างเอาเหล็กคีบส่งมาให้ขึ้นด้วยพระหัตถ์เปล่า ๆ เมื่อรับแล้วก็ทรงเทลงในหุ่นที่เตรียมไว้ด้วยอาการเหมือนกับจับหมวกมาสวมใส่พระเกศ ฉะนั้น โดยไม่มีอาการว่าร้อนและหนักแต่ประการใด เมื่อช่างส่งให้เท่าไรพระองค์ก็รับเอาด้วยพระหัตถ์เปล่าๆ แล้วเทใส่เบ้าหลอมด้วยพระองค์เองจนหมด จากนั้น พระองค์ก็ได้เสด็จไปยังหุ่นพระพุทธรูปอีก ๓ องค์ ที่เตรียมไว้คือพระสุก พระเสริม และพระใส โดยทรงเททองลงในเบ้าพระทั้ง ๓ องค์จนครบโดยอาการเช่นเดียวกับที่ทรงเททองพระองค์คือ เมื่อพระองค์ทรงเททองเสร็จแล้ว พระสงฆ์ได้อนุโมทนาประพรมน้ำพระพุทธรูปแก่ พระพุทธรูปที่ทรงหล่อ จากนั้นทรงสนทนากับบรรดาข้าราชการและผู้มาร่วมงาน และได้เสด็จนิวัติสู่พระนคร

ในเวลารุ่งเช้า พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พร้อมด้วยพระนางยอดคำทิพย์ พระราชมารดา พระนางเจ้าจอมมณี พระอัครมเหสี พร้อมพระธิดาทั้ง ๓ รวมถึงพระบรมวงศานุวงศ์ ก็ได้เสด็จออกประทับที่วัดอินแปลง เพื่อบำเพ็ญกุศลฉลองพระพุทธรูป จากนั้นก็เสด็จกลับ ฝ่ายเจ้าหน้าที่ก็ได้ทำการแกะสลักพระพุทธรูป ทั้ง ๔ องค์จากนั้นก็ทำการซ่อมขัดแต่งทั้งฐานและองค์พระจนเสร็จ จากนั้นทรงมีพระกระแสรับสั่งให้เคลื่อนย้ายพระพุทธรูปทั้งหมดไปไว้ ณ วัดต่าง ๆ ดังนี้ พระองค์ได้อัญเชิญไปไว้ที่วัดศรีชุม ส่วนพระสุก พระเสริม พระใส นั้น อัญเชิญไปไว้ที่วัดโพธิ์ชัย และพระพุทธรูปทั้ง ๔ องค์ก็ประดิษฐานไว้ ณ วัด ดังกล่าวนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๑๑๓ ภายหลังจากสร้างเสร็จแล้ว พม่าได้ยกกองทัพขึ้นมาถึงเวียงจันทน์ ครั้งที่ ๒ พระยาแสนสุรินทร์คว่างฟ้า เสนาบดีผู้ใหญ่ ได้กราบทูลถึงแผนการรบกับพม่าด้วยการย้ายคนและทรัพย์สินมีค่า ออกจากเมืองเพื่อให้เมืองกลายเป็นเมืองร้าง ก่อนที่จะยกกำลังเข้าล้อมปราบ เมื่อเวลาที่พม่าอดโซเพราะขาดเสบียงอาหาร ในแผนการครั้งนี้ก็เชื่อว่าการเคลื่อนย้ายพระพุทธรูปทั้ง ๓ องค์ คือ พระสุก พระเสริม พระใส ออกจากเมือง โดยเคลื่อนย้ายขึ้นไปทางเมืองเวียงน้ำจิม และอาจนำไปซ่อนไว้ในถ้ำบนภูเขาควาย เมื่อเสร็จสิ้นสงครามจึงนำกลับมาไว้ที่เดิม

๓.๒.๒ เหตุการณ์สมัยพระเจ้าอัยโกโพธิสัตว์เจ้า (พระยาแสนสุรินทร์)-พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช

เมื่อพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงสวรรคตแล้ว พระยาแสนสุรินทร์คว่างฟ้า ก็ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ในช่วงปีพ.ศ. ๒๑๑๕-๒๑๘๑ และในสมัยนั้นบ้านเมืองก็ได้มีการทำสงครามกับพม่าและตัวของ

ท่านก็ถูกจับไปเป็นเชลย และเมืองเวียงจันทน์ก็ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าในปี พ.ศ. ๒๑๑๗ และทางรัฐพม่าได้ส่งพระมหากษัตริย์พม่าเป็นพระเจ้าแผ่นดินแทน พอถึงพ.ศ. ๒๑๒๒ พระเจ้ามหาอุปราชพม่าก็ต้องเผชิญกับสงครามจากกบฏ ซึ่งอ้างตัวว่าเป็นพระไชยเชษฐาธิราช ที่ยกขึ้นมาจากอัตปือมาตีเวียงจันทน์ จนเป็นเหตุให้พระองค์หนีไปจมน้ำสวรรคตในแม่น้ำโขง จนทางพม่าต้องส่งพระเจ้าสุมังคลอัยโกโพธิสัตว์ กลับมาครองเมือง ซึ่งในสมัยนี้ก็ได้มีการบันทึกใดๆ เกี่ยวกับพระพุทธรูปทั้ง ๓ องค์แต่ประการใด

พ.ศ. ๒๑๔๑ พระวรวงศาธรรมิกราช เสด็จขึ้นครองราชย์และได้ประกาศอิสรภาพจากรัฐพม่าต่อมา พ.ศ. ๒๑๖๕-๒๑๘๑ ตั้งแต่พระมหากษัตริย์พม่า พระโอรสพระเจ้าวรวงศาฯ ขึ้นครองราชย์มาถึงพระบันทิตโพนีสาร์และรัชสมัยพระหม่อมแก้ว ในช่วงระยะเวลา ๑๖ ปี มีแต่เรื่องวุ่นวายทางการเมือง ซึ่งความวุ่นวายทางการเมืองดังกล่าว มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์บันทึกเอาไว้ว่า

“เมื่อนครเวียงจันทน์เกิดความไม่สงบ สิ่งหนึ่งมาจากพระเจ้าพี่น้องแย่งชิงกันเป็นพระเจ้าแผ่นดินและลอบประหารกันอยู่เรื่อยมา ญาติพี่น้องและเสนาข้าราชการที่จงรักภักดีต่อเจ้าสุริยกุมาร จึงพร้อมใจกันเอาเจ้าสุริยกุมารหนีไปซ่อนอยู่ที่ภูเขาคาย แล้วชักชวนประชาชนที่อยู่ในเขตนั้น เข้าเป็นพรรคพวกได้เป็นอันมาก”

เมื่อพระเจ้าสุริยกุมารและคณะ ได้ออกไปอยู่บนภูเขาคายนั้น ทรงซ่อนสมกำลัคนเอาไว้เป็นจำนวนมาก เพื่อรอเวลาชิงราชบัลลังก์ เมื่อพระหน่อแก้วได้เสด็จสวรรคตแล้ว จึงกลับมาตีเมืองเวียงจันทน์ แล้วก่อนเสด็จขึ้นครองราชย์ก็ทรงเข้ากราบบนมัสการหลวงพ่อบุญไฟ ดังปรากฏในตำนานตอนหนึ่งว่า

“เมื่อพระเจ้าสุริยวงศ์ จะเสด็จเสวยราชย์ครองเมืองเวียงจันทน์ พระองค์ได้ทรงอธิษฐานเฉพาะพระพักตร์ของหลวงพ่อบุญไฟว่า ถ้าการปกครองไพร่ฟ้าของข้าพเจ้าจะเป็นไปด้วยความสันติสุข ปราศจากศัตรูหมู่ไพร่ที่จะมาเบียดเบียนแล้ว ขอให้องค์พระใสแสดงเหตุอัศจรรย์ให้ประจักษ์ ครั้นถึงวันเสวยราชย์เดือนอ้าย (เดือนธันวาคม-มกราคม) ได้เกิดอัศจรรย์ขึ้นตามคำอธิษฐานคือ ฟ้าคึกคะนอง คำนว่นหัวน้าว และแปลบปลาบ สายฟ้าฟาดสนั่นสะเทือน แต่จะได้เป็นอันตรัยแก่คนและสัตว์ก็หาไม่ได้ นิमितอัศจรรย์นั้นปรากฏว่าพระองค์ได้เสวยราชย์ ทรงปกครองไพร่ฟ้าประชาชนได้อยู่เย็นเป็นสุขโดยทั่วถึงกัน ตลอดรัชสมัยของพระองค์”

ตามประวัติศาสตร์ลาวก็ได้บันทึกไว้ว่า พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช นับเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์เดียวที่ครองราชย์ยาวนานที่สุด และเป็นรัชกาลเดียวที่ไม่มีเหตุวุ่นวายตลอดรัชกาล และเป็นรัชกาลที่ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองที่สุด จนจัดว่าเป็นยุคทองของพระพุทธศาสนาว่าได้ ดังนั้น หลวงพ่อบุญไฟจึงได้ประดิษฐานอยู่ที่เวียงจันทน์ตั้งแต่ต้น จนถึงปลายรัชกาลกว่า ๕๔ ปี โดยไม่มีเหตุการณ์ที่จะเป็นเหตุให้เคลื่อนย้ายอีก

พอลถึง พ.ศ. ๒๒๓๓ พระยาเมืองจันทน์ขึ้นครองราชย์ได้ ๖ เดือน ก็ถูกเจ้าองค์หล่อประหารชีวิตและขึ้นครองราชย์ได้ ๔ ปี ก็ถูกเจ้านันทราช ยกทัพมาปราบและจับพระเจ้าองค์หล่อประหารชีวิตแล้วขึ้นครองเมืองได้ ๓ ปี เจ้าองค์หล่อยกถูกพระเจ้าไชยองค์เว้ (โอรสท้าวชมพู่) ประหารชีวิตแล้วขึ้นครองราชย์ได้ ๓๒ ปี จากพ.ศ. ๒๒๔๑-๒๒๗๓ ก็เสด็จสวรรคต ช่วงประวัติศาสตร์ระยะนี้ไม่ปรากฏการบันทึกถึงเรื่องราวของหลวงพ่พระใสเลยคาดว่าคงมิได้ย้ายไปไหน

นับตั้งแต่พระเจ้าสุริยกุมารได้เสด็จสวรรคตลง อาณาจักรล้านช้างก็ได้เกิดความวุ่นวายและแตกแยกกันออกเป็น ๓ อาณาจักร คือ (๑) อาณาจักรหลวงพระบาง (๒) อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ (๓) อาณาจักรจำปาศักดิ์ ทำให้บ้านเมืองเกิดความวุ่นวาย อันสืบเนื่องมาจากบรรดาเจ้าผู้เป็นเชื้อกษัตริย์ของล้านช้างไม่สามัคคีและไม่มีผู้ที่จะเข้มแข็งพอที่จะปกป้องขอบเขตพหุสสีมาของอาณาจักรได้ จึงถูกต่างชาติเข้าครอบงำเรื่อยมา

๓.๒.๓ เหตุการณ์สมัยพระเจ้าสิริบุญสาร

ต่อมาในรัชสมัยของพระเจ้าสิริบุญสาร ได้เกิดความขัดแย้งกับพระวรพิดา ซึ่งเป็นบิดาของพระมเหสีของพระเจ้าสิริบุญสาร เรื่องที่พระเจ้าสิริบุญสารไม่ยอมแต่งตั้งพระวรพิดาเป็นอุปราชเนื่องจากพระวรพิดาไม่ใช่เชื้อเจ้า แต่เป็นสามัญชน เพราะเดิมที่ท่านเป็นนายกongอยู่บ้านหินโงม ซึ่งได้ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลพระเจ้าสิริบุญสารจนได้ขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ภายหลังพระเจ้าสิริบุญสารได้ตั้งเป็นพระวรพิดา ต่อมาพระวรพิดาต้องการตำแหน่งอุปราช แต่พระเจ้าสิริบุญสารไม่ยอมเพราะต้องการเก็บเอาไว้ให้แก่พระอนุชาของพระองค์ จึงตั้งเป็นแค่เสนาบดีผู้ใหญ่เท่านั้น ทำให้พระวรพิดาโกรธ จึงพาบ่าวไพร่หนีไปอยู่เมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน หรือจังหวัดหนองบัวลำภู ในปัจจุบันฝ่ายพระเจ้าสิริบุญสารก็ได้ยกกองทัพไปตีเมืองหนองบัวลำภูหลายครั้ง จนสามารถตีแตกเมื่อปีพ.ศ. ๒๒๐๘ ซึ่งความขัดแย้งระหว่างพระเจ้าสิริบุญสารกับพระวรพิดา เป็นเหตุทำให้พระเจ้าตากสิน ได้ให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกยกทัพมาตีเวียงจันทน์ในปี พ.ศ. ๒๓๒๑ ฝ่ายเมืองเวียงจันทน์ก็ได้เกิดแผ่นดินไหว พระสังฆราชได้ตรวจดวงเมืองก็พบว่าดวงเมืองถึงการดับต้องเสียเมืองแก่ไทย ดังนั้นจึงได้แจ้งแก่ทางบ้านเมือง เมื่อเจ้านายต่างๆ รู้ จึงได้มีการสั่งให้ข้าโอกาสนำสิ่งของมีค่า พระพุทธรูปสำคัญออกไปซ่อนไว้ตามหัวเมืองด้านนอก เพราะเกรงว่าไทยจะเผาเมือง หรือนำสิ่งมีค่าเหล่านั้นกลับประเทศ ซึ่งหลวงพ่พระใสก็ได้ถูกอัญเชิญไปไว้ยังเมืองเวียงน้ำจืด (ตุลาคม) ดังปรากฏในตำนานตอนหนึ่งว่า

“ครั้น พ.ศ. ๒๓๒๑ เมื่อรัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรีได้เกิดสงครามขึ้นระหว่างกรุงธนบุรีกับกรุงศรีสัตนาคนหุต (เวียงจันทน์) ครั้นนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อครั้งดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ได้เป็นจอมทัพยกทัพมาตี

เวียงจันทน์ เมืองเวียงจันทน์เกิดยุคเชื้ญขึ้น พระเจ้าธรรมเทววงศ์ จึงได้อัญเชิญไปไว้ที่เมืองเชียงคำ (เมืองตุลาคม)”

เมื่อเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกยกทัพขึ้นมาก็สามารถตีเวียงจันทน์ได้ในปี พ.ศ. ๒๓๒๒ หลังเสร็จสิ้นสงคราม กองทัพไทยก็ได้จับเอาเจ้านันทเสน เจ้าอุปราชาวังหน้า และนางแก้วยอดฟ้ากัลยาณิศรี กษัตริย์ พระราชธิดาของพระเจ้าสิริบุญสาร ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาข้าราชการผู้ใหญ่ นางสนม พร้อมทั้งทรัพย์สินมีค่ารวมทั้งพระแก้วมรกตและพระบาง กวาดเอาครอบครัวคนลาวข้ามฝั่งมาที่เมืองพานพร้าว อำเภอศรีเชียงใหม่ แล้วให้สร้างหอพระแก้วไว้ที่เมืองพานพร้าว อันเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต และพระบางเป็นการชั่วคราว ก่อนที่จะกวาดต้อนคนทั้งหมดมาไว้ที่เมืองสระบุรี ส่วนพระแก้วมรกตกับพระบางได้เอาเข้าไปไว้ที่กรุงเทพมหานคร ฝ่ายบรรดาข้าโอกาสผู้ดูแลพระสุก พระเสริม พระไสนั้น เมื่อบ้านเมืองสงบแล้วก็อัญเชิญกลับมาไว้ที่วัดโพธิ์ชัย เมืองเวียงจันทน์เช่นเดิม

๓.๒.๔ เหตุการณ์สมัยรัชกาลที่ ๓ : สมัยปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์

ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๓๗๐ เจ้าอนุวงศ์ได้ทำการก่อกบฏ ยกกองทัพจากเวียงจันทน์ไปตีเมืองต่าง ๆ ในภาคอีสานของไทยจนถึงเมืองสระบุรี พอความทราบถึงฝ่าละอองธุลีพระบาทพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้มีพระบรมราชโองการให้ สมเด็จพระบวรราชเจ้า กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ (เจ้าชายอรรุโณทัย) เป็นแม่ทัพยกขึ้นมาราบเจ้าอนุวงศ์ โดยมีพระยาราชสุภาวดี (สิงห์ สิงหเสนี) เป็นทัพหน้า จนสามารถปราบเจ้าอนุวงศ์ได้ จนเจ้าอนุวงศ์ต้องหนีไปพึ่งเวียดนาม เมื่อปราบเมืองเวียงจันทน์ได้แล้วก็มีพระรับสั่งให้ขนย้ายพระพุทธรูปและสิ่งของมีค่าข้ามมาไว้ที่ฝั่งเมืองพานพร้าว และได้นำเอาพระพุทธรูปบางส่วนอัญเชิญลงกรุงเทพมหานคร ส่วนพระสุก เสริม ไสนั้น ได้สร้างเจดีย์บรรจุไว้ที่เมืองพานพร้าว ชื่อว่าเจดีย์ปราบเวียง ส่วนที่เมืองเวียงจันทน์ พระยาราชสุภาวดีได้ตั้งข้าราชการชาวเวียงจันทน์อยู่รักษาเมือง ส่วนตนเองยกทัพกลับไปตั้งรอกที่เมืองภูเวียง

ที่เมืองหนองคาย ภายหลังจากที่ท้าวสุวอได้เข้าร่วมสงคราม ทำการรบเคียงบ่าเคียงไหล่กับพระยาราชสุภาวดี (สิงห์ สิงหเสนี) แล้วเมื่อสงครามสงบลงในปี พ.ศ. ๒๓๗๐ ทางราชการได้ส่งเรื่องขอตั้งบ้านไผ่เป็นเมืองหนองคาย เพื่อใช้เป็นเมืองหน้าด่านในการเดินทัพของไทยแทนเมืองเวียงจันทน์เดิม และขอพระราชทานแต่งตั้งให้ท้าวสุวอ (หรือสุวรวงษา) เป็นเจ้าเมือง ที่พระปทุมเทวาภิบาล ซึ่งก็ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งตามที่ขอและมีใบบอกมายังเมืองหนองคายในปีนั้น

ในปี พ.ศ. ๒๓๗๑ เจ้าอนุวงศ์กลับมาเวียงจันทน์ โดยได้แจ้งแก่กองทัพไทยว่าจะกลับมาขออภัยโทษ แต่พอกองทัพและทหารเผือกก็ลอบทำร้ายทหารไทยจนแตกพ่าย และเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก เมื่อเอาชนะกองทัพไทยที่เวียงจันทน์ได้ เจ้าอนุวงศ์ก็สั่งให้ทหารข้ามฝั่งโขงมา แล้วรื้อเจดีย์ปราบเวียง พร้อมทั้งขนพระพุทธรูปคือพระสุก พระเสริม พระไส กลับเวียงจันทน์ ทางฝ่ายพระยาราชสุภาวดี เมื่อทราบว่กองทัพไทยเสียทีแก่เจ้าอนุวงศ์ จึงได้ยกกองทัพมาช่วย พอมาถึงบ้านคำบกหวานก็

ปะทะกับกองทหารของเจ้าราชวงศ์ จนเกิดการทะลุมบอนกันขึ้น เป็นผลทำให้พระยาราชสุภาวดีถูกแทงได้รับบาดเจ็บ ส่วนพระพิพิธน้องชายก็เสียชีวิตในสนามรบ ฝ่ายเจ้าราชวงศ์ถูกปืนที่หัวเข่าได้รับบาดเจ็บจนทหารต้องหามขึ้นแพข้ามโขงไปรักษาที่เวียงจันทน์ และไปแจ้งแก่เจ้าอนุวงศ์ว่าไม่สามารถต้านทานกองทัพพระยาราชสุภาวดีได้ จำเป็นที่จะต้องหนีไปพึ่งเวียงตนามดังเดิม เมื่อเป็นเช่นนั้นเจ้าอนุวงศ์จึงสั่งให้ทหารนำเอาทรัพย์สินมีค่า พระพุทธรูปคือ พระสุก พระเสริม พระใส เป็นต้นไปซ่อนในถ้ำบนภูเขาควาย ส่วนตัวของเจ้าอนุวงศ์ก็ได้พาบรรดานุตรและภรรยา ข้าทาสบริวารหนีไปพึ่งเวียงตนามทางเมืองพวน

ฝ่ายเจ้าพระยาราชสุภาวดี ก็ได้สั่งให้ทหารยกทัพข้ามแม่น้ำโขง และทำการค้นหาทรัพย์สินสมบัติ และพระพุทธรูปที่เจ้าอนุวงศ์นำกลับมา เมื่อพบแล้วก็ได้สั่งให้ทหารรื้อทำลายเมืองเวียงจันทน์เสีย เพื่อให้เมืองเวียงจันทน์ได้เป็นเมืองอีกต่อไป นอกจากนั้นพระยาราชสุภาวดี ยังได้ส่งทหารจำนวนหนึ่งออกไปติดตามจับกุมเจ้าอนุวงศ์ และครอบครัวจนสามารถจับได้ที่เชิงเขาไก่ โดยการให้ข้อมูลของเจ้าน้อยเมืองพวน จากนั้นก็ได้แบ่งกำลังส่วนหนึ่งคุมตัวเจ้าอนุวงศ์ ลงมาที่กรุงเทพมหานคร

กล่าวถึงพระพุทธรูปและทรัพย์สินสมบัติบางส่วนที่ยึดได้จากการรื้อทำลายเมืองเวียงจันทน์นั้น พระยาราชสุภาวดี สั่งให้นำข้ามฝั่งที่เมืองพวนพัวส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งที่ค้นพบบริเวณภูเขาควาย ได้แก่ พระสุก พระเสริม พระใส และพระพุทธรูปสำคัญอื่นๆ เช่น พระเสาร์ พระเสีง พระพุทธรูปเนื้อทองแดงล้วน พระอรุณ พระเจ้าอินแปลง ๒ องค์ พระพุทธรูปไม้ปรากฏชื่ออีก ๒ องค์ ได้ให้อัญเชิญกลับทางแม่น้ำจิม โดยทำการต่อแพไม้ไผ่และลำเลียงล่องมาตามแม่น้ำจิม ดังปรากฏในตำนานเดิมว่า

“ตอนที่อัญเชิญพระใสจากเวียงจันทน์มาประดิษฐานที่วัดโพธิ์ชัย เมืองหนองคายนี้ มีคำเล่าประกอบด้วยเหตุผลและหลักฐานที่น่าเชื่ออยู่อีกว่า คราวอัญเชิญมาได้เชิญมาจากเวียงจันทน์โดยตรง ได้อัญเชิญมาจากภูเขาควายซึ่งชาวเมืองได้อัญเชิญไปซ่อนไว้แต่ครั้งเวียงจันทน์เกิดฉุกเฉิน การอัญเชิญมาได้เชิญขึ้นประดิษฐานบนแพไม้ไผ่ซึ่งผูกติดกันอย่างมั่นคง ล่องลงมาตามลำน้ำจิม เชิญมาคราวเดียวกันทั้ง ๓ องค์ เมื่อล่องมาโดยลำดับถึงตรงบ้านเวินแท่น ที่นั่นลำน้ำเป็นคู้กว้างกว่าธรรมดา ในขณะนั้นได้เกิดอัศจรรย์ คือ แท่นของพระสุกได้แหกแพจมลงในน้ำ โดยเหตุที่มีพายุแรงจัดพัดแพจนเอนเอียง ชะเนาะที่ขึ้นพระแท่นติดกับแพไม่สามารถที่จะทนน้ำหนักของพระแท่นไว้ได้ และคนที่รักษาก็หมดความสามารถที่จะป้องกัน อาศัยเหตุที่แท่นของพระสุกได้จมลงที่ตรงนั้นนั่นเอง ที่นั่นจึงพลอยได้นามว่า “เวินแท่น” มาจนบัดนี้”

ครั้นเสียแท่นพระสุกแล้วยังอัญเชิญล่องมาตามลำน้ำจิมนั้นโดยลำดับ จนถึงแม่น้ำโขง (ปากจิม) เฉียงกับบ้านหนองกุง อำเภอนิคมพิสัย จังหวัดหนองคายเล็กน้อย พอถึงที่นั่นได้บังเกิดพายุใหญ่ เสียงฟ้าคะนองร้องลั่น ทำให้หัวใจของประชาชนผู้อัญเชิญมาหวาดหวั่นเกรงต่ออันตราย จนในที่สุดพระสุกได้แหกแพจมลงไปในน้ำ พอพระสุกจมหายลงไปแล้วอาการวิปริตต่างๆ ก็เงียบสงบ อาศัยเหตุ

นี่ที่นั่นจึงได้นามว่า “เวินสุก” มาจนบัดนี้ (พระสุกยังจมอยู่ในน้ำตรงนั้นเท่าทุกวันนี้) เมื่อเป็นเช่นนี้จึงยังคงเหลืออยู่แต่พระเสริมกับพระใส

หลังจากที่คณะผู้อัญเชิญได้สูญเสียพระแท่นและองค์พระสุกแล้ว ก็คงพากันอัญเชิญพระเสริมกับพระใส ทวนน้ำขึ้นมาเรื่อยๆ พอมาถึงเมืองโพธิ์สัณฑ์หรือเมืองปากห้วยหลวงเดิม ก็ได้หยุดพักเพื่ออัญเชิญพระเสี้ยวขึ้นประดิษฐานไว้ที่วัดมณีโคตร เพื่อนำไปไว้กรุงเทพมหานครต่อไป โดยอัญเชิญขึ้นประดิษฐานไว้บนหลังช้าง ในขณะที่กำลังอัญเชิญขึ้นบนหลังช้างพระเสี้ยวก็ได้พลัดตกลงจากหลังช้างเป็นเหตุให้พระกรรมทัก พระเกตุคุด เจ้าพนักงานจึงได้อัญเชิญประดิษฐานไว้ ณ วัดมณีโคตร ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา เมื่อพักหายเหนื่อยแล้ว จากนั้นคณะผู้อัญเชิญจึงได้เริ่มออกเดินทางต่อมาเรื่อยๆ จนถึงเมืองหนองคาย ขบวนจึงได้จอดพักที่บริเวณท่าน้ำหน้าวัดหอก่อง หรือวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ หลังจากนั้นคณะผู้อัญเชิญจึงได้ประกอบพิธีอัญเชิญพระพุทธรูปทั้งหมดขึ้นฝั่งและนำไปประดิษฐานไว้ที่ศาลาและอุโบสถวัดหอก่อง เมื่ออัญเชิญหลวงพ่พระเสริม พระใสและพระพุทธรูปอื่นๆ มาไว้ที่วัดหอก่องหรือวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ ในปี พ.ศ. ๒๓๗๑ แล้วก็ไม่ปรากฏว่าได้มีการแยกพระพุทธรูปทั้งหมดไปไว้ที่วัดอื่นแต่ประการใด

๓.๒.๕ เหตุการณ์ที่เมืองหนองคาย พ.ศ. ๒๓๗๙ - ๒๓๘๒

ฝ่ายเจ้าเมืองหนองคาย เมื่อมีการอัญเชิญพระเสริม พระใส มาไว้ที่เมืองหนองคายแล้ว ก็เอาธุระในการเคารพบูชาตามสมควร เพราะบ้านเมืองสมัยนั้นยังอยู่ในภาวะสงคราม ดังจะปรากฏว่าตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๓๗๒ - ๒๓๗๖ นั้นมีการยกกองทัพมาผ่านและแวะพักที่หนองคายหลายครั้ง ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๓๗๙ ได้เกิดเหตุอัศจรรย์ขึ้นที่วัดหอก่อง กล่าวคือเกิดแผ่นดินไหว ทำให้เกิดเป็นรอยแยกขนาดใหญ่ต่อหน้าพระเสริม ดังปรากฏในพงศาวดารย่อเมืองเวียงจันทน์ ฉบับที่ ๒ ว่า

“ ศักราชได้ ๑๙๘ ปี ฮวยสันเดือน ๖ ขึ้นแปดค่ำ วันเสาร์ มื้อเต่าสี่ ยามกองแสง (ประมาณบ่าย ๓ โมงเศษ) แผ่นดินยะ (แยกหรือแผ่นดินไหวจนแตกออกเป็นหลุมกว้าง) ณ วัดหอก่อง ตรงหน้าพระเสริมแล ”

การเกิดเหตุอัศจรรย์ดังกล่าวทำให้มีการวิพากษ์วิจารณ์กันของชาวเมืองและข้าราชการ ไปต่างๆ นานา บ้างก็ว่าเป็นอาเพศ บ้านเมืองจะทุกข์ร้อน บ้างก็ว่าเป็นลางบอกเหตุว่าพระเสริมต้องการย้ายไปวัดอื่น บ้างก็ว่าวัดหอก่องเป็นวัดเล็กๆ ไม่เหมาะสมที่จะเอาพระพุทธรูปที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้างมาไว้ในที่แคบๆ เช่นนี้ เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนั้น ทางเจ้าเมืองและกรรมการเมืองหนองคาย จึงได้ปรึกษากันว่าจะทำอย่างไร ในที่สุดก็มีมติว่าจะต้องหาสถานที่เพื่อสร้างเป็นวัดและอัญเชิญพระเสริมไปประดิษฐานอยู่ ซึ่งสถานที่ดังกล่าวก็คือวัดผิ้วหรือวัดโพธิ์ชัย ซึ่งเป็นวัดร้างไม่มีพระสงฆ์จำพรรษาแต่มีเจดีย์โบราณที่สวยงามอยู่ แสดงว่าที่ดังกล่าวมีความสำคัญมาแต่ครั้งอดีต ดังนั้น จึงมีมติในการบูรณะวัดโพธิ์ชัย เมื่อคณะกรรมการเมืองมีมติดังกล่าวแล้ว เจ้าเมืองก็ได้นำความเข้าปรึกษากับท่านญา

ครูหลักคำ ผู้เป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ของเมืองหนองคาย (นับว่ามีศักดิ์เทียบเท่าเจ้าคณะจังหวัดในปัจจุบัน)

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๘๒ พระปทุมเทวาภิบาล (ท้าวสุวอ) เจ้าเมืองหนองคาย ได้เป็นประธานฝ่ายฆราวาส โดยมีท่านญาณาคูหลักคำ เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ ทำการยกวัดโพธิ์ชัย คือ การยกฐานะจากวัดที่ไม่มีพระสงฆ์ให้เป็นวัดที่มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษา พร้อมกับบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ เป็นที่จำพรรษาของพระสงฆ์ สามเณร เมื่อวันที่ ๒๑ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๘๒ ดังปรากฏในพงศาวดารย่อว่า

“ศักราชได้ ๒๐๑ ปีถัดได้ เจ้าเมืองหนองคาย (ยก)วัดโพธิ์ชัย เดือน ๓ แรม ๔ ค่ำ วันเสาร์แล”

เมื่อทำการบูรณะและยกวัดเสร็จแล้ว พระปทุมเทวาภิบาล (ท้าวสุวอ) เจ้าเมืองหนองคาย ก็ได้นิมนต์ท่านญาณาคูหลักคำ มาเป็นเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย และได้ประกอบพิธีอัญเชิญพระเสริมจากวัดหอก่องมาประดิษฐานที่อุโบสถวัดโพธิ์ชัย และนับจากนั้นมาวัดโพธิ์ชัยก็ได้กลายมาเป็นวัดหลวง คือวัดประจำเมือง เหตุเพราะเจ้าเมืองเป็นผู้สร้าง (หรือบูรณะ) อนึ่งภายหลังจากทำพิธียกวัดโพธิ์ชัยและอัญเชิญพระเสริมมาไว้ที่วัดโพธิ์ชัยแล้ว ถัดจากนั้นมาอีก ๑๓ วัน คือตรงกับวันที่ ๔ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๓๘๒ ก็เกิดเหตุการณ์สำคัญคือเกิดสุริยุปราคาขึ้น

ต่อมาวันที่ ๒ เมษายน ปีพ.ศ. ๒๓๘๔ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จสวรรคต เสนาบดีจึงได้อภิเษกเจ้าฟ้ามหามงกุฎ ซึ่งพึ่งลาสิกขาบทมาเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ในวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๓๘๔ โดยพระองค์ทรงตั้งพระอนุชาของพระองค์ คือ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) โดยทรงยกย่องพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้เป็นเสมือนหนึ่งพระเจ้าแผ่นดินสยามเช่นกัน

ภายหลังจากที่มีการยกวัดโพธิ์ชัยและอัญเชิญพระเสริม มาไว้ที่วัดโพธิ์ชัย เมืองหนองคาย เมื่อปีพ.ศ. ๒๓๘๒ เป็นต้นมา พระเสริม พระใส ก็ได้รับการเคารพบูชาจากชาวเมืองหนองคาย รวมถึงข้าราชการจากกรุงเทพมหานคร ที่ได้เดินทางมาราชการที่เมืองหนองคายอยู่เป็นนิตย์ ในสมัยนั้นวัดโพธิ์ชัยมีท่านญาณาคูหลักคำเป็นเจ้าอาวาส ก็ดำเนินการปกครองและพัฒนาวัดตามสมควร โดยได้รับการอุปถัมภ์บำรุงจากท่านเจ้าเมืองคือ พระปทุมเทวาภิบาล (ท้าวสุวอ) ทำให้วัดได้รับความเจริญมาตามลำดับ สำหรับเหตุการณ์บ้านเมืองหนองคายในสมัยนั้น นับจากปี พ.ศ. ๒๓๘๔ (ปีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) ก็มีเหตุการณ์สำคัญๆ เกิดขึ้น ดังนี้

พ.ศ. ๒๓๘๔ เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตแล้ว ทางราชการได้มีหมายตราให้หลวงทิพย์จันทวง (ตำรวจ) เมืองโคราช เป็นข้าหลวงเชิญท้องตราขึ้นมาแจ้งแก่ข้าราชการและประชาชนในเขตเมืองหนองคายและเมืองใกล้เคียงว่าพระเจ้าอยู่หัวสวรรคตแล้ว มีประกาศให้เจ้านายและกรรมการ (ที่ปกครองบ้านเมือง) โทนศรีษะทุกคน เพื่อเป็นการไว้อาลัยแก่พระเจ้าแผ่นดิน เมื่อวันที่ ๑๙ เดือนพฤษภาคม ๒๓๘๔

พ.ศ. ๒๓๙๕ พระปทุมเทวาภิบาล (ท้าวสุรวงษา) เจ้าเมืองหนองคายถึงแก่อนิจกรรม เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๐ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๓๙๕ ตรงกับวันขึ้น ๑๑ ค่ำเดือน ๕ เวลาประมาณ ๓ โมงเช้า ชาวเมืองได้พากันจัดงานบำเพ็ญกุศลให้เจ้าเมืองและเก็บศพไว้รอพระราชทานเพลิงศพต่อไป

พ.ศ. ๒๓๙๖ คณะกรรมการเมืองและชาวเมืองได้ทำการฌาปนกิจหรือพระราชทานเพลิงศพ ท่านพระปทุมเทวาภิบาล เมื่อวันที่ ๑๖ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๙๖ ตรงกับวันพฤหัสบดี แรม ๔ ค่ำ เดือน ๓

พ.ศ. ๒๓๙๗ ทางราชการได้มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้ท้าวเสือ ราชบุตรเมืองยโสธร ผู้เป็นอุปฮาดเมืองหนองคาย (ตามพงศาวดารเรียกชื่ออุปฮาดท่านนี้ว่าอุปฮาดบ้านสิงโคก) เป็นที่พระปทุมเทวาภิบาล เจ้าเมืองหนองคาย

พ.ศ. ๒๓๙๘ พระครูหอพระแก้วปากใน (ฝ่งซ้าย) รูป ที่มีเป็นญาติหลักคำ (เทียบได้กับเจ้าคณะเมืองหรือจังหวัด) ซึ่งท่านได้มาเป็นเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย ตามคำอาราธนาของพระปทุมเทวาภิบาล (ท้าวสุรวงษา) เจ้าเมืองหนองคาย ผู้สร้างวัดโพธิ์ชัยได้มรณภาพ ในวันที่ ๑๖ เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๓๙๘ ตรงกับวันอังคาร ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๑๑ ชาวเมืองได้จัดการทำพิธีฌาปนกิจศพท่าน เมื่อวันที่ ๑๘ เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๓๙๘ ตรงกับวันศุกร์ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๒ ต่อมาวันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๙๘ ตรงกับวันอาทิตย์ แรม ๑๐ ค่ำเดือน ๔ เจ้าหน่อคำผู้เป็นข้าหลวงยกขึ้นมาสักเลงที่เมืองหนองคาย

๓.๒.๖ เหตุการณ์ที่เมืองหนองคาย พ.ศ. ๒๓๙๙ - ๒๔๐๐

สำหรับเหตุการณ์ที่เมืองหนองคายในช่วงสมัยนี้ ถือได้ว่าเป็นเหตุการณ์ที่มีความคาบเกี่ยวกับประวัติหลวงพ่อพระใสและพระพุทธรูปที่อัญเชิญมาจากเมืองมหาชัยกองแก้ว คือ พระสายน์ (ใส) และพระแสนอยู่หลายตอน เป็นเหตุให้ผู้เรียบเรียงประวัติหลวงพ่อพระใส เดิมมักจะเกิดความสับสนในการเรียบเรียงลำดับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองหนองคาย ทำให้ประวัติของหลวงพ่อพระใสเกิดความคลาดเคลื่อน

๓.๒.๖.๑ เจ้าหน่อคำอัญเชิญพระสายน์ (ใส) และพระแสน เมืองมหาชัยกองแก้ว มาที่เมืองหนองคาย

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๙๙ นั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.๔) ได้ทรงมีพระกระแสรับสั่งให้เจ้าหน่อคำ ซึ่งเป็นข้าหลวงฝ่ายใน ออกมาทำการสักเลงคือการขึ้นทะเบียนประชาชนเพื่อสำรวจว่าแต่ละท้องที่มีประชาชนอยู่มากน้อยเท่าไร เมื่อเกิดศึกสงครามก็อาจจะเรียกให้เข้ารับราชการได้ เป็นต้น เมื่อเจ้าหน่อคำได้รับพระราชโองการแล้วก็ออกเดินทางมาถึงเมืองหนองคาย เมื่อวันที่ ๓๐ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๓๙๘ ตรงกับวันจันทร์ แรม ๑๑ ค่ำเดือน ๔

เมื่อเจ้าหน่อคำขึ้นไปที่เมืองหนองคาย ก็พักอยู่ที่เมืองหนองคายและดำเนินการชำระเลอยู่เป็นเวลาถึง ๑ ปีครึ่ง โดยได้เดินทางกลับกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๒๑ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๙๙ ในช่วงเวลา ๑ ปีครึ่งนั้น เจ้าหน่อคำได้เดินทางไปเมืองมหาชัยกองแก้ว และได้อัญเชิญเอาพระสายน์และพระแสน มาจากถ้ำในเมืองมหาชัยกองแก้ว มาไว้ที่วัดโพธิ์ชัยในช่วงปี พ.ศ. ๒๓๙๘-๙๙ หลังจากนั้นท่านก็เดินทางกลับ เหตุที่เชื่ออย่างนั้นก็เพราะชื่อของเจ้าหน่อคำนั้นได้ปรากฏอยู่ในประวัติของพระสายน์ วัดปทุมวนาราม ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีข้อความที่เกี่ยวเนื่องกับการได้มาซึ่งพระสายน์ความว่า

“.....ครั้นพระพุทธศักราชล่วงได้ ๒๔๐๐ พระราชาผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินสยามทรงพระนามว่าพระปรเมนทรมหามกุฎฯ ผู้ทรงนับถือพระพุทธานิรัตนตรัย ทรงครองความเป็นใหญ่ในแคว้นทั้งหลาย มีแคว้นลาวเป็นต้นด้วย โดยธรรมทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาทุกถิ่น แคว้นอย่างใดเดียว ตรัสใช้ราชเสวกซึ่งเป็นเจ้าลาวองค์หนึ่งชื่อเจ้าหน่อคำ ไปเมืองลาวด้วยพระราชกรณียกิจอย่างหนึ่ง เจ้าหน่อคำนั้นไปถึงเมืองลาว ได้ยินกิตติศัพท์ของพระสายน์ ซึ่งแพร่ไปอย่างดีในเวลานั้น ก็ไปยังเมืองมหาชัยจึงได้เห็นพระสายน์ด้วยตนเอง ประดิษฐานเป็นอันดีอยู่ในถ้ำใกล้เมืองนั้น เป็นสาธารณะแก่คนหมู่มาก ไม่มีการคุ้มแรงรักษา เขาบูชากันอยู่ตามกาลานุกาล จึงอ้ำพระนามในหลวงเชิญเอาพระปฏิมาขึ้นมาจากเจดีย์นั้น โดยราชนาภาพของพระเจ้าแผ่นดินสยาม กราบทูลความเป็นไปทั้งปวงแล้วก็น้อมเกล้าฯ ถวายแด่พระเจ้า แผ่นดิน”

จากพระราชนิพนธ์เรื่องประวัติพระสายน์ดังกล่าว ทำให้เราทราบว่าเจ้าหน่อคำ คือผู้ที่ไปอัญเชิญพระสายน์จากเมืองมหาชัยกองแก้วมาที่วัดโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคายอย่างไม่ต้องสงสัย จะมีข้อผิดพลาดก็คือปี พ.ศ. ที่ระบุในพระราชนิพนธ์ไม่ตรงกับพ.ศ. ที่เจ้าหน่อคำเดินทางมาชำระเลที่เมืองหนองคาย ตามที่ระบุไว้ในพงศาวดารย่อเมืองเวียงจันทน์ และเรื่องที่กล่าวว่าพระสายน์นั้น เจ้าหน่อคำเป็นผู้นำมาถวายแด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งความจริงแล้วท้าวเหม็นหรือขุนศรีวรโวหาร เป็นผู้อัญเชิญเข้ากรุงเทพมหานคร แต่นั่นก็อาจสันนิษฐานได้ว่าอาจเป็นข้อความในเชิงพรรณนาเพื่อให้เกียรติกับเจ้าหน่อคำ ผู้ซึ่งเป็นผู้อัญเชิญมาจากเมืองมหาชัยกองแก้ว หรืออีกนัยหนึ่งอาจเป็นไปได้ว่า เมื่อเจ้าหน่อคำอัญเชิญพระสายน์กับพระแสน มาจากเมืองมหาชัยแล้ว นำมาพักไว้ที่วัดโพธิ์ชัย เมื่อท่านเดินทางกลับถึงกรุงเทพมหานคร ก็ได้เข้าถวายรายงานแด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงทราบจึงใช้ให้นายเหม็นเดินทางขึ้นม้ออัญเชิญเข้ากรุงเทพมหานคร ทั้งนี้เพราะเจ้าหน่อคำเพิ่งกลับมา ดังนั้นจึงได้ข้อสรุปเกี่ยวกับพระสายน์ว่า เจ้าหน่อคำเป็นผู้อัญเชิญมาจากถ้ำในเมืองมหาชัยกองแก้วมาไว้ที่วัดโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๘ - ๒๓๙๙

๓.๒.๖.๒ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว มีกระแสรับสั่งให้ขุนวรธานีและเจ้าเหม็นอัญเชิญพระเสริมเข้ากรุงเทพมหานคร

ฝ่ายพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว จะเป็นเพราะความที่พระองค์เป็นผู้ที่มีความสนพระราชหฤทัยในเรื่องของศิลปวัฒนธรรมของอีสาน หรือพระพุทธรูปอีสาน หรือลาว เหตุเพราะพระองค์นั้นเป็นผู้ที่มีความสามารถในการตรัสหรือนิพนธ์ภาษาอีสาน/ลาว ได้อย่างคล่องแคล่วประการหนึ่ง หรือจะเป็นเพราะพระองค์มีพระราชประสงค์จะได้พระพุทธรูปขนาดใหญ่ เพื่อมาประดิษฐานเป็นพระประธานที่วัดบวรสถานมงคลหรือวัดพระแก้ววังหน้า ที่ทรงให้สร้างขึ้นที่บริเวณพระราชวังบวรสถานมงคล ซึ่งพระอุโบสถนั้นยังไม่เสร็จดีพอประการหนึ่ง หรือทรงทราบว่าพระพุทธรูปล้านช้าง ที่สมเด็จพระบวรราชเจ้า กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ (เจ้าชายอรุณทัตย์) ทรงมีพระรับสั่งให้อัญเชิญมาตั้งแต่ครั้งสงครามปราบกบฏเวียงจันทน์ แต่ยังคงค้างอยู่ที่เมืองหนองคายนั้น ยังมีอยู่ประการหนึ่งและไม่ว่าจะเป็นเพราะเหตุผลประการใด ปรากฏในปีพ.ศ. ๒๓๙๙ พระองค์ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งให้ ขุนวรธานีและท้าวเหม็น ซึ่งเป็นข้าหลวงขึ้นมาอัญเชิญพระเสริมจากเมืองหนองคายไปยังกรุงเทพมหานคร ดังปรากฏในพงศาวดารย่อฯ ความตอนหนึ่งว่า

“ เดือน ๓ ขึ้น ๙ ค่ำ มีอเต่าเส็ด ขุนวรธานีและเจ้าเหม็นเป็นข้าหลวง มาเอาพระเสริมจากเมืองหนองคายไปไทยก็ปีนั้น ”

โดยขุนวรธานี และเจ้าเหม็น (บุตรเจ้าอนุวงศ์) เดินทางมาที่เมืองหนองคายและมีรับสั่งให้อัญเชิญพระเสริมเข้ากรุงเทพฯ ได้เดินทางมาถึงเมืองหนองคาย ในวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๙๙ ก็ได้ทำพิธีอัญเชิญพระเสริมจากวัดโพธิ์ชัยเข้ากรุงเทพมหานคร อนึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าการเดินทางขึ้นมาอัญเชิญพระเสริมของขุนวรธานีและเจ้าเหม็นนั้น อยู่ในเวลาที่เจ้าหน่อคำก็ยังคงปฏิบัติราชการอยู่ที่เมืองหนองคาย โดยยังไม่เดินทางกลับ เพราะวันที่ ๓ ก.พ. ๒๓๙๙ ยังอยู่ในเดือน ๓ แต่ตามหลักฐานที่บันทึกไว้ในพงศาวดารย่อฯ บอกว่าเจ้าหน่อคำ ออกเดินทางจากเมืองหนองคายเข้ากรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๒๑ เดือนพฤษภาคม ๒๓๙๙ แสดงว่าถ้าเจ้าหน่อคำยังปฏิบัติราชการอยู่ที่เมืองหนองคายในช่วงตั้งแต่ เดือนมกราคม - พฤษภาคม ๒๓๙๙ ก็ต้องได้เข้าร่วมหรือมีส่วนร่วมกับการอัญเชิญพระเสริมเข้ากรุงเทพมหานครอย่างแน่นอน และเจ้าหน่อคำนั่นเองที่เป็นผู้นำเรื่องราวต่างๆ เข้ากราบทูลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเรื่องของพระสายนและพระแสน จนเป็นเหตุให้มีการสั่งท้าวเหม็นให้เดินทางกลับมาอัญเชิญพระสายนเข้ากรุงเทพมหานครในภายหลัง

อนึ่งในการอัญเชิญหลวงพ่พระเสริมเข้ากรุงเทพมหานครในครั้งนี้ มีเรื่องเล่าประกอบเหตุการณ์ว่าเมื่อขุนวรธานีและเจ้าเหม็น เดินทางมาถึงและดำริที่จะอัญเชิญหลวงพ่พระเสริมไปกรุงเทพฯ ก็มีการอัญเชิญหลวงพ่พระใสที่ประดิษฐานอยู่วัดหอก่อง เข้ากรุงเทพมหานครด้วย ดังปรากฏในประวัติหลวงพ่พระใส วัดโพธิ์ชัย ตอนหนึ่งว่า

“ ขุนวราธานีชะรอยจะได้ทราบว่พระใสคู่กับพระเสริมจึงได้อัญเชิญพระใสจากวัดหอ
ก่องขึ้นสู่เกวียน นัยว่าจะเชิญลงไปกรุงเทพมหานครพร้อมกันกับพระเสริม”

ซึ่งในการอัญเชิญครั้งนั้นก็ได้มีเหตุการณ์ที่สำคัญเกิดขึ้น คือเหตุการณ์เกวียนหัก อัน
เนื่องมาจากปาฏิหาริย์ขององค์หลวงพ่พระใส ซึ่งในหลักฐานของวัดโพธิ์ชัย ได้บันทึกไว้ว่า

“..พออัญเชิญมาถึงวัดโพธิ์ชัย คนที่เป็นพราหมณ์ผู้อัญเชิญหลวงพ่ไปนั้น ไม่สามารถ
ลากเกวียนซึ่งประดิษฐานหลวงพ่พระใสให้เคลื่อนที่ต่อไปได้ แม้ว่าจะใช้เครื่องผูกที่สุด
สามารถเช่นเดียวกัน แม้ทำการอ่อนวอนด้วยประการต่างๆ ก็ไม่เป็นผล จนในที่สุดเกวียนก็
ได้หักลง คราวนี้ได้หาเกวียนใหม่มาประดิษฐานแต่ก็เกิดอัศจรรย์ขึ้นอีก เพราะไม่สามารถจะ
ทำให้เคลื่อนที่ต่อไปได้ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงปรึกษากันว่าจะอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ที่วัดโพธิ์ชัย
แล้วก็ทำการอ่อนวอนเป็นผลดังใจนึก พอใช้คนเข้ามาหามเพียง ๕ คนเท่านั้นองค์หลวงพ่
พระใสก็ถูกยกขึ้นประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถ วัดโพธิ์ชัย (อย่างง่ายดาย)..”

อนึ่งในการอัญเชิญพระเสริมเข้ากรุงเทพฯ นี้ ได้มีหลักฐานยืนยันว่าฝ่ายพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ไม่ทรงทราบมาก่อน ดังปรากฏในพระราชนิพนธ์ความตอนหนึ่งว่า

“ฉันจะว่าแต่ส่วนตัวฉัน แลการในแผ่นดินปัจจุบันนี้ พระเสริมนั้นวังหน้าท่านไป
รับมา เมื่อท่านจะไปรับหรือเมื่อรับมาเข้าวัง ท่านก็ไม่ได้บอกกล่าวให้ฉันรู้ด้วยเลย”

แสดงว่าการไปอัญเชิญหลวงพ่พระเสริมในคราวนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๔ มิได้เป็นผู้ดำเนินการ แต่เป็นพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ต้องการ
มีพระพุทธรูปไว้ประจำที่พระราชวังบวรสถานมงคล ตรงส่วนวัดบวรสถานมงคล ซึ่งกำลังสร้างนั้น

จึงได้ข้อสรุปเป็นเบื้องต้นว่าการอัญเชิญพระเสริมเข้ากรุงเทพมหานครนั้น ได้ดำเนินการใน
วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๙๙ ตามพระกระแสรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระอนุชาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยผู้รับสนองพระบรมราชโองการ คือขุนวร
ธานีและท้าวเหม็น

๓.๒.๖.๓ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รับสั่งให้อัญเชิญพระสายน

พระแสน เมืองมหาชัยกองแก้ว เข้ากรุงเทพมหานคร เมื่อพ.ศ. ๒๔๐๐

เมื่อข้าราชการวังหน้าได้อัญเชิญพระเสริมมาประดิษฐานไว้ที่กรุงเทพมหานครแล้ว
ฝ่ายพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้กราบทูลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าได้อัญเชิญพระเสริม
เมืองเวียงจันทน์มาแล้วและตั้งใจจะให้เป็นพระประธานที่วัดบวรสถานมงคล เมื่อ
เป็นเช่นนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีพระราชดำริให้สร้างวัดปทุมวนารามขึ้นที่ทุ่ง
นาสระปทุม และสมเด็จพระองค์น้อยได้อพยพ (เกณฑ์) คนลาวที่เดินทางมาอยู่กรุงเทพมหานครในช่วงที่มี
การกวาดต้อนคนลาวเข้ากรุงเทพฯ โดยเฉพาะชาวอุบลราชธานีให้ไปอาศัยอยู่ที่วัดปทุมวนาราม
เพื่อให้เป็นผู้อุปฐากวัดและสร้างวัด เมื่อสร้างเสร็จก็นิมนต์พระลาว (อีสาน) ที่จำพรรษาอยู่ที่วัดบวร

นิเวศวิหารมาจำพรรษาที่วัดปทุมวนาราม ทั้งนี้เพื่อให้ชาวลาวอีสานที่ไปอยู่ก่อนได้มีที่พักและเข้าได้กับพระอีสานที่นิมนต์ไปอยู่ จากนั้นก็ทรงดำริไปถึงเรื่องของพระสายน์ (ใส) และพระแสนที่เจ้าหน่อคำอัญเชิญมาจากเมืองมหาชัยกองแก้วยังคงค้างอยู่ที่วัดโพธิ์ชัย เมืองหนองคาย เมื่อสร้างวัดและอพยพผู้คนไปอยู่ก็สมควรที่จะมีพระประธานจึงทรงมีพระราชประสงค์ให้อัญเชิญพระสายน์ (ใส) กับพระแสนเมืองมหาชัยมากรุงเทพมหานคร ซึ่งพระราชดำริและภารกิจที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำเนินการนั้นปรากฏอยู่ในพระบรมราชาธิบายความตอนหนึ่งว่า

“เมื่อวังหน้าท่านบอกฉันว่าพระเสริมนั้นเชิญมาจะตั้งเป็นประธานในวัดบวรवासสถานสุทธา ครั้งนั้นฉันไปจับสร้างวัดปทุมวันลงก็คนรักษานาประทุมวันนั้น สมเด็จพระสังฆราชเจ้าเอกหลวงลาวเวียงจันทน์กลับใจไปตั้ง ฉันจึงนิมนต์พระคณะลาววัดบวรนิเวศน์ไปอยู่วัดนั้นเพื่อจะได้อาศัยชอบพอกัน เมื่อวัดเป็นวัดลาวไปดังนี้ จึงได้คิดเพลินไปว่าพระใสคู่กับพระเสริมยังมีอยู่ในเมืองหนองคายอีกองค์หนึ่ง ถ้าแน่นได้มาไว้ที่วัดปทุมวันแทนพระเสริม...ฉันจึงได้ให้นายเหม็นบุตรเจ้าอนุเวียงจันทน์ขึ้นไปอัญเชิญพระใสลงมา แล้วเชิญพระแสนอยู่ในถ้ำเมืองมหาไชยลงมาด้วย...”

จึงเป็นอันว่าเมื่อทรงมีพระราชดำริและพระราชประสงค์เช่นนั้น จึงมีพระบรมราชโองการให้นายเหม็นหรือหลวงศรีโวหารเป็นข้าหลวงขึ้นมาอัญเชิญพระสายน์และพระแสนเมืองมหาชัยที่ประดิษฐานอยู่ที่วัดโพธิ์ชัย เมืองหนองคาย ลงมากรุงเทพมหานคร ฝ่ายหลวงศรีโวหารเมื่อเดินทางมาถึงเมืองหนองคายก็ได้อัญเชิญพระสายน์ (ใส) และพระแสนเข้ากรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๐๐ (ตรงกับวันจันทร์ ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๗) ดังปรากฏในพงศาวดารย่อว่า

“ศักราชได้ ๑๒๑๙ ตัว ปีมะเส็ง นพศก เดือน ๗ ขึ้น ๙ ค่ำ วันจันทร์ หลวงศรีโวหาร (ท้าวเหม็น) เป็นข้าหลวงขึ้นมา (อัญเชิญ) พระใสยกไปไทยมือนั้นอีกเล่าแล”

จึงเป็นอันว่าหลวงพ่พระสายน์ (ใส) และหลวงพ่พระแสนเมืองมหาชัยกองแก้วก็ได้ถูกอัญเชิญเข้ากรุงเทพมหานครในปี พ.ศ. ๒๔๐๐ ถัดจากที่พระเสริมถูกอัญเชิญไปก่อน ๑ ปี และเมื่อพระสายน์ (ใส) และพระแสนถูกอัญเชิญไปแล้ว ต่อมาวันที่ ๑๐ เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๐๐ ท้าวเคนที่เป็นพระปทุมเทวาภิบาล ต่อจากท้าวสุวอ เมื่อวันที่ ๒๑ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๙๘ ก็ถึงแก่อนิจกรรม กล่าวคือเมื่ออัญเชิญพระสายน์ (ใส) และพระแสนลงไปกรุงเทพมหานครได้ประมาณ ๓ เดือนเจ้าเมืองหนองคายก็ถึงแก่อนิจกรรมลง

๓.๒.๖.๔ หลวงพ่พระใสประดิษฐานอยู่ที่วัดโพธิ์ชัยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๙๙ - ปัจจุบัน

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวรับสั่งให้ขุนวรธานีและท้าวเหม็นขึ้นมาอัญเชิญพระเสริมที่เมืองหนองคายลงไปกรุงเทพมหานครแล้ว เหตุการณ์ครั้งนั้นมีปรากฏตามตำนานว่าขุนวรธานีได้ให้มีการอัญเชิญพระใสมาสมทบกับพระเสริมที่วัดโพธิ์ชัย เพื่อจะอัญเชิญไปที่

กรุงเทพมหานครพร้อมกัน แต่ก็ปรากฏว่ามีเหตุการณ์ที่น่าอัศจรรย์เกิดขึ้นคือเกวียนที่ใช้อัญเชิญหลวงพ่อบุญรอดนั้น พอมาถึงหน้าพระอุโบสถวัดโพธิ์ชัยแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะเคลื่อนที่ต่อไปได้ แม้ว่าจะใช้กำลังคนเท่าไรก็ตาม จนในที่สุดเกวียนก็หักลง แม้เปลี่ยนเกวียนเล่มใหม่ก็มีเหตุการณ์เกวียนหักเช่นเดิม ทางผู้อัญเชิญจึงปรึกษากันว่าชะรอยหลวงพ่อบุญรอดต้องการประดิษฐานที่วัดโพธิ์ชัย เพื่อเป็นมิ่งขวัญให้กับประชาชนในเมืองหนองคายสืบไป จากนั้นก็ใช้คนหามเพียงไม่กี่คนก็สามารถยกหลวงพ่อบุญรอดเข้าไปประดิษฐานที่อุโบสถได้โดยง่าย และเหตุการณ์ดังกล่าวจึงเป็นที่มาของชื่อที่ชาวบ้านได้เรียกขานหลวงพ่อบุญรอดอีกชื่อหนึ่งว่า “หลวงพ่อกวียนหัก” และนับจากนั้นเป็นต้นมาหลวงพ่อบุญรอดก็ไม่ได้มีการเคลื่อนย้ายไปไหนอีกเลย นับเวลาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๙๙-ปัจจุบัน (๒๕๖๐) รวมระยะเวลาได้ ๑๖๑ ปี และถ้านับรวมเวลาตั้งแต่หลวงพ่อบุญรอดมาประดิษฐานที่วัดหอก่อง เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๑ ถึงปัจจุบันก็เป็นเวลาถึง ๑๘๙ ปี จึงนับได้ว่าเป็นบุญของชาวเมืองหนองคาย และจังหวัดใกล้เคียงที่ได้มีโอกาสเป็นผู้ใกล้ชิดกราบไหว้หลวงพ่อบุญรอด เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตของตนเอง และมีส่วนสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของพุทธศาสนิกชนสืบไป^{๑๙}

๓.๓ ประเพณีและพิธีกรรมการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่อบุญรอดในอดีต

ประเทศไทยมีวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณ เช่น พิธีกรรมทางศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์อย่างแยกแยะไม่ได้ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นตามภาคต่าง ๆ ของประเทศ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ชุมชนให้ความนับถือเมื่อมีการจัดพิธีดังกล่าวขึ้น คนในชุมชนที่มาร่วมพิธีจะเกิดความรักความสามัคคี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างความเจริญรุ่งเรืองและสร้างความเป็นปึกแผ่นแก่ชุมชนอย่างดียิ่ง ความเชื่อประเพณี และพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นสิ่งที่ผูกพันกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมไทยอย่างแยกไม่ออก จนเป็นหลักในการดำรงชีวิตไป การไม่รังเกียจศาสนาและลัทธิความเชื่ออื่น ๆ ตามธรรมชาติของพระพุทธศาสนาทั้งทางการที่มีผู้คนอพยพเคลื่อนย้ายจากภายนอกเข้ามาอยู่ในประเทศไทย สามารถนำเอาระบบความเชื่อประเพณีและพิธีกรรมของคนเข้ามาผสมผสานกับสิ่งที่อยู่ในสังคมในดินแดนประเทศไทยได้ทำให้ความเชื่อประเพณี พิธีกรรมแทรกซึมเข้าไปในส่วนต่าง ๆ ของชีวิต วัฒนธรรมของผู้คนจนกลายเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับความมั่นคงในวิถีชีวิตและจิตใจ ทำให้มองเห็นความสัมพันธ์กันอย่างมีดุลยภาพระหว่างโครงสร้างสังคม เศรษฐกิจ และความเชื่อที่เกี่ยวกับสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ^{๒๐} การดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทย ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จะ

^{๑๙} อธิเทพ ผาตา และคณะ, *หนองคายคณิสสร*, (กรุงเทพมหานคร: หจก. แอลซีพี ฐิติพร การพิมพ์, ๒๕๕๙), หน้า ๑๙๕ – ๒๑๗.

^{๒๐} สง่า พัฒนชีวะพูล, “เจ้าพ่อพญาแล : ความเชื่อและพิธีกรรม”, *ปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๘), หน้า ๗๙ – ๘๐.

มีปรากฏให้เห็นอย่างประจักษ์ชัดว่าสังคมไทยแต่ละยุคสมัยนั้น ความเชื่อ พิธีกรรมและประเพณี จะมีส่วนสัมพันธ์กันตลอดมา ชาวจังหวัดหนองคายเป็นสังคมพุทธเหมือนกับชาวอีสานในถิ่นอื่น ๆ ยึดหลักพระพุทธศาสนาเป็นข้อปฏิบัติในการดำรงชีวิต ประเพณีประจำปีซึ่งเกี่ยวกับหลวงพ่อบุญไฟที่ประชาชนชาวจังหวัดหนองคายนั้นได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติกันมาแต่ครั้งก่อน สืบทอดมาจนถึงบัดนี้คือ

๓.๓.๑ ประเพณีสมโภชหลวงพ่อบุญไฟในอดีต

ประเพณีสมโภชหลวงพ่อบุญไฟหรืองานสงกรานต์นี้กำหนดเอาวันสงกรานต์ คือ วันที่ ๑๓ - ๑๕ เดือนเมษายนของทุกปี ซึ่งเมื่อก่อนถือกันว่าเป็นวันสิ้นปีเก่าและเป็นวันขึ้นปีใหม่เป็นเกณฑ์ เมื่อถึงเทศกาลนี้ทางฝ่ายบ้านเมือง มีท่านเทศาภิบาล หรือท่านข้าหลวงประจำจังหวัดเป็นหัวหน้า ประกาศให้ข้าราชการทุกแผนก พ่อค้า ประชาชน ทราบกำหนดงาน และให้จัดเตรียมเครื่องสักการะไทยทาน มีน้ำหอมไว้คอยสรงในเมื่อแห่หลวงพ่อบุญไฟไป เป็นต้น ทางฝ่ายคณะสงฆ์ท่านเจ้าคณะเมืองหรือท่านเจ้าคณะจังหวัดก็นิมนต์เจ้าอาวาสวัดต่างๆ ในเขตใกล้เคียงมาประชุมตกลงกันในเรื่องเกี่ยวกับงาน ชาวบ้านมีคุ้มโพธิ์ชัยเป็นหัวหน้าก็จัดเตรียมยานสำหรับประดิษฐานหลวงพ่อบุญไฟ ยานนี้เมื่อก่อนใช้เกวียนเป็นราชรถ บัดนี้มีผู้ศรัทธาได้ให้รถยนต์เป็นที่ประดิษฐาน ตกแต่งด้วยเครื่องประดับให้งดงาม ครั้นถึงวันและเวลาอัญเชิญหลวงพ่อบุญไฟออกแห่ บรรดาพระภิกษุสามเณร ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ก็มารวมกันที่วัดโพธิ์ชัย เมื่อก่อนชาวบ้านได้จัดพิณพาทย์หรือเครื่องดนตรีมาด้วย เพื่อประโคมหรือบรรเลงในเวลาอัญเชิญหลวงพ่อบุญไฟจากพระแท่น ครั้นถึงเวลาบ่าย ๓ โมง ทางเจ้าอาวาสพร้อมด้วยชาวบ้านก็นำพานเครื่องสักการะเข้าคารวะ หรือขอขมาโทษ การขอขมานี้เป็นการสำคัญมากเพราะหากไม่ทำการขอขมาเสียก่อน ก่อนอัญเชิญองค์หลวงพ่อบุญไฟลงจากพระแท่นแล้ว มักจะเกิดอุบัติเหตุต่างๆ ในขณะที่อัญเชิญหรือในงาน ขอขมาเสร็จแล้ว พร้อมกับที่เอาเชือกร้อยตามรูท่วงที่มีรอบพระแท่น ซึ่งมีมัดติดกันกับคานหาม พินพาทย์หรือเครื่องดนตรีประโคม และฆ้องกลองดังสนั่นตลอดเวลา ครั้นแล้วก็ได้อัญเชิญหลวงพ่อบุญไฟลงจากพระแท่น แห่รอบพระอุโบสถเวียนประทักษิณ ๓ รอบ แล้วก็อัญเชิญขึ้นสู่ราชรถที่เตรียมไว้ต่อไป

การจัดริ้วขบวนแห่ เจ้าหน้าที่ทางฝ่ายคณะสงฆ์และทางฝ่ายบ้านเมืองนั้นได้พร้อมกันจัดให้เป็นระเบียบ คือต้นขบวนมีพระภิกษุสามเณร จากนั้นเครื่องดนตรีหรือพิณพาทย์ ผู้หิ้วธูปบาตรทองอีก ๔ คน ยานประดิษฐานหลวงพ่อบุญไฟ กลองยาว โทน แล้วก็ประชาชน จัดขบวนเรียบร้อยแล้วก็เคลื่อนไปตามถนนโพธิ์ชัย ถึงสี่แยกแล้วเลี้ยวขวาไปตามถนนมิชชันจนถึงวัดธาตุ แล้วก็วกกลับทางเดิม ในขณะที่กำลังแห่ไปนี้ ประชาชนตามคุ้มต่างๆ ก็จัดหาเงินใส่บาตรหลวงพ่อบุญไฟ และน้ำหอมรดสรงตลอดทาง การรดน้ำนี้ไม่ได้รดแต่เฉพาะขององค์หลวงพ่อบุญไฟเท่านั้น พระภิกษุสามเณรและคนร่วมขบวนทั้งหมดก็พลอยเปียกโชกไปด้วยตามๆ กัน ทั้งนี้ถือว่าเป็นการสนุกสนานรื่นเริงมาก ไม่ถือว่าเป็นการเสียมารยาทแต่อย่างใด หรือผิดศีลธรรมแต่ประการใดเลย ขบวนแห่องค์หลวงพ่อบุญไฟยังคงเคลื่อนต่อไป

ตามลำดับจนถึงหน้าศาลากลางจังหวัด แล้วก็เลี้ยวกลับยังวัดโพธิ์ชัย นำประดิษฐ์บนหอสงฆ์เพื่อให้ประชาชนได้สักการบูชาและสงฆ์น้ำทำพิธีให้ครบกันไป

ในขณะที่ขบวนแห่เคลื่อนไปทุกครั้งจะมีการประหลาดเกิดขึ้นเสมอ ตามปกติท้องฟ้าอากาศสดใสไม่มีร่องรอยว่าฝนจะตก แต่พอขบวนแห่ของหลวงพ่อกำลังเคลื่อนออกไปตามถนนเท่านั้น จะเห็นอากาศวิปริตมืดครึ้ม ในที่สุดฝนก็ตกลงมาก็มี แสดงให้เห็นถึงความอัศจรรย์อยู่ไม่น้อยเหมือนกัน

ประเพณีสมโภชองค์หลวงพ่อบุญธรรม การคบขันเพื่อความสนุกสนาน ส่งเสริมงานนี้ให้ครึกครื้น คณะกรรมการจัดงานก็จัดมหรสพต่างๆ เช่น หมอลำ ภาพยนตร์ ลิเก รำวง มวย เป็นต้น มาคบขันจนถึงสว่าง และยังได้มีการจัดจำหน่ายดอกไม้ ธูปเทียน ตักบาตรสวรรค์ เสี่ยงทายเซียมซีและปิดทอง เป็นต้น เพื่อหารายได้มาบำรุงหลวงพ่อก่อนหน้านี้แล้วแต่คณะกรรมการจัดงานจะเห็นดี สำหรับการหารายได้เพื่อบำรุงองค์หลวงพ่อบุญธรรมนั้น นอกจากที่ได้กล่าวมาแล้ว คณะกรรมการพร้อมด้วยชาวบ้านยังได้จัดให้มีการเทศน์มหาชาติตามประเพณีของชาวอีสานขึ้นอีก การจัดงานมหาชาตินี้ได้เริ่มจัดในวันที่สองของงาน คือตอนเย็นมีการสวดมนต์เย็นและเทศน์ตามสมควร พอวันรุ่งขึ้นตั้งแต่วเวลา ๓ หรือ ๔ นาฬิกาเป็นต้นไป ก็เริ่มเทศน์มหาชาติ (สำนวนภาคอีสาน) ต่อไปจนกว่าจะจบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ การเทศน์ภาคอีสานไม่นิยมเทศน์ค้างไว้อย่างที่นิยมกันในภาคกลาง โดยถือเสียว่าจะต้องเทศน์ให้จบภายในวันเดียว เพราะฉะนั้นในงานหนึ่งๆที่จะจบลงก็เป็นเวลา ๒ หรือ ๓ ทุ่มของวันนั้น ในวันฟังเทศน์ พุทธบริษัทที่ประกอบด้วยศรัทธาจะนำเครื่องไทยทาน มีเงิน เป็นต้น มาถวายหลวงพ่อบุญธรรมส่วนตัวบ้าง รวมกันมาถวายเป็นคณะบ้าง ที่ถวายเป็นส่วนตัวเรียกว่าบูชากัณฑ์เทศน์ ที่รวมกันมาถวายเรียกว่ากันหลอนหรือกัณฑ์สมโภช เหตุที่เรียกเป็นกันหลอนหรือกัณฑ์สมโภชนั้น คือกัณฑ์เทศน์จะนำมาถวายได้โดยที่เดียวโดยไม่ต้องแห่ ส่วนกันหลอนหรือกัณฑ์สมโภชนั้น จะต้องแห่กันอย่างสนุกสนานเลยทีเดียว การแห่กันหลอนนี้มักจะมีแต่ในงานมหาชาติเท่านั้น และก่อนที่จะแห่ออกไปวัดเจ้าของกัณฑ์ยังได้แห่ไปตามถนนในบ้าน เพื่อให้ประชาชนได้อนุโมทนาเสียก่อน ครั้นแห่มาถึงวัดก็ยังแห่รอบวัดอีก ๓ รอบแล้วจึงนำไปถวายต่อไป

ในวันที่ ๓ ของงาน เมื่อเสร็จจากการเทศน์แล้วก็มีการเวียนเทียนเพื่อสมโภชหลวงพ่อบุญธรรมสองวันที่ผ่านมา และมหรสพต่างๆก็ทำการแสดงเพื่อคบขันต่อไปจนถึงสว่าง ในวันคาร์บที่ ๔ ประชาชนในคุ้มวัดโพธิ์ชัยและชาวบ้านอื่นๆก็จัดหาอาหารและเครื่องไทยทาน พร้อมด้วยพบายศรีมารวมกันที่วัดโพธิ์ชัย พระเถระในวัดก็ลงมาประชุมพร้อมกัน ครั้นแล้วก็ทำพิธีบายศรี คือยกพบายศรีเข้าไปตั้งกลางพระสงฆ์ แล้วชาวบ้านก็สมทานศีล ๕ ผู้ซึ่งได้รับการสมมติให้เป็นพราหมณ์ ก็เข้านั่งที่ซึ่งปูลาดด้วยผ้าขาวกล่าวคำสวดหรือบายศรีพระเถระเป็นภาษาอีสาน ซึ่งนักปราชญ์ผู้เจนในทางกวีได้แต่งไว้เป็นคำพากย์ หรือร่ายยาว มีความหมายในอันที่จะปลอบโยนให้กำลังใจของพระบ้าง เป็นคำสรรเสริญพระรัตนตรัยบ้าง เป็นคำให้พรนั้นแหละมากกว่าธรรมเนียม การบายศรีนี้แม้จะเป็นธรรม

นิยมเนื่องมาจากลัทธิพราหมณ์ก็ตาม แต่ชาวอีสานเห็นว่าไม่ขัดต่อศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงค
 นิยมนับถือกันสืบมา

เมื่อพราหมณ์อ่านคำบายศรีจบลงแล้ว ก็มาทำการมัดแขนกันด้วยด้ายเรียกว่า “ผูกแขน”
 ต่อจากนั้นชาวบ้านก็ถวายภัตตาหารแก่พระเณร ก็ทำการขอขมาหลวงพ่อก่อน แล้วจึงอัญเชิญขึ้น
 ประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถต่อไป เป็นอันเสร็จพิธีประเพณีบุญมหาสงกรานต์สมโภชและสง
 หลวงพ่อพระใส

๓.๓.๒ ประเพณีบุญเดือน ๗ หรืองานบุญบั้งไฟ

ประเพณีบุญเดือน ๗ หรืองานบุญบั้งไฟ ประเพณีนี้นิยมกันทั่วไปในภาคอีสาน แต่ที่ได้นำมา
 กล่าวในที่นี้ก็เพราะที่จังหวัดหนองคาย (ในเขตเทศบาล) ได้ร่วมกันทำเพื่อบูชาต่อองค์หลวงพ่
 วัดโพธิ์ชัยเป็นประจำทุกปี โดยกำหนดเอาวันเพ็ญ เดือน ๗ เป็นวันงานเรียกกันว่า “บุญเดือน ๗” บ้าง
 “เบิกแค้นบูชาไฟ” บ้าง ประเพณีนี้จะสืบเนื่องมาแต่ครั้งไหน และปรารถนาเหตุอะไรยังไม่พบหลักฐาน
 สำหรับทำกันในจังหวัดหนองคาย ซึ่งเกี่ยวกับหลวงพ่
 เมื่อจวนจะถึงวันงานอย่างน้อยสักกึ่ง
 เดือน สมัยก่อนท่านเจ้าเมืองหรือเทศาภิบาลเมือง ก็ชักชวนประชาชนให้เตรียมการทำโดยพร้อม
 เปรียงกัน ตกลงสมัยนี้มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นหัวหน้านัดประชุมข้าราชการทุกแผนก กำหนดให้
 แผนกหนึ่งๆ ทำบั้งไฟ จะกี่บั้งและขนาดใหญ่เล็กเท่าไร ก็แล้วแต่กำลังของข้าราชการแผนกนั้นๆ ก็
 ร่วมกับชาวคุ้มนั้นจัดทำ และทุกปีก็มีการแข่งขันกัน ซึ่งคณะกรรมการได้กำหนดเป็นประเภทดังนี้ คือ
 ๑.การตกแต่งบั้งไฟ ๒.การจัดขบวนแห่ ๓.บั้งไฟขึ้น ถ้าแผนกไหนได้คะแนนทั้ง ๓ ประเภท รวมกัน
 สูงกว่า แผนกนั้นก็ชนะเลิศ คณะกรรมการก็จัดให้มีรางวัลตามสมควร อาศัยเหตุนี้แต่ละแผนกจึงได้
 จัดทำด้วยความอุตสาหะใหญ่ คือประดับตกแต่งให้สวยงามที่สุดเท่าที่จะทำได้ ขบวนแห่ก็จัดให้
 ใหญ่โต อีกทั้งช่างผู้ผสมดินและทำบั้งไฟก็จัดหาผู้ชำนาญเป็นพิเศษมาทำ

เมื่อถึงวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๗ ทางวัดโพธิ์ชัยก็มีการสวดมนต์ในตอนเย็นและมีการฟังกเทศน์
 ตามสมควรแก่โอกาสและเวลา ในวันนี้ผู้เฒ่าผู้แก่ในคุ้มวัดโพธิ์ชัย ซึ่งมีความนับถือพระธาตุใหญ่ก็มาทำ
 การบนบานศาลกล่าวพระธาตุ เพื่อขอความสวัสดิ์ โดยมีเครื่องเซ่นต่างๆ ตามความนิยม ส่วนที่
 เกี่ยวกับบั้งไฟ พอได้เวลา ๓ หรือ ๔ โมงเย็น ทุกคุ้มก็นำบั้งไฟของตนๆ ไปรวมที่หน้าศาลากลางจังหวัด
 เรียงกันลงมาตามถนนมีชัย จนกว่าจะหมดทุกคุ้ม เคลื่อนขบวนแห่ออกโดยลำดับ ทุกๆ ขบวนได้จัด
 งดงามนำดูมาก ทั้งได้แสดงการเล่นแปลกๆ ต่างๆ สลับกันไปด้วย คณะกรรมการผู้ให้คะแนน
 ประเภทสวยงามในการตกแต่งและขบวนแห่ จะคอยให้คะแนนอยู่ที่สี่แยกวัดหายโศก เมื่อเคลื่อนขบวน
 ต่างๆ ผ่านไปก็ให้คะแนนทุกขบวน ขบวนแห่ยังคงเคลื่อนไปตามลำดับ ครั้นถึงวัดโพธิ์ชัยแล้วก็เวียน
 รอบพระอุโบสถซึ่งประดิษฐานหลวงพ่อยู่ ๓ รอบแล้วเก็บบั้งไฟรวมกันไว้ที่ศาลาโรงธรรม ตอนเย็นก็
 มีการเวียนเทียนเพื่อสมโภชองค์หลวงพ่ และก็มีมหรสพบันเทิงกันต่อไป

ครั้นรุ่งขึ้นวัน ๑๕ ค่ำ ตอนเช้ามีการถวายอาหารแด่พระภิกษุสามเณร และเริ่มทำการจุดบั้งไฟ ตั้งแต่ ๗ นาฬิกาไปจนกว่าจะหมดบั้งไฟทั้งหมด ก่อนจุดก็มีการแหวนรอบพระอุโบสถเสียก่อน แล้วนำไปถวายพระธาตุอีกทีหนึ่ง แล้วนำขึ้นสู่ค้ำเป็นที่จุดซึ่งเตรียมไว้ต่อไป คณะกรรมการผู้ให้คะแนนในการจุดก็คอยสังเกตบั้งไฟทุกๆบั้ง และให้คะแนนประชาชนที่พากันมาดูอย่างคับคั่ง เวลาจุดก็ตั้งกองกลอง ร้องล่ำไปตามเรื่อง ถ้าบั้งไฟของใครขึ้นก็ยิ่งกระโดดโลดเต้นกันไปใหญ่ เสียงไชโยโห่ร้องดังสนั่น และห้ามเจ้าของหรือช่างบั้งไฟนั้นรอบพระอุโบสถ หรือห้ามไปบ้านเลี้ยงฉลองกันอีกพักหนึ่งแต่ถ้าหากบั้งไฟแตกหรือซุกที่หยอหยงไปตามๆกัน และรุมจับเจ้าของโยนลงจนมอมแมมไปหมด โดยไม่ถือกันสังเกตได้ว่ามีความสุขสนุกสนานกันมากจนไม่พริ้งพริ้วต่อแดดฝน และความเหนื่อยยากเลย

เมื่อจุดบั้งไฟเสร็จเรียบร้อยแล้ว คณะกรรมการก็ได้รวบรวมคะแนนประกาศผลของการแข่งขัน และมอบรางวัลต่อไป ทั้งนี้กว่าจะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อบ่าย ๒ หรือ ๓ โมงล่วงแล้ว ตกตอนเย็นสำหรับขณะที่ชนะที่หนึ่งหรือไม่ชนะแต่รักสนุก ก็ทำการกินเลี้ยงที่คุ้มของตนเองอีกเป็นการใหญ่ สนุกกันไปจนกว่าจะสว่าง เป็นอันว่าประเพณีบุญบั้งไฟได้ยุติแต่เพียงเท่านี้

๓.๓.๓ ประเพณีการขอฝน

ประเพณีการขอฝน ประเพณีนี้ไม่ใช่เป็นประเพณีประจำปีแต่อย่างใด หากเป็นประเพณีที่นิยมทำกันในปีที่ฟ้าฝนชลธารไม่ตกต้องตามฤดูกาล คือปีที่มิฝนแล้ง โดยมากมักกระทำกันในช่วงเดือน ๗ - ๘ - ๙ และยังนิยมทำกันทั่วไปในภาคอีสาน แต่ที่เกี่ยวกับหลวงพ่พระใสและมีพิธีการ ดังต่อไปนี้

สำหรับวันประกอบพิธีไม่มีวันกำหนดแน่ สุดแต่แต่ความพร้อมเพียงของชาวบ้านเป็นประมาณ โดยมากมักจะเป็นวันพระ เมื่อตกลงกำหนดวันกันเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านก็มาจัดเตรียมสถานที่ซึ่งเกี่ยวกับพิธีที่วัดโพธิ์ชัย แรกเริ่มด้วยการขุดหลุมขนาดกว้างยาว ลึกเมตร ตักน้ำมาใส่ให้เต็มหาสัตว์น้ำจำพวก ปลา หอย เต่า กบ เขียด อึ่ง จระเข้ (หากไม่มีก็มักใช้ดินเหนียวปั้นเป็นรูปแทน) แล้วปล่อยลงในสระน้ำนั้น หาสัตว์บกจำพวก เสือ ช้าง กวาง อีเก้ง (หาไม่ได้ใช้รูปแทน) มาปล่อยไว้ที่ริมสระ หาพืชเกิดในน้ำจำพวก จอก แหน ดอกบัว ผักตบชวา เป็นต้น มาลอยไว้บนน้ำ สัตว์ที่สำคัญที่สุดที่เว้นไม่ได้เลยก็คือ “คันคาก” (คางคก) นอกจากนี้ยังมี หอก ดาบ หลาว แหวน ปืนผาหน้าไม้ นำมารวมกันไว้ที่บริเวณหลุมนั้นด้วย ครั้นแล้วก็ปลุกธรรมาธิษฐานขอฝนให้แน่นสูงประมาณ ๑ เมตร สำหรับที่ประดิษฐานหลวงพ่พระใสและใช้ผ้าห่มๆ สานด้วยไม้ไผ่ล้อมตั้งแต่ปากหลุมจนถึงฐานที่ประดิษฐานหลวงพ่ทั้ง ๔ ด้าน

ครั้นได้เวลาก็อัญเชิญองค์หลวงพ่พระใสออกจากพระอุโบสถ ประดิษฐานบนยานเคลื่อนออกไปเข้าเมืองและพร้อมกับขบวนแห่ จะมีขบวนแห่อีกขบวนหนึ่งแห่ไปตามละแวกบ้าน ไม่ได้สมทบกับขบวนแห่ขององค์หลวงพ่พระใส แต่เป็นขบวนแห่เพื่อขอฝนเหมือนกัน เรียกว่าแห่นางแมว โดยเอาแมวใส่เข้าในกระโทง สองคนหามมีคนว่าคำแข่งไปตามคล้ายกันกับคำแข่งบั้งไฟ และมีคนสานน้ำ

ใส่เหมือนกัน ประเพณีแห่งนางแมวนี่ได้รับความนิยมไปทั่วในภาคอีสานเมื่อยามเวลาฝนแล้ง ที่จังหวัดหนองคายก็เคยมีมาก่อนสมัยที่องค์หลวงพ่พระใสมาประดิษฐานที่วัดโพธิ์ชัย

สำหรับขบวนแห่องค์หลวงพ่พระใสก็มีความครึกครื้นและอศรรยเช่นเดียวกับการแห่ในงานมหาสงกรานต์แต่ที่แปลกตานั้นบ้างก็คือ เมื่อแห่หลวงพ่พระใสกลับถึงวัดโพธิ์ชัยแล้ว ก็จะอัญเชิญขึ้นประดิษฐานบนร้านที่ปลูกไว้ขอบสระนั้น ท่าที่จะให้ตากแดดตากลมอยู่ตลอดปี (บางปีจะมีวัดต่างๆนำพระพุทธรูปออกแห่ และนำมาประดิษฐานเคียงไว้กับหลวงพ่พระใสด้วย)

ตกตอนเย็นชาวบ้านก็นำดอกไม้ ธูปเทียน มาสักการะนิมนต์ให้พระสงฆ์สวดคาถาขอฝนและคาถาพิฆฆคล เสร็จจากนั้นชาวบ้านก็จะอ่านหนังสือเรื่อง “พระยาคนคาก” คำกลอนภาคสำนวนอีสานซึ่งถือกันว่าเป็นหนังสือที่ทรงความศักดิ์สิทธิ์ เมื่อประกอบพิธีการอ่านสามารถบันดาลให้ฝนตกลงมาได้ หนังสือนี้ไม่นิยมอ่านในยามปกตินอกจากฤดูฝนแล้งเท่านั้น หนังสือนี้มีความสังเขปว่า

“ครั้งหนึ่งคนคากได้เป็นพญาของจำพวกสัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย ครั้นนั้นได้เกิดฝนแล้งถึง ๗ ปี พระยาคนคากจึงพร้อมด้วยบริวารมี กบ เขียด เสือ สิงห์ เป็นต้น ขึ้นไปสู้รบกับพระยาแถน (เทพชั้นจตุรม) เพื่อให้พระยาแถนบันดาลให้ฝนตก ในที่สุดพระยาคนคากก็ชนะพระยาแถนจึงยอมกระทำทุกอย่างในเมื่อพระยาคนคากต้องประสงค์”

โบราณจึงถือเอานิยายเรื่องนี้เป็นเหตุ เมื่อเกิดฝนแล้งจึงมักนำเอามาอ่านกัน ในที่สุดก็ได้กลายเป็นประเพณีสืบต่อมา การที่หาสัตว์ต่างๆมารวมกันไว้ในหลุมก็เนื่องมาจากนิยายเรื่องนี้เป็นเหตุและจะละเว้นคนคากเสียมิได้เลย ก็เพราะว่าคนคากเป็นพระยาเขาในครั้งนั้นแล

การที่นำหลวงพ่พระใสออกแห่แล้ว และประดิษฐานไว้กลางแจ้งโดยปราศจากเครื่องมุงบังเช่นนี้ทำให้สันนิษฐานได้ว่าประชาชนได้เห็นถึงความศักดิ์สิทธิ์ขององค์หลวงพ่พระใสคราวแห่รอบเมืองในงานมหาสงกรานต์ซึ่งบันดาลให้ฝนตกลงมาเป็นที่อศรรย ดังนั้นเมื่อครั้นคราวเกิดฝนแล้งขึ้นชะรอยหลวงพ่จะบันดาลให้ฝนตกได้และความที่หลวงพ่พระใสนั้นได้ประดิษฐานอยู่กลางแจ้งถูกแดดเผาอยู่นั้น อาจจะเป็นเหตุให้เทพอารักษ์ผู้มีฤทธิ์เกิดความสังเวชแล้วบันดาลให้ฝนตก ประกอบกับความที่พระพุทธศาสนาได้ฝังแน่นอยู่ในจิตใจของประชาชนเป็นส่วนใหญ่ เมื่อถึงคราวที่จะกระทำพิธีการที่สำคัญเช่นนี้ โดยมากย่อมไม่เว้นจากพิธีการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ดังนั้นเมื่อได้ประกอบพิธีแห่นางแมวเพื่อขอฝนจึงเห็นเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะได้อัญเชิญองค์หลวงพ่พระใส ซึ่งมีความศักดิ์สิทธิ์ปรากฏแล้วออกแห่ด้วย เพราะในปีใดที่ได้กระทำพิธีการนี้ ก็บันดาลให้เห็นผลประจักษ์แก่สายตาเสมอมา จึงนับได้ว่าหลวงพ่พระใสมีความศักดิ์สิทธิ์ในประเพณีด้วยประการหนึ่ง ครั้นกระทำการบูชาถ้วน ๓ วัน ฝนตกตามปรารถนาแล้วก็จะอัญเชิญหลวงพ่พระใสขึ้นไปประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถต่อไปดังเดิม ก่อนที่จะอัญเชิญขึ้นก็จะมีธรรมเนียมปฏิบัติเช่นในงานมหาสงกรานต์^{๒๑}

^{๒๑} สุพจน์ โพธิสว่าง, งานฉลองสมโภชสมณศักดิ์พระเทพปริยัติมุนี เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, (อุตรธานี: โรงพิมพ์ภาคอีสาน, ๒๕๓๓), หน้า ๑๓ - ๑๖.

๓.๔ ประเพณีและพิธีกรรมการสมโภชและสร่งน้ำหลวงพ่พระใสในปัจจุบัน

ประเพณีการสมโภชและสร่งน้ำองค์หลวงพ่พระใสในปัจจุบันนั้น ได้เริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๒ – ๑๘ เมษายนของทุกปี รวม ๗ วัน ๗ คืน ถือได้ว่าเป็นประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญสำหรับชาวหนองคาย โดยเฉพาะชาวกุ่มวัดโพธิ์ชัยและชาวกุ่มต่างๆในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย มาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ที่ต่างร่วมมือร่วมใจกันเป็นสมานฉันท์ในการที่จะช่วยกันผดุงรักษาขนบประเพณีอันดีงามมาเป็นเวลาอันช้านาน โดยเฉพาะในปัจจุบันนี้เทศกาลตรุษมหาสงกรานต์ ของชาวจังหวัดหนองคาย เป็นที่รับรู้ทั่วไปของประชาชนทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ดังจะเห็นได้จากคลื่นมหาชนเป็นจำนวนมาก จะหลั่งไหลเข้ามาที่วัดโพธิ์ชัยเพื่อร่วมกันอัญเชิญและสร่งน้ำองค์หลวงพ่พระใสในเทศกาลตรุษมหาสงกรานต์ รวมทั้งสื่อมวลชนจากหลายสำนักก็ได้มาร่วมกันทำข่าว ในวันที่ ๑๓ เมษายน ของทุกปี ที่ได้มีการอัญเชิญองค์หลวงพ่พระใสลงมาจากพระอุโบสถวัดโพธิ์ชัย แต่ในการจัดเตรียมงานนั้นทางวัดโพธิ์ชัยพร้อมด้วยพระภิกษุสามเณรและคณะกรรมการของทางวัด ได้เริ่มจัดเตรียมสถานที่ภายในบริเวณวัดกัน ตั้งแต่วันที่ ๕ ของเดือนเมษายนของทุกปีเป็นต้นไป เพื่อคอยต้อนรับแรงศรัทธาของประชาชนทั้งหลายที่จะได้เดินทางมาทำบุญและรดสร่งองค์หลวงพ่พระใสในเทศกาลตรุษมหาสงกรานต์

๓.๔.๑ บรรยาการการจัดสถานที่งานเทศกาลตรุษมหาสงกรานต์ของวัดโพธิ์ชัย

สำหรับการจัดเตรียมสถานที่งานเทศกาลตรุษมหาสงกรานต์ของทางวัดโพธิ์ชัย ได้เริ่มตั้งแต่วันที่ ๕ ของเดือนเมษายน โดยทางวัดโพธิ์ชัยนำโดยท่านเจ้าอาวาส พระภิกษุสามเณรและคณะกรรมการของทางวัด ได้ร่วมประชุมหารือและได้แบ่งแยกแผนกต่างๆให้แก่ พระภิกษุสามเณรและคณะกรรมการ เพื่อมีหน้าที่ในการจัดเตรียมสถานที่ต่างๆให้เหมาะสมกับความถนัดของแต่ละบุคคลในแผนกนั้นๆ เช่น ฝ่ายทำความสะอาดภายในบริเวณรอบวัด ฝ่ายประดับตกแต่งสถานที่บริเวณต่างๆ ฝ่ายแสงสีเสียงและเครื่องไฟภายในงาน ฝ่ายประดับตกแต่งราชรถ เป็นต้น

“ทางวัดโพธิ์ชัยของเรานั้น จะเริ่มจัดเตรียมสถานที่ภายในบริเวณวัดกัน ตั้งแต่วันที่ ๕ ของเดือนเมษายนของทุกปี โดยหลวงพ่เจ้าอาวาส จะมีคำสั่งเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อแจ้งให้ พระภิกษุสามเณรและคณะกรรมการ ของทางวัดได้รับรู้ โดยการมีคำสั่งให้ทุกคนนั้นอยู่ช่วยงานในเทศกาลตรุษสงกรานต์ ห้ามผู้ใดกลับบ้านหรือติดภารกิจค้างแรมในสถานที่อื่นนอกจากวัดโพธิ์ชัย เว้นไว้แต่ว่ามีกิจอันสมควรจำเป็นจริงๆ เพื่อให้ทุกคนอยู่ช่วยงานหลวงพ่พระใสจนสิ้นสุดงานเทศกาลสงกรานต์”^{๒๒}

^{๒๒}สัมภาษณ์, พระราชรัตนาลงกรณ์, ดร., เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

โดยในตอนเช้าเวลา ๘.๐๐ น. เจ้าหน้าที่จะให้สัญญาณระฆัง เพื่อเรียกพระภิกษุสามเณรและ คณะกรรมการของทางวัดที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มารวมตัวกันในสถานที่เพื่อเตรียมความพร้อมและแบ่ง หน้าที่กระจายงานกันไปในจุดต่างๆ ภายในวัด เริ่มตั้งแต่การจัดเตรียมอุปกรณ์ทำความสะอาดบริเวณ รอบพระอุโบสถ ศาลาพลับพลาฯ ที่สงฆ์ขององค์หลวงพ่อบุญไฟ และสถานที่ทำบุญในจุดต่างๆ ของ ทางวัด จนถึงช่วง ๑๑.๐๐ น. ได้พักเพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้ทำการฉันภัตตาหารเพล ในเวลา ๑๓.๐๐ น. เจ้าหน้าที่จะให้สัญญาณระฆังอีกครั้งเพื่อเป็นสัญญาณแห่งการทำงานจัดเตรียมสถานที่ใน แผนกของตนเองที่ได้มอบหมาย ทุกๆ คนนั้นต่างก็ทำงานกันอย่างแข็งขันดูขะมักเขม้น ทั้งพระภิกษุ สามเณรและคณะกรรมการรวมทั้งประชาชนชาวคุ้มที่มาร่วมงาน มีการผูกประดับผ้าตามศาลา พลับพลาฯ และสถานที่ทำบุญต่างๆ ภายในบริเวณวัดอย่างวิจิตรสวยงาม ประดับธงชาติและศาสนา เพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งงานทั้งภายในและนอกวัด ทางฝ่ายแผนกแสงสีเสียงและเครื่องไฟฟ้าทำการติดตั้ง และทดสอบอุปกรณ์กันอย่างสนุกสนานครึกครื้น การจัดเตรียมสถานที่เพื่อวันสงกรานต์ของวัดโพธิ์ชัย นั้น ก็จะทำกันไปอย่างนี้เรื่อยไปทุกวันจนกว่าจะแล้วเสร็จสมบูรณ์ก่อนที่วันสงกรานต์จะเริ่มขึ้น พอเข้าสู่ วันที่ ๑๐ เมษายนของทุกปีนั้น พระภิกษุ สามเณร คณะกรรมการ รวมทั้งชาวคุ้มวัดโพธิ์ชัยและชาว คุ้มต่างๆ ในเขตเทศบาล เมื่อได้จัดเตรียมสถานที่ของตนเองที่ได้รับมอบหมายเรียบร้อยแล้ว ก็จะมา ร่วมกันทำน้ำอบน้ำหอม สำหรับประชาชนทั้งหลายที่จะเดินทางมาทำบุญที่วัดและรดสงฆ์องค์หลวงพ่อบุญไฟ ในตลอดเทศกาล ทุกคนต่างดูขยันขันแข็งและสนุกสนานในขณะที่กำลังทำน้ำอบน้ำหอม มีทั้ง พระภิกษุ สามเณร คนแก่ คนหนุ่มสาว และเด็กๆ จำนวนมาก ในระหว่างที่กำลังทำนั้นบางทีก็จะมีการเล่นสนุกสนานน้ำกัน คนเฒ่าแก่ขอรดสงฆ์พระภิกษุ สามเณร ที่ตนเองคุ้นเคย ขอพรเพื่อความเป็นสิริมงคลบ้าง หรือพระภิกษุ สามเณรขอรดน้ำกับคนเฒ่าแก่แล้วกล่าวให้พรขอให้อายุยืนยาวมีความสุขบ้าง คนหนุ่มสาวพูดจาหยอกล้อขอรดน้ำกันบ้าง แล้วพวกเด็กๆ ก็เล่นสาดน้ำกันไปมาอย่างสนุกสนานและ สามัคคีร่วมแรงร่วมใจกันในการทำงาน โดยทุกคนนั้นจะถือว่าตนเองเป็นลูกหลานขององค์หลวงพ่อบุญไฟ ถึงแม้จะเหน็ดเหนื่อยอย่างไรก็จะอุทิศทั้งร่างกายและแรงใจเพื่อเป็นการถวายแด่องค์หลวงพ่อบุญไฟ

“ในการทำน้ำอบน้ำหอมของวัดโพธิ์ชัยในเทศกาลสงกรานต์นั้น ก็เพื่อรองรับความ ศรัทธาของพี่น้องประชาชนทั้งหลายที่จะมาทำบุญและมารดสงฆ์หลวงพ่อบุญไฟ โดยในทุกปี เราจะทำกันประมาณวันที่ ๑๐ เมษายน ใช้เวลาประมาณ ๒ – ๓ วันก็เสร็จ สำหรับน้ำอบ น้ำหอมของทางวัดนั้น เราจะทำกันขึ้นมาเอง ซึ่งเป็นสูตรที่คนเฒ่าเฒ่าโบราณได้บอกต่อกัน มาจนถึงปัจจุบัน ในตอนนี้ปีหนึ่งๆ ทางวัดต้องเตรียมน้ำอบน้ำหอมเป็นจำนวนมาก ประมาณ

๒-๓ แสนขวดต่อปี และมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มขึ้นทุกๆ ปี เพราะจำนวนประชาชนมาทำบุญเพื่อรด
 สรงหลวงพ่อบุญพระใสนั้นก็เพิ่มขึ้นด้วย”^{๒๓}

ถัดไปจากศาลาทำน้าบ่น้ำหอมทางฝ่ายประดับตกแต่งราชรถเพื่อใช้ในขบวนแห่องค์หลวงพ่อบุญพระใส ก็จะนำราชรถออกมาทำความสะอาด ตรวจสอบและซ่อมแซมพร้อมทั้งตกแต่งประดับประดา
 อย่างวิจิตรสวยงาม ในวันที่ ๑๑ เมษายน เวลาประมาณ ๑๘.๐๐ น. ทางฝ่ายพระสงฆ์นำโดยเจ้าอาวาส
 และผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย ทางฝ่ายบ้านเมืองนำโดยผู้ว่าราชการจังหวัด นายกเทศมนตรีเมือง
 หนองคาย กรรมการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ข้าราชการ ตำรวจ และพ่อค้าประชาชน
 ทั้งหลายร่วมกันจัดพิธีแถลงข่าวเพื่อบอกถึงวัตถุประสงค์ของการจัดเตรียมงานในเทศกาลสงกรานต์
 นโยบายต่างๆ ของทางภาครัฐ รวมถึงระเบียบและแนวทางการปฏิบัติต่างๆ ในระหว่างงาน
 เทศกาลตรุษสงกรานต์ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในเทศกาลจนแล้วเสร็จงาน

“โดยปกติแล้วการประชุมเพื่อเตรียมพร้อมในเทศกาลสงกรานต์นั้น จะเริ่มมาแต่
 นโยบายของทางภาครัฐที่จะประกาศออกมาในแต่ละปี แล้วให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในส่วน
 ต่างๆ นำไปประชุมหารือและวางแผนเพื่อให้เหมาะสมกับในสถานที่นั้นๆ ในจังหวัดหนองคาย
 นั้นคณะกรรมการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) มีหน้าที่บอกข่าวและโฆษณาประชาสัมพันธ์
 สำพันธ์ถึงงานเทศกาลตรุษมหาสงกรานต์อีสานหนองคาย เพื่อให้ประชาชนทั้งหลายได้
 รับทราบ ทางฝ่ายเทศบาลมีหน้าที่ในการจัดกิจกรรมต่างๆ ภายในงานเทศกาล ส่วนทาง
 จังหวัดมีหน้าที่จัดเตรียมคอยต้อนรับประชาชนที่จะหลั่งไหลเข้ามาที่จังหวัดหนองคาย พร้อม
 ทั้งอำนวยความสะดวกดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยภายในจังหวัดจนแล้วเสร็จงานเทศกาล
 ดังกล่าว และประชาชนทั้งหลายก็คอยเป็นหูเป็นตาช่วยทางฝ่ายบ้านเมืองอีกทีหนึ่ง”^{๒๔}

๓.๔.๒ พิธีบวงสรวงบูชาพระธาตุอรหันต์และพ่อน้ำเพื่อถวายหลวงพ่อบุญพระใส

พิธีกรรมนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่มีอยู่ในทุกๆ สังคมและศาสนา เพราะพิธีกรรมเป็นเครื่องหล่อ
 เลี้ยงศาสนาให้ดำรงอยู่ อีกทั้งยังเป็นแหล่งก่อให้เกิดประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละสังคมอีกด้วย
 พิธีกรรมนับว่าเป็นผลมาจากความเชื่อของมนุษย์ เมื่อเชื่อในสิ่งใดก็มักจะให้ความศรัทธาและบนบาน
 เพื่อขอความช่วยเหลือจากสิ่งเหล่านั้น ไม่ว่าสิ่งดังกล่าวจะอำนวยความสะดวกให้หรือไม่ก็ตาม และ
 กลายเป็นพิธีกรรมเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ในสิ่งที่ตนนับถือ ดังที่ปรากฏในวันที่ ๑๒ เมษายน ของวัดโพธิ์
 ชัยได้มีพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่ทางหน่วยงานราชการได้จัดให้มีขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์หลวงพ่อบุญ

^{๒๓}สัมภาษณ์, นางจรัส อินาวัฒน์, นักประชาสัมพันธ์ท้องถิ่นและกรรมการวัดโพธิ์ชัย, ๖๘๘ หมู่ ๑๐ ต.ในเมือง
 อ.เมือง จ.หนองคาย, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๒๔}สัมภาษณ์, นางรัศมี ทินกรวงศ์, ประชาชนและนักจัดรายการวิทยุวัดโพธิ์ชัย, ๑๑๒๔ หมู่ ๒ ต.ในเมือง
 อ.เมือง จ.หนองคาย, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๐.

พระใส่นั้นก็คือพิธีบวงสรวงเพื่อบูชาพระธาตุอรหันต์ที่ตั้งตระหง่านอยู่ด้านหน้าพระอุโบสถของวัดโพธิ์ชัยและพิธีพืชมอญ่าเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์หลวงพ่พระใสเนื่องในเทศกาลตรุษมหาสงกรานต์ โดยได้ริเริ่มมาจากส่วนราชการของจังหวัดได้เล็งเห็นและมีมติร่วมกันว่าจังหวัดหนองคายนั้นเมื่อถึงยามเทศกาลตรุษสงกรานต์ได้จัดพิธีการสมโภชและสรงน้ำหลวงพ่พระใสซึ่งเป็นพิธีที่ยิ่งใหญ่ประจำปีของชาวจังหวัดหนองคาย ทำให้เป็นที่รับรู้ของประชาชนทั่วไปทั้งชาวไทยและต่างประเทศซึ่งเป็นหน้าเป็นตาและเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญยิ่งของทางจังหวัด ดังนั้นจึงสมควรจัดพิธีกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อบูชาแด่องค์หลวงพ่พระใส จึงได้มอบหมายให้หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีหน้าที่จัดพิธีกรรมดังกล่าวขึ้น ซึ่งได้มอบหมายให้กระทรวงวัฒนธรรมของจังหวัดเป็นผู้รับผิดชอบจึงได้เกิดพิธีกรรมดังกล่าวขึ้นดังที่เห็นในปัจจุบัน

๓.๔.๒.๑ พิธีบวงสรวงบูชาพระธาตุอรหันต์วัดโพธิ์ชัย

พุทธศาสนิกชนในประเทศไทยมีความผูกพันกับองค์พระธาตุ สุธูป เจดีย์ มาเป็นเวลายาวนาน เพราะมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวพุทธ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านสังคมการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจการท่องเที่ยว การศึกษาวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี รวมทั้งวิถีปฏิบัติที่ทำให้เกิดพุทธานุสติ และความหลุดพ้น เพราะองค์พระธาตุ เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระอรหันต์ทั้งหลาย พุทธศาสนิกชนถือว่าเป็นตัวแทนของท่าน และเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาอีกอย่างหนึ่ง ถือได้ว่าเป็นศิลปกรรม สถาปัตยกรรมบ่งบอกถึงยุคสมัย เป็นแหล่งศึกษาทางประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี^{๒๕} พระธาตุอรหันต์ (พระธาตุยักษ์) เป็นพระธาตุที่สำคัญที่อยู่คู่กับวัดโพธิ์ชัยมาตั้งแต่ในอดีตตอนแรกเริ่มสร้างวัดแล้ว ดังปรากฏในข้อความตอนหนึ่งในประวัติวัดโพธิ์ชัยว่า

“ทางคณะกรรมการเมืองหนองคายได้ค้นหาสถานที่และพบว่าวัดผิผัวซึ่งเป็นวัดร้างนั้นมีศาสนสถานที่สำคัญคือเจดีย์อรหันต์หรือพระธาตุยักษ์อยู่ ซึ่งเจดีย์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความเป็นวัดที่เคยเจริญรุ่งเรืองมาก่อน สมควรที่จะทำการบูรณะและยกวัดร้างให้เป็นวัดที่มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษา”^{๒๖}

ชาวกุ่มวัดโพธิ์ชัยหรือคนเฒ่าคนแก่ในสมัยก่อนนั้นได้ให้ความเคารพยำเกรงแก่พระธาตุอรหันต์เป็นอย่างมากถึงขนาดมีเรื่องเล่าว่าหากจะเดินผ่านพระธาตุองค์นี้เมื่อไหร่ จะต้องขอขมามาก่อนทุกครั้งหากมีลูกเด็กเล็กแดงก็จะนำเอาดินของพระธาตุนั้นมาแต้มที่หน้าผากให้ลูกหลานของตนเอง ถ้าหากผ่านไปโดยไม่ขอขมาหรือนำดินมาแต้มที่หน้าผากของเด็กแล้วจะทำให้ครอบครัวนั้นเกิดความ

^{๒๕} พระครูสารกิจประยุต (กาบ ฐานทตโต), “ศึกษาคุณค่าศรัทธาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาพระธาตุนาดูน ของชาวพุทธอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๕, หน้า ๔๗.

^{๒๖} อธิเทพ ผาทา และคณะ, หนองคายคณิสสร, หน้า ๑๙๒.

กระวนกระวายใจเด็กก็จะร้องไห้ตลอดทั้งคืนถึงขนาดต้องมาทำพิธีขอขมาในเวลากลางคืนกันเลยทีเดียว

“พระธาตุยักษ์องค์นี้เกิดมาก็เห็นแล้ว แต่ก่อนที่วัดโพธิ์ชัยไม่ได้เจริญเหมือนในปัจจุบันนี้ ซึ่งแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงแต่ก่อนวัดโพธิ์ชัยยังเป็นป่ารกชัฏและเป็นถิ่นอาศัยของชาวบ้านอยู่ ซึ่งคุนากลัวเป็นอย่างมากจึงได้ซื้อวัดผิผิวในอดีตแต่ตอนหลังได้เปลี่ยนมาซื้อวัดโพธิ์ชัย แต่ก่อนหากใครจะเดินผ่านตรงพระธาตุนี้ไปเฉยๆไม่ได้เลยจะต้องทำการขอขมาสักการะ ก่อนถ้ามีเด็กก็จะนำดินของพระธาตุมาแต้มที่หน้าผากให้หากไม่ได้ทำทั้งเด็กและผู้ใหญ่ก็ไม่เป็นอันนอนกันเลยทีเดียว”^{๒๗}

“ในสมัยก่อนพระธาตุยักษ์ถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของวัดโพธิ์ชัยเลยก็ว่าได้ ทุกคนในคุ้มวัดโพธิ์ชัยรวมทั้งชาวคุ้มต่างๆให้ความเคารพนับถือมาก ชาวคุ้มมักมาบนบานสานกล่าวต่างๆต่อพระธาตุองค์นี้หากใครสำเร็จมักจะมาแก้บนด้วยเหล้าขาว ไก่ต้ม ชุดหมากพลูบุหรี จนมีบางคนเรียกพระธาตุนี้แบบติดตลกว่า “พระธาตุยาปู่ก๊อก” คงหมายถึงคนนำเหล้ามาถวายเป็นจำนวนมากและคิดว่าเทวอารักษ์คงจะชอบ เพราะคำว่าก๊อกในภาษาอีสานคือดื่มหรือกิน พระธาตุนี้ในสมัยก่อนเมื่อตอนวันพระใหญ่จะแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อยู่พอสมควรโดยชาวบ้านจะเห็นองค์พระธาตุนั้นสว่างไสวรุ่งเรืองไปหมด ทั้งที่ในบริเวณนั้นวัดปกติจะมีดไปหมดจนไม่มีใครกล้าย่างกรายเข้าไปเลยทีเดียว แต่ถ้าวันไหนเป็นวันพระทุกคนก็จะเห็นพระธาตุนั้น เปล่งแสงเรืองรองอย่างเห็นได้ชัด ทำให้ทุกคนเคารพและยำเกรงเป็นอย่างมาก”^{๒๘}

“ตั้งแต่ในอดีตมาแล้วเมื่อถึงยามบุญเดือนหกหรือบุญบั้งไฟของจังหวัด ผู้ที่เป็นหัวหน้าก่อนที่จะนำบั้งไฟของตนเองไปจุด ก็จะนำบั้งไฟของตนเองพร้อมชาวคณะมาทำการบวงสรวงบูชา และทำการขอพรให้โชคติดต่อหน้าพระธาตุยักษ์หรือองค์หลวงพ่อพระใสเสียก่อน เพราะมีความเชื่อว่าจะทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลและโชคดีทำให้บั้งไฟของตนเองนั้นขึ้นสูงๆ เมื่อได้สมความปรารถนาหรือชนะเลิศได้รางวัลแล้วก็จะมาทำการบูชาพระธาตุและหลวงพ่อพระใสตามสมควร”^{๒๙}

จะเห็นได้ว่าชาวคุ้มวัดโพธิ์ชัยและคุ้มต่างๆได้ให้ความเคารพพระธาตุองค์มาตั้งแต่ในอดีตแล้ว ดังจะเห็นได้ว่าการบนบาน บวงสรวงในพิธีต่างๆตามความเชื่อของตนเอง ด้วยเหตุนี้ทางส่วน

^{๒๗} สัมภาษณ์, นางจรัส อินาวัฒน์, นักปราชญ์ท้องถิ่นและกรรมการวัดโพธิ์ชัย, ๖๘๘ หมู่ ๑๐ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๒๘} สัมภาษณ์, นายลำดวน สุวรรณ, นักปราชญ์ท้องถิ่นและไวยาวัจกรวัดโพธิ์ชัย, ๑๔๒ หมู่ ๕ ถ.ประมง ต.หนองกอมเกาะ อ.เมือง จ.หนองคาย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๒๙} สัมภาษณ์, นายไพรัตน์ ภาสอน, นักปราชญ์ท้องถิ่นและกรรมการที่ปรึกษาวัดโพธิ์ชัย, ๑๐๑/๒๙ ต.โพธิ์ชัย อ.เมือง จ.หนองคาย, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ราชการจึงได้เห็นความสำคัญดังกล่าวและได้จัดให้มีพิธีการบวงสรวงพระธาตุอรหันต์ขึ้นในวันที่ ๑๒ เมษายน เพื่อเป็นการขอพรและความเป็นมงคลกับประชาชนที่มาร่วมงานเนื่องในเทศกาลตรุษสงกรานต์ของวัดโพธิ์ชัย ต่อองค์พระธาตุและองค์หลวงพ่อบุญพระใสดังกล่าว

การบวงสรวง คือพิธีการทางพระพุทธศาสนาที่โบราณจารย์ได้กระทำ เพื่อเป็นการยอมรับนับถือท่านผู้มีพระคุณยิ่งใหญ่มาก มีพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ พระปัจเจกพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ พระอริยสงฆ์สาวก เทพไท้เทวา คุณบิดามารดาอาจารย์ทุกๆ พระองค์ทุกๆ ชาติ รวมทั้งพระภูมิเจ้าที่ ท่านท้าวจตุมาหาราชทั้ง ๔ ท่านพระยายมราชเคราพท้าวเป็นผู้เป็นใหญ่ทั้ง ๓ โลก^{๓๐}

ลำดับขั้นตอนในพิธีบวงสรวงพระธาตุอรหันต์วัดโพธิ์ชัย มีดังนี้

๑. จะประกอบพิธีในวันที่ ๑๒ เดือน เมษายน ตั้งแต่เวลา ๑๗.๐๐ น. เป็นต้นไป ผู้รับผิดชอบในแต่ละฝ่ายต้องเตรียมความพร้อมให้เสร็จในวันประกอบพิธี เช่น เตรียมสถานที่บริเวณรอบพระธาตุ ตกแต่งด้วยการประดับผ้าและไม้ดอกไม้ประดับให้สวยงาม

๒. จัดเตรียมอุปกรณ์เครื่องที่ใช้ในพิธีบวงสรวง เช่น ชัน ๕, ชัน ๘, ชันหมากเบ็ง ๑ คู่ (ขามบายศรี) โต๊ะหมู่บูชา, พระพุทธรูป, หัวหมู, เครื่องกระยาบวช, อาหารคาวหวาน, ผลไม้มี มะพร้าว กล้วย อ้อย เป็นต้น, เครื่องดื่มมีน้ำเปล่า น้ำเขียว น้ำแดง เป็นต้น, จัดเตรียมไว้ที่โต๊ะบวงสรวงให้แล้วเสร็จ

๓. เมื่อถึงเวลาเริ่มประกอบพิธีกรรมประธานในพิธีได้จัดรูปเทียนเพื่อบูชาพระรัตนตรัย พระสงฆ์นำให้พระสวดมนต์พอเป็นพิธี ต่อมาพราหมณ์หรือบัณฑิตที่ได้รับมอบหมายให้ประกอบพิธีสวดบทชุมนุมเทวดา ๑ จบ บอกวัตถุประสงค์ของการบวงสรวงเพื่อบูชาพระธาตุและองค์หลวงพ่อบุญพระใส แล้วสวดบทสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย บทสรรเสริญเทวดาอารักษ์ พระภูมิเจ้าที่ต่างๆ ตามท่วงทำนองของตนเพื่อมารับเครื่องสังเวยบวงสรวงที่ได้จัดเตรียมไว้แล้วนี้ เมื่อสวดเสร็จแล้วก็มีการขอพรเพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจงประทานพรความเป็นสิริมงคลแก่ผู้มาร่วมในงานพิธีให้กิจกรรมที่ทำจงประสบผลสำเร็จจุล่งไปด้วยดีตามความประสงค์

๔. เมื่อพราหมณ์หรือบัณฑิตที่ได้รับมอบหมายให้ประกอบพิธีสวดบทสรรเสริญคุณต่างๆ และขอพรเพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจงประทานพรความเป็นสิริมงคลเสร็จแล้ว ก็กล่าวบอกผู้มาร่วมพิธีจัดรูปแล้วอธิษฐานนำไปปักไว้ที่เครื่องสังเวยที่ได้จัดเตรียมไว้ เว้นเวลาสักกระยะเป็นนิมิตหมายว่าเทวดาอารักษ์ พระภูมิเจ้าที่ต่างๆ ที่ได้อัญเชิญมารับเครื่องบูชาสังเวยแล้ว ระหว่างนั้นพระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ให้แก่ประชาชนที่มาร่วมพิธี เสร็จแล้วพราหมณ์หรือบัณฑิตก็กล่าวคำอัญเชิญเทวดาอารักษ์กลับ พระสงฆ์อนุโมทนา บอกกล่าวผู้มาร่วมพิธีสามารถนำเครื่องสังเวยบูชานำมาขึ้นได้ถือเป็นของมงคล เป็นอันเสร็จพิธีบวงสรวงบูชาพระธาตุอรหันต์

^{๓๐}โครงการจัดสร้างพระบรมรูปและเหรียญที่ระลึกเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, พิธีบวงสรวง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://king_statue.nida.ac.th/th/th/index [๘ ส.ค. ๒๕๖๐].

จะเห็นได้ว่า พิธีกรรมการบวงสรวงของประชาชนชาวจังหวัดหนองคายนี้ เป็นพิธีการทางพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้านในภาคอีสานที่ท่านโบราณจารย์ได้กระทำเพื่อเป็นการยอมรับนับถือท่านผู้มีพระคุณยิ่งใหญ่ในชีวิต มีพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ พระปัจเจกพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ พระอริยสงฆ์สาวก เทพไท้เทวา คุณบิดามารดา อาจารย์ทุกๆ พระองค์ ทุกๆ ชาติ รวมทั้งพระภูมิเจ้าที่ ท่านท้าวจตุมหาราชทั้ง ๔ ท่านพระยายมราช เคารพท่านผู้เป็นใหญ่ทั้ง ๓ โลกส่วนใหญ่แล้วคนมักเข้าใจผิดว่าเป็นพิธีการของพราหมณ์ บวงสรวงเป็นภาษาพราหมณ์สมัยพุทธกาลเป็นภาษาบาลี แปลเป็นภาษาไทยว่า ยอมรับนับถือท่านผู้มีพระคุณคือ พระรัตนตรัย พรหม เทวา ผู้เป็นใหญ่ดูแลโลก ดูแลคุ้มครองผู้ที่มีบุญบารมี ไม่ให้ได้รับอันตรายจากอุบัติเหตุ จากผู้ร้ายหรือจากภัยธรรมชาติ การบวงสรวงเป็นพิธีการบูชาพระคุณความดีของท่านที่มีคุณงามความดีต่อสรรพสัตว์ทั้ง ๓ โลก และจากความเชื่อนี้เองจึงทำให้ประชาชนชาวจังหวัดหนองคายและชาวคุ้มต่างๆ ในเขตเทศบาล ได้จัดพิธีบวงสรวงขึ้นเพื่อถวายองค์พระธาตุ เพื่อให้ประชาชนได้ระลึกถึงพระคุณของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายดังกล่าว

๓.๔.๒.๒ พิธีพ่อนรำเพื่อถวายหลวงพ่พระใส

พิธีพ่อนรำเพื่อถวายหลวงพ่พระใสจะสืบต่อเนื่องหลังจากประกอบพิธีการบวงสรวงพระธาตุอุรังคธาตุเสร็จแล้ว โดยจะเริ่มประกอบพิธีในเวลาประมาณ ๑๘.๐๐ น. ของวันที่ ๑๒ เมษายน พิธีพ่อนรำนี้ได้เริ่มมาจากทางฝ่ายของส่วนราชการจังหวัดได้มีความเห็นชอบและได้มอบหมายให้กระทรวงวัฒนธรรมของจังหวัดเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดพิธี โดยทางกระทรวงวัฒนธรรมของจังหวัดก็ได้แจ้งไปยังประชาชนที่มีความศรัทธาและประสงค์จะมาร่วมพ่อนรำเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์หลวงพ่พระใสในเทศกาลตรุษสงกรานต์ของวัดโพธิ์ชัย ทั้งในเขตเทศบาลและอำเภอต่างๆ ของทางจังหวัดหนองคาย โดยกำหนดการและระเบียบ ชุดพ่อนรำ ท่าพ่อนรำ และดนตรีประกอบการพ่อนรำ ทางฝ่ายกระทรวงวัฒนธรรมของจังหวัดจะเป็นผู้กำหนด แล้วส่งไปยังสถานที่อำเภอต่างๆ ของจังหวัดหนองคาย เพื่อให้ผู้ที่มาร่วมพ่อนรำนั้นได้ทำการซักซ้อมกันมาก่อน และจะมาทำพิธีซ้อมใหญ่พร้อมกันที่วัดโพธิ์ชัย ในวันที่ ๑๑ เมษายน หนึ่งวันก่อนจะเริ่มพิธีพ่อนจริงเพื่อความพร้อมเพียงและสวยงามของหมู่คณะ หลังจากที่ประกอบพิธีการบวงสรวงพระธาตุอุรังคธาตุเสร็จแล้วประชาชนจำนวนมากที่มาร่วมพิธีพ่อนรำเพื่อถวายหลวงพ่พระใสในเทศกาลตรุษสงกรานต์ของวัดโพธิ์ชัย ได้มาร่วมตัวกันภายในบริเวณวัดจนเนืองแน่นไปหมด ทุกคนเฒ่าแก่ คนหนุ่มสาว เด็กๆ ทั้งผู้หญิงผู้ชายจะแต่งกายด้วยชุดพ่อนรำมาพร้อมเสร็จ โดยผู้หญิงจะแต่งกายด้วยผ้าซิ่น (ผ้าถุง) พันเมือง ในสิกรมท่าหรือสิคราม ใส่เสื้อสีขาวคาดด้วยผ้าสไบสีม่วงดอกตะแบก ซึ่งเป็นสีของดอกไม้ประจำจังหวัด ที่มวยผมก็เหน็บด้วยดอกจำปา (ลีลาวดี) ส่วนผู้ชายก็มาในชุดผ้าใส่สว สวมเสื้อผ้าฝ้ายพันเมืองสีขาว มีผ้าขาวม้าผูกคาดไว้ที่เอว พร้อมคล้องสร้อยดอกจำปาไว้ที่คอ เมื่อได้เวลาที่สมควรแล้วผู้ฝึกสอนหรือหัวหน้าผู้ควบคุมการพ่อนรำ สั่งให้ทุกคนจัดระเบียบแถวให้สวยงามที่หน้าพระอุโบสถและสถานที่

ต่างๆภายในบริเวณรอบวัด ให้สัญญาณในการเตรียมความพร้อม จากนั้นตัวแทนคู่หนุ่มสาวก็เป็นตัวแทนออกมากล่าวคำมงคลโดยตั้งนะโม ๓ จบ และว่าคาถาบูชาองค์หลวงพ่อบุญไฟในท่งทำนองที่ไพเราะเสนาะหู เสร็จแล้วทางฝ่ายผู้ควบคุมการฟ้อนทำสัญญาณมือ วงโปรงลางก็ทำการบรรเลงเพลง ผู้ควบคุมการฟ้อนก็เป็นผู้นำในการฟ้อนไปตามจังหวะของเพลง ผู้ที่มาฟ้อนรำก็ฟ้อนตามอย่างอ่อนช้อยและสวยงาม ส่วนประชาชนทั่วไปที่มาดูก็ทำการบันทึกภาพและร่วมชมกันอย่างมา ย พิธีการฟ้อนรำก็จะล่ำไปจนจบของเพลงที่ได้ตั้งไว้แล้วจึงเป็นอันเสร็จพิธี

“พิธีการฟ้อนรำเพื่อถวายเพื่อถวายหลวงพ่อบุญไฟ ในเทศกาลตรุษสงกรานต์ของวัดโพธิ์ชัยนั้น แม้จะเพิ่งเริ่มมีในไม่กี่ปีมานี้ โดยส่วนราชการจังหวัดได้มอบหมายให้กระทรวงวัฒนธรรมจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการ ก็ถือได้ว่าเป็นพิธีที่สำคัญที่สมควรได้รับการสืบสานต่อไป เพราะเห็นได้จากจำนวนของประชาชนทั้งในเขตเทศบาลและอำเภอต่างๆ ที่มาร่วมฟ้อนรำในแต่ละปีจะเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ในปีที่ผ่านมาก็เพิ่มเป็น ๓-๔ พันคนแล้ว แสดงให้เห็นถึงพุทธบารมีขององค์หลวงพ่อบุญไฟ และด้วยความเลื่อมใสศรัทธาของชาวจังหวัดหนองคายที่มีต่อวัดโพธิ์ชัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อองค์หลวงพ่อบุญไฟ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของชาวจังหวัดหนองคาย และเป็นศูนย์รวม เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจต่อพี่น้องประชาชนทั้งหลาย”^{๓๑}

พิธีฟ้อนรำที่ได้จัดขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์หลวงพ่อบุญไฟ ในเทศกาลตรุษสงกรานต์ของวัดโพธิ์ชัยนั้น จะเห็นได้ว่าแม้เพิ่งจะมีการประกอบพิธีมาไม่นาน แต่ประชาชนชาวจังหวัดหนองคายนั้นก็ให้ความสำคัญในพิธีการ ดังนั้นทุกคนที่มาฟ้อนจึงอยากเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบพิธีดังกล่าวด้วยความสมัครใจ ดังจะเห็นได้จากมีประชาชนจำนวนเพิ่มมากขึ้นในทุกๆ ปี ที่ได้แจ้งความประสงค์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพิธีและได้แจ้งขอเข้าร่วมฟ้อนรำ เพื่อเป็นพุทธบูชาถวายหลวงพ่อบุญไฟ เพราะถือได้ว่าเป็นการบูชาหลวงพ่อบุญไฟ ในฐานะที่ตนเองเป็นลูกหลานของท่าน โดยเชื่อว่าจะทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลอย่างยิ่งต่อตนเองและครอบครัว

๓.๔.๓ พิธีการขอขมาต่อองค์หลวงพ่อบุญไฟ

พิธีการขอและขอขมาต่อองค์หลวงพ่อบุญไฟก่อนที่จะทำการอัญเชิญออกจากพระอุโบสถเพื่อให้ประชาชนได้รดสรงเนื่องในเทศกาลตรุษมหาสงกรานต์ในตอนเช้าของวันที่ ๑๓ เมษายน ของทุกปีนั้น ถือว่าสำคัญมากเพราะเป็นการแสดงความเคารพต่อองค์หลวงพ่อบุญไฟ ในคราวที่ลูกหลานประชาชนทั้งหลายอาจจะทำล่วงเกินหรือไม่เหมาะสมด้วยประการต่างๆ หรือเป็นที่ไม่พอใจก็เป็นได้ จึงได้มีการขอการขมาต่อคณะกรรมการและประชาชนทั้งหลาย โดยพิธีจะมีขึ้นในวันที่ ๑๒ เมษายน

^{๓๑}สัมภาษณ์, นางรัศมี ทินกรวงศ์, ประชาชนและนักจัดรายการวิทยุวัดโพธิ์ชัย, ๑๑๒๔ หมู่ ๒ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๐.

หลังจากทำพิธีพืชน้ำเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์หลวงพ่อสเสร็จแล้ว โดยในเวลา ๑๙.๐๐ น. เจ้าหน้าที่ก็จะตีระฆังเพื่อให้สัญญาณ ทางฝ่ายคณะสงฆ์จะนำโดยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย และพระภิกษุสามเณร ทางฝ่ายคฤหัสถ์นำโดยข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ คณะกรรมการที่มีหน้าที่อัญเชิญ ประชาชนและลูกหลานที่มีความเคารพศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อบุญพระใสทั้งหลาย มาพร้อมกันที่ภายในพระอุโบสถ เมื่อได้เวลาที่สมควรแล้วเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัยจะจุดธูปเทียนเพื่อบูชาพระรัตนตรัย แล้วนำประชาชนทั้งหลายทำวัตรสวดมนต์เย็น เมื่อทำวัตรสวดมนต์เย็นเสร็จแล้ว ก็พานำกล่าวคำอารวและขอขมาต่อองค์หลวงพ่อบุญพระใสต่อไปโดยตั้งนะโม ๓ จบ แล้วว่าคำขอขมาดังนี้

“ระตะนัตตะเย ปะมาเทนะ ทวารัตตะเยนะ

กะตัง สัพพัง อะปะราธัง ขมะเถ เม ภันเต”^{๓๒}

โดยเจ้าอาวาสว่า ๓ ครั้ง แล้วกล่าวขอขมาโทษต่อองค์หลวงพ่อบุญพระใส บอกถึงพิธีที่จะกระทำจงให้ประสบผลสำเร็จทุกประการ เสร็จแล้วข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และคณะกรรมการที่จะอัญเชิญ ได้เข้าถวายธูปเทียนแพ และเครื่องคารวะต่อองค์หลวงพ่อบุญพระใส เมื่อได้ทำพิธีการเสร็จแล้ว ทางคณะกรรมการอัญเชิญก็จะจัดเตรียมอุปกรณ์ที่จะทำการอัญเชิญหลวงพ่อบุญพระใสขึ้นมาในพระอุโบสถให้พร้อมเสร็จ และขึ้นไปบนแท่นที่ประดิษฐานองค์หลวงพ่อบุญพระใส แล้วทำความสะอาดเช็ดถู ด้วยผ้าขาวบริสุทธิ์ ขัดด้วยน้ำยาพิเศษเพื่อให้องค์หลวงพ่อบุญพระใสนั้นเงางาม สว่างไสว เพื่อที่จะประกอบพิธีอัญเชิญองค์หลวงพ่อบุญพระใสลงจากพระอุโบสถวันมหาสงกรานต์ต่อไป

“การจัดพิธีการคารวะต่อองค์หลวงพ่อบุญพระใส ก่อนที่จะอัญเชิญออกจากพระอุโบสถในวันสงกรานต์นั้น คณะกรรมการและลูกหลานขององค์หลวงพ่อบุญพระใสให้ความเคารพเป็นอันมาก เพราะเห็นว่าตัวเองนั้นเป็นผู้มีส่วนในพิธีการ และบางครั้งอาจจะประมาทพลาดพลั้งต่อองค์หลวงพ่อบุญพระใสหรือไม่รู้ก็ดี ดังนั้นจึงทำการขอขมาโทษ เพื่อไม่ให้เป็นบาปเป็นกรรมที่ตนเองได้ทำลงไป และเพื่อความสบายใจของลูกหลานองค์หลวงพ่อบุญพระใสเอง”^{๓๓}

พิธีการอารวและขอขมาต่อองค์หลวงพ่อบุญพระใสนี้ ชี้ให้เห็นถึงความเคารพศรัทธาและความกตัญญูของชาวจังหวัดหนองคายและประชาชนลูกหลานหลวงพ่อบุญพระใส ที่มีต่อสิ่งที่ตนเองเคารพนับถือว่าไม่กล้าล่วงเกิน จึงเป็นพิธีกรรมส่วนหนึ่งที่แสดงออกถึงความนอบน้อมและเคารพยำเกรงและไม่กล้าที่จะประพฤติดันให้ผิดแปลกไปจากขนบธรรมเนียมประเพณี

^{๓๒} สำนักพิมพ์เสียงเชียง, มนต์พิธีชาวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: เสียงเชียง, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗๑.

^{๓๓} สัมภาษณ์, นายสัมฤทธิ์ พระโพธิ์, คณะกรรมการแผนกอัญเชิญ, ๒๕๕/๑ หมู่ ๑๑ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

๓.๔.๔ พิธีอัญเชิญหลวงพ่อบุญไฟในเทศกาลตรุษมหาสงกรานต์

วันสงกรานต์ ถือเป็นประเพณีวันขึ้นปีใหม่ของไทยมาแต่โบราณ เป็นประเพณีที่งดงาม อ่อนโยน เอื้ออาทร และเต็มไปด้วยบรรยากาศของความกตัญญู ความสนุกสนาน ความอบอุ่น และการให้เกียรติเคารพซึ่งกันและกัน สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของความเป็นไทยได้อย่างเด่นชัด โดยใช้น้ำเป็นสื่อในการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรี ปัจจุบันแม้ไทยเราจะนับวันที่ ๑ มกราคมของทุกปี เป็นวันขึ้นปีใหม่แบบสากลนิยม แต่ลักษณะพิเศษและกิจกรรมที่คนในชุมชนได้ถือปฏิบัติสืบเนื่องมาอย่างยาวนาน ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญทำทาน การอุทิศส่วนกุศลแด่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ การสรงน้ำพระ การรดน้ำขอพรผู้ใหญ่ การเล่นสาดน้ำ และการละเล่นรื่นเริงต่าง ๆ ล้วนทำให้ชาวไทยส่วนใหญ่ยังถือประเพณีสงกรานต์เป็นปีใหม่แบบไทย ๆ ที่เทศกาลแห่งความเอื้ออาทร เกื้อกูลผูกพันซึ่งกันและกัน^{๓๔} เมื่อถึงวันสงกรานต์ก็จะเป็นเวลาที่ทุกคนจะยิ้มแย้มแจ่มใส ทำใจให้เบิกบาน เพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งภายในบริเวณวัดโพธิ์ชัยมีดังต่อไปนี้

เวลา ๐๗.๐๐ น. เริ่มประกอบพิธีทางศาสนา เสร็จแล้วถวายเครื่องไทยธรรมแก่พระเถระผู้ใหญ่ พระสงฆ์ทำการอนุโมทนา เสร็จแล้วนายกเทศมนตรีเมืองหนองคายกล่าวถึงศกวันมหาสงกรานต์ ต่อไปผู้ว่าราชการจังหวัดหนองคายกล่าวพิธีเปิดงานมหาสงกรานต์อย่างเป็นทางการ ถือได้ว่าวันมหาสงกรานต์อีสานหนองคายและเทศกาลสมโภชสงกรานต์องค์หลวงพ่อบุญไฟได้เริ่มต้นขึ้นแล้ว

เวลา ๐๗.๓๐ น. ประกอบพิธีทำบุญตักบาตรโดยมีพระภิกษุ สามเณร จากวัดต่างๆในเขตเทศบาลเมืองหนองคายประมาณ ๑๐๙ รูป ออกเดินรับบิณฑบาตภายในวัดโพธิ์ชัยไปจนถึงบริเวณสี่แยกที่หน้าวัดโพธิ์ชัย เมื่อพระภิกษุ สามเณรรับบิณฑบาตเสร็จแล้วญาติโยมชาวคุ้มวัดโพธิ์ชัยก็จัดเตรียมถวายภัตตาหารเช้า หลังจากที่พระภิกษุ สามเณรได้รับบิณฑบาตและฉันภัตตาหารเช้าเสร็จแล้ว เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัยพร้อมด้วยพระภิกษุ สามเณรภายในวัดโพธิ์ชัย พร้อมด้วยผู้ว่าราชการจังหวัด นายกเทศมนตรีเมืองหนองคาย ข้าราชการ พ่อค้าประชาชนและคณะกรรมการที่จะอัญเชิญองค์หลวงพ่อบุญไฟพร้อมกันที่ภายในพระอุโบสถวัดโพธิ์ชัย เพื่อทำการประกอบพิธีอัญเชิญหลวงพ่อบุญไฟ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของประชาชนของชาวจังหวัดหนองคาย ออกจากพระอุโบสถเพื่อให้ประชาชนทั้งหลายได้ทำการรดสรงเนื่องในเทศกาลตรุษมหาสงกรานต์ โดยมีการประกอบพิธีการดังนี้

เจ้าอาวาสเป็นประธานจุดธูปเทียนเพื่อบูชาพระรัตนตรัย นำประชาชนทั้งหลายให้พระสวดมนต์พอประมาณ จากนั้นนำประชาชนทั้งหลายประกอบพิธีการเพื่อขอขมาต่อองค์หลวงพ่อบุญไฟอีกทีหนึ่ง เมื่อเสร็จแล้วพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ผู้ว่าราชการจังหวัด นายกเทศมนตรี พร้อมด้วยข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ทำการถวายธูปเทียนแพ และพานคารวะต่อองค์หลวงพ่อบุญไฟเมื่อได้ทำพิธีการขอขมา

^{๓๔}ประเพณีสงกรานต์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.baanjommyut.com/library/songkran/index.html> [๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๐].

หลวงพ่อสเสร็จแล้ว ผู้ว่าราชการจังหวัดพร้อมด้วยข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และคณะกรรมการอัญเชิญหลวงพ่พระใสก็ขึ้นไปบนแท่นที่ประดิษฐานขององค์หลวงพ่พระใสเพื่อทำพิธีถอดพระเศษขององค์หลวงพ่พระใสและพระพุทธรูปบริวารซ้ายขวาทั้งสององค์ แล้วนำมาใส่ในพานน้ำอบน้ำหอมที่ได้จัดเตรียมไว้เพื่อประพรมให้แก่ประชาชนทั้งหลายที่ได้มาร่วมงานเพื่อความเป็นสิริมงคลต่อไป

หลังจากผู้ว่าราชการจังหวัดและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ได้ทำพิธีถอดพระเศษหลวงพ่ออกแล้ว ทางคณะกรรมการอัญเชิญองค์หลวงพ่พระใสก็จะจัดเตรียมอุปกรณ์ในการที่จะอัญเชิญต่อไป โดยอุปกรณ์นั้นประกอบด้วย ไม้ไผ่ขนาดใหญ่และยาว จำนวน ๘ ท่อน เพื่อใช้เป็นคานสำหรับหามหลวงพ่พระใสกับพระแท่นซึ่งแยกจากกันกับองค์หลวงพ่พระใส และสำหรับพระพุทธรูปบริวารทั้งซ้ายขวาทั้ง ๒ องค์ มีผ้าขาวม้าจำนวนมากเพื่อใช้เป็นผ้าปูสำหรับรององค์พระเพื่อไม่ให้เกิดริ้วรอยความเสียหายและใช้สำหรับผูกกับท่อนไม้ไผ่เพื่อความแข็งแรงในการยึดติดกับองค์พระ และเชือกที่ทำมาจากป่านเส้นใหญ่ เพื่อสอดกับรูที่ติดกับองค์พระหรือฐานขององค์พระแล้วผูกมัดจนแน่นเพื่อไม่ให้เคลื่อนที่ได้ในยามแห่ โดยคณะกรรมการที่ทำการอัญเชิญนั้นจะนำอุปกรณ์ทั้งหมดนั้นไปทำพิธีผูกมัดแล้วอัญเชิญพระพุทธรูปที่เป็นบริวารขององค์หลวงพ่พระใสทั้ง ๒ องค์ลงมาก่อน แล้วนำมาพักไว้ที่แท่นประดิษฐานที่ได้จัดเตรียมไว้ภายในกลางพระอุโบสถก่อน แล้วคณะกรรมการที่ทำการอัญเชิญก็นำไม้ไผ่ ๒ ท่อน พร้อมด้วยผ้าขาวม้ารองเป็นชั้นปูลาดที่องค์หลวงพ่พระใสแล้วสอดไม้ไผ่เข้าไปมัดด้วยผ้าขาวม้าและเชือกป่านอีกที เมื่อตรวจดูว่าแน่นดีแล้วก็ได้ทำการอัญเชิญและยกองค์หลวงพ่พระใสออกจากฐานที่ประดิษฐาน ระหว่างที่กำลังยกลงจากแท่นที่ประดิษฐานนั้น มีผู้คนจำนวนมากที่อยู่ภายในพระอุโบสถรอรับ พร้อมทั้งส่งเสียง โห่ร้อง ไชโยตลอดระยะเวลา เมื่อได้อัญเชิญหลวงพ่พระใสออกจากพระแท่นแล้วผู้ที่ร่วมแบกหามคานไม้ไผ่ขององค์หลวงพ่ชูไว้บนเหนือไหล่ของตนเองและจะขยับออกมาด้านข้างภายในพระอุโบสถ เพื่อรอการอัญเชิญแท่นที่ประดิษฐานขององค์หลวงพ่พระใสก่อน เมื่อคณะกรรมการได้ทำการอัญเชิญพระแท่นขององค์หลวงพ่ลงจากแท่นที่ประดิษฐานแล้วก็จะนำมาพักไว้ที่แท่นประดิษฐานที่ได้จัดเตรียมไว้ภายในกลางพระอุโบสถ เสร็จแล้วจึงจัดเป็นรูปขบวนแห่ ก่อนที่จะออกจากพระอุโบสถ โดยมีคณะกรรมการอัญเชิญคอยเป็นผู้ให้สัญญาณ เป่านกหวีดและประกาศใส่ไมโครโฟนเป็นเสียงตามสาย โดยในรูปขบวนแห่ก่อนจะออกจากพระอุโบสถนั้นจะนำโดยพระเถระชั้นผู้ใหญ่และพระภิกษุสามเณรภายในวัดโพธิ์ชัย ถือพาน้ำพระพุทธรูป และพานน้ำอบน้ำหอม เพื่อเตรียมประพรม ต่อมาเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด นายกเทศมนตรีเมือง และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของจังหวัดหนองคาย พร้อมด้วยผู้อาวุโสทั้งหลาย ถือพานที่ใส่พระเศษและพระหัตถ์ขององค์หลวงพ่พระใสและพระบริวารซ้ายขวา เพื่อประพรมให้แก่ประชาชนทั้งหลายที่ได้มาร่วมในพิธีอัญเชิญองค์หลวงพ่พระใส ถัดมาเป็นองค์หลวงพ่พระใส พระแท่นขององค์หลวงพ่พระใสและพระพุทธรูปบริวารทั้ง ๒ องค์ ซึ่งตอนนี้ได้มัดไว้กับคานไม้ไผ่และคณะกรรมการอัญเชิญจำนวนมากได้ทำการแบกหามขึ้นชูไว้บนบ่าของตัวเองและทำการส่งเสียง โห่ร้อง ไชโยอยู่ตลอดเวลา

เมื่อถึงเวลา ๐๙.๐๙ น. ของวันที่ ๑๓ เมษายน ถือได้ว่าเป็นนิมิตมงคลและฤกษ์ยามที่ดีแล้ว เจ้าหน้าที่ได้ให้สัญญาณโดยพร้อมเพรียงกันแล้ว ประชาชนทั้งหลายทั้งที่ในและนอกพระอุโบสถก็ให้ร้องชัยด้วยความดีใจ เจ้าหน้าที่ก็เปิดเพลงประวัติขององค์หลวงพ่อกู้ใช้ในการแห่ ทันทีที่องค์หลวงพ่อบุญนั้นได้โผล่พ้นจากพระอุโบสถของวัดโพธิ์ชัยแล้ว ประชาชนทั้งหลายก็ได้ร่วมกันสาดน้ำเพื่อรดสรงองค์หลวงพ่อกับด้วยความปลื้มปิติยินดี ทั้งเสียงเพลงขบวนแห่ ทั้งเสียงตีโปง ฆ้อง กลอง ระฆัง และจุดพลุดังขึ้นพร้อมกัน เพื่อเป็นการป่าวประกาศให้ประชาชน พุทธบริษัทและเหล่าเทวาอารักษ์ทั้งหลายได้รับทราบทั่วกันว่า บัดนี้งานเทศกาลได้เริ่มขึ้นเรียบร้อยแล้ว ทางฝ่ายคณะกลองยาวและนางรำพ่อนำขบวนที่เตรียมอยู่ก่อนแล้วก็ทำการบรรเลงและพ่อนำหน้าออกไปในขบวนแห่อย่างสนุกสนาน เป็นนิมิตหมายว่างานเทศกาลสมโภชและสงฆ์หลวงพ่อบุญได้เริ่มขึ้นแล้ว รูปขบวนแห่นั้นก็จะแห่ทักษิณาวรรตพระอุโบสถครบ ๓ รอบ ประชาชนทั้งหลายก็จะมารอสงฆ์ พระภิกษุ สามเณร ผู้สูงอายุ ผู้หลักผู้ใหญ่ของบ้านเมือง และหลวงพ่อบุญเจิมถนนรอบพระอุโบสถ เมื่อแห่ไปจนครบ ๓ รอบแล้ว ทางคณะกรรมการก็จะอัญเชิญหลวงพ่อบุญพร้อมด้วยพระพุทธรูปบริวาร ขึ้นประดิษฐานบนราชรถซึ่งได้จัดเตรียมรอไว้แล้วที่หน้าพระอุโบสถ เมื่ออัญเชิญหลวงพ่อบุญสู่ราชรถแล้ว ก็มีการถวายเครื่องไทยทานแก่พระเถระชั้นผู้ใหญ่ จากนั้นทำพิธีรดน้ำขอพรผู้สูงอายุและมอบของที่ระลึกแก่ผู้สูงอายุ พอถึงเวลา ๑๑.๐๐ น. ก็ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุ สามเณร แล้วทำพิธีบวงสรวงพราหมณ์ที่จะเดินนำหน้าริ้วขบวนแห่หลวงพ่อบุญในรอบเมือง

เวลา ๑๒.๐๐ น. ก็เคลื่อนขบวนแห่หลวงพ่อบุญ และยังมีขบวนแห่พระพุทธรูปขบวนอื่นๆ ที่ชาวคุ้มต่างๆ ในเขตเทศบาล เช่น คุ้มวัดหอก่อง ก็จะมีหลวงพ่อบุญเสาร์ คุ้มวัดยอดแก้ว ก็มีหลวงพ่อบุญสวย คุ้มวัดพระธาตุ ก็มีหลวงพ่อบุญสังกัจจายน์ เป็นต้น ที่ได้จัดมาร่วมในขบวนแห่ โดยในขบวนแห่นั้นก็จะประกอบไปด้วย พราหมณ์ประมาณ ๑๐๘ คนเดินถือบาตรนำหน้าริ้วขบวนเพื่อให้ประชาชนได้ใส่เงินเพื่อบูชาหลวงพ่อบุญ ถัดมาเป็นทหารแต่งชุดนักเรียนไทยโบราณสีแดงจำนวนมาก ถือเชือกเพื่อลากจูงราชรถที่ประดิษฐานขององค์หลวงพ่อบุญ จากนั้นก็จะเป็นขบวนพระพุทธรูปบริวารและขบวนพระพุทธรูปของชาวคุ้มต่างๆ ที่มาร่วม โดยขบวนแห่นั้นจะออกจากวัดโพธิ์ชัย แล้วเลี้ยวขวาไปตามถนนประจักษ์ จนถึงสามแยกบ่อปลาวิเฮส แล้วเลี้ยวซ้ายไปตามถนนพิจิตรประจักษ์จนถึงตลาดวัดธาตุแล้วเลี้ยวซ้ายไปตามถนนมีชัย ถึงสามแยกหน้าจวนผู้ว่าราชการจังหวัด(หลังเก่า) แล้วเลี้ยวขวาไปตามถนนแก้วรุจิ จนถึงสามแยกวัดมีชัยท่า แล้วเลี้ยวซ้ายไปตามถนนพิจิตรประจักษ์จนถึงสี่แยกศูนย์การศึกษาพิเศษ จึงเลี้ยวซ้ายไปตามถนนมีชัยจนถึงหน้าวัดชัยพร เลี้ยวขวาไปตามถนนข้างวัดชัยพร พอถึงยามแยกหน้าองค์การสำนักงานโทรศัพท์หนองคาย จึงเลี้ยวซ้ายเข้าสู่ถนนประจักษ์ ขบวนเคลื่อนมาตามถนนประจักษ์จนถึงสี่แยกหน้าวัดโพธิ์ชัยแล้วเลี้ยวขวาเข้าวัดโพธิ์ชัย ตลอดระยะเส้นทางที่ริ้วขบวนแห่ได้ผ่านไปตามถนนต่างๆ ในเขตเทศบาลนั้นก็มีประชาชนทั้งหลายเตรียมน้ำอบน้ำหอม

ไว้รอรดสรงองค์หลวงพ่พระใสและรดสรงขบวนอื่นๆที่ตามไปอย่างคึกคัก มีการโห่ร้องชัยโย เล่นสาดน้ำกันอย่างสนุกสนานทั้งสองข้างทางที่รถขบวนแห่ได้เคลื่อนผ่านไป

เวลา ๑๖.๐๐น. โดยประมาณขบวนแห่หลวงพ่พระใสรอบเมืองเพื่อให้ประชาชนได้สรงน้ำนั้นได้กลับมาถึงวัดโพธิ์ชัย คณะกรรมการอัญเชิญและประชาชนทั้งหลายที่รอสรงน้ำหลวงพ่พระใสอยู่ที่วัดก็จัดเตรียมอุปกรณ์ที่จะอัญเชิญองค์หลวงพ่และพระพุทธรูปบริวารลงจากรถแล้วอัญเชิญขึ้นไปประดิษฐานภายในศาลาพลับพลาฯ เมื่อองค์พ่พระใสและพระพุทธรูปบริวารถูกอัญเชิญขึ้นประดิษฐานบนแท่นชั่วคราวเรียบร้อยแล้ว จึงเปิดให้ประชาชนได้สรงน้ำหลวงพ่พระใสจนเสร็จงาน

๓.๔.๕ สถานที่ทำบุญกุศลวัดโพธิ์ชัยในเทศกาลตรุษสงกรานต์

เมื่อองค์หลวงพ่พระใสได้ถูกอัญเชิญขึ้นไปประดิษฐานภายในศาลาพลับพลาฯ เรียบร้อยแล้วทางฝ่ายโฆษก ก็จะประกาศประชาสัมพันธ์บอกประชาชนทั้งหลายที่ได้เข้ามาภายในบริเวณวัดโพธิ์ชัยถึงสถานที่การทำบุญในจุดต่างๆของทางวัด โดยเริ่มตั้งแต่ศาลาบูชาน้ำอบน้ำหอมและดอกไม้ธูปเทียนซึ่งอยู่ประตูทางด้านทิศเหนือของวัดเพื่อนำมารดสรงและบูชาองค์หลวงพ่พระใสและพระพุทธรูปบริวารภายในศาลาพลับพลาฯ ภายในศาลาพลับพลาฯ ก็ได้จัดสถานที่ทำบุญไว้ต้อนรับศรัทธาประชาชน ต่อหน้าองค์หลวงพ่พระใสก็จะมีการเสี่ยงเซียมซีเสียงดังสนั่น และมีเจ้าหน้าที่พระภิกษุสามเณรจัดเตรียมโต๊ะไว้รอรับแก้ะบนประจำปีไว้รอประชาชน ส่วนภายในศาลาพลับพลาฯ ด้านซ้ายมือขององค์หลวงพ่พระใสก็จะมีคณะกรรมการแผนกรับบริจาคซื้อที่ดินเพื่อถวายวัดและเจ้าหน้าที่ฝ่ายจำหน่ายบูชาวัตถุมงคลสำหรับเป็นของที่ระลึกไว้ให้คอยบูชาอยู่ หลังจากรดสรงองค์หลวงพ่พระใส ทำบุญภายในศาลาพลับพลาฯ แล้ว เดินออกมาที่ด้านหน้าก็จะมีเต็นท์รับการบริจาคซื้อที่ดิน รับบริจาคทั่วไปและบูชาแผ่นทอง ถัดมาที่หน้าเจดีย์พระธาตุอรหันต์ (ธาตุยักษ์) เป็นการบริจาคผ้าห่มพระธาตุเจดีย์อรหันต์ โดยการเขียนชื่อ นามสกุล ที่อยู่พร้อมครอบครัวลงในผ้าสีทองที่คณะกรรมการได้จัดเตรียมไว้เสร็จแล้ว และจะได้จะนำไปห่มรอบพระธาตุอีกที ที่ตรงนี้ยังมีการทำบุญยอดฉัตรพระธาตุอรหันต์และทำบุญผ้าป่าลอยฟ้า โดยการนำเงินใส่ในซองที่เจ้าหน้าที่จัดเตรียมไว้ให้แล้วเย็บติดกับเชือกตอกกันไปเรื่อยๆ เมื่อเห็นว่ามากพอแล้วเจ้าหน้าที่ก็จะทำการชักดึงลอกเพื่อให้เงินที่เย็บไว้กับเชือกสูงขึ้นไปเรื่อยๆ จนจรดบนยอดศาลาพลับพลาฯ โดยมีคติที่เชื่อว่าเงินของตนนั้นจะสูงขึ้นเรื่อยๆ เหมือนกับชีวิตที่จะประสบความสำเร็จรุ่งเรือง การเงิน การงาน ก็จะเพิ่มมากขึ้นไป

“ก่อนที่จะทำบุญเราก็จะตั้งจิตอธิษฐานต่อหน้าพระธาตุและหลวงพ่พระใส ขอให้ปัจจัยนี้เป็นทุนหนุนส่งให้ตัวเองและครอบครัวจงประสบแต่ความสำเร็จดั่งใจหมาย เหมือนกับเงินที่

จะทำบุญนี้ได้เคลื่อนไปสูงขึ้น รวมทั้งอย่าได้ขาดเงินในเรื่องของเงินทอง ขอให้มันแต่เพิ่มขึ้น เหมือนกับเงินของผ้าป่าลอยฟ้านี้”^{๓๕}

ต่อมาก็จะเป็นศาลาการทำบุญตักบาตร ๑๐๘ และสวดนพเคราะห์ ณ ศาลาแห่งนี้ หากประชาชนต้องการที่จำทำบุญสวดสะเดาะนพเคราะห์ เพื่อเป็นการรับโชคของตนเองในวันปีใหม่ เจ้าหน้าที่ก็ได้จัดเตรียมรูปประจักษ์วันเกิดไว้ให้ เมื่อได้รูปมาแล้วก็รอพระสงฆ์ที่จะสวดสาธยายมนต์พระปริตร และคาถาประจำวันเกิดของตนเอง ระหว่างที่รอนั้นก็ได้ทำบุญตักบาตรประจำวันเกิด เดือนเกิด ปีเกิด ของตนเอง เพื่อเป็นการบูชาเทวดานพเคราะห์ตามความเชื่อ แล้วพระสงฆ์ก็ทำการจุดเทียน ทำน้ำพุทธมนต์ ท่องปณสาธยายมนต์ สวดพระปริตรและคาถาประจำวันเกิดกันอย่างรวดเร็ว พร้อมบอกให้ประชาชนจุดรูปประจำวันเกิดของตนเอง คำนวณปล่อยโขมงบอบอบวนทั่วศาลาที่ประกอบพิธี เมื่อเสร็จแล้วก็เข้ามารับการประพรมน้ำพุทธมนต์ถือเป็นอันเสร็จพิธีการทำบุญสวดสะเดาะนพเคราะห์

“เราทำงานมาเหน็ดเหนื่อยทั้งปี บางทีก็ไม่มีเวลาเข้าวัดทำบุญ ถือเป็นโอกาสที่ดีที่ได้มาทำบุญสวดสะเดาะเคราะห์ที่วัดโพธิ์ชัยในเทศกาลสงกรานต์ เพราะปกติตนเองก็เป็นลูกหลานขององค์หลวงพ่อบุญไฟอยู่แล้ว เพื่อเป็นการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจที่ดีในการทำงานและต่อสู้กับปัญหาต่างๆที่เข้ามาในชีวิต เพราะเมื่อทำแล้วเชื่อว่าจะทำให้ชีวิตดีขึ้นและประสบความสำเร็จทั้งในหน้าที่การงานและเงิน”^{๓๖}

เมื่อเสร็จจากการทำบุญสวดสะเดาะนพเคราะห์แล้ว ภายในศาลาเดียวกันยังได้จัดเตรียมที่ทำบุญตักบาตร ๑๐๘ โดยประชาชนนั้นไม่ต้องนำเหรียญมาเองก็ได้ เพราะทางเจ้าหน้าที่ได้จัดเตรียมไว้ให้เรียบร้อยแล้ว แค่เราอธิษฐานนำปัจจัยตามกำลังศรัทธาหย่อนลงในตู้บริจาค แล้วสามารถนำเหรียญที่เจ้าหน้าที่จัดไว้มาหย่อนลงในบาตรทั้ง ๑๐๘ ลูกโดยมีคติที่เชื่อว่าเหมือนกับเรานั้นได้ตักบาตรพระอรหันต์ทั้ง ๑๐๘ องค์

“หลังจากที่ได้ทำบุญสวดสะเดาะเคราะห์เสร็จแล้วก็จะมาทำบุญตักบาตร ๑๐๘ ต่อทันทีเลย เหมือนกับว่าเคราะห์กรรมได้หายไปแล้ว เราก็มาเพิ่มบุญต่อทันทีด้วยการทำบุญตักบาตร ๑๐๘ ทั้งพระสงฆ์ยังบอกถึงอานิสงค์ของการทำบุญนี้ว่าเหมือนกับได้ทำบุญกับพระอรหันต์หากทำด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์แล้วก็จะได้บุญกุศลมาก”^{๓๗}

^{๓๕} สัมภาษณ์, นายณัฐพล วัฒนชนันท์, ประชาชนและลูกหลานหลวงพ่อบุญไฟ, ๗๖ หมู่ ๔ ต.โพธิ์ชัย อ.เมือง จ.หนองคาย, ๒ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๓๖} สัมภาษณ์, ร.ต.ท.สุขเกษม จิตตะปัญญา, ข้าราชการตำรวจ, ๑๑๒ หมู่ ๕ ต.โพธิ์ชัย อ.เมือง จ.หนองคาย, ๒ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๓๗} สัมภาษณ์, นายภูมิภัทร พรหมสมบัติ, ประชาชนและลูกหลานหลวงพ่อบุญไฟ, วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

ถัดมาจากศาลาทำบุญตักบาตร ๑๐๘ และสวดนพเคราะห์แล้วก็จะเป็ศาลาการทำบุญเพื่อถวายสังฆทานอุทิศส่วนบุญกุศลไปให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยทางเจ้าหน้าที่นั้นได้จัดเตรียมสังฆทานไว้ให้พร้อมเสร็จแล้วเราก็ทำบุญถวายปัจจัยและเขียนชื่ออุทิศใส่กระดาษแผ่นเล็กให้เจ้ากรรมนายเวรและบรรพบุรุษและญาติผู้ล่วงลับ แล้วจะมีเจ้าหน้าที่นำกล่าวคำถวายเมื่อเสร็จแล้วนำไปถวายพระสงฆ์ พระสงฆ์ทำการอนุโมทนาให้พร ทำการหยาดน้ำอุทิศและเผากระดาษในโองที่เตรียมไว้ถือเป็นอันเสร็จพิธี

“ปกติก็เข้าวัดทำบุญภายในวัดโพธิ์ชัยเป็นประจำอยู่แล้ว ยิ่งในเทศกาลตรุษสงกรานต์ก็ได้มาช่วยงานหลวงพ่อกุญอยู่แล้ว เมื่อเสร็จจากการทำงานก็จะได้มาทำบุญถวายสังฆทานเพื่ออุทิศให้แก่เจ้ากรรมนายเวรและญาติผู้ล่วงลับ เพราะการถวายสังฆทานนั้นก็เหมือนกับการส่งจดหมายทางไปรษณีย์ หากบุญที่เราทำสังฆทานนั้นไปไม่ถึงผู้รับที่เราอุทิศให้ไปนั้น บุญที่เราทำก็จะย้อนกลับมาหาเราก็คือ ทำให้เบื่อกับใจทุกครั้งทีคิดถึงเมื่อได้กระทำไป^{๓๔}

ประชาชนทั้งหลายทุกคนที่ได้มาทำบุญรดสงฆ์น้ำองค์หลวงพ่พระใสในเทศกาลตรุษสงกรานต์ของวัดโพธิ์ชัยเสร็จแล้วก็จะมาทำบุญในสถานที่ทำบุญต่างๆภายในวัดเพื่อความเป็นสิริมงคลให้แก่ตนเองและครอบครัวในวันขึ้นปีใหม่ของไทย

ในวันที่ ๑๓ เมษายน เวลา ๑๘.๐๐น. พระสงฆ์ ๙ รูป นำโดยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัยก็จะทำพิธีเจริญพุทธมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคลและเพื่อสมโภชแด่องค์หลวงพ่พระใสในเทศกาลตรุษมหาสงกรานต์

๓.๔.๖ พิธีเวียนเทียนสมโภชหลวงพ่พระใส

พิธีเวียนเทียนนี้จะทำในทุกๆ วัน ตั้งแต่วันที่ ๑๓ - ๑๗ เมษายนของวัดโพธิ์ชัยในเวลา ๒๐.๐๐ น. โดยในแต่ละรอบก็จะมีจุดพลุไฟอย่างสวยงามในการถวายเพื่อสมโภชหลวงพ่พระใส

“พิธีกรรมการเวียนเทียนนี้ได้สืบเนื่องจากเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นเมื่อ ๒,๕๐๐ กว่าปี ก่อนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ท่ามกลางที่ประชุมมหาสังฆสันนิบาตครั้งใหญ่ในพระพุทธศาสนา โดยมีเหตุการณ์เกิดขึ้นพร้อมกัน ๔ ประการคือพระสงฆ์สาวกที่มาประชุมพร้อมกันทั้ง ๑,๒๕๐ รูป นั้นได้มาประชุมกันยังวัดเวฬุวันโดยมิได้นัดหมาย, พระสงฆ์ที่มาประชุมทั้งหมดต่างล้วนเป็น “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” หรือผู้ได้รับการอุปสมบทจากพระพุทธเจ้าโดยตรง, พระสงฆ์ทั้งหมดที่มาประชุมล้วนเป็นพระอรหันต์ผู้ทรงอภิญญา ๖, และวันดังกล่าวตรงกับวันเพ็ญมาฆปุรณมีดิถี ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ดังนั้นจึงมีคำเรียกวันนี้อีกคำหนึ่งว่า “วันจาตุรงคสันนิบาต” หรือวันที่มีการประชุมพร้อมด้วยองค์ เพื่อ

^{๓๔} สัมภาษณ์, นายคมสันต์ ทินกรวงศ์, คณะกรรมการแผนกอัญเชิญและนายกสมาคมวิฑูสมัครเล่นจังหวัดหนองคาย, ๑๑๒๔ หมู่ ๒ ต.โนนเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

เป็นการระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยในวันสำคัญ โดยใช้เทียนรูปและดอกไม้เป็นเครื่องสักการบูชา ถือไว้ในมือแล้วเดินเวียน ๓ รอบ ขณะที่เดินรอบนั้นพึงตั้งใจให้สงบ พร้อมสวดระลึกถึงพระพุทธคุณ ด้วยการสวดบท “อิติปิโส” ระลึกถึงพระธรรมคุณ ด้วยการสวดสวากขาโต และระลึกถึงพระสังฆคุณ ด้วยการสวดสุปะฏิปันโน จนกว่าจะเวียนจบ ๓ รอบ”^{๓๔}

หลังจากเสร็จจากการประกอบพิธีเวียนเทียนสมโภชหลวงพ่พระใสแล้ว เวลา ๒๑.๐๐ น. ทางฝ่ายประชาสัมพันธ์ก็จะประกาศให้มหรสพต่างๆ เปิดทำการแสดงได้ มหรสพนั้นก็จะมีทั้ง คณะหมอลำวงใหญ่ต่างๆ ภาพยนตร์จัดฉายจนได้รุ่ง มีเวทีสำหรับประกวดนางสงกรานต์ ยามแม่สงกรานต์ (คนแก่) ประกวดกะเทยสงกรานต์ และยังมีการแข่งขันการแสดงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นพื้นบ้าน เช่น หมอลำกลอน เป่าแคน ดีพิน หรือวงโปงลาง เป็นต้น ทั้งในบริเวณวัดและนอกวัดสลับปรับเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปในแต่ละวัน จนถึงสว่างของอีกวันกันเลยทีเดียว โดยประชาชนที่มารดสรงหลวงพ่พระใสหรือมาเที่ยวงานวัดนั้น ก็จะเลือกชมมหรสพที่ทางวัดได้จัดเตรียมไว้ ตลอดช่วงของงานทั้ง ๗ วัน ๗ คืน ตามแต่ที่ตนเองสนใจอย่างสำราญและเบิกบานใจ หลังจากที่ได้ทำบุญเสร็จแล้ว

๓.๔.๗ พิธีการจัดขึ้นในระหว่างการสมโภชและสร้งน้ำหลวงพ่พระใส

ในทุกๆ วันของงานเทศกาลตรุษสงกรานต์และสมโภชสร้งน้ำองค์หลวงพ่พระใส นั้น เวลา ๐๗.๐๐ น. ก็จะมีการถวายภัตตาหารเช้าแด่พระภิกษุสามเณรภายในวัดโพธิ์ชัย เวลา ๐๘.๐๐ น. ก็เปิดให้ประชาชนทั้งหลายทำการสร้งน้ำและทำบุญต่างๆ เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหารเพลแด่พระภิกษุ สามเณร เวลา ๒๐.๐๐ น.ประกอบพิธีเวียนเทียนสมโภชหลวงพ่พระใสแล้ว เวลา ๒๑.๐๐ น. ทางฝ่ายประชาสัมพันธ์ก็จะประกาศให้มหรสพต่างๆ เปิดทำการแสดง เป็นอย่างนี้ทุกวันโดยหมุนเวียนไปจนแล้วเสร็จงานเทศกาล

แต่ก็จะมีพิธีการที่แทรกเข้ามาของแต่ละวันในระหว่างงานเทศกาลตรุษสงกรานต์และสมโภชสร้งน้ำองค์หลวงพ่พระใส ดังนี้คือ ในวันที่ ๑๔ เมษายน เวลาประมาณ ๑๓.๐๐ น. ชาวคุ้มต่างๆ ในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย ก็จะมีการตกแต่งขบวนรถบุปผชาติของตนเอง แต่ละคุ้มอย่างสวยงาม โดยบอกเล่าผ่านเรื่องราววรรณกรรมพื้นบ้านต่างๆ หรือผ่านเรื่องราวประวัติความเป็นมาที่สำคัญภายในจังหวัดหนองคาย ผ่านขบวนรถบุปผชาติของชุมชนของตัวเองอย่างสวยงาม แล้วรวมกันแห่มาเป็นขบวนรอบเมืองหนองคาย และเข้ามาภายในบริเวณวัดโพธิ์ชัย และจอดถวายไว้เพื่อเป็นพุทธบูชาแด่องค์หลวงพ่พระใส

“รถขบวนแห่บุปผชาติที่ชาวคุ้มต่างๆ ได้จัดขึ้นในเทศกาลตรุษสงกรานต์และสมโภชของค์หลวงพ่พระใสนี้ ชาวคุ้มต่างๆ ภายในเขตเทศบาลต่างตกแต่งประดับประดาอย่างสวยงาม

^{๓๔} สัมภาษณ์, พระครูศรีชัยโพธิ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย, วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

แล้วก็ทำการแห่รอบเมือง ก่อนที่จะนำมาจอดที่วัดโพธิ์ชัยเพื่อถวายบูชาแด่หลวงพ่พระใสในเทศกาลสงกรานต์โดยเฉพาะ ในขณะที่แห่งนั้นก็จะมีการเล่นสาดน้ำกันด้วยความสนุกสนาน เมื่อมาถึงวัดโพธิ์ชัยก็จะแห่รอบพลับพลาฯ แล้วจอดรถขบวนเพื่อถวายหลวงพ่พระใสต่อไป”^{๔๐}

วันที่ ๑๕ ของเมษายน ในช่วงตอนบ่ายของวัน ชาวชุมชนคุ้มต่างๆ ภายในเขตเทศบาลจะมีการจัดทำกัณฑ์สมโภช เพื่อถวายแด่องค์หลวงพ่พระใส ชาวคุ้มต่างๆ มีชาวคุ้มวัดโพธิ์ชัย ชาวคุ้มวัดหอก่อง ชาวคุ้มวัดบ่อหิน ชาวคุ้มชุมชนกุตแท้ เป็นต้น ก็จะตัดต้นกล้วยแล้วทำไม้เป็นง่ามสำหรับเสียบใส่เงิน แล้วทำการแห่รอบชุมชนของตนเอง เพื่อขอบริจาคจากบุคคลต่างๆ ภายในชุมชน ผู้ที่มีจิตศรัทธาก็จะบริจาคแล้วนำเงินของตนเองอธิษฐาน แล้วนำมาเสียบใส่ต้นกล้วย ทางฝ่ายที่ขอบริจาคก็จะมีการอนุโมทนาแก่พรกันไปตามเรื่อง เมื่อเสร็จจากการขอบริจาคแล้วก็จะทำการแห่มายังวัดโพธิ์ชัย ในระหว่างทางที่ทำการแห่ก็จะขอร่วมบริจาคจากบุคคลต่างๆ ที่ตนได้ผ่านมา และมีการละเล่นร้องเพลงกันอย่างสนุกสนานในขณะที่ทำการแห่ เมื่อมาถึงบริเวณวัดโพธิ์ชัยเรียบร้อยแล้วก็จะทำการแหวนไปรอบศาลาพลับพลาฯ ที่ประดิษฐานขององค์หลวงพ่พระใสจนครบ ๓ รอบ เพื่อบูชาต่อหลวงพ่พระใส ในระหว่างที่แห่รอบพลับพลาฯ นั้น ประชาชนทั้งหลายที่มาร่วมสรงน้ำก็ช่วยกันทำบุญ โดยเอาเงินมาเสียบใส่ต้นกล้วยร่วมกับชาวคุ้มกันอย่างคึกคัก เมื่อแห่รอบพลับพลาฯ เสร็จแล้ว ก็ได้นิมนต์พระสงฆ์มารับปัจจัย เมื่อพระสงฆ์รับแล้วก็ให้อนุโมทนาบุญให้พร เสร็จแล้วทางวัดก็ออกไปประกาศอนุโมทนาให้ถือได้ว่าเป็นอันเสร็จพิธี

“การแห่กัณฑ์สมโภชเพื่อถวายแด่หลวงพ่พระใส ในเทศกาลตรุษสงกรานต์นั้น บรรยายากเป็นไปอย่างสนุกสนาน ทุกคนภายในชุมชนจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยจะร่วมกันนำเงินบริจาคเพื่อถวายแก่หลวงพ่พระใส เพราะถือได้ว่าผู้มาร่วมขอแผ่การรับบริจาค่นั้นเป็นตัวแทนของตนเอง ที่ตนนั้นยังไม่ได้มีโอกาสไปทำบุญกับองค์หลวงพ่พระใสและทางวัด”^{๔๑}

วันที่ ๑๖ เมษายน ทางวัดโพธิ์ชัยนั้นก็จะถือว่าวันนี้เป็นวันรวมของงานมหาชาติหรือบุญผะเหวดประจำปี โดยเห็นว่าจะแปลกกว่าที่อื่น เพราะได้จัดขึ้นพร้อมกันในงานเทศกาลของตรุษสงกรานต์ แต่โดยปกติที่อื่นนั้นจะมีขึ้นในระหว่างเดือน ๓ เดือน ๔ ไปจนถึงกลางเดือน ๕ จะจัดประเพณีบุญผะเหวดในช่วงสัปดาห์แรกของเดือนมีนาคมทุกปี โดยทางวัดโพธิ์ชัยนั้นได้ถือเอาวันที่ ๑๖ เมษายน เป็นวันรวม (วันโฮม) หรือวันแรกของงานเรียกว่า “วันรวมหรือวันโฮม” คือวันเตรียมของ เตรียมความ

^{๔๐} สัมภาษณ์, นายสถาพร กอแก้ว, คณะกรรมการแผนกอัญเชิญ, ๗๖๖ หมู่ ๑๑ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๒ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๔๑} สัมภาษณ์, พระครูปลัดมงคลวรรณ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย, วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

พร้อมนั่นเอง ใครมีหน้าที่อะไรก็จะจัดแจงมอบหมายหน้าที่กันไปทำ เช่น ช่วยกันจัดตกแต่งศาลาหรือสถานที่ที่จะทำบุญ จัดเตรียมเครื่องสักการะ ดอกไม้ ธูปเทียน ข้าวตอก อย่างละพันก่อน มีการตั้งธงใหญ่ ไว้แปดทิศ และมีศาลเล็กๆ เป็นที่เก็บข้าวพันก่อน และเครื่องควหาวน สำหรับ ผี เปรต และมารรอบๆ ศาลาการเปรียญจะแขวนผ้าผะเหวด เป็นเรื่องราวของพระเวสสันดร ตั้งแต่กัณฑ์ที่ ๑ ถึงกัณฑ์สุดท้าย การจัดงานบุญผะเหวด นอกจากการฟังเทศน์มหาชาติแล้ว ประเพณีนี้ยังได้แฝงความเชื่อหลายประการไว้ด้วย คือ ความเชื่อในเรื่องพระอุปคุต อันเป็นพระผู้รักษาพิถีต่างๆ ให้ดำเนินไปอย่างราบรื่นตั้งแต่ต้นจนจบ โดยเชื่อกันว่าในการทำบุญแต่ละครั้งจะมีมารเข้ามาขัดขวางทำลายพิธี ชาวพุทธจึงต้องนิมนต์พระอุปคุตมาร่วมพิธีด้วย เพื่อช่วยขจัดอันตรายต่างๆ และเกิดความสวัสดิมงคลอีกด้วย^{๔๒} ในตอนเย็นของวันโฮม เวลาประมาณ ๑๖.๐๐ น. จะมีการไปรวมกันที่ใดที่หนึ่งซึ่งสมมติกันว่าเป็นป่า ตามเรื่องราวในพระเวสสันดรชาดก และพากันแห่ผ้าซึ่งเขียนภาพเป็นเรื่องราวพระเวสสันดรชาดกทั้ง ๑๓ กัณฑ์ เข้าสู่ชุมชนต่างๆ ในเขตเทศบาล เพื่อแห่มายังวัดโพธิ์ชัย ตามระยะทางจะมีชาวชุมชนทำน้ำอบน้ำหอมไว้สำหรับให้ผู้ที่แห่ผะเหวดไว้เอาดอกไม้จุ่มเป็นการบูชาพระเวสสันดร พอถึงบริเวณวัดก็จะนำผ้าไปซึ่งไว้บริเวณรอบศาลาการเปรียญ และระหว่างนั้นก็จะมีการแห่ข้าวพันก่อนไปด้วย และนำมาถวายพุทธบูชา ในวันเทศน์มหาชาติเป็นการบูชา “พระคาถา” เมื่อทำการแห่เสร็จเรียบร้อยแล้วในเวลา ๑๘.๐๐ น. ก็จะมีเจริญพระพุทธมนต์เย็นเพื่อฉลองงานบุญงานมหาชาติหรือบุญผะเหวดประจำปี

พอวันรุ่งขึ้นคือวันที่ ๑๗ เมษายน เริ่มตั้งแต่เวลา ๓ หรือ ๔ นาฬิกาเป็นต้นไป ก็เริ่มเทศน์มหาชาติ (สำนวนภาคอีสาน) ต่อไปจนกว่าจะจบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ การเทศน์มหาชาตินั้นจะเทศน์ให้จบทั้งพระพันคาถาในวันเดียว ตั้งแต่เวลาเช้ามีดจนถึงค่ำมีดเลยทีเดียว ในระหว่างที่พระสงฆ์ทำการเทศน์อยู่นั้นก็จะมีการแห่กัณฑ์หลอน โดยชาวบ้านในคุ้มหรือชุมชนต่างๆ จะแบ่งเป็นกลุ่มๆ หาดนตรีพื้นบ้านแห่กันไปในชุมชนหรือคุ้มของตนเอง เพื่อเรียโรหิตทรัพย์สินเงินทองของชาวบ้านมาทำเป็นกัณฑ์เทศน์ เมื่อรวบรวมได้พอสมควรแล้ว ก็จะแห่เข้ามาในวัด โดยไม่บอกกล่าวไว้ล่วงหน้า กัณฑ์เทศน์ที่ลักลอบเข้ามาเช่นนี้เรียกว่า “กัณฑ์หลอน” ครั้นแห่มาถึงวัดก็จะทำการแห่รอบศาลาที่พระกำลังเทศน์อยู่อีก ๓ รอบ แล้วจึงนำไปถวายต่อไป ส่วนมากกัณฑ์หลอนจะเข้ามาตอนบ่ายหรือตอนค่ำ ซึ่งมักจะตรงกับ การเทศน์ กัณฑ์มัทรี कुमार ชูชก มหาราช ถ้ากัณฑ์หลอนเข้ามาในช่วงพระรูปใดกำลังเทศน์อยู่พระรูปนั้นก็จะได้รับกัณฑ์หลอนนั่นเอง

“การจัดงานบุญเทศน์มหาชาติหรือบุญผะเหวดของวัดโพธิ์ชัยนั้น จะจัดพร้อมกันในบุญสงกรานต์สงฆ์นำหลวงพ่อบุญไสเลย ซึ่งถือว่าจัดข้ากว่าชาวคุ้มต่างๆ ในเขตเทศบาลเลย

^{๔๒} บุญเดือนสี่ในฮีตสิบสอง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.isangate.com/local/boon_pawes.html [๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๐].

ทีเดียวเพราะอาจจะถือว่างานสงกรานต์เป็นงานใหญ่ประจำปี และไม่อยากจะจัดงานขึ้นทับซ้อนกัน ก็เลยเลื่อนมาจัดพร้อมกันเลยในเทศกาลตรุษสงกรานต์”^{๔๓}

๓.๔.๘ พิธีอัญเชิญหลวงพ่พระใสขึ้นประดิษฐานบนพระอุโบสถ

ในตอนเช้าของวันที่ ๑๘ เมษายนของทุกปี ก็จะมีการประกอบพิธีอัญเชิญองค์หลวงพ่พระใส และพระพุทธรูปบริวารกลับขึ้นไปประดิษฐานภายในพระอุโบสถดังเดิม หลังจากได้อัญเชิญลงมาเพื่อให้ประชาชนได้ทำการสรงน้ำเป็นเวลา ๕ วัน ๕ คืนแล้ว โดยจะมีพิธีการดังนี้ ในเวลา ๐๘.๐๙ น. ทางฝ่ายพระสงฆ์จะนำโดย เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย พระเถระชั้นผู้ใหญ่และพระภิกษุสามเณรภายในวัดโพธิ์ชัย ทางฝ่ายคฤหัสถ์นำโดย ผู้ว่าราชการจังหวัด นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองหนองคาย ผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัดหนองคาย พร้อมด้วยข้าราชการและพ่อค้าประชาชน จะประกอบพิธีการอัญเชิญหลวงพ่พระใส เมื่อทุกฝ่ายมาพร้อมกันที่พลับพลาฯ ที่ประดิษฐานขององค์หลวงพ่พระใสแล้ว พิธีกรก็จะประกาศเรียนเชิญ ผู้ว่าราชการจังหวัดขึ้นถอดพระเกศขององค์หลวงพ่พระใส พระเกศของพระพุทธรูปบริวารทั้งซ้ายขวาและพระหัตถ์ของพระพุทธรูปบริวาร ส่งมอบให้เจ้าหน้าที่และมอบต่อพระเถระชั้นผู้ใหญ่ที่ถือพานรองรับ แล้วพระเถระชั้นผู้ใหญ่จะทำการส่งมอบพานต่อให้ประธานในพิธี ดังนี้คือ พระเกศองค์หลวงพ่พระใสมอบให้ผู้ว่าราชการจังหวัด พระเกศพระพุทธรูปซ้ายมอบให้ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองคาย พระเกศพระพุทธรูปขวามอบให้นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองหนองคาย พระหัตถ์พระพุทธรูปขวามอบให้ผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัดหนองคาย เสร็จแล้วก็จะเรียนเชิญทั้ง ๔ ท่านถือพานรที่ประตูทางออกของศาลาพลับพลาฯ หลวงพ่พระใส คณะกรรมการแผนกอัญเชิญผู้ที่ได้รับมอบหมายทำการอัญเชิญพระพุทธรูปบริวารคู่บารมี เพื่อรอขึ้นแท่น จากนั้นคณะกรรมการอัญเชิญหลวงพ่พระใส นำเชือกและไม้คานหามสำหรับผูกมัดองค์หลวงพ่พระใสเรียบร้อยแล้ว หามองค์หลวงพ่พระใสไปที่ประตูทางออกของพลับพลาฯ เพื่อรอพระแท่นที่ประดิษฐาน กรรมการอัญเชิญพระแท่นนำเชือกและไม้คานหามผูกมัดแท่นเสร็จแล้ว ก็ทำการอัญเชิญองค์หลวงพ่พระใส จัดเป็นรูปขบวนแห่รอบพระอุโบสถ ๓ รอบ สำหรับพระแท่นขององค์หลวงพ่พระใสจะทำการแห่รอบพระอุโบสถเพียงแค่ ๒ รอบเท่านั้น จากนั้นก็จะถูกอัญเชิญขึ้นไปยังพระอุโบสถก่อนองค์หลวงพ่พระใส เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนที่องค์หลวงพ่พระใสจะแห่ครบ ๓ รอบ หลังจากที่ได้อัญเชิญองค์หลวงพ่พระใสแห่รอบพระอุโบสถจนครบ ๓ รอบ แล้วกรรมการที่ได้รับมอบหมายก็จะทำการรับพระเกศหลวงพ่พระใส พระเกศพระพุทธรูปบริวารคู่บารมี และพระหัตถ์พระพุทธรูปบริวารคู่บารมีจากท่านประธานทั้ง ๔ ท่าน แล้วทำความสะอาดเช็ดให้แห้งสนิท ในระหว่างนั้นพิธีกรก็เรียนเชิญประธานทั้ง ๔ ท่าน รอ ณ ที่ทางวัดได้

^{๔๓}สัมภาษณ์, พระครูศรีชัยโพธิ์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย, วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

กำหนดไว้ให้ จากนั้นคณะกรรมการก็ได้ทำการอัญเชิญองค์หลวงพ่อพระใสและพระพุทธรูปบริวาร คู่บารมีขึ้นสู่แท่นที่ประดิษฐานภายในพระอุโบสถ พิธีกรก็จะประกาศเรียนเชิญผู้ว่าราชการจังหวัดขึ้นบนแท่นเพื่อสวมพระเกศขององค์หลวงพ่อพระใส พระเกศของพระพุทธรูปบริวารทั้งซ้ายขวาและพระหัตถ์ของพระพุทธรูปบริวาร และสวมผ้าสบៃหลวงพ่อพระใสและถวายพวงมาลัยที่เจ้าหน้าที่ได้จัดไว้ให้เรียบร้อยแล้ว เพื่อวางไว้บนหน้าตักขององค์หลวงพ่อพระใสและพระพุทธรูปบริวารทั้งซ้ายขวาก็คือเป็นอันเสร็จพิธี^{๔๔}

หลังจากที่คณะกรรมการได้ทำการอัญเชิญหลวงพ่อพระใสและพระพุทธรูปบริวารทั้งซ้ายขวาขึ้นประดิษฐานบนแท่นภายในพระอุโบสถเรียบร้อยแล้ว คณะกรรมการก็ทำความสะอาดภายในพระอุโบสถ เพื่อเตรียมประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญสำหรับพระภิกษุสามเณรวัดโพธิ์ชัยและพุทธศาสนิกชนที่มาร่วมในงานพิธีต่อไป

เวลา ๑๐.๐๐ น. ก็จะมีการประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญสำหรับพระภิกษุสามเณรวัดโพธิ์ชัย เพื่อเป็นการส่งเสริมให้พระสงฆ์เป็นผู้สืบมรดกทางพุทธศาสนาต่อไป

เวลา ๑๑.๐๐ น. ก็ถวายภัตตาหารเพลแด่พระภิกษุสามเณร

เวลา ๑๙. ๐๐ น. ก็จะมีการประกอบพิธีสะเดาะเคราะห์หลวง สำหรับพระภิกษุ สามเณรวัดโพธิ์ชัย และพุทธศาสนิกชนที่มาร่วมในงานพิธี เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่พระภิกษุสามเณร และคณะกรรมการของทางวัดทั้งหลายที่ได้ร่วมจัดงานเทศกาลตรุษสงกรานต์สมโภชและสรงน้ำหลวงพ่อพระใสมาตลอดระยะเวลา ๗ วัน ๗ คืน ถือได้ว่าเสร็จสิ้นงานเทศกาลตรุษสงกรานต์สมโภชและสรงน้ำหลวงพ่อพระใสอย่างสมบูรณ์

^{๔๔}วัดโพธิ์ชัย. “ระเบียบวาระการประชุมเตรียมงานเทศกาลตรุษสงกรานต์และสมโภชสรงน้ำหลวงพ่อพระใส”. หนองคาย: วัดโพธิ์ชัย, ๒๕๖๐. (อัดสำเนา).

บทที่ ๔

คุณค่าของประเพณีการสมโภชและสร้างหลวงพ่อพระใสที่มีต่อชุมชน ในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

ในบทนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและคุณค่าของประเพณีการสมโภชและสร้างหลวงพ่อพระใสที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ซึ่งกำหนดปัญหาการศึกษาไว้ ๒ ประการ คือ (๑) สภาพปัจจุบันของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย (๒) คุณค่าของประเพณีการสมโภชและสร้างหลวงพ่อพระใสที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ซึ่งทำการศึกษาอยู่ ๔ ด้านคือ

- ๑) คุณค่าทางด้านความเชื่อและศาสนา
- ๒) คุณค่าทางการสืบสานอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณี
- ๓) คุณค่าทางด้านสังคม
- ๔) คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว ดังนี้

๔.๑ สภาพปัจจุบันของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย

หนองคาย เป็นจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนตั้งอยู่ในแอ่งสกลนครและอยู่ในกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน เป็นจังหวัดชายแดนและเป็นจังหวัดที่เงียบสงบ น่าน้ำและน้ำท่าองเที่ยว มีพื้นที่ส่วนใหญ่ติดฝั่งแม่น้ำโขง ตรงข้ามกับประเทศลาว มีพื้นที่แคบแต่ยาว มีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะเทศกาลมหาสงกรานต์ด้อีสาน-หนองคาย และการชมบั้งไฟพญานาคในวันออกพรรษา

๔.๑.๑ ประวัติศาสตร์จังหวัดหนองคาย

เมืองหนองคายมีชื่อปรากฏอยู่ในพงศาวดารล้านช้างตลอดยุคสมัย ดังเช่นปรากฏเป็นชื่อเมืองเวียงคุก เมืองปะโค เมืองปากห้วยหลวง (อำเภอโพนพิสัยในปัจจุบัน) และนอกจากนี้ยังปรากฏในศิลาจารึกจำนวนมากที่กษัตริย์แห่งเวียงจันทน์ได้สร้างไว้ในบริเวณจังหวัดหนองคาย โดยเฉพาะเมืองปากห้วยหลวงเป็นเมืองลูกหลวง นอกจากนี้ในรัชสมัยพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระราชนิเทศในพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ได้ตั้งสมเด็จพระสังฆราชวัดมุนีจันทารามอยู่ที่เมืองห้วยหลวง และยังพบจารึกที่วัดจอมมณี ลงศักราช พ.ศ. ๒๐๙๘ จารึกวัดศรีเมือง พ.ศ. ๒๑๐๙ จารึกวัดศรีบุญเรือง พ.ศ. ๒๑๕๑ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบโบราณสถานอิทธิพลล้านช้างจำนวนมาก เช่น พระธาตุต่าง ๆ โดยเฉพาะพระธาตุบังพวน สร้างก่อน พ.ศ. ๒๑๐๖ จารึกวัดถ้ำสุวรรณคูหา (อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู)

ลงศักราช พ.ศ. ๒๑๐๖ กล่าวถึงพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ได้อุทิศข้าทาสและที่ดินแก่วัดถ้ำสุวรรณคูหา และได้สร้างพระพุทธรูปไว้ที่พระธาตุบังพวนอีกด้วย

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๒ กองทัพสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ชัยชนะกรุงศรีสัตนาคนหุตเวียงจันทน์แล้ว หัวเมืองหนองคายยังอยู่ใต้ความควบคุมของเวียงจันทน์เช่นเดิม หลังกรณีเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ. ๒๓๖๙ - ๒๓๗๐ ฝ่ายกรุงเทพฯ มีนโยบายอพยพผู้คนมาฝั่งภาคอีสานจึงยุบเมืองเวียงจันทน์ปล่อยให้ เป็นเมืองร้าง ชาวเมืองเวียงจันทน์บางส่วนก็อพยพมาภาคกลางและบางส่วนก็อยู่ที่บริเวณเมืองเวียงคุก เมืองปะโค (อำเภอเมืองหนองคายในปัจจุบัน) เมื่อจัดการบ้านเมืองเรียบร้อยแล้ว เจ้าพระยาบดินทรเดชาจึงกราบบังคมทูลพระกรุณาให้ท้าวสุวอ (บุญมา) เป็นเจ้าเมือง ยกบ้านไผ่ (ละแวกเดียวกับเมืองปะโคเมืองเวียงคุก) เป็นเมืองหนองคาย ท้าวสุวอเป็น "พระปทุมเทวาภิบาล" เจ้าเมืองคนแรก มีเจ้าเมืองต่อมาอีก ๒ คน คือ พระปทุมเทวาภิบาล (เคน ณ หนองคาย) ผู้เป็นบุตรและพระยาปทุมเทวาภิบาล (เสือ ณ หนองคาย) ผู้เป็นหลาน

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ เกิดสงครามปราบฮ่อครั้งที่สองในบริเวณทุ่งไหหิน (ทุ่งเชียงคำ) พวกฮ่อกำเริบตีมาจนถึงเวียงจันทน์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบข่าวศึกฮ่อ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทองกองก้อนใหญ่ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมขณะดำรงพระอิสริยยศเป็น กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม เป็นแม่ทัพปราบฮ่อครั้งนั้นจนพวกฮ่อแตกหนี และสร้างอนุสาวรีย์ปราบฮ่อไว้ที่เมืองหนองคาย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๙ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๓๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าอน้อยยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคมดำรงตำแหน่งข้าหลวงมณฑลลาวพวน (ภายหลังเปลี่ยนเป็นมณฑลอุดร) ได้ตั้งที่ทำการที่เมืองหนองคาย ครั้นเกิดวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ ไทยถูกกำหนดเขตปลอดทหารภายในรัศมี ๕๐ กิโลเมตรจากชายแดน จึงย้ายกองบัญชาการมณฑลลาวพวนมาตั้งที่ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานี

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติปกครองพื้นที่ขึ้นโดยให้ยกเลิกระบอบเจ้าปกครองทั่วประเทศ ในวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๔ กระทรวงมหาดไทยจึงได้มีคำสั่งสถาปนาเมืองข้าหลวงปกครอง ซึ่งต่อมาเรียกว่าผู้ว่าราชการจังหวัด และในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้มีการจัดระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคเป็นจังหวัดและอำเภอ หนองคายจึงได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นจังหวัด

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้มีพระราชบัญญัติตั้งจังหวัดบึงกาฬ พ.ศ. ๒๕๕๔ (ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๔) มีผลบังคับตั้งแต่วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๔ โดยให้แยกอำเภอบึงกาฬ อำเภอปากคาด อำเภอโซ่พิสัย อำเภอพรเจริญ อำเภอเซกา อำเภอบึงโขงหลง อำเภอศรีวิไล และอำเภอบุ่งคล้า ออกจากจังหวัดหนองคาย ไปตั้งเป็นจังหวัดบึงกาฬ

คำว่า “หนองคาย” ถูกเรียกเพี้ยนมาจากคำว่า “หนองคาย” ซึ่งมีความหมายโดยตรงว่า “หนองน้ำบริเวณที่ตั้งของค่ายทหาร” ซึ่งคำว่าหนองคายถูกเรียกเพี้ยนเป็นหนองคายในช่วงรัชกาลที่ ๕ และได้เปลี่ยนชื่อเมืองเป็นหนองคายตั้งแต่นั้นมา

๔.๑.๒ สัญลักษณ์ประจำจังหวัดหนองคาย

- สัญลักษณ์ประจำจังหวัด คือ พญานาคหรืองูใหญ่
- อักษรย่อชื่อจังหวัด คือ นค
- คำขวัญประจำจังหวัด คือ วีรกรรมปราบฮ่อ หลวงพ่อพระใส สะพานไทย-ลาว
- ตราประจำจังหวัด คือ รูปกอไผ่ริมหนองน้ำ มีภูเขาหัวน้ำอันอยู่เบื้องหลัง เพราะที่ตั้งเมืองหนองคายนี้เดิมชื่อบ้านไผ่เพราะมีกอไผ่อยู่ทั่วไป จึงมีกอไผ่ประกอบในตราประจำจังหวัด และมีหนองน้ำใหญ่ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “หนองคาย” เดิมหนองคายถูกเรียกเพี้ยนมาจากคำว่า “หนองคาย” ในช่วงรัชกาลที่ ๕ จึงมีการเปลี่ยนชื่อเมืองเป็นหนองคายตั้งแต่นั้นมาถึงปัจจุบัน ตราประจำจังหวัดหนองคาย ออกแบบโดย กรมศิลปากร ซึ่งได้เริ่มใช้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ เป็นต้นมา

- ต้นไม้ประจำจังหวัด คือ ต้นชิงชัน (*Dalbergia oliveri*)
- ดอกไม้ประจำจังหวัด คือ ดอกชิงชัน
- สัตว์น้ำประจำจังหวัด คือ ปลาอีสง (*Probarbus jullieni*)
- ภาษา คือ ประชากรส่วนใหญ่ในจังหวัดหนองคายจะใช้ภาษาไทยอีสานในการสื่อสาร คนหนองคายจะนิยมใช้คำว่า “หว่า” หรือ “ฮะหว่า” ลงท้ายประโยคคำถามถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งคำว่า “หว่า” นั้นมีความหมายว่า “หรือ, หรือ, จริงหรือ, อย่างนั้นหรือ” ตัวอย่างประโยค เช่น “เจ้ามีลูกชายสองชั้นหว่า” ซึ่งแปลได้ว่า “คุณมีลูกชายสองคนหรือ” ซึ่งคำว่า “หว่า” นี้ได้รับอิทธิพลมาจากภาษาลาว เนื่องจากในอดีตมีการอพยพถิ่นฐานของชาวลาวเวียงจันทน์เข้ามายังฝั่งจังหวัดหนองคายเป็นจำนวนมากและยังมีความสัมพันธ์กันมาช้านานตั้งแต่อดีตจึงทำให้ได้รับอิทธิพลทางด้านภาษามาด้วยซึ่งถ้าเป็นสำเนียงภาษาหนองคายทุกๆจะพูดภาษาไทยอีสานสำเนียงเหน่อคล้ายจะออกเป็นสำเนียงภาษาลาวเวียงจันทน์ แต่เมื่อฟังดีๆแล้วจะไม่ใช้ภาษาลาวเวียงจันทน์แต่เป็นภาษาไทยอีสาน และจะใช้ภาษาไทยกลางสื่อสารกันในเมือง

- เพลงประจำจังหวัด “อันจังหวัดหนองคาย จังหวัดหนองคาย อยู่ชายแดน ตามภูมิแผนที่ตั้งริมฝั่งโขง ภาควิสาณเรื่อร่ามเรื่อร่ามงามจรโลง เกียรติดังโด่ง เป็นเมืองด่านบานประตูชาวหนองคาย หนองคาย ฟีน้องผองไทยกาจ ล้วนสามารถแสดงประจักษ์เป็นนักรู้ เคยชิงชัยหัวหาญ ต้านศัตรู มิให้จูโจมบุกรุกแดนไทย อันพี่น้องหนองคายชายก็ชาญ หลึงสะคราญหมดจดสวยสดใส ทุกคนเอื้ออาธรมีน้ำใจ ถึงอยู่ไกลไมตรีสนิท เป็นมิตรเอย”

๔.๑.๓ ภูมิศาสตร์ของจังหวัดหนองคาย

จังหวัดหนองคาย มีเนื้อที่ประมาณ ๓,๐๒๖.๕๓๔ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๑,๘๙๑,๕๘๓ ไร่ (นับเป็นจังหวัดที่มีขนาดเล็กที่สุดของภาคอีสาน โดยพื้นที่ทั้งหมดก่อนที่จังหวัดบึงกาฬจะแยกตัวไป มีประมาณ ๗,๓๓๒ ตารางกิโลเมตร) ลักษณะเป็นรูปยาวเรียงทอดไปตามลำน้ำโขง ซึ่งเป็นเส้นกั้นเขตแดนกับประเทศลาว มีความยาวทั้งสิ้น ๑๙๕ กิโลเมตร ความกว้างของพื้นที่ที่ทอดขนานไปตาม ลำน้ำโขงโดยเฉลี่ย ๒๐ – ๒๕ กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานครตามทางหลวงแผ่นดินสาย (มิตรภาพ) ประมาณ ๖๑๕ กิโลเมตร และมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับกำแพงนครเวียงจันทน์ เขตเมืองหลวงของประเทศลาว โดยมีแม่น้ำโขงเป็นแนวพรมแดน
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอปากคาด และอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ
- ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอบ้านม่วง จังหวัดสกลนคร อำเภอเพ็ญ อำเภอสร้างคอม อำเภอบ้านดุง อำเภอนายูง และอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอปากชม จังหวัดเลย

สภาพภูมิประเทศของจังหวัดหนองคายมีลักษณะทอดยาวตามลำน้ำโขง จังหวัดหนองคายเป็นจังหวัดชายแดนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน มีอาณาเขตติดกับกรุงเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศลาว โดยมีแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นเขตแดน จังหวัดหนองคายเป็นจังหวัดชายแดนที่มีเอกลักษณ์พิเศษโดยมีพื้นที่ทอดขนานยาวไปตามลำน้ำโขง ความกว้างของพื้นที่ทอดขนานไปตามลำน้ำโขงโดยเฉลี่ยประมาณ ๒๐ – ๒๕ กิโลเมตร ช่วงที่กว้างที่สุดอยู่ที่อำเภอเฝ้าไร่ และช่วงที่แคบที่สุดอยู่ที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคายมีอำเภอที่อยู่ติดกับลำน้ำโขง ๖ อำเภอ คือ อำเภอสังคม อำเภอท่าบ่อ อำเภอศรีเชียงใหม่ อำเภอเมือง อำเภอโพนพิสัย และอำเภอรัตนวาปี และมีอาณาเขตติดต่อกับ ประเทศลาว คือ แขวงเวียงจันทน์ นครหลวงเวียงจันทน์ และแขวงบอลิคำไซ

จังหวัดหนองคายมีจุดผ่านแดนไป ประเทศลาว รวม ๖ จุด เป็นจุดผ่านแดนถาวร ๒ จุด และจุดผ่อนปรน ๔ จุด จุดผ่านแดนที่สำคัญและเป็นสากล คือ ด่านสะพานมิตรภาพไทย - ลาว ซึ่งรัฐบาลออสเตรเลีย-ไทย-ประเทศลาว ร่วมมือกันสร้างและเป็นประตูไปสู่อินโดจีน ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง แยกได้เป็น ๔ บริเวณ คือ

- พื้นที่ค่อนข้างราบ ได้แก่ เขตอำเภอเมืองหนองคาย อำเภอท่าบ่อ และอำเภอศรีเชียงใหม่ ซึ่งใช้ประโยชน์ในการทำนา และปลูกพืชบริเวณริมน้ำโขง
- พื้นที่เป็นคลื่นลอนลาด กระจายอยู่ทุกอำเภอเป็นหย่อมๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นที่ทำนา และปลูกพืชไร่ พืชสวนและปศุสัตว์

- พื้นที่เป็นคลื่นลอนชันและเป็นเขาเป็นป่าธรรมชาติ เช่น ป่าไม้เต็งรัง เบญจพรรณ พบในเขตอำเภอสังขม

- สภาพพื้นที่เป็นภูเขาที่มีความสูงชัน จากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ ๒๐๐ เมตร เป็นบริเวณเทือกเขาต่างๆ ทางทิศตะวันตกในเขตอำเภอสังขม

เนื่องจากแม่น้ำโขงไหลผ่านอำเภอต่างๆ เกือบทุกอำเภอ จึงก่อให้เกิดประโยชน์ในการเกษตรกรรม ราษฎรได้อาศัยแม่น้ำโขงเป็นแหล่งน้ำที่ใช้เพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภค โดยเฉพาะราษฎรที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำโขง จะได้รับประโยชน์มากกว่าราษฎรที่อยู่ลึกเข้าไปจากแม่น้ำโขง นอกจากนี้สำนักงานพลังงานแห่งชาติได้จัดตั้งสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้า ในพื้นที่ ๙ อำเภอ รวมทั้งสิ้น ๘๒ สถานี เพื่อทำการสูบน้ำจากแม่น้ำโขงและแหล่งน้ำอื่น ๆ ขึ้นมาใช้ในการเกษตรกรรม

ลักษณะอากาศจัดอยู่ในจำพวกฝนแถบร้อนและแห้งแล้ง (ธ.ค. - ม.ค.) ในฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ อุณหภูมิจะเริ่มลดในเดือนพฤศจิกายนและต่ำสุดในช่วงเดือนธันวาคมถึงมกราคม ในช่วงเดือนมีนาคมถึงพฤษภาคม เป็นช่วงเปลี่ยนฤดู อุณหภูมิจะสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในเดือนมีนาคม และร้อนจัดในเดือนเมษายน ในฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ (มิ.ย.- ก.ค.) อุณหภูมิโดยทั่วไปจะลดลง และในเดือนตุลาคมอุณหภูมิจะเริ่มลดลงจนอากาศหนาวเย็น อุณหภูมิต่ำสุดรายปีอยู่ที่ ๙.๕๐ องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุดรายปีอยู่ที่ ๔๐.๖๐ องศาเซลเซียสเฉลี่ยรายปีอยู่ที่ ๒๖.๔๖ องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนทั้งปีอยู่ที่ ๑,๘๔๓.๖ มิลลิเมตรต่อปี

๔.๑.๔ ที่ตั้งเทศบาลเมืองหนองคาย

เทศบาลเมืองหนองคายจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๘ ตามพระราชกฤษฎีกาการจัดตั้งเทศบาลเมืองหนองคาย มีพื้นที่ประมาณ ๔.๕ ตารางกิโลเมตร เทศบาลเมืองหนองคายตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงในอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

- ทิศเหนือ จรดแม่น้ำโขง
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับเขตเทศบาลตำบลหาดคำ
- ทิศใต้ ติดต่อกับเขตเทศบาลตำบลโพธิ์ชัย และองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกอมเกาะ
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองหมี่และเทศบาลตำบลกวนวัน

๔.๑.๕ สภาพของเทศบาลเมืองหนองคายในปัจจุบัน

เทศบาลเมืองหนองคายมีเนื้อที่ ๓๕.๑๕ ตารางกิโลเมตร มีเขตเทศบาลครอบคลุมพื้นที่ ๗ ตำบลของอำเภอเมืองหนองคาย ได้แก่ ตำบลในเมืองและตำบลมีชัยทั้งตำบล รวมทั้งบางส่วนของตำบลโพธิ์ชัย ตำบลกวนวัน ตำบลหาดคำ ตำบลหนองกอมเกาะ และตำบลเมืองหมี่ ประกอบด้วย ๔๒ ชุมชน ดังนี้

ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย	
ชุมชน	ตำบลที่ตั้งชุมชน
๑. ชุมชนมีชัย (คุ้มมีชัย)	ในเมือง
๒. ชุมชนชัยพร (คุ้มชัยพร)	ในเมือง
๓. ชุมชนหายโศก (คุ้มหายโศก)	ในเมือง
๔. ชุมชนศรีชมชื่น (คุ้มศรีชมชื่น)	ในเมือง
๕. ชุมชนศรีสะเกษ-ศรีเมือง (คุ้มศรีสะเกษ)และ(คุ้มศรีเมือง)	ในเมือง
๖. ชุมชนศรีคุณเมือง-ลำดวน (คุ้มศรีคุณเมือง)และ(คุ้มลำดวน)	ในเมือง
๗. ชุมชนศรีสุมังคล์ (คุ้มศรีสุมังคล์)	ในเมือง
๘. ชุมชนโพธิ์ชัย-ศรีบุญเรือง (คุ้มโพธิ์ชัย)และ(คุ้มศรีบุญเรือง)	ในเมือง
๙. ชุมชนหอก่อง (คุ้มหอก่อง)	ในเมือง
๑๐. ชุมชนยอดแก้ว (คุ้มยอดแก้ว)	ในเมือง
๑๑. ชุมชนสระแก้ว (คุ้มสระแก้ว)	ในเมือง
๑๒. ชุมชนโพธิ์ศรี (คุ้มโพธิ์ศรี)	ในเมือง
๑๓. ชุมชนป่าหลวง (คุ้มป่าหลวง)	ในเมือง
๑๔. ชุมชนป่าพร้าว (คุ้มป่าพร้าว)	ในเมือง
๑๕. ชุมชนวันธาตุ (คุ้มวัดธาตุ)	ในเมือง
๑๖. ชุมชนจอมมณี	มีชัย
๑๗. ชุมชนมีชัยเหนือ	มีชัย
๑๘. ชุมชนดอนแดงเหนือ	มีชัย
๑๙. ชุมชนดอนแดงใต้	มีชัย
๒๐ ชุมชนดอนโพธิ์	มีชัย
๒๑. ชุมชนบ้านเหล่า	มีชัย
๒๒. ชุมชนโคกแมงเงา-สามัคคี	มีชัย
๒๓. ชุมชนดอนกลาง	มีชัย

๒๔. ชุมชนเนินพระเนาว์	โพธิ์ชัย
๒๕. ชุมชนดอนมน	โพธิ์ชัย
๒๖. ชุมชนบ่อหิน	โพธิ์ชัย
๒๗. ชุมชนเนินสวรรค์	โพธิ์ชัย
๒๘. ชุมชนกุดแห่	โพธิ์ชัย
๒๙. ชุมชนหนองบัว	กวนวัน
๓๐. ชุมชนหนองบัวทอง	กวนวัน
๓๑. ชุมชนวัดธาตุใต้	หาดคำ
๓๒. ชุมชนสามัคคี	หาดคำ
๓๓. ชุมชนดอนสวรรค์	หาดคำ
๓๔. ชุมชนเนินหงส์ทอง	หาดคำ
๓๕. ชุมชนจอมเสด็จ	หาดคำ
๓๖. ชุมชนสวนอ้อย	หาดคำ
๓๗. ชุมชนหนองไผ่	หาดคำ
๓๘. ชุมชนดอนดู่	หนองกอมเกาะ
๓๙. ชุมชนนาไก่	หนองกอมเกาะ
๔๐. ชุมชนนาทา-โนนธาตุ	หนองกอมเกาะ
๔๑. ชุมชนหนองขาม	หนองกอมเกาะ
๔๒. ชุมชนหนองเต็ด	เมืองหมี่

ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคายประกอบด้วย ๔๒ ชุมชน ซึ่งใน ๔๒ ชุมชนนี้ ชุมชนที่อยู่บริเวณเขตตำบลในเมืองทั้งหมด และตำบลหาดคำบางส่วนที่อยู่ในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย ชาวบ้านนิยมเรียกว่า “คุ้ม” ซึ่งคำว่า “คุ้ม” นั้นหมายถึงหมู่บ้านหรือชุมชนนั่นเอง^๑ ซึ่งถือได้ว่าชุมชนภายในตัวเทศบาลเมืองหนองคายนั้น เป็นชุมชนที่มีความหนาแน่นของประชากรเป็นอย่างมาก ประกอบกับเป็นจังหวัดที่ติดกับประเทศเพื่อนบ้านนั้น คือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

^๑วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, จังหวัดหนองคาย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/> [๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๐].

๔.๒ คุณค่าของประเพณีการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่พระใสที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของสังคมไทยนั้น ถือเป็นสัญลักษณ์สำคัญยิ่งที่พลเมืองทุกภาคส่วนของประเทศต้องช่วยกันทำนุบำรุงรักษา เพราะเป็นรากฐานสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งได้บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของชาติ โดยมีคำสอนทางพระพุทธศาสนาช่วยขัดเกลาบ่มเพาะนิสัยคนในชาติให้มีกุศลจิต รักใคร่ ประองตอง สามัคคีกันฉันมิตร ดังจะเห็นได้จากการประกอบพิธีประเพณีการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่พระใสในเทศกาลตรุษสงกรานต์ของชาวจังหวัดหนองคาย ซึ่งได้แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์หนึ่งคือ ความสมัครสมานสามัคคีกันของคนทุกระดับชั้นวัย ทุกองค์กรและทุกภาคส่วนต่างก็ช่วยกันจัดเตรียมงานตามขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมเมื่อถึงคราววันเทศกาลตรุษสงกรานต์ในแต่ละปี จนทำให้เกิดคุณค่าในด้านต่างๆ มากมายที่ปรากฏในขนบธรรมเนียมประเพณีโดยเฉพาะประเพณีการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่พระใสที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย จึงนับว่าเป็นวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าควรแก่การรักษาสืบทอดไว้ต่อไป ซึ่งผู้วิจัยสามารถจำแนกคุณค่าในด้านต่างๆ ได้ดังนี้

- ๑) คุณค่าทางด้านความเชื่อและศาสนา
- ๒) คุณค่าทางด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณี
- ๓) คุณค่าทางด้านสังคม
- ๔) คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว

๔.๒.๑ คุณค่าทางด้านความเชื่อและศาสนา

ความเชื่อ เป็นสิ่งสำคัญควบคู่มากับการสร้างอารยธรรมของมนุษยชาติ ความเชื่ออาจเป็นการค้นหาคำตอบในคำถามที่ไม่สามารถอธิบายได้อย่างมีเหตุผล หรืออาจเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจในสภาพแวดล้อมและสังคมที่เต็มไปด้วยความยากลำบากในสังคมยุคโบราณมนุษย์ยังไม่มีการพัฒนาาระบบความเชื่อขั้นสูงที่เรียกว่าศาสนา ผู้คนสมัยนั้นพยายามหาคำตอบให้กับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ ซึ่งอยู่นอกเหนือการควบคุมของมนุษย์ พวกเขาเชื่อว่าผู้มีอำนาจพิเศษเหนือธรรมชาติเป็นผู้อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่พวกเขาไม่สามารถอธิบายได้ ด้วยเหตุนี้พวกเขาจึงต้องทำอะไรบางอย่างให้เป็นที่รักที่พอใจของผู้มีอำนาจพิเศษนั้น เพื่อได้รับการคุ้มครองป้องกันให้พ้นจากภัยอันตรายต่างๆ ที่มีมากมายในสังคมยุคบุพกาล

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ส่วนที่สำคัญในทุกวัฒนธรรมคือศาสนา เพราะศาสนามีผลต่อความรู้สึกนึกคิด ประเพณี และเป็นแรงบันดาลใจให้มนุษย์ได้สร้างสรรค์วัฒนธรรมอื่นๆ ศาสนาและความเชื่อของคนไทย จะเห็นได้ว่าการนับถือศาสนาและความเชื่อของคนไทยมีลักษณะพิเศษ กล่าวคือนอกจากจะกราบไหว้บูชาพระพุทธรูปแล้ว ยังกราบไหว้บูชาศาลพระภูมิและผีสงเทวดา จากที่กล่าว

เกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยนั้น จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมไทยนอกจากจะมีลักษณะเป็นสากลเหมือนกับวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่นๆ แล้ว ยังมีลักษณะเฉพาะที่แสดงเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทย แสดงลักษณะเฉพาะของกลุ่มตนหลายประการ อาทิ เป็นวัฒนธรรมที่มีความเกี่ยวพันกับพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น อีกทั้งยังเกี่ยวพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์อันเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยทั้งปวง นอกจากนี้ ยังมีลักษณะที่ผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมเข้ากับศาสนาพุทธและพราหมณ์ได้อย่างแนบสนิท เป็นวัฒนธรรมที่มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ ชื่นชมธรรมชาติมากกว่าจะเอาชนะธรรมชาติ ดังเช่นกวีโบราณที่รจนาไว้ในวรรณคดีหลายๆ ฉบับ อีกประการก็คือ มีความละเอียดลออ ประณีต พิถีพิถันตามแบบฉบับชีวิตชาวบ้านที่ไม่มีความรีบร้อน ซึ่งจะเห็นได้จากงานวิจิตรศิลป์ต่างๆ ของไทย และยังเป็นวัฒนธรรมที่มีความอิสระเสรี แสดงออกถึงความสนุกสนาน ร่าเริง เน้นคุณค่าของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ แต่ก็ยังไม่ลืมที่จะยกย่องผู้อาวุโส พระสงฆ์ วงศาคณาญาติ วัฒนธรรมไทยสั่งสอนให้คนไทยเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้ดำเนินสืบเนื่องมาเป็นเวลาหลายชั่วอายุคน สัมพันธ์เป็นวัฒนธรรมของชาติ ทำให้คนไทยทุกหมู่เหล่าสามารถอยู่ร่วมกันด้วยความอบอุ่นและสงบสุข^๒ ดังเช่นประเพณีการสมโภชและสงกรานต์ที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน จึงทำให้ประชาชนมีความศรัทธาอันบ่งบอกให้เกิดคุณค่าในด้านความเชื่อหลายประการ ซึ่งพอสรุปเป็น ๒ ลักษณะสำคัญคือ

๑. ความเชื่อแบบดั้งเดิมผสมพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism)

๒. ความเชื่อตามแนวพระพุทธศาสนา

๔.๒.๑.๑ ความเชื่อแบบดั้งเดิมผสมพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism)

ความเชื่อแบบดั้งเดิมผสมกับพุทธศาสนาแบบชาวบ้านนั้น เป็นศาสนาในลักษณะที่ผสมผสานขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อ จารีตดั้งเดิมกันอย่างลงตัว คือความเชื่อเรื่องผี ศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา ความเชื่อในลักษณะนี้จึงเน้นที่ความศรัทธา ทั้งนี้ก็เพื่อหาทางออกให้ความต้องการของมนุษย์

ความเชื่อแบบดั้งเดิมที่ผสมกับพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน หมายถึง ความเชื่อที่พบอยู่ในวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย ในลักษณะที่ได้มีการผสมผสานกับความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีสังเทวดา และที่เกี่ยวกับคติของพราหมณ์ กล่าวคือได้ประนีประนอมแล้วให้เข้ากับความเชื่อพื้นบ้านในเรื่อง ผีบรรพบุรุษ ผีสังเทวดา ผีบ้านผีเรือน หรือความเชื่อในคติพราหมณ์ในเรื่องขวัญ พระภูมิเจ้าที่ การดูฤกษ์ยาม และเทพเจ้าต่างๆ เช่นพระอินทร์ พระพรหม เป็นต้น ทั้งหมดนี้รวมอยู่ในความเชื่อและศาสนาระบบเดียวกันภายใต้ชื่อที่เรียกว่า ความเชื่อแบบดั้งเดิมหรือพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน

^๒ ศาสนาและความเชื่อ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.kradandum.com/culture/cul03.htm>, [๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๐].

“ความเชื่อต่าง ๆ นั้นทุกคนไม่อาจที่จะปฏิเสธได้ทั้งเป็นความเชื่อที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิมโดยเชื่อในเรื่องของภูตผี วิญญาณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นมาตามธรรมชาติ แต่ความเชื่อเหล่านี้ก็ต้องประกอบไปด้วยเหตุและผลโดยพิจารณาจากปัญญาโดยอิงอาศัยจากพระพุทธศาสนาเป็นหลัก”^๓

การยอมรับการแพร่กระจายของศาสนาคัมภีร์จากศูนย์กลางมาสู่ท้องถิ่นอีสานนั้นที่มีความเชื่อดั้งเดิมที่ยังลึกละอยู่ในระบบคิดและวิถีชีวิตของคนโดยทั่วไป และเมื่อศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาได้แพร่เข้ามา ความเชื่อในศาสนาใหม่และความเชื่อเก่าได้เกิดการผสมผสานอยู่ด้วยกัน จึงสามารถพบเห็นว่า ความเชื่อที่มีบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์ มีการผสมผสานของแนวคิดต่างๆ อย่างลงตัว ในพิธีกรรมของสังคมไทยจึงมีระบบความเชื่อทั้งสามผสมผสานกันอยู่ซึ่งลักษณะของความเชื่อแบบดั้งเดิมหรือพุทธศาสนาแบบชาวบ้านในสังคมไทย ออกเป็น ๔ แบบ ดังนี้

๑) พิธีกรรมทางพุทธศาสนา คือ การทำบุญที่วัดซึ่งเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ หรือพระพุทธเจ้าโดยตรง

๒) พิธีกรรมแบบพราหมณ์-พุทธ เช่น พิธีกรรมในประเพณีสงกรานต์ การสาดน้ำถือว่าเป็นพิธีกรรมที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อในพระยานาคให้น้ำก็เป็นความเชื่อตามตำนานพราหมณ์และการลอยกระทงเป็นความเชื่อในศาสนาพราหมณ์

๓) พิธีกรรมแบบพราหมณ์-ไสยศาสตร์ คือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตคน เช่น การเกิด การโกนจุก การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่ และการตาย ส่วนมากประกอบพิธีกรรมมักทำกันที่บ้านรวมทั้งการบูชาพระภูมิเจ้าที่ด้วย

๔) พิธีกรรมทางไสยศาสตร์ คือ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเซ่นผี และเจ้าพ่อเจ้าแม่ เช่น การเซ่นไหว้ของชาวประมงในการออกทะเล หรือการเซ่นไหว้ของชาวไร่ ชาวนา เพื่อให้พืชผลออกงามดี เป็นต้น^๔

“สำหรับความเชื่อที่เกิดขึ้นมานั้นไม่ว่าจะเป็นความเชื่อในแบบศาสนาพราหมณ์ หรือพระพุทธศาสนา หรือแบบไสยศาสตร์ ความเชื่อเหล่านั้นได้ถูกพัฒนาจึงเกิดเป็นพิธีกรรมต่างๆ ที่

^๓สัมภาษณ์, พระราชรัตนาลงกรณ์, ดร., เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^๔อริราชย์ นันขันตี, “แนวคิดเชิงปรัชญาในพิธีกรรมหมอธรรม”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาปรัชญา,บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ๒๐.

เกิดขึ้นในสังคม จนกลายมาเป็นประเพณีและวัฒนธรรมที่สำคัญต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายใน ชุมชน สังคม ประเทศชาติ”^๕

“ทุกคนไม่ว่าจะปฏิเสธความเชื่อที่มีมาแต่เดิมได้ทีเดียว เพราะความเชื่อนั้นได้รับการสืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทต่อชาวบ้าน ชุมชนจึงได้นำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเข้ามาปรับใช้แต่ยังไม่ได้ทิ้งความเชื่อเดิม”^๖

“ในความเชื่อนั้นก่อให้เกิดเป็นประเพณีต่างๆ ขึ้นมา โดยได้จัดในรูปแบบพิธีกรรมขึ้นเช่นการคารวะหรือพิธีกรรมการอัญเชิญหลวงพ่อบุญรอด ในเทศกาลตรุษสงกรานต์ เป็นต้น นี่คือนิธิกรรมในความเชื่อของคนในชุมชน โดยพิธีกรรมที่จัดขึ้นในแต่ละประเพณีนั้น อาจจะกระทำโดยผ่านพระสงฆ์หรือพราหมณ์บัณฑิตในท้องถิ่นนั้นๆ”^๗

สรุปได้ว่า ความเชื่อแบบดั้งเดิมนั้นเป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นมาจากธรรมชาติหรือสัญชาตญาณของมนุษย์แต่ก่อนแล้วได้รับการปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเกิดเป็นประเพณีนิยมในชุมชน สังคมนั้นๆ เมื่อความเชื่อเกิดขึ้นจึงได้จัดพิธีกรรมต่างๆ ขึ้น เพื่อรองรับความเชื่อที่ตนมี เช่นพิธีกรรมการบรวงสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรมการเคารพบูชาพระพุทธรูป เป็นต้น เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง โดยเชื่อว่าหากได้กระทำแล้วก็จะทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทจึงได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบของความเชื่อต่างๆ ให้เข้ากับแนวทางในพระพุทธศาสนา โดยอาจจะกระทำพิธีผ่านพระสงฆ์ ผ่านพราหมณ์บัณฑิตในท้องถิ่น จึงกลายมาเป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) โดยมีจุดมุ่งหวังเพียงแค่การทำบุญกุศล หวังแค่เพียงมนุษย์สมบัติสวรรค์สมบัติเท่านั้น แต่ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายไปจนถึงพระนิพพานตามแบบตำราพระไตรปิฎกของพุทธศาสนาเถรวาทเสียทีเดียว

๔.๒.๑.๒ ความเชื่อตามแนวพระพุทธศาสนา

หลักความเชื่อของพระพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความคิดทางด้านการพัฒนาด้านจิตใจ เพราะพระพุทธศาสนาเน้นถึงธรรมะที่สามารถนำมาประยุกต์กับการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี เช่นพระพุทธศาสนาสอนให้คนมีความเสียสละช่วยเหลือต่อส่วนรวม มีจิตใจเป็นธรรมทำให้บุคคลรู้จักตนเอง รู้จักสังคม และทำประโยชน์ต่อสังคม ความเชื่อตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นความเชื่อตามแนวของหลักศรัทธา เมื่อกล่าวถึงศรัทธาแล้วจะต้องมีปัญญากำกับ

^๕ สัมภาษณ์, นายลำตวน สุวรรณ, นักปราชญ์ท้องถิ่นและไวยาวัจกรวัดโพธิ์ชัย, ๑๔๒ หมู่ ๕ ถ.ประมง ต.หนองกอมเกาะ อ.เมือง จ.หนองคาย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^๖ สัมภาษณ์, นายวิศิษฐ์ โลหะปาน, ข้าราชการบำนาญ, ๒๗๕/๑ หมู่ ๑๑ ต.โนนเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^๗ สัมภาษณ์, นายไพรัตน์ ภาสอน, นักปราชญ์ท้องถิ่นและกรรมการที่ปรึกษาวัดโพธิ์ชัย, ๑๐๑/๒๙ ต.โพธิ์ชัย อ.เมือง จ.หนองคาย, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

อยู่ในหลักธรรมนั้นเสมอ ทั้งนี้ก็เพราะว่าเมื่อมีความเชื่ออย่างเดียว โดยไม่มีปัญญาก็จะเป็นความเชื่อที่มกมาย ปราศจากเหตุผล และการพิสูจน์ เพราะฉะนั้นความเชื่อจึงเป็นลักษณะความรู้แบบหยาบๆ โดยไม่ผ่านการเจียระไนทางความคิด หรือไม่ผ่านการไตร่ตรองด้วยโยนิโสมนสิการ พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนเรื่องศรัทธาไว้ที่ใด ก็จะมีปัญญามาพร้อมด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้เชื่อเกิดความมกมาย และจากความศรัทธา จึงทำให้พุทธศาสนิกชนต้องการที่จะแสดงออกถึงความศรัทธานั้นที่มีต่อพระพุทธองค์ จึงเป็นจุดกำเนิดของพิธีกรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนาหลายพิธีกรรม ดังจะเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมในประเพณีการสมโภชและสงฆ์นำหลวงพ่อบุญมาใส่ ในเทศกาลตรุษสงกรานต์ของชาวจังหวัดหนองคาย เป็นต้น

ก.) หลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา

เรื่องศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานทางความคิดที่ทำให้คนไทยมีความเชื่อในเรื่องกรรม ผลกรรม ความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตนและทำให้คนไทยมีความเกรงกลัวและละอายต่อบาปในทางพระพุทธศาสนาว่าหลักศรัทธาไว้ ๔ ประการคือ

๑. กัมมสัทธา (เชื่อกรรม, เชื่อกฎแห่งกรรม, เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริงคือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือเป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตนเป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไปการกระทำไม่ว่าว่างเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำมิใช่ด้วยอ้อนวอนหรือนอนคอยโชค เป็นต้น - belief in Karma; confidence in accordance with the law of action)

๒. วิปากสัทธา (เชื่อวิบาก, เชื่อผลของกรรม, เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผลและผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว - belief in the consequences of actions)

๓. กัมมัสสกตาสัทธา (เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน, เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบส่วยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน - belief in the individual ownership of action)

๔. ตถาคตโพธิสัทธา (เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า, มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๙ ประการตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง - confidence in the Enlightenment of the Buddha^๔)

^๔พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๒๓.

ศรัทธา (สัตตา) หมายถึงความเชื่อ, ความเลื่อมใส, เช่นสิ้นศรัทธาฉันมีศรัทธาในความคิดของเขาบางทีก็ใช้ร่วมกับประสาทะเป็นศรัทธาประสาทะเชื่อ, เลื่อมใส, เช่นเขาศรัทธาในการรักษาแบบแพทย์แผนโบราณ^๙

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับศรัทธาในความหมายโดยทั่วไปในหนังสือชุมนุมเรื่องสั้นไว้ว่าเป็นความเชื่อในเรื่องความสามารถของบุคคลสำคัญหรือผู้นำของสังคมในเรื่องของศาสนา ทุกองค์ศาสนายกเว้นจากพระพุทเจ้า สอนให้ยึดเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งสาวกไม่มีความรู้พิสูจน์ว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดเป็นผู้สร้างโลกและอำนวยการสุขแก่สัตว์โลกเป็นที่พึ่งของตนให้นับถือบูชาสิ่งนั้นโดยแน่วแน่นปราศจากการพิสูจน์และทดสอบแต่อย่างใด^{๑๐}

พระมหาปรม โสภาโส (กองคำ) ให้ความหมายของศรัทธาไว้ว่า ศรัทธา คือ ความเชื่อซึ่งทำให้มนุษย์มีความหวังในการดำรงชีวิตในอนาคตและสัมปรายภพด้วย คือมนุษย์มีศรัทธาเป็นเครื่องกำหนดวิถีชีวิตและมีความผูกพันอยู่กับลัทธิและศาสนาเป็นสำคัญ มนุษย์มีความเชื่อในสิ่งต่างๆ พร้อมไปกับความเชื่อในเรื่องของศีลธรรมด้วย^{๑๑}

จะเห็นได้ว่าศรัทธาโดยทั่วไปนั้นหมายถึง ความเชื่อหรือความเลื่อมใสที่เกิดจากอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดและมักใช้กับความเชื่อในเรื่องความสามารถของบุคคลที่สำคัญของสังคม เหตุการณ์หรือเรื่องราวต่างๆ ที่ผู้คนส่วนมากพากันนิยมชมชอบ เช่น สิ่งลี้ลับเรื่องเหนือธรรมชาติ ฯลฯ หรือใช้ในกรณีที่มีความพึงพอใจ ประทับใจ และมั่นใจในความเชื่อลัทธิหรือศาสนาต่างๆ

ศรัทธาถือได้ว่าเป็นความเชื่อเฉพาะของบุคคล จึงทำให้บุคคลมีความเชื่อที่แตกต่างกันออกไป เป็นการใช้ศรัทธาที่ไม่ได้เกิดจากความรู้ตามความเป็นจริง เมื่อเป็นความเชื่อมักจะพึ่งพาอาศัยสิ่งที่อยู่ภายนอกกายคืออาศัยอำนาจดลบันดาลและการช่วยเหลือ เชื่อว่าจะสามารถช่วยทำให้ทุกอย่างสำเร็จได้โดยไม่ต้องทำเองและไม่เชื่อมั่นในความสามารถว่าตนจะทำเองได้ จึงทำให้เกิดขวัญกำลังใจ มีความรู้สึกที่ดีต่อสิ่งที่ศรัทธาว่าจะทำให้ได้ทุกอย่างตามความต้องการ จึงทำให้ไม่ต้องดิ้นรนขวานวายเพื่อให้เข้าถึงความจริงสูงสุด อย่างไรก็ตามหากศรัทธาที่เกิดขึ้นนั้นไม่ประกอบด้วยเหตุผลและปัญญา มักจะเป็นไปตามอารมณ์ย่อมขาดความมั่นคงและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่ายตลอดเวลา กล่าวคือเกิดขึ้นและดับหายไปได้ง่ายและอย่างรวดเร็ว ศรัทธาลักษณะนี้มักเป็นศรัทธาแบบมกมายที่มีความเป็นจริงน้อยมากหรือไม่มีเลย จึงกล่าวได้ว่าหลักศรัทธานี้เป็นพื้นฐานนำไปสู่ความเชื่อในเรื่อง

^๙ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๙๓.

^{๑๐}พุทธทาสภิกขุ, หนังสือชุมนุมเรื่องสั้นพุทธทาสภิกขุ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๑), หน้า ๔.

^{๑๑}พระมหาปรม โสภาโส (กองคำ), “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวไทยในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑.

ต่างๆ ที่บุคคลต้องการอยากให้เป็นไปตามความเชื่อที่ตนอยากให้เป็นอย่างนั้น และมักจะหยุดอยู่เพียงแค่ศรัทธาเท่านั้น ศรัทธาในลักษณะนี้เป็นศรัทธาแบบงมงายไม่พัฒนาให้เข้าถึงความจริงแท้เป็นศรัทธา ที่ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับเป้าหมายของความเป็นจริงสูงสุดและไม่ใชศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา

เพราะความเชื่อทางด้านพระพุทธศาสนา เชื่อในกฎแห่งกรรม กรรมหมายถึงการงาน หรือการกระทำ แต่ในทางธรรมต้องจำกัดความจำเพาะลงไปว่า หมายถึงการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือการกระทำที่เป็นไปด้วยความตั้งใจ ดำเนินการกระทำที่ไม่มีเจตนาก็ไม่เรียกว่าเป็นกรรมในความหมายทางธรรม จากหลักศรัทธาทั้ง ๔ อย่างในประเพณีการสมโภชและสร่งน้ำหลวงพ่อบุญไซ ในเทศกาลตรุษสงกรานต์ได้เริ่มเกิดขึ้นจากการศรัทธาในพระตถาคตเพราะเชื่อมั่นในการตรัสรู้ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่าพระองค์ได้ตรัสรู้จริง จึงเป็นแรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชนได้ประกอบพิธีกรรมเพื่อเป็นการสักการบูชาต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยวิธีต่างๆ หนึ่งในนั้นก็คือประเพณีการสมโภชและสร่งน้ำหลวงพ่อบุญไซ ในเทศกาลตรุษสงกรานต์ ที่คนไทยชาวพุทธได้ทำแล้วเกิดมิติใหม่ในความรู้สึกที่ดีต่อจิตใจของตนเอง ครอบครั้ว สังคม

ความเชื่อทั้งสองลักษณะ คือ ความเชื่อทั้งแบบดั้งเดิม และความเชื่อตามแนวพุทธซึ่งมีทั้งคุณและโทษผสมกันอยู่ แต่ส่วนใหญ่แล้วจะให้คุณมากกว่าโทษ เพราะความเชื่อไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ใครซึ่งสามารถยกตัวอย่างประโยชน์ของความเชื่อมีลักษณะ ดังนี้

๑. ความเชื่อก่อให้เกิดพลัง บางคนเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย เมื่อมีการรักษาด้วยวิธีการทางไสยศาสตร์ ก็เกิดความเข้มแข็งทางจิตใจ มีพลังในการต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บ

๒. ความเชื่อก่อให้เกิดความมั่นใจ เมื่อได้รับการเสริมแรงจากความเชื่อ เช่นการดูฤกษ์ยามในงานพิธีต่างๆ ทำให้เกิดความมั่นใจว่าพิธีที่จัดขึ้นนี้ถูกต้อง

๓. ความเชื่อทำให้เกิดความสร้างสรรค์ในการทำกิจกรรมเกี่ยวกับเรื่องของความเชื่อเช่น การสร้างเจดีย์ รูปปั้นเป็นสัญลักษณ์แทนความเชื่อ คนอีสานจะมีจินตนาการในเชิงสร้างสรรค์

๔. ความเชื่อก่อให้เกิดความสามัคคี ความเชื่อในเรื่องของการขอฝน เมื่อเกิดความแห้งแล้งคนอีสานสามารถรวมตัวทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น คนทำพิธีบุญบั้งไฟ การแห่นางแมว เป็นต้น

๕. ความเชื่อทำให้เป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้น เช่น การจะให้เกิดการอนุรักษ์ป่าไม้ พิธีกรรมและความเชื่อเป็นส่วนสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น อันเกิดขึ้นเพื่อจัดระเบียบการจัดการทรัพยากร โดยการเสริมสร้างความผูกพันทางศีลธรรมและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนกับป่า

๖. ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา ความเชื่อก่อให้เกิดการคิดค้นหาวิธีการซึ่งกระบวนการคิดค้นก็คือการใช้ปัญญานั้นเอง เช่น คนอีสานคิดหาวิธีจุดบั้งไฟไปให้สูงที่สุด และไกลที่สุด เพื่อบูชาพญาแถนขอฝน เป็นต้น

๗. ความเชื่อทำให้การนับถือศาสนานั้นคง ในรอบ ๑ ปี ซึ่งมี ๑๒ เดือนของคนอีสานจะมี ประเพณีฮีตสิบสอง ซึ่งสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของชาวอีสานในรูปของความเชื่อ เช่นถ้าพระสงฆ์ เข้ากรรมในเดือนอ้าย ชาวบ้านที่ได้ดูแลพระสงฆ์ในช่วงอยู่กรรมจะได้บุญมาก หรือถ้าใครก็ตาม สามารถฟังเทศน์มหาชาติได้ครบ ๑๓ กัณฑ์ จะได้ขึ้นสวรรค์ สิ่งเหล่านี้จะเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับ ความเชื่อของพุทธศาสนาทั้งสิ้น ซึ่งทำให้คนเกิดความศรัทธาและนับถือศาสนาอย่างยึดมั่น

๘. ความเชื่อก่อให้เกิดฤทธิ์ทางใจ ความเชื่อทำให้จิตใจอีกเข้ม พร้อมทั้งจะฟันฝ่าอุปสรรคที่ ยากลำบาก ซึ่งโดยปกติจะทำไม่ได้ แต่เมื่อเกิดความเชื่อจะเกิดแรงบันดาลใจทำให้สามารถทำได้ เช่น เชื่อว่าถ้าใช้การต่อชะตาแล้วจะหายเจ็บไข้ได้ป่วย

“สำหรับความเชื่อที่มีต่อองค์หลวงพ่พระใส่นั้นชาวหนองคายนั้นเชื่อและนับถือในความ ศักดิ์สิทธิ์ขององค์หลวงพ่อย่างมาก เมื่อจะทำกิจการงานอะไรต่างๆ ทุกคนก็จะมาบอกกล่าวหรือบวงสรวง เพื่อความเป็นสิริมงคล และเป็นขวัญกำลังใจ เช่นการงาน การเรียน ความเจ็บป่วย หรือแม้แต่การมา ขอบุตร โดยที่ทุกคนเชื่อว่าองค์หลวงพ่พระใส่นั้นสามารถทำให้ตนนั้นประสบผลสำเร็จได้ตามความ พิจารณาถือเป็นคุณค่าที่มีต่อจิตใจเป็นอย่างมาก”^{๑๒}

สรุปได้ว่า คุณค่าที่เกิดขึ้นมาจากความเชื่อของสังคมไทย ซึ่งสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพ บุรุษจนถึงปัจจุบันยังคงปฏิบัติต่อเนื่องกันมาไม่ขาดสาย แม้ว่าจะอยู่ท่ามกลางกระแสของความเจริญ ทางด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่เข้ามาสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนเรา โดยความเชื่อต่างๆ ของ คนไทยทั้งที่มีเหตุผลและไม่มีเหตุผลนั้น เป็นการแสดงให้เห็นถึงความช่างสังเกต ความฉลาด และ ประสพการณ์ของคนไทยที่คิดสร้างขึ้น แม้ว่าความเชื่อบางอย่างในปัจจุบันจะเห็นว่าเป็นสิ่งไร้สาระ เหลวไหล แต่ก็ยังมีความเชื่ออีกเป็นจำนวนมากที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อบุคคล สังคมและประเทศชาติ ช่วยหล่อหลอมจิตใจให้คนประพฤติ ปฏิบัติ สำนึกอบรมให้ทำในสิ่งที่ถูกต้อง และยังเป็นเครื่องควบ คุมสังคม เป็นบรรทัดฐานของสังคมทำให้สังคมมีความสงบสุข ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อดั้งเดิม และความ เชื่อตามแนวพุทธศาสนา

๔.๒.๑.๓ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีการสมโภชและสงฆ์ น้ำหลวงพ่พระใส

หลักฐานที่ผู้วิจัยได้ศึกษามานั้นปรากฏให้เห็นว่า วัฒนธรรมและประเพณีความเชื่อ ต่างๆ ล้วนแล้วแต่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับวิถีชีวิตของมนุษย์ทุกคน เพราะเหตุที่ว่ามนุษย์นั้นเป็น สัตว์สังคมที่มีการอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นสังคมซึ่งได้อาศัยอยู่บนโลกใบนี้ ล้วนมีความเชื่อ มีแนวคิด มีความเคยชินที่ถ่ายทอดกันเป็นความรู้สึกให้กันและกัน จนกลายมาเป็นประเพณีสืบทอดกันต่อมา

^{๑๒}สัมภาษณ์, นายสถาพร กอแก้ว, คณะกรรมการแผนกอัญเชิญ, ๗๖๖ หมู่ ๑๑ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๒ กันยายน ๒๕๖๐.

โดยที่มนุษย์ทุกคนล้วนมีสัญชาตญาณในการกลัวภัย กลัวอันตรายที่จะเกิดแก่ตนเอง แก่ทรัพย์สินของตน เมื่อมีภัยอันตรายอันน่าสะพรึงกลัวเกิดขึ้น มีความสะทสะถั่นลี้ภัยและหวาดระแวง ฉะนั้นเพื่อความปลอดภัย ภัยในชีวิต จึงเป็นเหตุให้เกิดความเชื่อในผีสาป นางไม้ เทวดา ปราณการณทางธรรมชาติ และสิ่งแวด ล้อมต่างๆ ทำให้เกิดการบูชาอันวนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อหวังให้สิ่งที่เป็นปราณการณทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นมาปกป้องคุ้มครองรักษา ให้เกิดความปลอดภัยกับตนเองครอบครัว ทรัพย์สิน และตลอดถึงสังคมโดยรวม

ด้วยเหตุนี้ การที่มนุษย์นั้นอันวนบูชาเจ้าป่าเจ้าเขา โดยเชื่อกันว่ามีเทวดาอยู่ทั่วไปเพื่อปกป้องรักษาตนเองให้ปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ จึงมีการบูชากราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เข้าใจว่ามีอำนาจเหนือตน ให้ดลบันดาลสิ่งที่ตัวเองปรารถนาบ้าง การบูชาจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์จนก่อให้เกิดความเชื่อและศาสนาขึ้นที่ใครไม่ควรลบหลู่ดูหมิ่นจึงบังเกิดมีในสังคม และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญด้วย นอกจากเหตุผลดังกล่าวนี้ การบูชากราบไหว้นั้นก็เป็นมงคลอย่างหนึ่งตามคตินิยมในทางพระพุทธศาสนา โดยมีพระพุทธพจน์ทรงตรัสยืนยันถึงเรื่องของการบูชาไว้ว่า “บูชา จ ปุชนิยานิ เอตมมงคลมุตตมํ คือการบูชาบุคคลที่ควรบูชาเป็นมงคลอย่างสูงสุด”^{๑๓}

จากใจความสำคัญดังพระพุทธพจน์ที่กล่าวไว้ข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยใคร่ที่ศึกษาต่อไปว่า การบูชาสักการะอื่นๆ และหลักธรรมอื่นๆ ในทางพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในประเพณีการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่พระใส่นั้น ประชาชนชาวจังหวัดหนองคาย หรือประชาชนทั้งหลายที่ได้มาสักการบูชาองค์หลวงพ่พระใส่นั้น ได้มีการนำเอาคติความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา หรือหลักธรรมอื่นๆ ในทางพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในประเพณีการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่พระใส ไปประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตของตนเองอย่างไรบ้าง โดยหลักธรรมดังกล่าวประกอบด้วย หลักการบูชา ๒, กตัญญูกตเวที, สังคหวัตถุ ๔, สาราณียธรรม ๖ ซึ่งจะมีคำอธิบายตามลำดับ ดังต่อไปนี้

ก.) หลักการบูชา ๒

๑) ความหมายของการบูชา

คำว่า “บูชา” เป็นคำที่เรียกในภาษาไทย ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีว่า “บูชา” แปลว่า การบูชา ซึ่งการบูชานี้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ทัศนะแตกต่างกัน ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายว่า การบูชา คือการแสดงความเคารพต่อบุคคล ด้วยเครื่องสักการะ มีดอกไม้ธูปเทียน เป็นต้น เช่น บูชาพระ บูชาเทวดา บูชาไฟ การยกย่องเทิดทูลด้วยความนับถือหรือเลื่อมใสในความรู้ความสามารถ เช่น บูชาวีรบุรุษ บูชาความรู้ บูชาฝีมือ^{๑๔}

^{๑๓} พ.ช. (ไทย) ๒๕/๙/๘.

^{๑๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๖๓๔.

พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ ได้ให้ความหมายว่า การบูชา คือให้เกิดความปลอดภัยในชีวิต เมื่อมีอันตรายน่าสะพรึงกลัวเกิดขึ้น^{๑๕}

เสถียร โกเศศ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบูชา คือการบูชาพระเจ้าผู้ซึ่งมีทิพย์อำนาจอยู่เหนือธรรมชาติด้วยความเคารพเกรงกลัว ซึ่งแสดงออกมาด้วยกิริยาอาการของผู้เลื่อมใสว่ามีความเคารพเกรงกลัวต่อพระเจ้าหรือสิ่งที่มีอำนาจอยู่เหนือโลก ซึ่งบอกให้ผู้เชื่อรู้ได้ด้วยปัญญาความรู้สึกเกิดขึ้นเองด้วยสัทธาปัญญา (Intuition) ว่าต้องมีอยู่เป็นรูปร่างอย่างหนึ่ง และต้องเป็นผู้สร้าง และเป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ให้มีอยู่เป็นอยู่^{๑๖}

ปิ่น มุทุกันต์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบูชา หมายถึงการปฏิบัติที่มีองค์ประกอบอยู่ ๓ อย่าง คือ (๑) ปักค้ำหะ คือการยกย่องเชิดชูสนับสนุน เชียร์ (๒) สักการะ คือการบูชาด้วยสิ่งของมีดอกไม้ธูป เทียน โคมไฟ ธงทิว และอื่นๆ ตามความนิยม (๓) สัมมานะ คือการบูชาด้วยการยอมรับนับถือ^{๑๗}

สรุปความได้ว่า การบูชา หมายถึง การแสดงความเคารพสักการบูชาของมนุษย์ผู้ที่หวังความเจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆ เพื่อให้ได้สมหวังตามที่ตนปรารถนาไว้ และจำเป็นต้องบูชาบุคคลที่ควรบูชาเป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง การบูชาในพระพุทธศาสนามีความแตกต่างจากแนวคิดดั้งเดิม โดยเหตุที่ว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นนักปฏิรูป และปฏิวัติคตินิยมดั้งเดิมให้เป็นการบูชาที่มีลักษณะเฉพาะตามหลักพระพุทธศาสนา คือปฏิเสธการบูชาเพื่อการอ้อนวอนหวังผลลบล้างบาปของอำนาจเหนือธรรมชาติทั้งหลาย แต่เน้นที่การบูชาพระธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่นำเหล่าสัตว์ให้บรรลุถึงความสมบูรณ์สูงสุด และหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ทั้งนี้พระพุทธศาสนามีได้ปฏิเสธการบูชาบุคคลหรือวัตถุที่เป็นสัญลักษณ์ต่างๆ แต่ให้บูชาโดยปรารถนาถึงธรรมเป็นที่ตั้ง บุคคลที่มีธรรมและวัตถุที่สื่อถึงบุคคลผู้มีธรรมและสื่อถึงหลักธรรม จึงเป็นสิ่งที่ควรบูชา

จะเห็นได้ว่า หลักของการบูชาในทัศนะพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ก็ทรงไม่ดำเนินเรื่องของการบูชาแต่อย่างใด แต่การบูชานั้นต้องคำนึงถึงความถูกต้องเป็นหลักโดยใช้สติพิจารณาอย่างรอบคอบถูกต้องตามหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา อันเป็นเป้าหมายหลักของการบูชา หรือหลักของการปฏิบัติบูชา โดยความหมายแล้ว การบูชา คือ การสักการะ นอบน้อม เคารพนับถือ สามารถแสดงพฤติกรรมของการบูชาที่สำคัญมีอยู่ ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑. อามิสบูชา คือ การบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ

๒. ปฏิบัติบูชา คือ การบูชาด้วยการปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรม^{๑๘}

^{๑๕}พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, **คติความเชื่อของชาวอีสาน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๕.

^{๑๖}เสถียร โกเศศ, **ลัทธิศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๖), หน้า ๕.

^{๑๗}ปิ่น มุทุกันต์, **มงคลชีวิต ภาค ๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๒), หน้า ๑๖๐.

จากลักษณะพฤติกรรมของการบูชาทั้ง ๒ ประการนี้ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำให้พุทธบริษัทให้ความสำคัญกับปฏิบัติบูชามากกว่าอามิสบูชา เพราะการปฏิบัติบูชาสามารถนำไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ สำหรับพระภิกษุสงฆ์ พระพุทธเจ้ามีทรงสนับสนุนให้บูชาพระองค์ด้วยอามิสบูชา แต่สำหรับฆราวาสเมื่อถือปฏิบัติตามแบบอย่างอุบาสกอุบาสิกา โดยเฉพาะสมัยพุทธกาลมีอนาปิณฑิก เศรษฐี และนางวิสาขา เป็นต้น ได้เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติอามิสบูชา และก็เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงมิได้ห้ามพร้อมทั้งยังสามารถกระทำความบูชาด้วยการปฏิบัติธรรมได้

๒) ประเภทของการบูชา

การบูชาในทางพระพุทธศาสนานั้นได้ให้ความสำคัญอยู่ ๒ อย่าง ดังกล่าวข้างต้น หรือเรียกว่า ประเภทของการบูชา ซึ่งเป็นหลักบูชาที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พุทธบริษัทมีการบูชา สืบทอดปฏิบัติกันมาเป็นแบบอย่างจนกระทั่งถึงปัจจุบันได้กระทำถูกต้องและมีความดีงามแล้วพร้อมทั้งไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นสิ่งที่พุทธบริษัทต้องให้ความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะยังจะเป็นหนทางสามารถทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมได้ หากปฏิบัติบูชาไม่ถูก หรือตั้งตนอยู่ในความประมาทขาดสติ มิได้พิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ แล้วสืบทอดปฏิบัติแบบงมงาย และก็ทำให้พระพุทธ ศาสนา เจริญขึ้นได้ หากพุทธบริษัทได้ปฏิบัติถูกต้องตามพุทธบัญญัติแล้ว

โดยสาระัตถะของการบูชาทั้ง ๒ ประเภท ที่ถูกต้องตามหลักพุทธบัญญัติ มีหลักการของการบูชา ดังต่อไปนี้

๑. อามิสบูชา ได้แก่ การบูชาบุคคล หรือสิ่งที่ควรบูชาด้วยเครื่องสักการะ เช่น ดอกไม้ ธูป เทียน และปัจจัยสี่หรือวัตถุอื่นๆ โดยบุคคลที่ควรบูชา เรียกว่า ปุชนียบุคคล หรือบุคคลที่ควรบูชา ได้แก่ บุคคล ต่อไปนี้

(๑) พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์เป็นปุชนียบุคคลของพุทธบริษัท ในฐานะทรงถึงพร้อมด้วยพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาธิคุณและทรงตั้งพระศาสนาประกาศสัง ฆธรรมให้มวลมนุษยชาติทั่วโลกได้เกิดความรู้ความเข้าใจเกิดแสงสว่างทางปัญญาเว้นจากความชั่ว กระทำแต่คุณงามความดีและทำให้บริสุทธิ์ หลุดพ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนได้

(๒) พระอริยสงฆ์สาวก พระสงฆ์เป็นปุชนียบุคคลของพุทธศาสนิกชน ในฐานะเป็นผู้ ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติเป็นธรรม ปฏิบัติสมควร เป็นเนืองนาบุญของปวงชนชาวโลก เป็นผู้ มีคุณูปการต่อศาสนาและประกาศพระศาสนาสืบต่อกันมา

(๓) บิดามารดาเป็นปุชนียบุคคลของบุตรธิดา ในฐานะเป็นผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูมา ตั้งแต่ถือกำเนิดเกิดออกมาจนเติบโตใหญ่ เป็นพระพรหมและบูรพาจารย์ของบุตรธิดาชายหญิง

^{๑๘} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พระพุทธศาสนาในสถานการณ์โลกปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๔๕.

(๔) ครูอาจารย์เป็นปูชนียบุคคลของศิษยานุศิษย์ ในฐานะเป็นผู้อบรมสั่งสอน ประสานศิลปวิทยาแนะนำดี ให้เรียนดีไม่ปิดบังอำพราง ยกย่องให้ปรากฏในหมู่เพื่อนฝูงและทำความ ปกป้องในทิศทั้งปวง

(๕) พระมหากษัตริย์ เป็นปูชนียบุคคลของพสกนิกร ในฐานะทรงเป็นพระประมุข ของชาติ และทรงทศพิธราชธรรมบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ปวงประชาราษฎร์^{๑๙}

๒. ปฏิบัติบูชา ได้แก่ การบูชาด้วยการปฏิบัติธรรมตามกำลังศรัทธา ตามเพศภูมิของตน เช่น การรักษาศีล การปฏิบัติเบญจธรรม และการบำเพ็ญกุศลกรรมบถ ๑๐ และนอกจากปฏิบัติบูชา ในกุศลกรรมบถแล้วสิ่งที่ควรบูชาสูงสุดนั้น หรือที่เรียกว่า ปูชนียวัตถุ หรือปูชนียสถาน ในทาง พระพุทธศาสนา ซึ่งประมวลลงในพุทธเจดีย์ ๔ ประเภท ดังมีพระพุทธพจน์ กล่าวไว้ดังนี้ว่า

“ธาตุเจดีย์ เจดีย์คือ พระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุของพระสาวก บริโภคเจดีย์ เจดีย์คือ สังฆเวชนียสถาน ๔ แห่ง ได้แก่ สถานที่ประสูติ สถานที่ตรัสรู้ สถานที่แสดงปฐม เทศนา และสถานที่ปรินิพพาน ตลอดจนถึงพุทธบริวารและต้นพระศรีมหาโพธิ์ ธรรมเจดีย์ เจดีย์ คือ พระไตรปิฎก อันได้แก่พระสุตตันตปิฎก พระวินัยปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ตลอดจนถึงคำสอนที่จารึกลงในแผ่นศิลา และใบลาน อุทเทสิกเจดีย์ เจดีย์ คือพระพุทธรูป รอยพระพุทธรูป และรูปพระสงฆ์สาวก การบูชานี้เป็นหลักการปฏิบัติเพื่อความ เจริญก้าวหน้าแห่งชีวิต และข้อสำคัญอยู่ที่รู้จักเลือกบูชาบุคคล หรือวัตถุที่ควรบูชา พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า เป็นมงคลอันสูงสุดประการหนึ่ง”^{๒๐}

ดังนั้น ลักษณะของการบูชาข้างต้นมีความสอดคล้องกับหลักการบูชาที่ปรากฏในมงคลสูตร ซึ่งได้แสดงลักษณะการบูชาไว้ ๔ ประการ และมีใจความพอสรุปได้ ดังนี้

๑. สักการะ หมายถึง กิริยาและวัตถุ ถ้าแปลสักการะว่า “การทำดี” ก็หมายเอาเพื่อบูชา บุคคล และวัตถุควรบูชา ถ้าแปลสักการะว่า “วัตถุที่จัดดี” ก็หมายเอาเครื่องสักการะที่จัดดีเป็น ระเบียบมีดอกไม้ธูป เทียนและเครื่องอุปโภคบริโภคเป็นสำคัญเพื่อบูชาบุคคลและวัตถุที่ควรบูชา

๒. ครุการะ หมายถึง “ทำความรัก ความห่วงใย” บุตรธิดาชายหญิงมีความรักความห่วงใยใน บิดามารดา พยายามรักษาน้ำใจท่านทำตนให้เป็นที่เบาใจแก่ท่าน ศาสนิกชนมีความเคารพรักในครู อาจารย์ ประพฤติตนให้เป็นคนว่าง่ายสอนง่าย จึงได้ชื่อว่า บุคคลที่ควรบูชาแบบครุการะ

๓. มานนา หมายถึง “ความนับถือ” การกำหนดความดีของบุคคลว่า เขามีดีอย่างนั้นมีดี อย่างนี้ และถือว่าผู้มีดีนั้นเป็นคนควรเชื่อถือยึดมั่น ยกย่องเชิดชูให้เป็นที่น่าับหน้าถือตานั้นคือความนับ

^{๑๙}ที.ม. (ไทย) ๑๐ / ๑๓๔ / ๑๖๕.

^{๒๐}วินย. ฎีกา. (ไทย) ๑ / ๒๖๓.

ถือ ลักษณะของการนับถือนั้นอยู่ที่การมีกิริยาวาจาดีงามต่อกัน ประพฤติตนสม่ำเสมอต่อกันยกย่องเชิดชูกันและเอื้อเพื่อเชื่อฟังกันเป็นสำคัญ

๔. วันทนา หมายถึง การกราบไหว้ และชมเชย ส่วนอภิวาตะ เป็นลักษณะของความเคารพ การชมเชยนี้ คือการยกย่องสรรเสริญจัดเป็นมงคล^{๒๑}

ประเภทของการบูชา เป็นสิ่งสำคัญที่สุดของการบูชา คือการเคารพเทิดทูลด้วยความบริสุทธิ์ใจที่ได้แสดงออกทั้งทางกายวาจาและใจ โดยถือว่าการบูชาเป็นเอกลักษณ์ของบัณฑิตยยอมรับนับถือ เชื่อถือในคุณงามความดี ยอมรับนับถือคนดี การบูชาจึงบ่งบอกถึงความเป็นคนดีทั้งสองฝ่าย คือ ผู้ทำการบูชาและผู้รับการบูชา

“การบูชาต่อองค์หลวงพ่อบุญพระใส่นั้นไม่จำเป็นจะบูชาเฉพาะตอนงานเทศกาลเท่านั้นแต่ในฐานะชาวพุทธควรบูชาในทุกๆวัน มีการบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียน หรือกราบไหว้เพื่อเป็นการระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้าเป็นต้นก็ได้”^{๒๒}

“โดยปกติก็ทำการบูชาต่อหลวงพ่อบุญพระใสเป็นประจำอยู่แล้วโดยจะนำดอกไม้ธูปเทียนเข้าสักการะ หากมีเวลาก็จะนั่งสมาธิเจริญภาวนาต่อหน้าองค์หลวงพ่อบุญพระใสเป็นประจำ ทำให้รู้สึกมีความสุขที่ได้กระทำการได้บุญกุศลเพิ่มมากขึ้น”^{๒๓}

“การที่ได้มาช่วยงานของทางวัดโพธิ์ชัยในกิจกรรมต่างๆของทางวัดก็ถือได้ว่าเป็นการบูชาต่อองค์หลวงพ่อบุญพระใสอย่างหนึ่ง ยิ่งโดยเฉพาะมาร่วมพิธีการอัญเชิญในเทศกาลสมโภชและสงฆ์หลวงพ่อนั้นยังถือเป็นบุญมากเพราะเมื่อได้กระทำลงไปทำให้มีความเอิบอิ่มในจิตใจ”^{๒๔}

สรุปว่า ในประเพณีการสมโภชสงฆ์หลวงพ่อบุญพระใส นั้น หลักที่เด่นชัดประการแรกคือการบูชาพระพุทธรูปซึ่งเปรียบเสมือนว่าได้บูชาสักการะแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จัดเป็นอามิสบูชาเสียเป็นส่วนใหญ่ คือมีการบูชาด้วยเครื่องสักการะมีดอกไม้ ธูปเทียน ส่วนการปฏิบัติบูชา นั้น ก็จะมีการสวดมนต์ไหว้พระเพื่อระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยเป็นสำคัญ และยังมีการปฏิบัติสมาธิภาวนาเพื่อเป็นการบูชา จนกลายเป็นประเพณีสืบสานกันมาเป็นลำดับจนกระทั่งปัจจุบัน โดยสาระสำคัญที่สุดนั้น คือ สักการบูชา เคารพนบถนอบ และการยกย่องถือเป็นกิจที่ต้งาม ที่ผู้ฉลาด

^{๒๑}ชัยวัฒน์ อุตพัฒน์, **หลักพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทวัชรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๖๙-๑๗๐.

^{๒๒}สัมภาษณ์, นายณัฐพล วัฒนันท์, ประชาชนและลูกหลานหลวงพ่อบุญพระใส, ๗๖ หมู่ ๔ ต.โพธิ์ชัย อ.เมือง จ.หนองคาย, ๒ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๒๓}สัมภาษณ์, นายสมฤทธิ์ พระโพธิ์, คณะกรรมการแผนกอัญเชิญ, ๒๗๕/๑ หมู่ ๑๑ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๒๔}สัมภาษณ์, ร.ต.ท.สุขเกษม จิตตะปัญญา, ข้าราชการตำรวจ, ๑๑๒ หมู่ ๕ ต.โพธิ์ชัย อ.เมือง จ.หนองคาย, ๒ กันยายน ๒๕๖๐.

ทั้งหลายควรรู้จักเลือกบูชาในทางที่ถูกให้เกิดคุณความดี ดังที่ประชาชนทั้งหลายได้ทำการบูชาองค์หลวงพ่พระใสไม่ว่าจะเป็นการบูชาด้วยอามิสหรือการปฏิบัติบูชา ก็ถือได้ว่าเป็นเครื่องหมายหรือนิมิตรหมายของคนดีที่ได้กระทำการบูชา

ข.) หลักความกตัญญูทเวที

การประกอบประเพณีการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่พระใสในเทศกาลตรุษสงกรานต์ของชาวจังหวัดหนองคายนั้น เท่าที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นพบว่า การประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในประเพณีนั้นจะมีทั้งในแง่ของความเชื่อตามศาสนาพราหมณ์หรือที่เรียกว่าศาสนาชาวบ้าน (Popular Buddhism) และในทางพระพุทธศาสนาแล้วจะพูดถึงหลักแห่งความกตัญญูทเวทีตา เพราะหลักการนี้ชาวพุทธมีความเชื่อโดยบริสุทธิ์ใจว่า การประกอบศาสนพิธีแต่ละครั้งนั้นมุ่งประโยชน์สองอย่างคือ ทำแล้วเกิดความสุขแก่ผู้กระทำเป็นประการแรก และในลำดับต่อมา นั่นคือเพื่อตอบสนองคุณที่บรรพชนหรือสิ่งที่ตนเคารพนับถือ ที่ได้สร้างไว้ดีแล้วแก่ตนทั้งที่มีชีวิตอยู่ และที่ได้ล่วงลับไปแล้ว ดังเช่นที่ประชาชนทั้งหลายนั้นได้มาร่วมประกอบพิธีต่อองค์หลวงพ่พระใสนั้น เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อองค์หลวงพ่พระใสในฐานะที่ถือว่าตนเองนั้นได้เป็นลูกเป็นหลานของท่าน ดังมีคำกล่าวที่ว่า “ใครก็ตามที่เป็นชาวจังหวัดหนองคาย และเป็นลูกหลานขององค์หลวงพ่พระใสแล้ว เมื่อถึงยามวันสงกรานต์ แม้จักต้องทำงานหรืออยู่แห่งหนตำบลใดก็ตาม ก็จะต้องกลับมาเพื่อที่จะร่วมกันอัญเชิญหลวงพ่พระใสออกมาจากพระอุโบสถในทุกๆ ปี เพราะนั่นถือเป็นสัญญาใจสำหรับทุกๆ คน” โดยประเด็นความกตัญญูนี้ในทางพระพุทธศาสนากล่าวยกย่องและให้ความสำคัญต่อบุคคลผู้มีความกตัญญูว่าเป็นบุคคลที่หาได้ยากในโลก ดังพระพุทธดำรัสว่า...บุคคลที่หาได้ยากนั้นมีอยู่ ๒ จำพวก ได้แก่

๑) บุพพการี หมายถึง ผู้ทำอุปการะก่อน

๒) กตัญญูทเวที หมายถึง ผู้รู้อุปการะที่เขาทำแล้วและตอบแทน

คำว่า “**บุพพการี**” หมายถึง บุคคลผู้ทำก่อนโดยปกติ, บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน, บุพพการีบุคคล, ในทางกฎหมาย คำว่า “บุพพการี” หมายถึง บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ทวด (ทั้งสองฝ่าย) แต่ตามทัศนะทางด้านพระพุทธศาสนา มีความหมายกว้างกว่านี้^{๒๕} ซึ่งหมายรวมไปถึงอาจารย์อุปัชฌาย์และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตลอดจนถึงบุญทั้งหลายด้วย^{๒๖}

จะเห็นว่า การจำแนกบุคคลที่จะต้องอุปการะข้างต้น ที่เรียกว่า บุพพการี นั้นมีอธิบายแยกกันเป็นคฤหัสถ์ และบรรพชิตไว้อย่างนี้ว่า...บุคคลผู้กระทำก่อนนั้นแล ชื่อว่า บุพพการี บทว่า กตเวที ความว่า ประกาศอุปการะอันท่านทำแล้ว คือทำให้ผู้อื่นรู้ ได้แก่ ให้ปรากฏ บุคคล ๒ จำพวกนั้น พึงแสดงด้วยคฤหัสถ์และบรรพชิต ก็ในพวกคฤหัสถ์ มารดาบิดา ชื่อว่า บุพพการี ส่วนบุตรธิดาปฏิบัติต่อ

^{๒๕} พันตรี ป. หลงสมบุญ, พจนานุกรม มคอ-ไทย, (กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๕๐๑.

^{๒๖} มงคล. (บาลี) ๒/๓๖๓/๒๗๖.

มารดาบิดา และกระทำสามีจิกรรรมมีการกราบไหว้เป็นต้น แก่มารดาบิดานั้น ชื่อว่า กตเวที ในพวก บรรพชิต อาจารย์และพระอุปัชฌายะ ชื่อว่า บุพพการี อันเตวาสิกและสัทธิวาหริก ปฏิบัติในอาจารย์ และพระอุปัชฌายะนั้น ชื่อว่า กตเวที ผู้แสดง ชื่อว่า บุพพการี ผู้ปฏิบัติ ชื่อว่า กตัญญูกตเวที อีกนัย หนึ่งเมื่อบุคคลอื่นไม่ได้ทำอุปัการะเลยบุคคลผู้ไม่เพ่งถึงอุปัการะอันผู้อื่นทำไว้ในตนแล้วกระทำชื่อว่า บุพพการี เปรียบเหมือนมารดาบิดาจำพวก ๑ อาจารย์และพระอุปัชฌายะจำพวก ๑ บุคคลนั้น ชื่อว่า หาได้ยาก เพราะสัตว์ทั้งหลาย ถูกต้นหาคกรอบงำ บุคคลผู้รู้อยู่ ให้ผู้อื่นรู้อยู่ซึ่งอุปัการะอันผู้อื่นทำแล้ว ในตนโดยความเป็นอุปัการะ ให้เป็นไปสมควรแก่อุปัการะ ที่ผู้อื่นกระทำแล้ว ชื่อว่า กตัญญูกตเวที เปรียบเหมือนผู้ปฏิบัติชอบ ในมารดาบิดา อาจารย์และพระอุปัชฌายะ แม้บุคคลนั้นก็ชื่อว่า หาได้ยาก เพราะสัตว์ทั้งหลายถูกอวิชาครอบงำ อีกอย่างหนึ่งบุคคลผู้เผื่อแผ่โดยไม่มีเหตุ ชื่อว่า บุพพการี บุคคล ผู้เผื่อแผ่โดยมีเหตุ ชื่อว่า กตัญญูกตเวที พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ชื่อว่า บุพพการี ในโลกกับทั้งเท วโลก พระอริยสาวก ชื่อว่า กตัญญูกตเวที^{๒๗}

จากคำอธิบายข้างต้น จึงสรุปได้ว่า ความกตัญญูในทางพระพุทธศาสนาโดยรวมแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ (๑) ความกตัญญูต่อบุคคลผู้มีพระคุณ กล่าวคือ บิดา มารดา พระอุปัชฌาย์อาจารย์ และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (๒) ความกตัญญูต่อสิ่งที่มีบุญคุณต่อตนเอง (สิ่งแวดล้อม) ซึ่งนอกจากจะ แบ่งประเภทของความกตัญญูไว้เป็น ๒ ประเภทตามนี้แห่งพระพุทธศาสนาแล้ว ยังได้กล่าว รายละเอียดเกี่ยวข้องกับความกตัญญู ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท ได้แก่

- ๑) ความกตัญญูต่อบุคคล ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระสงฆ์ บิดามารดา ครูอาจารย์ และญาติ
- ๒) ความกตัญญูต่อสถาบัน ได้แก่ สถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์
- ๓) ความกตัญญูต่อสัตว์ ได้แก่ สัตว์ดิรัจฉาน เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย สุนัข เป็นต้น แล
- ๔) ความกตัญญูต่อธรรมชาติ ได้แก่ สภาพแวดล้อมทั้งหลายที่ให้เราได้อาศัยอยู่

ส่วนคำว่า “กตัญญู” ในมังคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๔ ได้ให้ความหมายความไว้ว่า คือความรู้ อุปัการะ อันผู้ใดผู้หนึ่งทำแล้ว น้อยหรือมากก็ตาม โดยความระลึกถึงบ่อยๆ ชื่อว่า กตัญญูตา อีกนัย หนึ่ง บุญทั้งหลายนั้นแล ชื่อว่ามีอุปัการะมากแก่สัตว์ทั้งหลาย เพราะป้องกันทุกข์ มีทุกข์ในนรก เป็น ต้น เพราะฉะนั้น ความระลึกถึงอุปัการะแม่แห่งบุญเหล่านั้น ก็พึงทราบว่าเป็น กตัญญูตา บุคคลผู้กตัญญู บพว่า กตัญญูตา นั้นย่อมเป็นผู้หาได้ยาก^{๒๘}

^{๒๗} พระสิริมังคลาจารย์, มังคลัตถทีปนี (แปล) เล่ม ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๔ - ๑๑๖.

^{๒๘} ชู.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๖๗/๘๒.

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายกตัญญู หมายถึง ความรู้และยอมรับรู้ในบุญคุณของผู้อื่นที่มีอยู่เหนือตนเรียกว่า กตัญญูตา (กตัญญู) การพยายามตอบแทนบุญคุณนั้นๆ เรียกว่ากตเวทิตา (กตเวที) คนที่รู้บุญคุณ เรียกว่าคนกตัญญู คนที่ทำตอบแทน เรียกว่า คนกตเวที รวมความว่ากตัญญูกตเวทิตา หมายถึง ความรู้บุญคุณท่านแล้วทำตอบให้ปรากฏ นี่เป็นธรรมประคองโลกให้เป็นอยู่ได้และอยู่ได้ด้วยความสุข^{๒๙}

พระเทพวิสุทธิเวที (ปัญญานันทภิกขุ) กล่าวถึงความกตัญญูไว้ว่า คนในสมัยโบราณเขามองเห็นการณ์ไกลว่า อะไรจะเกิดขึ้น เขาจึงย่ำสอนกันมากในเรื่องนี้ และถือว่าความกตัญญูเป็นคุณธรรมที่สำคัญและมีความจำเป็นแก่สังคม นักปราชญ์ในอินเดีย ได้เขียนสอดแทรกความกตัญญูไว้ในวรรณกรรมทุกเรื่องเพื่อสอนใจเยาวชน ทางด้านวรรณคดีในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ชาดกต่างๆ เป็นนิทานสอนใจ ก็แฝงไว้ด้วยความกตัญญูกตเวทีก่อกอบทุกเรื่อง เพื่อสอนให้ลูกมีความกตัญญูกตเวทิต่อบิดามารดา ไม่ประทุษร้ายพ่อแม่ ไม่ทำอะไรให้พ่อแม่เข้าใจ เจ็บไข้ดูแลรักษาช่วยเหลือกิจการเมื่อพ่อแม่ต้องการ^{๓๐}

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงความกตัญญูไว้ว่า “ความกตัญญูนั้นไม่มีเฉพาะมนุษย์เท่านั้น ความรู้คุณของวัตถุสิ่งของก็เป็นกตัญญูไม่ว่าจะเป็นถนนหนทาง บ้านที่พักอาศัย ธรรมชาติแวดล้อมที่เราอยู่ ทุกสิ่งล้วนมีบุญคุณ จึงมีภาษิตว่า นิमितฺตํ สาธูรูปานํ กตญญูกตเวทิตา แปลว่า ความรู้คุณและประกาศตอบแทนคุณนั้นให้ปรากฏ เป็นเครื่องหมายของคนดี”^{๓๑}

จะเห็นได้ว่า จากทัศนะต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสามารถสรุปความสำคัญของความกตัญญูกตเวที ซึ่งมีองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

๑. ความกตัญญูกตเวที เป็นวัฒนธรรมที่ฝังาม เป็นมงคลแห่งชีวิต (เหตุแห่งความเจริญ) ดังจะเห็นได้จากขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทยนั้นได้สอดแทรกความกตัญญูกตเวทีไว้เกือบทุกเรื่อง เช่น การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย การบวช วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันลอยกระทง เป็นต้น ซึ่งสังคมมนุษย์จะเจริญงอกงามและสงบสุขเพราะคนในสังคมมีลักษณะสำคัญ ๒ ประการคือ

๑) อุปการะ ความอุดหนุนเกื้อกูลกัน

๒) ปฏิการะ ความตอบแทนสนองอุปการะของท่าน ดังนั้นการรู้อุปการะที่บุคคลอื่นกระทำแก่ตน ที่เรียกว่า “กตัญญู” มีความสำคัญมากเพราะเป็นรากฐานแห่งการสร้างความดีทุกอย่าง

^{๒๙}พุทธทาสภิกขุ, กตัญญูกตเวทีเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๒.

^{๓๐}พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), กตัญญูกตเวที เป็นเครื่องหมายของคนดี, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๖-๗.

^{๓๑}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒.

และในทางพระพุทธศาสนาถือว่าความกตัญญูทเวทีเป็นอุดมมงคลอย่างหนึ่ง ดังมีปรากฏในมงคลสูตร ว่าด้วยอุดมมงคล ๓๘ ประการ ซึ่งความกตัญญูทเวที เป็นมงคลข้อที่ ๒๕ ซึ่งในบทพระคาถานี้ ประกอบด้วยมงคล ๕ ประการด้วยกัน คือ “(๒๒) ความเคารพ (๒๓) ความถ่อมตน (๒๔) ความสันโดษ (๒๕) ความกตัญญู (๒๖) การพึงธรรมตามกาล นี่เป็นมงคลอันสูงสุด”

๒. ความกตัญญูทเวที ทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมให้มั่นคง เป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่อันเหมาะสมของตนเอง โดยเริ่มจากความรับผิดชอบต่อนตนเอง ความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ในสถาบันครอบครัว โดยบิดามารดาทำหน้าที่ในฐานะบุพการีและบุตรธิดา ปฏิบัติหน้าที่ต่อบิดามารดาในฐานะผู้มีความกตัญญูทเวที อันจะขยายผลในระดับสังคมที่กว้างออกไป ความกตัญญูช่วยให้โลกอยู่รอดโดยปราศจากปัญหาคนชราไม่มีคนเลี้ยง อีกทั้งบรรดาปัญหาสงคราม ปัญหาความโหดร้ายทารุณ ปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจ ก็จะหมดไป

๓. สภาพาสังแวดล้อมทางธรรมชาติจะสมดุลไม่ถูกทำลาย เพราะคนที่มีความกตัญญูย่อมระลึกถึงบุญคุณของป่าไม้ ทุ่งนา แม่น้ำ ลำธาร ถนนหนทาง และสิ่งสาธารณประโยชน์อื่น ๆ มองเห็นคุณค่าของสิ่งนั้นๆ แล้วช่วยกันอนุรักษ์ บำรุง รักษาให้สิ่งเหล่านั้นคงอยู่ร่วมกับมนุษย์อย่างสมดุลและกลมกลืน เมื่อมองเห็นโลกในฐานะเป็นสิ่งอิงอาศัยกันและกัน คนจะพัฒนาความรู้สึกรับผิดชอบ กตัญญูและกรุณาต่อธรรมชาติ เพราะได้ความกตัญญูทเวทีเป็นฐาน จึงมีความรักสิ่งอื่นรักต้นไม้ รักธรรมชาติ รักแม่น้ำลำคลอง รักประเทศชาติบ้านเมือง

๔. ความกตัญญูทเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี ซึ่งในทางพระพุทธศาสนานั้นได้กล่าวถึงหลักการของคนดีไว้มากมาย ซึ่งความกตัญญูทเวทีนี้ก็เป็นคุณธรรมข้อหนึ่งที่สามารถวัดความเป็นคนดีของมนุษย์ได้ โดยวัดจากการปฏิบัติความกตัญญูทเวทีต่อบุคคลที่ใกล้ชิด เช่น บิดามารดา ปู่ย่าตายาย หรือต่อเครือญาติ และปฏิบัติต่อบุคคลอื่นๆ ในวงกว้างออกไป ด้วยการรักใคร่นับถือ ประารถนาดีต่อบุคคลอื่น โดยมีรากฐานมาจากความรักต่อบิดามารดา ทำดีต่อบิดามารดาความกตัญญูทเวทีจึงเป็นคุณธรรมแบ่งแยกระหว่างคนดีกับคนไม่ดี ระหว่างสัตบุรุษกับอสัตบุรุษได้ประการหนึ่ง ความกตัญญูเป็นภูมิของสัตบุรุษ^{๓๒}

“ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ของทุกปีนั้น ซึ่งรัฐบาลได้ประกาศให้เป็นวันหยุดราชการต่อเนื่องกัน เพื่อให้ประชาชนที่ทำงานในต่างท้องที่ได้กลับไปยังถิ่นฐานของตน เพื่อไปร่วมทำบุญเยี่ยมเยียนญาติผู้ใหญ่ บุพการี และเล่นสนุกสนานกับครอบครัว เพื่อนฝูง จึงเป็นช่วงเวลาแห่งความรัก

^{๓๒} พระครูพิสนท์กิจจาทร (เทิดทูน เชื้อเงินเดือน), “ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของประเพณีลอยกระทง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๗๐.

ความอบอุ่น ที่จะได้พบกันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา และทำกิจกรรมร่วมกันในครอบครัว ถือเป็นการแสดงออกถึงซึ่งความกตัญญูอีกประการหนึ่ง”^{๓๓}

“วันสงกรานต์เป็นวันแห่งการแสดงความกตัญญูโดยแท้เพราะหลังจากไปทำงานที่ต่างถิ่นก็จะได้กลับมาปรนนิบัติต่อพ่อแม่และผู้มีพระคุณที่มีชีวิตอยู่ และทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วโดยเฉพาะมาทำบุญกุศลที่วัดโพธิ์ชัยและร่วมในพิธีแห่หลวงพ่อบุญไฟ ถือเป็นการแสดงความกตัญญูต่อองค์หลวงพ่อบุญไฟ กตัญญูต่อชุมชนและสังคมของตนเอง”^{๓๔}

ความกตัญญูในแง่ของการประกอบพิธีกรรมในเทศกาลสมโภชและการสรงน้ำหลวงพ่อบุญไฟนั้น ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๓ และที่ผู้วิจัยกำลังกล่าวถึงอยู่นี้ ถือว่าเป็นการอนุรักษ์แบบกตัญญู กตเวทิตาโดยมีเป้าหมายหลัก คือ การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชาติตนไว้ได้เป็นอย่างดี มีการสืบสาน อนุรักษ์ พัฒนาอย่างต่อเนื่อง เป็นการแสดงกตัญญูกตเวทิตาประการหนึ่ง ตามคติของพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักคำสอนและความเชื่ออยู่ว่าผู้ที่ประสบความเจริญก้าวหน้าและมีความสุขในชีวิตนั้น จะต้องเป็นคนเก่งด้วย เป็นคนดีด้วย ลำพังความเก่งอย่างเดียวเป็นได้ไม่ยาก ยิ่งการศึกษาเล่าเรียนด้วยแล้วมิใช่เรื่องยาก เพราะเหตุผลว่า “ความรู้้อาจเรียนทันกันหมด” ใครขยันเรียนหรือโอกาสอำนวย ก็สามารถเรียนจบปริญญาสูงๆ ได้อย่างสบาย กล่าวคือความเป็นคนเรียนเก่งนั้น ทำได้ไม่ยาก แต่ความเป็นคนดีเป็นได้ยาก เพราะท่องเอาไม่ได้เหมือนเรียนหนังสือ ความดีที่เป็นพื้นฐานสำคัญของความเป็นคน คือ ความกตัญญูกตเวทิตา ดังที่พระพุทธภาษิตตรัสรับรองไว้ว่า

“ภูมิ เวสบุปฺปิสานํ กตญญูกตเวทิตา มีความหมายว่า ความกตัญญูเป็นพื้นของคนดี”^{๓๕} ซึ่งมีนัยใจความดังมหาสมณสุภาษิต ที่ว่า...“นิมิตฺตํ สาธุรูปานํ กตญญูกตเวทิตา มีใจความสำคัญว่า ความกตัญญูกตเวทิตาเป็นเครื่องหมายของคนดี”^{๓๖}

สรุปได้ว่า ความกตัญญูกตเวทิตา ถือเป็นการประกาศให้คนอื่นรู้ว่าสิ่งอันมีบุญคุณต่อตน การตอบแทนบุญคุณนั้นมีได้อยู่เพียงแค่การกระทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งตอบหรือให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งตอบแทนนั้น หากรวมถึงการประกาศให้คนอื่นรู้ว่าคนๆ นั้นสิ่งๆ นั้น มีบุญคุณต่อตนอย่างไรด้วย โดยเฉพาะกตัญญูกตเวทิตาต่อผู้บังเกิดเกล้า ผู้รู้ทั้งหลายสรรเสริญ พระพุทธเจ้าสรรเสริญความกตัญญูกตเวทิตา จึงเป็นคุณธรรมและเป็นสัญลักษณ์ของคนดีและของสัตบุรุษ ซึ่งเป็นผู้มีวัฒนธรรมดีงามและเป็นคุณธรรมคำจูนครอบครัว สังคม และโลกให้เกิดความสุขมีสันติภาพ ดังที่ประชาชนชาวจังหวัดหนองคายนั้น เมื่อ

^{๓๓} สัมภาษณ์, ร.ต.อ.คาร ทองโพธิ์, ข้าราชการบำนาญ, ๓๐๖ หมู่ ๕ บ.เวียงคุก ต.เวียงคุก อ.เมือง จ.หนองคาย, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๓๔} สัมภาษณ์, นางรัศมี ทินกรวงศ์, ประชาชนและนักจัดรายการวิทยุวัดโพธิ์ชัย, ๑๑๒๔ หมู่ ๒ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๓๕} อ.ป.พ.จก.(ไทย) ๒๒/๘/๒๕๕

^{๓๖} อ.ป.พ.จก. (ไทย) ๒๒/๑๐/๒๕๕๗.

ถึงยามเทศกาลตรุษสงกรานต์ของทุกปีทุกๆ คนก็จะกลับมาและมาร่วมอัญเชิญหลวงพ่อบุญรอดออกจากพระอุโบสถและสงฆ์เพื่อความป็นสิริมงคล เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อสิ่งที่ตนเคารพนับถือ ต่อบ้านเกิดของตนเองอย่างแท้จริง นอกจากนี้แล้ว ความกตัญญูทวนเวียนเป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับมนุษยชาติ ที่ทำให้มีความสัมพันธ์กันในสังคมมนุษย์เป็นบ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบ เป็นประโยชน์เกื้อกูลซึ่งกันและกัน เพราะเป็นเครื่องทำลายความเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นศัตรูสำคัญของความดี เป็นเหตุให้เกิดความสุขุม รอบคอบ ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบโดยลำดับ เพราะในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งอื่น การดำรงชีวิตด้านกายภาพดำรงอยู่ได้ เพราะได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่างๆ มีบิดามารดาครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น ต้องอาศัยสิ่งอื่น เช่น อาศัยปัจจัย ๔ เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตจึงจะมีชีวิตอยู่รอดได้

ค.) หลักสังคหวัตถุ ๔

สังคหวัตถุธรรม คือเป็นธรรมสำหรับยึดเหนี่ยวนำใจของผู้อื่น การผูกไมตรีต่อผู้อื่นการเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น การเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน หรือประสานหมู่ชนไว้ในความสมานสามัคคี ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนทุกคนและทุกสังคม ตั้งแต่ระหว่างบิดามารดาบุตร สามีกับภรรยา มิตรกับมิตร เพื่อนบ้านกับเพื่อนบ้าน ประเทศกับประเทศเพราะเป็นรากฐานแห่งการอยู่ร่วมกันด้วยดี

“หลักธรรมสังคหวัตถุ เป็นธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เหมาะสมกับทุกกลุ่มในทางสังคม ไม่ว่าจะอยู่ในสถาบันใด หากได้น้อมนำหลักการของสังคหวัตถุไปใช้แล้ว ก็ก่อให้เกิดความสุขสำราญเจริญรุ่งเรืองในองค์กรนั้น โดยหลักการดังกล่าวนี้มีความเหมาะสมอย่างมากสำหรับผู้นำประเทศ หรือที่เกี่ยวข้องกับภาระหน้าที่การติดต่อระหว่างประเทศ ที่จำเป็นต้องใช้วาจาในการสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างกันโดยมีจุดมุ่งหมายคือสร้างความสามัคคี ไม่เหมือนกับผู้นำบางท่านซึ่งถือเป็นบุคคลสำคัญเป็นหน้าเป็นตาของประเทศ แต่การแสดงออกทางวาจานั้นไม่เหมาะสมในตำแหน่งที่ได้รับ โดยเฉพาะการใช้วาจาในทำนองดูถูกผู้อื่นว่าผู้นั้นด้อยกว่าเป็นคนไม่มีจริยธรรมประจำใจ แต่คำพูดที่ได้พูดออกมานั้น จะเป็นตัวการร้ายทำลายตัวผู้พูดเสียเอง”^{๓๗}

อย่างไรก็ตาม ลักษณะของคนประเภทดังกล่าวมานี้ มีเป็นจำนวนมากในประเทศไทยปัจจุบันที่กำลังกระทำกันอยู่ แล้วนำไปสู่ความแตกแยกในหมู่ของประชาชนอย่างที่เป็นอยู่ พร้อมทั้งได้ทำให้ประเทศชาติตกต่ำ วัฒนธรรมเสื่อมโทรม และนอกจากนี้ยังมีวาทะสร้างความขัดแย้งกับประเทศเพื่อนบ้านอีกด้วย ซึ่งเป็นลักษณะนิสัยไม่เหมาะสมกับที่ได้ประกาศตนว่า ตัวเองได้นับถือพระพุทธศาสนา แต่พฤติกรรมนั้นไม่ได้แสดงถึงลักษณะของผู้ที่เข้าใจกับพระพุทธศาสนาเลย ด้วยเหตุนี้ การนำ

^{๓๗} สัมภาษณ์, พระครูศรีชัยโพธิ์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย, วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

หลักสังคหัตถุมหาพัฒนาจิตใจ ให้รู้สำนึกถึงความสามัคคี ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึง หลักสงเคราะห์กัน ๔ ประการ ได้แก่

๑. ทาน คือ การให้ปันของแก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจ และศิลปวิทยา

๒. ปิยวาจา คือ พูดจาปราศรัยด้วยถ้อยคำอ่อนหวานไพเราะเป็นที่เจริญใจ มีวาจาที่นมนวลไพเราะ อ่อนหวาน เป็นคุณ ทำให้เกิดความพอใจแก่ผู้ได้ยินได้ฟัง

๓. อตถจริยา คือ การประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กันและกัน ช่วยเหลือกันด้วยกำลังกาย กำลังความคิด และกำลังทรัพย์

๔. สมานัตตตา คือ ความเป็นผู้วางตนเหมาะสม ประพฤติปฏิบัติตามที่ควรจะเป็นวาทกรรม อริยาไยให้เหมาะกับฐานะ หรือตำแหน่งหน้าที่^{๓๘}

สำหรับรายละเอียดหรือคำอธิบายขององค์ประกอบ สังคหัตถุ ๔ ข้างต้น มีนักวิชาการได้อธิบายเพิ่มเติมในส่วนที่เกี่ยวข้องหลักธรรมดังกล่าว ซึ่งมีลักษณะความหมายใกล้เคียงกันดังต่อไปนี้

๑. ทาน หมายถึง “การให้ปันสิ่งของด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเสียสละ ช่วยเหลือ สงเคราะห์ด้วยทุน หรือทรัพย์สิน และวัตถุสิ่งของตลอดจนให้ความรู้ และศิลปวิทยา”^{๓๙} “การให้ทาน จึงควรให้ด้วยความมีเมตตาเพื่อแสดงน้ำใจไมตรี สร้างเสริมมิตรภาพ ให้ด้วยกรุณา ต้องการช่วยปลดปล่อยความทุกข์ ความเดือดร้อน ให้ด้วยมุทิตา ส่งเสริมสนับสนุนให้ทำความดีมีความเจริญก้าวหน้า”^{๔๐} ซึ่งการให้ทานในสังคหัตถุ เช่น ช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้อื่นด้วยปัจจัย ๔ กล่าวคือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เป็นต้น โดยประเด็นดังกล่าวนี้ พระพุทธองค์ทรงได้ตรัสว่า...“การให้ทาน เป็นมงคลอันสูงสุด ซึ่งเป็นการส่งเสริมความกตัญญู”^{๔๑} ฉะนั้น การให้จึงถือเป็นการสงเคราะห์ โดยมีความมุ่งหมายอยู่ที่ผู้รับเป็นสำคัญเพื่อประโยชน์แก่ผู้รับ ๓ ลักษณะคือ

๑) ให้โดยหวังจะอนุเคราะห์ การให้ความเกื้อหนุนโอบอ้อมอารีด้วยเมตตา และการให้การอุดหนุนเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกันด้วยกรุณา

๒) ให้โดยหวังเพื่อเป็นการสมัคสมานสามัคคี ด้วยการสงเคราะห์เกื้อกูลกันและกัน ในฐานะผู้อื่นที่เกี่ยวข้องกับตน

^{๓๘}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๐/๑๖๗; ๒๖๗ / ๒๔๔.

^{๓๙}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมบุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๒๑.

^{๔๐}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), สอนนาค-สอนทิต ชีวิตพระ-ชีวิตชาวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๖๗.

^{๔๑}พ.ช. (ไทย) ๒๕/๗/๗.

๓) ให้เพื่อเป็นการตอบแทนคุณ ปรรณานาบุชาคุณแก่ท่านผู้มีคุณ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย และบิดา มารดาผู้ที่มีอุปการคุณ^{๔๒}

โดยสาระของการให้นั้น มีประโยชน์ทั้งแก่ผู้ให้และผู้รับ คือทำให้ผู้ให้มีความสุขเบิกบานใจ และอิ่มใจซึ่งจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อร่างกายและจิตใจ เป็นการสละความเห็นแก่ตัวผู้รับย่อมได้รับประโยชน์จากสิ่งของที่เขาให้ การให้และการรับจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์ เป็นการรักษาความเป็นธรรมชาติของมนุษย์ไว้ เป็นการรักษาความเป็นสังคม ความเป็นเพื่อนฝูง ความเป็นญาติเอื้อไว และการให้กับการรับยังเป็นกฎ เป็นกระบวนการของธรรมชาติของบุคคลผู้มีความกตัญญู ถ้าธรรมชาติไม่มีการให้และการรับ ป่านนี้ก็จะมีโลก ดวงดาว มนุษย์ พืช สัตว์ และธรรมชาติอย่างแน่นอน

๒. ปิยวาจา (เปยยวัชชะ) หมายถึง วาจาเป็นที่รัก “พูดอย่างคนรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะน่าฟัง ชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐานชักจูงในทางที่ดีงามหรือคำแสดงความเห็นนอกเหนือใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สนิทสามัคคี เกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือ และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน”^{๔๓}

โดยการพูดนั้น ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ควรระวัง เพราะเป็นเหตุให้รักกันนับถือกันก็ได้หรือเป็นเหตุให้โกรธเกลียดบาดหมางแตกสามัคคีกันก็ได้ การพูดไพเราะ ไม่พูดหยาบคายบาดหูบาดใจ พูดคำจริง ไม่พูดปดหลอกลวงกัน พูดทำความเข้าใจกัน ไม่พูดส่อเสียดให้บาดหมางกันเป็นเครื่องป้องกันความโกรธเกลียดกัน ความไม่ไว้วางใจกัน ความบาดหมางแตกกันมิให้เกิดขึ้น พูดถ้อยคำที่เป็นวิสุทธิทุกประการ การพูดไพเราะนั้น ได้แก่ การพูดด้วยความรักความนับถือ หรือความหวังดี ใช้ถ้อยคำที่เหมาะสมแก่ตนเองซึ่งเป็นผู้พูดและผู้ฟังซึ่งเป็นผู้ใหญ่หรือเป็นผู้เสมอกันหรือเป็นผู้ย่อย ถ้อยคำที่สุภาพคือ ถ้อยคำอันนุ่มนวล อ่อนโยน และอ่อนหวาน หรือแสดงความยำเกรง แสดงความนับถือ แสดงความหวังดี หรือแสดงความเอ็นดูกรุณา ย่อมเป็นถ้อยคำไพเราะดูดีมีใจ ชวนให้รักนับถือ เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูของผู้พูดต่อผู้ฟัง ผู้มีวาจาเป็นสุภาสิต ย่อมเอาชนะใจผู้อื่นได้ สามารถพูดชักชวนให้ผู้อื่นทำการงานตามที่ตนเองต้องการได้ ทำให้มีความสำเร็จทำให้เจริญรุ่งเรืองในอาชีพการงาน ทำให้มีคนเคารพนับถือเชื่อถือฟัง เช่น “โทณพราหมณ์สามารถพูดจาให้เจ้านครต่างๆ ยินยอมตกลงแบ่งพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าได้สำเร็จ”^{๔๔} มีพระพุทธพจน์สอดรับว่า “วาจาสุภาสิต เป็นมงคลอันสูงสุด”^{๔๕} แม้แต่สุภาสิตไทยก็มีว่า ปากเป็นเอก เลขเป็นโท

^{๔๒} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมโธ), มงคลยอตชีวิต ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๒๗๕-๒๘๐.

^{๔๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมบัญญัติชีวิต, หน้า ๒๑.

^{๔๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๓๗/๑๗๘.

^{๔๕} ขุ.ข. (ไทย) ๒๕/๕/๗.

๓. **อัตถจริยา** หมายถึง การประพฤติประโยชน์ ถือเป็นการ“ทำประโยชน์แก่เขาคือช่วยเหลือด้วยร่างกาย และชวนช่วยช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาละช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม”^{๔๖} ซึ่งการประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่กัน เป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งเป็นการแสดงกตัญญูต่อผู้อื่น ด้วยความเป็นผู้มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยการประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่สังคม

๔. **สมานัตตตา** หมายถึง การวางตนสม่ำเสมอ “เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อผู้อื่นไม่เอาเปรียบ และร่วมสุข ร่วมทุกข์ร่วมรับรู้ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน”^{๔๗} การวางตนอย่างเหมาะสมพอดีเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งสามารถผูกพันรักษาน้ำใจกันไว้ได้เป็นอย่างดีเพราะมนุษย์รักนับถือความวางตนสม่ำเสมอไม่ถือตัว แต่เกลียดชังความไม่เสมอต้นเสมอปลาย ลุ่มๆ ดอนๆ เย่อหยิ่ง ถือตัวหรือทะนงตัว ดูหมิ่นกัน เป็นธรรมดาประจำโลกที่คนทั้งหลายย่อมไม่เท่ากัน ด้วยทรัพย์ ยศ ศักดิ์บิรวารและศิลปวิทยาที่ยิ่งหย่อนกว่ากัน แต่สิ่งเหล่านี้หาได้เป็นเครื่องกีดกันขัดขวางคนผู้ไม่เสมอกันมิให้รักใคร่สนิทสนมกันไม่ แต่กลับเป็นปัจจัยช่วยส่งเสริมความรักความนับถือสนิทสนมกัน

“การที่จะนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาสักหัวข้อธรรม เพื่อยึดเป็นหลักในการดำเนินชีวิตหรือประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันนั้น เห็นว่าหลักสังคหวัตถุธรรม ๔ ประการนั้นเหมาะสมที่สุด เพราะถือได้ว่าเป็นหลักธรรมที่สำคัญและครอบคลุมที่สุดในการใช้ชีวิตในสังคม เช่น การเสียสละสิ่งทานให้ผู้อื่น เพื่อลดความตระหนี่ถี่เหนียว การพูดจาที่ไพเราะ เสนาะหู เพื่อเป็นการให้เกียรติแก่ผู้อื่นอยู่เสมอ อันเป็นเหตุไม่ให้นำมาซึ่งความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง เมื่อพูดต่อที่สาธารณะหรือในสังคม ชุมชนหรือการประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ ทั้งทางกายและทางใจ ในที่ชุมชนหรือในสังคมที่ตนเองได้อาศัยอยู่ และการรู้จักวางตัวให้เหมาะสมกับฐานะของตนเอง เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีของคนในชุมชนและสังคม ดังนั้นหลักสังคหวัตถุธรรม จึงเป็นหลักธรรมที่ทุกคนในสังคม ควรที่จะยึดถือและนำมาปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อความผาสุก สามัคคี และความสงบสุขของทุกๆ คนในสังคม”^{๔๘}

“ในเทศกาลสงกรานต์หรือไม่ใช่ในช่วงเทศกาลก็ตาม ก็จะมีนักท่องเที่ยวทั้งหลายที่ได้เดินทางมาราบมนัสการองค์หลวงพ่อบุญที่วัดโพธิ์ชัยมากมายอยู่แล้ว ดังนั้นในฐานะที่เราเป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการของทางวัดก็จะแนะนำนักท่องเที่ยวในประเด็นต่างๆ ที่สงสัยด้วยความยินดี เมื่อยามว่างจากภารกิจทางบ้านก็จะเข้ามาบำเพ็ญประโยชน์ที่วัดโดยสม่ำเสมอ เช่น ช่วยจัดดอกไม้ ธูป เทียน

^{๔๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต**, หน้า ๒๑.

^{๔๗} อ่างแล้ว.

^{๔๘} สัมภาษณ์, ร.ต.อ. ทงโพช, ข้าราชการบำนาญ, ๓๐๖ หมู่ ๕ บ.เวียงคุก ต.เวียงคุก อ.เมือง จ.หนองคาย, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๐.

เป็นต้น ถือเป็นการเข้ามาช่วยด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ และร่างกายที่คอยเสียสละเพราะความศรัทธาในองค์หลวงพ่อบุญไซ ถือเป็นการปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุธรรมในทางพระพุทธศาสนา”^{๔๙}

โดยสรุป สังคหวัตถุ ๔ นี้เป็นหลักธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ซึ่งได้แก่ ทาน คือการให้ทั้งทานที่ให้เป็นบุญและทานที่ให้เป็นคุณ ปิยวาจา คือการพูดวาจาที่ไพเราะ ฟังแล้วเกิดความชื่นใจ อตถจริยา คือทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นที่อยู่ร่วมกันในสังคม สมานัตตตา คือวางตนให้เหมาะสมว่าตอนนี้เราอยู่ในฐานะใด หลักธรรม ๔ ประการนี้เป็นเหมือนกุญแจชีวิต เป็นเข็มทิศนำสังคมให้ก้าวไปสู่สันติภาพ ความสงบสุข และลดการย่ำยีปีหากันและกัน มองเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเป็นสิ่งมีชีวิตที่จะคอยดำรงช่วยเหลือ ไม่มองเพื่อนมนุษย์ด้วยกันคือเหยื่อที่จะคอยเอารัดเอาเปรียบกัน ถือได้ว่าเครื่องยึดเหนี่ยวใจผู้คนในสังคมให้อยู่กันอย่างสันติ ในประเพณีสงกรานต์ที่วัดโพธิ์ชัยนั้นก็จะเห็นได้จากทั้งทางคณะกรรมการของทางวัด ทางนักท่องเที่ยวที่ได้เข้ามาเพื่อนมัสการและสรงน้ำต่อองค์หลวงพ่อบุญไซ ว่าได้ปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ๔ อย่างสมบูรณ์ กล่าวคือคณะกรรมการก็จะคอยแบ่งปันตลอดจนให้ความรู้ อำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ แก่ผู้คนที่ทั้งหลายที่ได้มาวัดโพธิ์ชัยถือเป็นทาน ๑ พุดจาด้วยความไพเราะแก่นักท่องเที่ยวด้วยไมตรีจิต แนะนำสถานที่ต่างๆ ของทางวัด ถือเป็นปิยวาจา ๑ การได้เข้ามาช่วยเหลือทางวัดด้วยความเคารพศรัทธาทั้งทางด้านร่างกายแรงใจ กำลังความคิด กำลังทรัพย์ เป็นต้นถือเป็นอตถจริยา ๑ การที่ได้วางตัวในสถานะที่เหมาะสมกับตำแหน่งของตนที่ได้รับมอบหมายจากทางวัด คือรู้หน้าที่ตน ทำตามหน้าที่ของตน ไม่ไปก้าวล่วงหน้าที่คนอื่น ถือเป็นสมานัตตตา ๑ สำหรับประชาชนนักท่องเที่ยวนั้น เมื่อมาแล้วก็มีจิตที่อยากทำบุญ สละทรัพย์เพื่อบำรุงพระพุทธศาสนา มีจิตแจ่มใสเบิกบานในวันปีใหม่แบบไทยทำให้การกระทำ พุทธศัสน์นั้นจึงมีแต่ส่วนที่ดี ไม่ว่าร้ายต่อกัน อยากที่จะทำประโยชน์โดยประการต่างๆ ด้วยการเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันทุกๆ คน จึงถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า สังคหวัตถุ

ง.) หลักสารณียธรรม ๖

หลักสารณียธรรม เป็นหลักธรรมแห่งความให้ระลึกถึง ให้มีความปรารถนาดีต่อกันให้มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อกันของผู้คนในสังคม โดยเฉพาะสังคมในระบอบประชาธิปไตยซึ่งมักอ้างและพูดกันอยู่เสมอในเรื่องรูปแบบ ระบอบ ภูมิภาติกา เนื้อหาสาระทางนามธรรมคุณประโยชน์ของการมีสังคมประชาธิปไตยสืบสานมาจากสังคมแบบพุทธ และสังคมไทยก็มีแบบอย่างมาจากพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน มีระเบียบปฏิบัติแบบเอื้ออาทรต่อกัน พระพุทธศาสนามีอิทธิพลด้านวัฒนธรรมประเพณี และ

^{๔๙}นางจรัส ธินาวัฒน์, นักปราชญ์ท้องถิ่นและกรรมการวัดโพธิ์ชัย, ๖๘๘ หมู่ ๑๐ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ประเพณีสงกรานต์ก็เป็นส่วนหนึ่งที่เกี่ยวพันมาจากพระพุทธศาสนา และเป็นพื้นฐานที่ก่อให้เกิดความสามัคคี โดยเฉพาะระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยมีองค์พระมหากษัตริย์เป็นพระประมุข

ด้วยเหตุผลข้างต้น การที่ผู้วิจัยนำหลักสาราณียธรรม มาเป็นส่วนหนึ่งอยู่ในประเพณีการสมโภชและสงฆ์พราหมณ์หลวงพ่อบุญในเทศกาลตรุษสงกรานต์ ก็เพราะว่าหลักสาราณียธรรม ถือเป็นส่วนหนึ่งของหนึ่งในทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงความปรารถนาดีต่อกัน โดยสภาวะจิตใจที่ไม่คิดมุ่งร้ายต่อกัน โดยมีกุศลจิตเป็นกรอบของการกระทำในสุจริต ๓ คือ กายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต โดยหลักการทั้งสามอย่างนี้เมื่อกระทำลงแล้วอาจจะไปส่งผล ๒ ลักษณะ กล่าวคือ ๑) ส่งผลในทางสร้างสรรค์ คือ มีความสามัคคีมีความปรองดอง รักใคร่กันเกิดขึ้น และ ๒) ส่งผลในทางเสื่อมเสีย คือ มีความขัดแย้งแตกแยก

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสหลักธรรมอันจะเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคมเอาไว้ ๖ ประการด้วยกัน ซึ่งอยู่ในหมวดธรรมที่เรียกว่า “สาราณียธรรม ๖” ซึ่งมีความหมายว่า หลักธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นหลักธรรมที่จะเสริมสร้างความรู้สึกที่ดีให้เกิดขึ้นต่อกันและกันอยู่เสมอในยามที่ระลึกถึงกัน ซึ่งจะเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความสามัคคีมีน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้นด้วย หากสังคมใดต้องการที่จะเสริมสร้างความสามัคคีและความ เป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้น ก็ควรที่จะต้องนำเอาหลักธรรมธรรมทั้ง ๖ ประการ ไปใช้อยู่ตลอดเวลา กล่าวคือ

๑. เมตตาเมตตามโนกรรม หมายถึง การคิดดี การมองกันในแง่ดี มีความหวังดีและปรารถนาดีต่อกัน รักและเมตตาต่อกันคิดแต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ต่อกัน ไม่อิจฉาริษยา ไม่คิดอคติ ไม่พยาบาทไม่โกรธแค้นเคืองกัน รู้จักให้ออกาสและให้อภัยต่อกันและกันอยู่เสมอ

๒. เมตตาวาจากรรม หมายถึง การพูดแต่สิ่งที่ดีงาม พูดกันด้วยความรักความปรารถนาดีรู้จักการพูดให้กำลังใจกันและกัน ในยามที่มีใครต้องพบกับความทุกข์ความผิดหวังหรือความเศร้าหมองต่างๆโดยไม่พูดจาซ้ำเติมกัน ในยามที่มีใครต้องหกล้มลง ไม่นินทาว่าร้ายทั้งต่อหน้าและลับหลังพูดแนะนำในสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ พูดอย่างใดก็ทำอย่างนั้น ไม่โกหกมดเท็จ

๓. เมตตากายกรรม หมายถึง การทำความดีต่อกัน สนับสนุนช่วยเหลือกันทางด้านกำลังกาย มีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักสัมาคารวะ ไม่เบียดเบียนหรือรังแกกัน ไม่ทำร้ายกันให้ได้รับความทุกข์ทรมาน ทำแต่ในสิ่งที่ถูกต้องต่อกันอยู่ตลอดเวลา

๔. สาธารณโภคี หมายถึง การรู้จักแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรมช่วยเหลือกันไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ไม่เอารัดเอาเปรียบและมีความเสมอภาคต่อกัน เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันอยู่เสมอ

๕. สีสถาบัญญัติ หมายถึง การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่างๆ อย่างเดียวกัน เคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคลไม่ก้าวก่ายหน้าที่กัน ไม่อ้างอำนาจบาตรใหญ่ ไม่ถืออภิสิทธิ์ใดๆ ทั้งปวง

๖. ทัศนีสถาบัญญัติ หมายถึง มีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกัน คิดในสิ่งที่ตรงกัน ปรับมุมมองให้ตรงกัน รู้จักแสวงหาจุดร่วมและ สงวนไว้ซึ่งจุดต่างของกันและกัน ไม่ยึดถือความคิดของตนเป็นใหญ่ รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นอยู่เสมอ^{๕๐}

“หากทุกคนได้ยึดถือหลักสารณียธรรมทั้ง ๖ ประการข้างต้นซึ่งเป็นหลักธรรมสำหรับการเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในสังคม อันจะนำมาซึ่งความสุข ความสันติ ความมั่นคง และความเจริญก้าวหน้าทั้งหลายทั้งปวง สังคมที่เราอยู่ในปัจจุบันนี้คงจะมีความสุข สงบ และน่า อยู่มากกว่านี้ยิ่งนัก ถ้าหากว่าสมาชิกในสังคมแต่ละคนได้นำเอาหลักธรรมที่กล่าวข้างต้นมาใช้ แต่ที่สังคมดูเหมือนมีปัญหา มีความแตกแยก และวุ่นวายอยู่ทุกวันนี้ ก็เป็นเพราะว่าทุกคนละเลยหลักธรรมเหล่านี้ และกระทำในสิ่งที่ตรงกันข้ามกล่าวคือ ขาดความรักความเมตตา อิจฉาริษยากัน นินทาว่าร้ายกัน เบียดเบียนและรังแกกัน เห็นแก่ตัว ถืออภิสิทธิ์ อ้างอำนาจบาตรใหญ่ และมีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันต่างคนต่างก็ถือความคิดของตนเป็นใหญ่อยู่ตลอดเวลา”^{๕๑}

คนไทยได้ชื่อว่าเป็นคนที่ใจดีมีความรักความเมตตา ใจบุญสุนทาน ยิ้มเก่ง โอบอ้อมอารี ชอบช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นนิสัยปกติทั่วไปของคนไทยเกือบทุกคน และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของคนไทย ซึ่ง อาจจะเรียกว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ของไทยเลยก็ว่าได้ สังคมคนไทยคงจะมีความสุข มีความเจริญก้าวหน้า มีความอบอุ่นและน่าอยู่มากกว่าทุกวันนี้มากมายนัก ถ้าหากว่าคนไทยทุกคน เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เข้าอกเข้าใจซึ่งกันและกัน ยอมรับในความแตกต่างซึ่งกันและกันช่วยเหลือกัน ให้กำลังใจซึ่งกันและกัน และรู้จักการให้อภัยกัน อยู่ตลอดเวลา^{๕๒}

โดยสรุป หลักสารณียธรรม ถือเป็นธรรมสำหรับเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในสังคม อันจะนำมาซึ่งความสุข ความสันติ ความมั่นคง และความเจริญก้าวหน้าทั้งหลายทั้งปวง จะเห็นว่าสังคมไทยปัจจุบันที่มีความสุขสงบและน่าอยู่ ก็เพราะสังคมได้หล่อหลอมด้วยวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม สมาชิกในสังคมแต่ละคนได้นำเอาหลักธรรมที่มีอยู่ในประเพณีต่างๆ

^{๕๐} อด.ก. (ไทย) ๒๒/๒๘๒/๓๒๑.

^{๕๑} สัมภาษณ์, พระราชรัตนาลงกรณ์, ดร., เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๕๒} สารณียธรรม ๖ : หลักแห่งความสามัคคี, [ออนไลน์], ที่มาแหล่ง: <http://www.dhammadjak.net>, [๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๐].

มาประยุกต์ใช้จนเกิดความร่มเย็นเป็นสุข และมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัฒนธรรมประเพณี โดยเฉพาะประเพณีเทศกาลสงกรานต์ ที่ถือเป็นประเพณีสำคัญของชาติ ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าประเพณีอื่นๆ เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และอีกหลากหลายประเพณี โดยสาระของประเพณีของแต่ละภูมิภาคนั้นก็เพื่อ เสริมสร้างความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน ชุมชน สังคมของตนเองและประเทศชาติ ซึ่งเป็นการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีแบบไทยๆ ที่สืบสานกันมาอย่างยาวนาน จนเป็นที่ชื่นชอบของนานาชาติอารยประเทศ

สำหรับคุณค่าของประเพณีการสมโภชและสงฆ์น้ำหลวงพ่พระใสในเทศกาลตรุษสงกรานต์ นั้น ตามความเชื่อที่เกิดขึ้นในทางพระพุทธศาสนานั้น เป็นความเชื่อที่มีเหตุผลมีหลักที่ถือปฏิบัติตามแนวทางหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ที่จะช่วยเสริมสร้างคุณค่าในแต่ละด้านให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ช่วยสร้างความเข้มแข็งในชุมชนและสังคม สำหรับหลักธรรมที่ช่วยสนับสนุนให้คุณค่าในด้านต่างๆ มีศักยภาพตานั้น ในความเป็นจริงนั้นหลักธรรมมีอยู่มาก แต่ผู้วิจัยได้นำมาเฉพาะบางส่วนที่คิดว่าเหมาะสมต่อการเสริมสร้างคุณค่าของประเพณีการสมโภชและสงฆ์น้ำหลวงพ่พระใสในเทศกาลตรุษสงกรานต์ เช่นหลักธรรมที่เกี่ยวกับการบูชา หลักความกตัญญูกตเวที หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักสารณียธรรม ๖ โดยทั้งหมดนี้ต้องเริ่มจากการร่วมกันคิด ร่วมกันทำอย่างต่อเนื่องจนเกิดเป็นวัฒนธรรมประเพณี และกลายมาเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของจังหวัดหนองคาย ทำให้ชุมชนภายในเขตเทศบาลนั้นเข้มแข็งเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันอย่างยั่งยืนถาวร

๔.๒.๒ คุณค่าทางด้านการสืบสานอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณี

คุณค่าทางด้านการสืบสานอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี โดยทั่วไปจะหมายถึงรูปแบบกิจกรรมของมนุษย์ และก็เป็นโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้กิจกรรมนั้นเด่นชัด และมีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตที่คนในหมู่ได้ผลิตสร้างขึ้น ด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน และร่วมกันใช้อยู่ในหมู่พวกของตน เช่นประเพณีการสมโภชและสงฆ์น้ำหลวงพ่พระใสในเทศกาลตรุษสงกรานต์ของชาวจังหวัดหนองคาย ที่ได้ร่วมกันจัดขึ้นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

“วัฒนธรรม” ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ^{๕๓} โดยถอดศัพท์มาจาก คำว่า “Culture” ในภาษาอังกฤษซึ่งมีรากศัพท์มาจาก “Cultura” ในภาษาละติน หมายถึง การเพาะ ปลูกฝัง อบรมบ่มนิสัยมนุษย์ให้เกิดความเจริญงอกงาม กล่าวคือ เป็นลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน ส่วนวัฒนธรรมในทางวิทยาการ คือวิถีการดำเนินชีวิต ตรงกับภาษาอังกฤษ คำว่า (The way of life) ซึ่งเป็นพฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ผลิต

^{๕๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑๐๕๘.

สร้างขึ้น ด้วยการเรียนรู้จากกันและกันและร่วมใช้อยู่ในหมู่พวกของตน ผู้ปฏิบัติตามวัฒนธรรมที่อยู่ในสังคมไทยได้นับว่าประเสริฐวิเศษกว่าผู้คนในสังคมอื่น ซึ่งจะกลายเป็นการแสดงความสำคัญตนเองเหนือคนในสังคมอื่น^{๕๔}

ฉะนั้น คุณค่าด้านวัฒนธรรม เป็นเรื่องที่พลเมืองในสังคมต้องช่วยกันรักษา และปฏิบัติให้ถูกต้องเพื่อให้เกิดความสามัคคี เกิดความปรองดองของคนภายในชุมชน สังคม ในประเทศชาติ และเป็นเรื่องสำคัญยิ่งที่ต้องกระทำให้เกิดขึ้นในสังคม โดยคุณค่าของวัฒนธรรมนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประการ คือ

๑. วัฒนธรรม หมายถึง มรดกทางสังคม เป็นลักษณะพฤติกรรมของมนุษย์ที่ได้สะสมไว้ในอดีต และได้ตกทอดมาเป็นสมบัติที่มนุษย์ปัจจุบันนำเอามาใช้ในการครองชีวิต

๒. วัฒนธรรม หมายถึง แบบแผนแห่งการครองชีวิต^{๕๕}

จะเห็นได้ว่า นอกจากจะมีคุณค่าทั้ง ๒ อย่างแล้ว วัฒนธรรม ยังมีองค์ประกอบสำคัญที่จะบ่งบอกว่า วัฒนธรรมของคนในชาตินั้นได้ประพฤติดำเนินปฏิบัติในลักษณะอย่างไร สร้างคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ หรือว่าทำความเสียหายให้แก่ประเทศ โดยพฤติกรรมของพลเมืองส่วนนี้สามารถดูได้จากการกระทำในลักษณะสำคัญ ๓ อย่าง ต่อไปนี้

๑. สัญลักษณ์ หมายถึง การใช้สิ่งหนึ่งมาสื่อความหมายแทนถึงอีกสิ่งหนึ่งที่ต้องการกล่าวถึง สัญลักษณ์มีประโยชน์คือ ช่วยให้เราสามารถสื่อสารกันได้สะดวก สามารถวางแผนทำงานร่วมกันและสามารถถ่ายทอดความคิดที่เป็นนามธรรมได้

๒. ภาษา เป็นอีกรูปหนึ่งของสัญลักษณ์ ที่แสดงออกด้วยการพูด การฟัง และการเขียนมนุษย์จัดเป็นสัตว์ประเภทเดียวที่สามารถใช้ภาษาได้ ความสามารถทางภาษาของมนุษย์ทำให้เราแตกต่างจากสัตว์อย่างมาก เพราะเราสามารถสร้างสรรค์อารยธรรมให้เกิดขึ้นและเจริญก้าวหน้าได้ไม่หยุดยั้ง ในขณะที่สัตว์ไม่มีภาษาทำให้พวกมันไม่สามารถพัฒนาอารยธรรมได้

๓. ค่านิยม วัฒนธรรมเป็นความคิดรวบยอดที่ตัดสินว่าสิ่งใดมีค่า หรือไม่มีค่านั้นมีพื้นฐานมาจากค่านิยมอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งค่านิยมนี้ จะมีส่วนกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ และเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคม อารยธรรมของเรา เป็นบรรทัดฐาน เป็นกฎระเบียบที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้เราปฏิบัติ หากเราไม่ปฏิบัติตาม จะมีการต่อต้านหรือลงโทษ การลงโทษจะมีความรุนแรงมากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับสังคมกำหนดว่าพฤติกรรมนั้นมีผลกระทบต่อสังคมอย่างไร และเทคโนโลยี เป็นการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาประดิษฐ์คิดค้น เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ให้สบายขึ้นเทคโนโลยีมีผลต่อ

^{๕๔}ศรีศักร วัลลิโภดม และสุจิตต์ วงษ์เทศ, “วิวัฒนาการของวัฒนธรรม”, ใน *สู่ความเข้าใจวัฒนธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป, ๒๕๓๓), หน้า ๑๒.

^{๕๕}ไพฑูรย์ เครือแก้ว, *ลักษณะสังคมไทยและการพัฒนาชุมชน*, (กรุงเทพมหานคร: เกื้อกูลการพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๗.

ระบบความคิด และการดำเนินชีวิตของมนุษย์มาก และระบบความคิดของสังคมมีผลต่อความเจริญทางเทคโนโลยีด้วยกัน^{๕๖}

วัฒนธรรม คือผลรวมของระบบความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ประเพณี ตลอดจน ความสามารถ และอุปนิสัยต่างๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการเป็นสมาชิกของสังคมที่ซับซ้อนอันประกอบด้วยความรู้ ศรัทธาความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนถึงความสามารถของมนุษย์ที่ได้รับมาในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมได้รับสืบทอดกันมา หรือเกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมทางสังคมในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งนั่นเอง

ส่วนคำว่า “ประเพณี” ตามพจนานุกรมภาษาไทยฉบับบัณฑิตยสถาน ได้กำหนดความหมายประเพณีไว้ว่า เป็นขนบธรรมเนียมแบบแผน ซึ่งสามารถแยกคำต่างๆ ออกได้เป็น “ขนบ” มีความหมายว่า ระเบียบแบบอย่าง “ธรรมเนียม” มีความหมายว่า ที่นิยมใช้กันมา และเมื่อนำมารวมกันแล้วก็มีความหมายว่า ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ ยึดถือเป็นแบบแผน และได้ทำการปฏิบัติสืบทอดกันมา จนเป็นต้นแบบที่จะให้คนรุ่นต่อไป ได้ประพฤติปฏิบัติตามกันต่อไป^{๕๗}

นิยาม และ ความหมาย ของคำว่า ประเพณี หมายถึง ความประพฤติสืบทอดกันมา จนเป็นที่ยอมรับของส่วนรวม เช่น การแต่งงาน การเกิด การตาย การทำบุญ การรื่นเริง ประเพณี แบ่งออกเป็น ๓ ชนิด คือ

(๑) **จารีตประเพณี** ได้แก่ประเพณี ที่สังคมถือว่า ถ้าใครฝ่าฝืนงดเว้นไม่กระทำตาม ก็เป็นความผิด จารีตประเพณีเป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม ซึ่งคนในสังคมถือว่าเป็นสิ่งมีค่าแก่ส่วนรวมถ้าใครฝ่าฝืน ถือว่าเป็นความผิดความชั่ว

(๒) **ขนบประเพณี** ได้แก่ประเพณีที่ สถาบันต่าง ๆ ตั้งขึ้นเป็นระเบียบแบบแผน แล้วปฏิบัติกันสืบมา ทั้งที่เป็นระเบียบแบบแผนโดยตรงหรือโดยปริยาย โดยตรง ก็คือ วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้โดยชัดเจน โดยปริยาย คือ รู้กันเอง ไม่ได้วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้ เช่นระเบียบแบบแผนของทางราชการ ระเบียบแบบแผนของทหาร ตำรวจ และนักเรียน

(๓) **ธรรมเนียมประเพณี** ได้แก่ประเพณีที่เป็นเรื่องธรรมดาสามัญ ไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบประเพณี ไม่มีผิดมีถูกเหมือนจารีตประเพณี เป็นแต่เพียงนิยมกันว่ามีคนประพฤติแล้วก็

^{๕๖}ไพฑูรย์ มีกุล, แนวคิดทฤษฎีในการศึกษาสังคมวัฒนธรรมไทย, เอกสารประกอบการสอนวิชาทฤษฎีความสัมพันธ์เชิงชาติพันธุ์วรรณา, (สถาบันวิจัยศิลปและวัฒนธรรมอีสาน: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐), หน้า ๕-๗.

^{๕๗}พระยาอนุมานราชธน, วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของไทย, (กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๓๗.

ปฏิบัติกันต่อๆ มาเช่น เกี่ยวกับกิริยามารยาท การกิน การพูด การแต่งตัวในงานต่างๆ การเป็นแขกไปเยี่ยมผู้อื่น การเป็นเจ้าของบ้าน เป็นต้น^{๕๘}

จะเห็นว่า ประเพณีและวัฒนธรรม เมื่อว่าโดยเนื้อความก็เป็นสิ่งอย่างเดียวกัน คือเป็นสิ่งที่ไม่ใช่มีอยู่ในธรรมชาติโดยตรง แต่เป็นสิ่งที่สังคมหรือคนในส่วนรวมร่วมกันสร้างให้มีขึ้นแล้วถ่ายทอดให้แก่กันได้ด้วยลักษณะและวิธีการต่างๆ ว่าโดยเนื้อหาของประเพณีและวัฒนธรรมที่อยู่ในจิตใจของประชาชนเกี่ยวกับเรื่องความคิดเห็น ความรู้สึก ความเชื่อ ซึ่งสะสมและสืบทอดร่วมกันมานานในส่วนรวม จนเกิดความเคยชิน เรียกว่า นิสัยสังคมหรือประเพณี^{๕๙}

“คุณค่าของงานเทศกาลสมโภชและสงฆ์หลวงพ่พระใส่นั้น เป็นการสืบสานอนุรักษ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมและประเพณีที่ดงามของชาวจังหวัดหนองคาย ซึ่งได้รับการสืบทอดมารุ่นต่อรุ่น และจะร่วมด้วยช่วยกันอนุรักษ์อีกยาวนานต่อไป เพราะถือว่าเป็นประเพณีที่แสดงออกถึงคุณค่าต่างๆ อย่างมากมายในงานประเพณีจนกลายมาเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญที่ทำให้ผู้คนจากทั่วประเทศรู้จักจังหวัดหนองคาย”^{๖๐}

“ประเพณีสงกรานต์ของจังหวัดหนองคายนั้นถือเป็นเอกลักษณ์สำคัญยิ่ง ที่ทุกคนนั้นควรร่วมกันร่วมกันรักษาไว้ให้ลูกหลาน เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความเคารพศรัทธาที่มีต่อองค์หลวงพ่พระใส เป็นประเพณีที่ทำให้ทุกคนนั้นมีความกตัญญูต่อสิ่งที่ตนเคารพนับถือ เป็นประเพณีที่สร้างความสามัคคี เป็นประเพณีที่เอื้อต่อการทำบุญในพระพุทธศาสนา ดังนั้นทุกคนจะต้องช่วยกันรักษาให้ถาวรยั่งยืนสืบไป”^{๖๑}

โดยสรุปว่า ประเพณีการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่พระใสในเทศกาลตรุษสงกรานต์ ก็เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นกรอบและเป็นแบบแผนให้คนในสังคมได้ยึดถือและปฏิบัติ หล่อหลอมก่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่สง่างาม และสวยงามที่สังคมยึดถือปฏิบัติสืบกันมา ถ้าคนใดในสังคมนั้นๆ ฝ่าฝืนมักถูกตำหนิจากสังคม ลักษณะประเพณีในสังคมนั้นระดับประเทศชาติ มีทั้งผสมกลมกลืนเป็นอย่างเดียวกัน และมีผิดแผกกันไปบ้างตามความนิยมเฉพาะท้องถิ่น แต่โดยมากย่อมมีจุดประสงค์และวิธีการปฏิบัติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีเฉพาะส่วนปลีกย่อย

^{๕๘} แปลก สนธิรักษ์, **ระเบียบสังคม ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๔), หน้า ๓๑-๓๓.

^{๕๙} เสฐียร โกเศศ, **ประเพณีเบ็ดเตล็ด**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๐), หน้า คำนำ.

^{๖๐} สัมภาษณ์, พระครูปลัดมงคลวรรณ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย, วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๖๑} สัมภาษณ์, นายไพรัตน์ ภาสอน, นักปราชญ์ท้องถิ่นและกรรมการที่ปรึกษาวัดโพธิ์ชัย, ๑๐๑/๒๙ ต.โพธิ์ชัย อ.เมือง จ.หนองคาย, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ที่เสริมเติมแต่งหรือตัดทอนไปในแต่ละท้องถิ่น โดยความเชื่อในคติพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์มาแต่โบราณ เช่น การแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม กฎหมาย คุณธรรม ความเชื่อ เป็นบ่อเกิดวัฒนธรรมของสังคมเชื้อชาติต่างๆ กลายเป็นประเพณีประจำชาติ และถ่ายทอดกันมาโดยลำดับ หากประเพณีนั้นตั้งอยู่แล้วก็รักษาไว้เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ หากไม่ดีก็แก้ไขเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ ดังนั้นประเพณีล้วนได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคม รับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนินชีวิต ประเพณีการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่อบุญในเทศกาลตรุษสงกรานต์ จึงเรียกได้ว่าเป็น วิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะทางศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด วัดวาอารามต่างๆ ในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย และชี้ให้เห็นว่าชาวไทยให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนาด้วยศิลปกรรมที่งดงามเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนามาตั้งแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบัน เช่นเดียวกันกับประเพณีการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่อบุญที่บุคคล ครอบครัว สังคมควรมีส่วนร่วมในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีให้ยั่งยืนถาวรสืบไป

๔.๒.๓ คุณค่าทางด้านสังคม

สังคมของชาวจังหวัดหนองคายเป็นสังคมที่มีอิทธิพลของพระพุทธศาสนาชัดเจนมาก ถึงแม้ว่าจะผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมก็ตาม ในกระบวนการประเพณีและการประกอบพิธีกรรมในเทศกาลตรุษสงกรานต์สมโภชและสงฆ์หลวงพ่อบุญนั้น เป็นการประสานร่วมมือกันของคนในสังคมเป็นกลุ่มเป็นก้อนเป็นการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้สังคมมีความรู้สึกถึงความ เป็นพวกพ้องเป็นหมู่เหล่าและร่วมกันรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่เคยปฏิบัติมา เพื่อสืบสานวัฒนธรรมอันดีงามของทางชุมชนและทางพระพุทธศาสนาไว้เป็นมรดกของคนในสังคมให้ยาวนานที่สุดเป็นขบวนการของประชาสังคมเชิงพุทธที่มีส่วนดีมากกว่าส่วนเสีย พระพุทธศาสนามองคืประกอบที่สำคัญคือความเชื่อ คำสอนข้อบัญญัติพิธีกรรมและข้อปฏิบัติในฐานะสมาชิกทางสังคมต้องปฏิบัติตามกระบวนการทางศาสนา ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นข้อดีในการแก้ไขปัญหาทางสังคม

การอยู่ร่วมกันเป็นสังฆะหรือหมู่คณะและการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมหรือกลุ่มคนในขั้นพื้นฐาน ต้องมีการแบ่งปันมาเชื่อมโยงให้คนอยู่ร่วมกันสังคมที่ขาดการแบ่งปัน แล้งน้ำใจไร้ความเอื้อเฟื้อคือสังคมที่พร่องเมตตา พึงพาอาศัยไม่ได้ซ้ำยังทำให้คนในสังคมนั้นเกิดความรู้สึกห่อเหี่ยว เปล่าเปลี่ยวและแตกแยก ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์จึงให้ความสำคัญกับสังฆะหรือส่วนรวมมากกว่าบุคคล หรือส่วนบุคคล พระพุทธองค์ทรงฝากพระพุทธศาสนาไว้กับพุทธบริษัท ๔ ซึ่งต้องทำหน้าที่ร่วมกัน มิได้ฝากไว้กับผู้ใดผู้หนึ่ง ตามนัยนี้สังคมจึงมีความสำคัญมากกว่าบุคคลตามหลักสังคมวิทยา ถือว่าแต่ละคนล้วนเป็นสมาชิกของสังคม อาศัยสังคมเติบโตขึ้นมาถ้าไม่รู้จักตอบแทนสังคม ไม่ให้ประโยชน์คืนสังคมบ้างก็จะเป็นบุคคลไร้ประโยชน์เอง ประเพณีการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่อบุญในเทศกาลสงกรานต์นั้น

เป็นการประสานความร่วมมือร่วมใจแบ่งปันและมีเป้าหมายเดียวกันของหน่วยงานต่างๆ ทั้งทางด้าน หน่วยงานภาครัฐ ข้าราชการฝ่ายบ้านเมือง ทางด้านพระภิกษุสามเณรและประชาชนพุทธบริษัทที่เป็นลูกหลานขององค์หลวงพ่อบุญไซ เพื่อเป้าหมายหลักคือศรัทธาในอานิสงส์ของการได้มาทำบุญใน ประเพณีการสมโภชและสงฆ์น้ำหลวงพ่อบุญไซร่วมกัน อีกประการหนึ่ง หลักการของ พระพุทธศาสนามองว่ามนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกันในแง่ของการตกอยู่ในอำนาจของธรรมชาติ เช่นเดียวกันพระพุทธรูปองค์ทรงปฏิเสธรบอบรรณะของอินดูและทรงเน้นย้ำว่ามนุษย์ทุกคนทุกชั้น วรรณะ ต่างอยู่ในอำนาจของกฎแห่งกรรมและกฎแห่งธรรมเดียวกันอย่างเท่าเทียม ในประเพณีการ สมโภชและสงฆ์น้ำหลวงพ่อบุญไซก็เช่นเดียวกันไม่กีดขวางหนทางแห่งบุญ ทุกคนมีสิทธิที่จะร่วมกัน ทำบุญ อันเกิดจากศรัทธาในองค์หลวงพ่อบุญไซ และศรัทธาในพระพุทธศาสนา

“สำหรับคุณค่าทางด้านสังคมที่เกิดขึ้นในประเพณีการสมโภชและสงฆ์น้ำหลวงพ่อบุญไซนั้น มองว่าเกิดขึ้นในด้านต่างๆ อย่างมากมาย เช่นทำให้เกิดความสามัคคีกันอย่างมากในชุมชน เกิดการ ตื่นตัวกันอย่างคึกคัก โดยเฉพาะใกล้จะถึงวันงานนั้นทุกคนจะมาให้ความร่วมมือในการจัดงานกับทาง วัดอย่างเต็มที่โดยไม่มีเหน็ดเหนื่อย”^{๖๒}

“ในประเพณีสงกรานต์หลวงพ่อบุญไซนั้น ทุกคนภายในชุมชนของชาวคุ้มต่างๆ ในเขต เทศบาลเมืองหนองคาย จะถือว่ามีคุณค่าทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เพราะทุกคนต่างให้ความเคารพศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อบุญไซ ทางด้านร่างกายนั้นถือได้ว่าเป็นความช่วยเหลือทางวัดจัดเตรียมงานสถานที่ ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ส่วนทางด้านจิตเจ้านั้นเมื่อได้มีส่วนร่วมในพิธีก็ถือเป็นสิริมงคลอย่าง สูงสุดในชีวิต”^{๖๓}

“หลวงพ่อบุญไซถือได้ว่าเป็นที่ยึดเหนี่ยวในจิตใจของทุกคนในจังหวัดหนองคาย คุณค่าทาง สังคมนั้นเกิดขึ้นมามากมายในงานสงฆ์น้ำตอนสงกรานต์ เห็นได้จากประชาชนชาวคุ้มต่างๆ ร่วมแรง ร่วมใจ อยู่ในระเบียบของทางภาครัฐ เล่นสาดน้ำกันด้วยความมีวินัยไม่ได้ก่อปัญหาเกี่ยวกับสังคม และยึด ยืนต้อนรับบริการนักท่องเที่ยวทั้งหลายที่มาสงฆ์น้ำหลวงพ่อบุญไซด้วยความเป็นกันเอง ทำให้เกิด ความปรารถนาปิติเกิดขึ้นแก่ทุกฝ่าย”^{๖๔}

สรุปได้ว่า ในประเพณีการสมโภชและสงฆ์น้ำหลวงพ่อบุญไซนั้น ทุกองค์ประกอบล้วนมี ความสำคัญล้วนแล้วแต่มีคุณค่าในด้านสังคม เพราะเป็นการร่วมแรงร่วมใจกันในทุกขั้นตอนตั้งแต่ผู้มี

^{๖๒} สัมภาษณ์, นายภูมิภัทร พรหมสมบัติ, ประชาชนและลูกหลานหลวงพ่อบุญไซ, วัดโพธิ์ชัย (พระอาราม หลวง) ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๖๓} สัมภาษณ์, นายลำดวน สุวรรณพันธ์, นักปราชญ์ท้องถิ่นและไวยาวัจกรวัดโพธิ์ชัย, ๑๔๒ หมู่ ๕ ถ.ประมง ต.หนองกอมเกาะ อ.เมือง จ.หนองคาย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๖๔} สัมภาษณ์, นายวิศิษฐ์ โลหะพาน, ข้าราชการบำนาญ, ๒๗๕/๑ หมู่ ๑๑ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

เจตนาทำความดีในงานสมโภชและสงฆ์หลวงพ่อบุญไฟ ถือได้ว่าเป็นการระดมทุนทั้งทางด้านร่างกายแรงใจของทุกภาคส่วนทั้งฝ่ายข้าราชการบ้านเมือง ฝ่ายพระสงฆ์ ฝ่ายประชาชนที่มีความศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อบุญไฟและนักท่องเที่ยวนำมาเพื่อขึ้นชมพุทธบารมีของหลวงพ่อบุญไฟและร่วมกันมาสร้างน้ำในเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งเป็นงานบุญขึ้นปีใหม่ของไทย ถือเป็นโอกาสที่ได้มาร่วมทำกิจกรรมในทางพระพุทธศาสนาซึ่งประกอบด้วยบุญกิริยาวัตถุทุกประการ เป็นประชาสังคมเชิงพุทธที่จะขาดเสียมิได้ในสังคมพุทธ อันนำไปสู่คุณค่าทางด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับสังคม เช่น ความสามัคคี จิตใจ วัตถุ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นแก่ชุมชน สังคม ประเทศชาติ สืบต่อไป

๔.๒.๓.๑ คุณค่าทางสังคมทำให้เกิดความสามัคคี

สามัคคี คือ ความพร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวกัน ความปรองดองกัน ร่วมใจกันปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการ เกิดงานการอย่างสร้างสรรค์ ปราศจากการทะเลาะวิวาท ไม่เอาวัดเอาเปรียบกัน เป็นการยอมรับความมีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางความคิด ความหลากหลายในเรื่องเชื้อชาติ ความกลมเกลียวกันในลักษณะเช่นนี้ เรียกอีกอย่างว่า ความสามัคคี ผู้ที่มีความสามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อตน ทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วงแก้ปัญหาและขัดความขัดแย้งได้ เป็นผู้มีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ พร้อมที่จะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในการดำเนินชีวิตของเรา ย่อมต้องมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนร่วมงาน ร่วมชุมชน ตลอดจนพี่น้องร่วมครอบครัว จะเกิดเป็นความสัมพันธ์อันดีหรือที่เรียกว่า ความสามัคคี เพราะความสามัคคีเป็นบ่อเกิดแห่งความสำเร็จทั้งปวง เป็นพลังอันยิ่งใหญ่ที่สามารถสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงให้เกิดขึ้นได้และเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมทุกๆ คน ควรที่จะตระหนัก เอาใจใส่ และร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นให้มากที่สุด ในทางพระพุทธศาสนานั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความสามัคคีไว้ว่า

“ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ เป็นเหตุแห่งสุขและการสนับสนุนผู้พร้อมเพรียงกัน ก็เป็นเหตุแห่งสุข ภิกษุผู้ยินดีในความพร้อมเพรียงตั้งอยู่ในธรรมย่อมไม่เสื่อมจากธรรมอันเกษมจากโยคะ ภิกษุสามานสงฆ์ ให้พร้อมเพรียงกันแล้ว ย่อมบันเทิงในสรวงสวรรค์ตลอดกับ”^{๖๕}

ความสามัคคีนั่น มี ๒ ประการ คือ ความสามัคคีทางกาย ร่วมแรงร่วมใจทำงาน ความสามัคคีทางใจ ร่วมมือร่วมใจปรึกษาหารือหาทางแก้ไขปัญหา เมื่อเกิดปัญหาขึ้น ความสามัคคีจึงเป็นเรื่องสำคัญ สิ่งที่จะนำความเจริญมาสู่สถาบันต่างๆ ก็คือ ความรัก ความสามัคคี เริ่มจากสถาบันเล็กๆ ในครอบครัว ชุมชน สังคมไปจนถึงระดับชาติที่อยู่ด้วยกันด้วยความรัก ความเข้าใจ รู้จักรักษาน้ำใจซึ่งกันและกัน มีความเคารพต่อกัน ยอมรับฟังกัน รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ช่วยเหลือเกื้อกูลกันไม่ทำร้าย

^{๖๕}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๑๐/๑๔๑.

กัน ไม่เบียดเบียนกัน ทุกคนสามารถไว้วางใจ ไม่ต้องคอยระแวงกัน รู้สึกปลอดภัยที่จะอยู่ร่วมกัน ก็สามารถเป็นสิ่งรับประกันการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในชุมชนแห่งนั้นได้ ดังจะเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมที่มีในเทศกาลสงกรานต์ของชาวจังหวัดหนองคายที่ร่วมแรงร่วมใจกันตั้งแต่กำหนดวางแผน จัดเตรียมประดับตกแต่งสถานที่ และร่วมกันอัญเชิญหลวงพ่อบุญไซ ทุกคนนั้นล้วนกระทำด้วยใจที่เคารพศรัทธา จนเกิดเป็นพลังแห่งความสามัคคี นำไปสู่วัฒนธรรมและประเพณีที่สำคัญยิ่งของจังหวัดหนองคาย ผลของความสามัคคีกันนั้นจึงเป็นบ่อเกิดแห่งความสุข ความเจริญ เป็นเหตุแห่งความสำเร็จในกิจการงานต่างๆ การงานอันเกินกำลังที่คนๆ เดียวจะทำได้ ก็ต้องอาศัยความสามัคคี การรวมใจสามัคคีกันจึงจะเกิดเป็นพลัง ส่วนการแตกสามัคคีกันทำให้มีกำลังน้อย ความสามัคคีเกิดขึ้นที่ใด ย่อมทำให้ที่นั้นมีแต่ความสงบสุข มีแต่ความเจริญ ส่วนความแตกสามัคคีเกิดขึ้นที่ใด ก็จะทำให้ที่นั้นประสบแต่ความทุกข์ มีแต่ความเสื่อมเสียโดยแน่แท้

“งานประเพณีการสมโภชและสงฆ์น้ำหลวงพ่อบุญไซในเทศกาลตรุษสงกรานต์นั้นถือเป็นวันที่ก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีในชุมชนอย่างแท้จริงเพราะ จะเห็นได้แต่ก่อนที่จะถึงวันงานทุกคนชาวคุ้มและประชาชนที่เป็นลูกหลานของหลวงพ่อบุญไซ ก็จะมาร่วมทำกิจกรรมต่างๆที่วัด เช่นทำความสะอาดจัดเตรียมสถานที่ เมื่อถึงวันสงกรานต์ประชาชนทั้งหลายก็จะมารวมตัวกันจำนวนมากเพื่อร่วมกันอัญเชิญหลวงพ่อบุญไซลงจากพระอุโบสถ การได้มาพบปะสังสรรค์ร่วมกันทำบุญ และการละเล่นสนุกสนานรื่นเริงในช่วงเทศกาลสงกรานต์นั้นถือเป็นการแสดงออกถึงความสามัคคีตามประเพณีท้องถิ่น”^{๖๖}

สรุปได้ว่า คุณค่าของความสามัคคี ถือเป็นรากฐานสำคัญและเป็นบ่อเกิดแห่งความเจริญทั้งหลาย เพราะความสามัคคี ก็คือความพร้อมเพรียงกัน มีเป้าหมายที่อยู่ในทิศทางเดียวกัน โดยเฉพาะในประเพณีการสมโภชและสงฆ์น้ำหลวงพ่อบุญไซนั้น ได้แสดงออกให้เห็นถึงความสามัคคีที่มีมาตามหลักพระพุทธศาสนา หลักการในทางพระพุทธศาสนาเป็นการส่งเสริม ความสามัคคีของหมู่คณะให้เจริญมั่นคงยิ่งขึ้น โดยการปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ หลักสารณียธรรม ๖ ซึ่งเป็นหลักธรรมสำหรับเสริมสร้างความสามัคคี และได้ปฏิบัติถูกต้องแล้ว ผลที่จะเกิดตามมาได้แก่ผู้กระทำเพื่อใช้เป็นต้นทุนทางสังคม ที่ลงทุนโดยมิต้องสิ้นเปลืองทรัพย์สิน ผลที่ได้มากมายมหาศาลต่อชุมชน สังคม วัฒนธรรมประเพณี ได้ในสิ่งที่ปรารถนาอย่างมั่นคงและยั่งยืน

๔.๒.๓.๒ คุณค่าทางสังคมทำให้เกิดต่อต้านร่างกายและจิตใจ

คุณค่าทางด้านร่างกายและจิตใจนั้น เป็นคุณค่าที่ส่งผลต่อตนเองเป็นสำคัญที่เกิดขึ้นในงานเทศกาลตรุษสงกรานต์สมโภชและสงฆ์น้ำหลวงพ่อบุญไซ ที่วัดโพธิ์ชัย เป็นการสร้างการ

^{๖๖} สัมภาษณ์, นายสถาพร กอแก้ว, คณะกรรมการแผนกอัญเชิญ, ๗๖๖ หมู่ ๑๑ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๒ กันยายน ๒๕๖๐.

ตอบสนองความสุขทั้งทางด้านร่างกายและด้านจิตใจ ทั้งในด้านของบุคคล ครอบครัว ไปจนถึงสังคมในระดับชาติ เมื่อชาวพุทธมีศรัทธาความเชื่อเกี่ยวกับอานิสงส์ของการได้มานมัสการสร่งน้ำหลวงพ่อบุญพระใส ที่ตนเองเคารพศรัทธา จะเห็นได้จากที่ทุกคนนั้นมารวมตัวเพื่อที่จะทำกิจกรรมต่างๆ ในเทศกาลสงกรานต์ เริ่มตั้งแต่การจัดเตรียมงาน การประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น ฟ้อนรำเพื่อถวายหลวงพ่อบุญพระใส พิธีกรรมการคารวะ พิธีกรรมการอัญเชิญหลวงพ่อบุญพระใสออกจากพระอุโบสถ หรือ การมาร่วมรดสร่งหลวงพ่อบุญพระใสในงานเทศกาลจนตลอดทุกวัน ทั้งคณะกรรมกรที่มาช่วยงานหรือพุทธศาสนิกชนที่มาร่วมรดสร่งหลวงพ่อบุญพระใสที่วัดโพธิ์ชัยนั้น ทุกๆ คนเมื่อได้มีโอกาสมาทำบุญไว้เป็นทานก็ย่อมเกิดปีติสุข อิ่มเอมใจ และมีความรู้สึกรักและผูกพันกับพระพุทธรูปศาสนา รู้สึกว่าบาปและอกุศลทั้งมวลลดน้อยถอยลงและเป็นการสั่งสมบุญ รู้สึกว่าตัวเองมีบุญมากและเชื่อว่าตนเองจะไม่ตกนรกหรือไปอบายภูมิทำให้เกิดกำลังใจในการที่จะประกอบสัมมาอาชีพและตั้งตนอยู่ในวิถีทางแห่งชาวพุทธที่ดี ในหลักการของพระพุทธรูปศาสนาที่สอดแทรกอยู่ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนานั้นส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องของทานเพราะเป็นเรื่องที่กระทำได้โดยง่ายไม่มีข้อบังคับและทำได้ทุกคน ทั้งทานทรัพย์สินเงินทอง ทานอาหารการกิน ทานร่างกายแรงใจ เมื่อให้ทานแล้วทำให้เกิดความสุขทั้งทางกายและทางใจขึ้นทำให้มีความโน้มเอียงไปในทางที่ดีชักนำจิตใจให้รักาศิลและปฏิบัติภาวนาต่อไปได้

“หลวงพ่อบุญพระใสมีความสำคัญในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้เกิดกำลังใจทั้งทางด้านร่างกายและแรงใจในการที่จะประกอบสัมมาอาชีพ ทุกคนที่มาด้วยกันประกอบพิธีตั้งแต่เริ่มต้นของงานประเพณีจนสิ้นสุดงานนั้น จะมีความรู้สึกภาคภูมิใจในหน้าที่ของตนเองที่ได้กระทำซึ่งมีคุณค่าต่อทางกาย ทางจิตใจเป็นอย่างมาก เมื่อเสร็จจากงานแล้วจะมีความรู้สึกอบอุ่นและเบิกบานใจที่ได้คอยช่วยเหลืองานประเพณีขององค์หลวงพ่อบุญพระใส รวมทั้งการได้มีส่วนร่วมทำบุญกุศลภายในวัดถือได้ว่าเป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่งและตั้งตนอยู่ในวิถีทางแห่งชาวพุทธที่ดี จึงทำให้เกิดความสุขทางใจขึ้น”^{๖๗}

“การที่ได้มาร่วมในพิธีกรรมการอัญเชิญหรือสร่งน้ำหลวงพ่อบุญพระใส ที่วัดโพธิ์ชัยในทุกๆ ปี นั้น อาจจะถือได้ว่าเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของประชาชนชาวหนองคายไปเลยก็ได้ เพราะถือได้ว่าทุกคนนั้นได้เป็นลูกหลานของท่าน หากว่าปีไหนที่ติดงานหรือมีธุระอันจำเป็นที่ไม่ได้ไปร่วมในพิธีกรรม จะมีความรู้สึกที่ไม่สบายใจเป็นอย่างมาก ในช่วงเทศกาลสงกรานต์นั้นหากไม่ได้ไปอัญเชิญหลวงพ่อบุญพระใสลงจากพระอุโบสถในวันที่ ๑๓ เมษายน ก็จะพยายามหาเวลาไปรดสร่งองค์หลวงพ่อบุญพระใสใน

^{๖๗} สัมภาษณ์, นายคมสันต์ ทินกรวงศ์, คณะกรรมการแผนกอัญเชิญและนายกสมาคมวิฑูสมัครเล่น จังหวัดหนองคาย, ๑๑๒๔ หมู่ ๒ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

เทศกาลสมโภชและสงฆ์น้ำให้จงได้ เพราะถือได้ว่าเป็นสัญญาใจว่าในปีหนึ่งๆ นั้นจะต้องไปทำความเคารพหรือบูชาหลวงพ่พระใสให้จงได้ ซึ่งถือว่ามีคุณค่าต่อจิตใจมาก”^{๖๘}

สรุปได้ว่า คุณค่าทางด้านร่างกายและจิตใจ ที่ชาวจังหวัดหนองคายมีในงานเทศกาลตรุษสงกรานต์สมโภชและสงฆ์น้ำหลวงพ่พระใส นั้น เป็นสิ่งที่มีค่าอย่างที่สุด โดยทุกคนนั้นถือว่าตัวเองเป็นลูกหลานของท่าน ในปีหนึ่งๆ จักต้องมาสักการบูชาเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลโดยเฉพาะในช่วงเทศกาลตรุษสงกรานต์ ที่มีการสงฆ์น้ำองค์หลวงพ่พระใส ถือได้ว่าเป็นสัญญาใจแก่ชาวจังหวัดหนองคาย ที่จะได้มาร่วมกระทำพิธีกรรมต่างๆ ในประเพณี ตั้งแต่เริ่มพ่อน้ำ ประกอบพิธีการและอัญเชิญแห่รอบเมือง ทุกคนที่มีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมหรือกิจกรรมในเทศกาลแล้ว ต่างมีความรู้สึก ว่า หลวงพ่พระใส นั้นเป็นศูนย์รวมทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจของตน มีผลทางด้านร่างกายคือ เชื่อว่าองค์หลวงพ่พระใส จะช่วยให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บทั้งหลาย มีอายุยืนยาวตลอดไป ส่วนทางด้านจิตใจคือช่วยบำรุงขวัญกำลังใจให้ตนเองและครอบครัวบังเกิดความสงบสุขและประสบความสำเร็จต่างๆ ในชีวิต ดังนั้น ทุกคนจึงมาร่วมกันด้วยความสมัครใจ โดยความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในความที่เชื่อว่าตนนั้นเป็นลูกหลานขององค์หลวงพ่พระใส โดยไม่ได้มีการเหน็ดเหนื่อยในการมาทำงาน ซ้ำยังมีแต่ความเอิบอิ่มใจที่ได้ร่วมกระทำเพื่่องค์หลวงพ่พระใส ในกิจกรรมต่างๆ ที่ทางวัดโพธิ์ชัยได้จัดขึ้น

๔.๒.๓.๓ คุณค่าทางสังคมทำให้เกิดต่อด้านวัตถุ

พระพุทธรูปที่ชาวพุทธสร้างขึ้นเพื่อสักการบูชา มีหลายประเภท ตามความเชื่อว่าพระพุทธรูปถือเป็นเจดีย์ เป็นเครื่องหมายแทนพระรัตนตรัย เมื่อได้กราบไหว้บูชาจะได้ผลความเป็นมงคลและเชื่อว่ามีอานุภาพมีความศักดิ์สิทธิ์ พระพุทธรูปจึงถือเป็นรูปเคารพสูงสุดของชาวพุทธทั่วไป หลวงพ่พระใสเป็นพระพุทธรูปขัดสมาธิราบ ปรากฏว่ามีพระรูปลักษณะที่งดงามมาก ซึ่งหล่อขึ้นในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเป็นศิลปะล้านช้าง ถือเป็นคุณค่าทางด้านวัตถุที่เป็นตัวแทนของความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นพุทธสถานไว้ให้คนกราบไหว้สักการบูชา เปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า เป็นการบ่มเพาะการเสียสละการรู้จักแบ่งปัน และการรู้จักเรียนรู้การยกระดับจิตใจของตนเองให้เข้าสู่ความจำเริญภายใต้พระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา พื้นฐานความเชื่อทำให้เกิดศรัทธาและยังคงสืบต่อไปในอนาคตเพราะมีการจัดงานประเพณีการสมโภชอย่างยิ่งใหญ่ในทุกๆ ปี

จากการสัมภาษณ์ความสำคัญด้านวัตถุของประเพณีการสมโภชและสงฆ์น้ำหลวงพ่พระใส ในเทศกาลตรุษสงกรานต์ กับกลุ่มเป้าหมายได้ดังนี้

^{๖๘} สัมภาษณ์, นายสัมฤทธิ์ พระโพธิ์, คณะกรรมการแผนกอัญเชิญ, ๒๗๕/๑ หมู่ ๑๑ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

“หลวงพ่พระใสถือเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ทุกคนนั้นให้ความเคารพนับถือ ถือเป็นสัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้จะเป็นแค่วัตถุที่สร้างมาจากทองเหลือง แต่คุณค่านั้นเหลือคณานับ เพราะหลวงพ่พระใสเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ จนเป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชนทั้งหลาย และเป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชนชาวลาว”^{๖๙}

“ในการมารดสรองค์หลวงพ่พระใสในเทศกาลสงกรานต์นั้น ในขณะที่เราได้ทำบุญบริจาคทานให้แก่ทางวัด คุณค่าที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับวัตถุนั้นไม่ใช่เฉพาะต่อองค์หลวงพ่พระใสเท่านั้น แต่ยังเกิดขึ้นต่อวัดวาศาสนา เช่นวัดโพธิ์ชัยก็จะได้นำปัจจัยที่ได้จากศรัทธาของประชาชนนำไปสร้างถาวรวัตถุในด้านอื่นๆ อีกต่อไป เช่น บำรุงปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัด หรือพระพุทธศาสนา และยังช่วยเหลือแก่โรงพยาบาล โรงเรียน หน่วยงานราชการ และสถานที่สำคัญต่างๆ ภายในจังหวัดต่อไป ถือว่าเป็นคุณค่าทางด้านวัตถุอย่างถาวร ซ้ำยังเป็นประโยชน์ต่อชุมชน สังคม ประเทศชาติสืบต่อไปอีกด้วย”^{๗๐}

“คุณค่าทางด้านวัตถุนั้น คือการที่ประชาชนทุกๆ คนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สืบสาน ประเพณีอันดีงามของการประกอบพิธีการอัญเชิญหลวงพ่พระใส และช่วยกันปกป้องรักษาองค์หลวงพ่ให้อยู่ชั่วลูกชั่วหลานสืบทอดต่อไปให้นานที่สุด และยังต้องช่วยกันทำนุบำรุงวัด ชุมชน สังคมของตนเองตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม และช่วยกันส่งเสริมให้เป็นที่ประจักษ์แก่คนทั้งหลายถือได้ว่าเป็นคุณค่าที่เกิดจากทางด้านวัตถุอย่างแท้จริง”^{๗๑}

สรุปได้ว่า คุณค่าที่เกิดขึ้นทางด้านวัตถุในประเพณีการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่พระใสในเทศกาลตรุษสงกรานต์นั้น ทุกๆ คนมีความเชื่อว่าแม้องค์หลวงพ่พระใสจะเป็นแค่พระพุทธรูปที่สร้างมาจากเนื้อทองเหลือง แต่ถือเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ ถือเป็นเจดีย์ เป็นเครื่องหมายแทนพระรัตนตรัย เมื่อได้กราบไหว้บูชาจะได้ผลความเป็นมงคลอย่างสูงสุดต่อชีวิตของตนเอง เป็นคุณค่าทางด้านวัตถุที่สำคัญสำหรับประชาชนที่เคารพนับถือและต้องการอนุรักษ์รักษาสืบทอดไว้จนไปถึงลูกหลานต่อไป คุณค่าทางด้านวัตถุนั้นไม่ใช่ต่อองค์หลวงพ่พระใสเท่านั้น ยังหมายรวมไปถึงวัดวาศาสนา ถาวรวัตถุต่างๆ ภายในวัด ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ที่ทุกคนจะต้องร่วมมือร่วมแรงสืบทอดและอนุรักษ์กันต่อไป

^{๖๙} สัมภาษณ์, พระครูศรีชัยโพธิ์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย, วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๗๐} สัมภาษณ์, ร.ต.ท.สุขเกษม จิตตะปัญญา, ข้าราชการตำรวจ, ๑๑๒ หมู่ ๕ ต.โพธิ์ชัย อ.เมือง จ.หนองคาย, ๒ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๗๑} สัมภาษณ์, นายลำดวน สุวรรณพันธ์, นักปราชญ์ท้องถิ่นและไวยาวัจกรวัดโพธิ์ชัย, ๑๔๒ หมู่ ๕ ต.ประมง ต.หนองกอมเกาะ อ.เมือง จ.หนองคาย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

๔.๒.๔ คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว

ประเทศไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวในฐานะเป็นเครื่องมือสำคัญในการช่วยรักษาเสถียรภาพและขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ โดยอาศัยข้อได้เปรียบของทำเลที่ตั้ง ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรการท่องเที่ยว และความหลากหลายของวัฒนธรรมซึ่งรวมถึงความเป็นไทยเป็นจุดขายสำคัญในการส่งเสริมตลาดท่องเที่ยวมาอย่างยาวนาน การท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศด้านต่างๆ เช่น ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรมด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากการท่องเที่ยวมีความเกี่ยวเนื่องกับธุรกิจต่อเนื่องอีกมากมาย เป็นที่เข้าใจกันว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวจะเป็นเส้นทางลัดไปสู่การพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศที่กำลังพัฒนาในหลายๆ ประเทศ รวมทั้งประเทศสังคมนิยมที่เริ่มเปิดประเทศใหม่ เช่น ในกลุ่มประเทศอินโดจีนและกลุ่มประเทศในยุโรปตะวันออก ต่างมุ่งหวังให้การท่องเที่ยวเป็นภาคบุกเบิกที่จะนำผลประโยชน์ทั้งหลายมาสู่ระบบเศรษฐกิจของประเทศด้วยการลงทุนที่ไม่สูงนัก โดยหวังว่าการท่องเที่ยวจะดึงดูดเงินตราต่างประเทศ ทำให้คนในท้องถิ่นมีงานทำและมีรายได้ ในขณะเดียวกันประเทศไทยก็เคยอาศัยการท่องเที่ยวมาเป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ทำให้ประเทศไทยประสบความสำเร็จทางการตลาดอย่างงดงาม จนเป็นที่รู้จักในฐานะ “สยามเมืองยิ้ม” และประเทศไทยได้กลายมาเป็นสถานพักผ่อนที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของโลก^{๗๒}

สังคมในปัจจุบันมีความตระหนักถึงความสำคัญของศิลปะ วัฒนธรรม เทศกาลรวมถึงมรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้านมากขึ้น ทั้งนี้การตื่นตัวของวัฒนธรรมประกอบกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมของในแต่ละพื้นที่เป็นจุดกำเนิดของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นอกจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะสามารถนำรายได้เข้าสู่ประเทศและนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจทั้งระดับประเทศและระดับภูมิภาคแล้ว การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป สำหรับประเทศไทยแล้วการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการที่สร้างรายได้และการจ้างงานให้กับประเทศไทยเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามกลางการแข่งขันของตลาดท่องเที่ยวที่สูงขึ้นกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงได้รับความสนใจเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยว และมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวและได้มีการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมสืบเนื่องมาเป็นเวลานาน^{๗๓}

เทศกาลสงกรานต์ ก็ถือเป็นหนึ่งในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของประเทศไทยที่ได้รับความสนใจจากชาวต่างชาติอย่างยิ่ง เพราะได้จัดขึ้นพร้อมกันทั่วทั้งประเทศ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญ

^{๗๒} การพัฒนาการท่องเที่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://fuangfah.econ.cmu.ac.th/teacher/thanes/files/> [๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๐].

^{๗๓} ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://mai18phatthra.wordpress.com/> [๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๐].

สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวจากทั่วโลกให้เข้ามาสัมผัสบรรยากาศในช่วงเทศกาลดังกล่าวและสามารถเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี เพราะเทศกาลสงกรานต์นี้นั้นประชาชนทั้งหลายต่างเฝ้ารอคอยให้เวียนมาถึง ซึ่งถือเป็นโอกาสพิเศษนอกเหนือไปจากเทศกาลปีใหม่ และตรุษจีน เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศจะได้หยุดพักจากการทำงานเป็นเวลาหลายวัน ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ของทุกปี ประชาชนส่วนมากจะเดินทางกลับภูมิลำเนาของตนเอง ขณะเดียวกันอีกหลายครอบครัวก็นิยมเดินทางไปท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศในช่วงวันหยุดยาว งานประเพณีสงกรานต์เป็นหนึ่งในแหล่งรายได้ที่สำคัญด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทย มีนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศเข้ามาเที่ยวเพื่อเล่นน้ำสงกรานต์มากมาย ช่วยให้ชาวบ้านหรือประชาชนกลุ่มที่มีรายได้ต่ำ ได้มีรายได้ เช่น ร้านค้า ร้านอาหาร ธุรกิจบริการต่างๆ ฯลฯ จะเห็นได้จากการรายงานของสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดหนองคาย ประจำปี ๒๕๕๙ – ๒๕๖๐ พบว่าสถิติเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวจังหวัดหนองคายปี ๒๕๕๙ – ๒๕๖๐ ได้ดังนี้ สถานที่พักแรมประมาณ ๕๑ แห่ง จำนวนห้องพัก ๔๔๕๕ ห้อง จำนวนนักท่องเที่ยวแบ่งเป็นชาวไทย ๒,๐๔๕,๓๐๗ คน ชาวต่างชาติ ๕๖๓,๑๙๓ คน รวมจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งสิ้น ๒,๖๐๘,๕๐๐ คน ในเฉพาะช่วงเทศกาลตรุษสงกรานต์ของจังหวัดหนองคายนั้นพบว่านักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเดินทางมาท่องเที่ยวที่จังหวัดหนองคาย ตลอดช่วงเทศกาลประมาณ ๗๒,๔๕๘ คน สำหรับค่าใช้จ่ายต่อหัวของผู้เยี่ยมชม นักท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติอยู่ที่ ๑,๒๔๐ บาทต่อคน รายได้จากการท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลตรุษสงกรานต์ของจังหวัดหนองคายอยู่ที่ ๒๖๙,๕๔๓,๗๖๐ บาท^{๗๔} เฉพาะที่วัดโพธิ์ชัยนั้นมีรายได้จากเทศกาลตรุษสงกรานต์สมโภชและสรงน้ำหลวงพ่อบุญไฟดังนี้

รายการ	วันที่ ๑๓	วันที่ ๑๔	วันที่ ๑๕	วันที่ ๑๖	วันที่ ๑๗
สมโภชหลวงพ่อบุญไฟ	๗๔,๑๕๕	๑๒,๔๖๓	๑๓,๖๕๘	๒๐,๐๒๗	๘๕,๐๓๖
บูชาวัตถุมงคล	๕๓๙,๑๒๙	๖๐๙,๘๐๐	๔๘๐,๕๐๐	๕๑๒,๐๐๐	๕๑๗,๖๐๐
ดอกไม้ ธูป เทียน	๑๗๕,๔๗๕	๔๒๘,๔๖๒	๓๙๐,๔๑๕	๔๓๕,๖๖๗	๓๘๓,๘๙๗
สวดนพเคราะห์	๕๐,๘๐๖	๑๒๓,๘๙๘	๑๒๒,๒๔๓	๑๘๒,๖๗๒	๑๕๗,๒๔๐
ตักบาตร ๑๐๘	๑๓,๖๙๐	๒๓,๙๑๓	๒๒,๖๔๗	๓๔,๗๐๖	๓๕,๒๙๙
ถวายสังฆทาน	๒๖,๘๖๐	๗๕,๑๑๑	๖๘,๔๕๐	๙๓,๑๔๙	๘๖,๓๙๙
บริจาคทั่วไป	๒๖,๐๘๑	๔๒,๘๒๓	๔๐,๐๓๒	๓๕,๙๒๕	๓๖,๕๓๘
ถวายซื้อที่ดิน	๗๒,๖๘๖	๓๐๘,๐๙๙	๒๙๙,๐๗๗	๓๐๔,๕๗๒	๒๙๒,๙๖๔

^{๗๔} สำนักงานสถิติจังหวัดหนองคาย, รายงานสถิติจังหวัดหนองคาย พ.ศ. ๒๕๖๐, (หนองคาย: สำนักงานสถิติจังหวัดหนองคาย, ๒๕๖๐), หน้า ๑๓๙- ๑๔๐.

ตักบาตรเช้า	๓๓,๗๕๔	-	๖๘,๗๕๐	๙๑,๓๒๙	๗๙,๒๙๑
ขบวนแห่	๒๕๒,๐๖๐	๗๙,๐๖๒	๗๕,๕๑๒	๗๑,๓๗๕	๖๙,๓๘๖
ร้านค้า/แผงลอย	๓๕๑,๐๐๐	๕,๑๐๐	๔,๕๐๐	๖,๒๐๐	๑๑,๗๐๐
ประกวดเทพี	๓๘,๑๐๐	-	๔๘,๗๖๔	๗๖,๖๕๓	๘๙,๓๐๔
เปิดเตล็ด	๙๓๒,๓๗๑	๒๒๗,๘๕๙	๑	-	-
ยอดรวมแต่ละวัน	๒,๕๘๖,๑๖๗	๑,๙๓๖,๕๙๐	๑,๖๓๔,๕๕๙	๑,๘๖๔,๒๗๕	๑,๘๔๔,๖๕๔
รายรับทั้งหมดตั้งแต่ ๑๓ - ๑๗ เม.ย. ๖๐ = ๙,๘๖๖,๒๓๖ บาทถ้วน					

บัญชีแสดงรายรับเทศกาลตรุษสงกรานต์ วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) อ.เมือง จ.หนองคาย ๑๓-๑๗ เม.ย. ๒๕๖๐

จากการศึกษาคุณค่าด้านเศรษฐกิจและด้านการท่องเที่ยวของประเพณีการสมโภชและสงฆ์นำหลวงพ่อบุญในเทศกาลตรุษสงกรานต์นั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าประเพณีนี้มีอิทธิพลต่อกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวของประชาชนชาวไทย ทั้งในจังหวัดหนองคายและต่างจังหวัด รวมถึงชาวต่างชาติที่ได้เดินทางเข้ามายังจังหวัดหนองคาย ทั้งในรูปแบบท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ และเข้ามาเพื่อสัมผัสวัฒนธรรมในท้องถิ่นนี้ จนก่อให้เกิดคุณค่าในด้านต่างๆ ดังนี้

๑. คุณค่าต่อการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน บทบาทของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อสังคม ความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมทั้งระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระดับโลก องค์การที่กำกับดูแลและจัดการทางด้านการท่องเที่ยวขึ้นโดยภาครัฐและเอกชน เพื่อร่วมมือกันพัฒนาการท่องเที่ยวให้ยั่งยืนและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมให้มากที่สุด ในปัจจุบันรัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิตมากขึ้น มีการส่งเสริมให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และใช้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมคุณภาพชีวิต ดังกรอบนโยบายของคณะกรรมการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๔ โดยมีส่วนหนึ่งที่ว่า “ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วทุกภูมิภาคของไทย และเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจก่อให้เกิดการสร้างงานและเพิ่มรายได้ให้กับประเทศ ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยเติบโตอย่างยั่งยืน”^{๗๕} ประเพณีการสมโภชและสงฆ์นำหลวงพ่อบุญในเทศกาลตรุษสงกรานต์นั้น ทั้งองค์การภาครัฐและเอกชน ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล สภาตำบล หัวหน้าชุมชน หมู่บ้าน นักปราชญ์ท้องถิ่นและราชการในส่วนอื่นๆ ของจังหวัดได้มีการร่วมมือและประสานงานกันทุกภาคส่วน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว สนับสนุนด้านการพัฒนา การตลาด การ

^{๗๕}ไพจิตร ประดิษฐ์ผล และ ผศ.ดร.มนสิชา เพชรานนท์, “คุณภาพชีวิตในชุมชนท่องเที่ยวโฮมสเตย์ : กรณีศึกษา โฮมสเตย์บ้านปราสาท อ.โนนสูง จ.นครราชสีมา”, วารสารวิชาการ, ปีที่ 9, (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๓), หน้า ๙๐.

โฆษณา และประชาสัมพันธ์ มีการพัฒนาการด้านการบริหารในรูปแบบของยุทธศาสตร์การพัฒนา จังหวัดแบบบูรณาการ ภายใต้การนำของผู้ว่าราชการจังหวัด จะเห็นได้ว่าตั้งแต่ก่อนเริ่มจะจัดงาน ประเพณีขึ้นมานั้นทุกๆ ฝ่ายได้ร่วมประชุมเพื่อหารือและเตรียมความพร้อมในเทศกาลสงกรานต์ จะเริ่มมาแต่นโยบายของทางภาครัฐที่จะประกาศออกมาในแต่ละปี แล้วให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในส่วนต่างๆ นำไปประชุมหารือและวางแผนเพื่อให้เหมาะสมกับในสถานที่นั้นๆ ในจังหวัดหนองคาย คณะกรรมการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) มีหน้าที่บอกข่าวและโฆษณาประชาสัมพันธ์ถึงงานเทศกาลตรุษมหาสงกรานต์อีสานหนองคาย เพื่อให้ประชาชนทั้งหลายได้รับทราบ ทางฝ่ายเทศบาลมีหน้าที่ในการจัดกิจกรรมต่างๆ ภายในงานเทศกาล ส่วนทางจังหวัดมีหน้าที่จัดเตรียมคอยต้อนรับประชาชนที่จะหลั่งไหลเข้ามาที่จังหวัดหนองคาย พร้อมทั้งอำนวยความสะดวก ดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยภายในจังหวัดจนแล้วเสร็จงานเทศกาลดังกล่าว และประชาชนทั้งหลายก็คอยเป็นหูเป็นตาช่วยทางฝ่ายบ้านเมืองอีกทีหนึ่ง เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วม ให้เข้ามามีบทบาทในการร่วมกันทำกิจกรรมในเทศกาลให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

๒. คุณค่าต่อการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนสนับสนุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน ถือเป็นการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่บอกถึงอัตลักษณ์ความเป็นชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชนจะทำให้ชุมชนสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมโดยที่ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีให้สอดคล้องกับยุคสมัย มีการสืบทอดสู่คนรุ่นหลังได้อย่างต่อเนื่อง การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการสร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในชุมชนในการนำเสนอ “ของดี” ชุมชนให้คนภายนอกได้รับรู้ ทำให้เกิดการสืบค้นถ่ายทอด และฟื้นฟูวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น ชุมชนมีการบริหารจัดการและร่วมกันกำหนดว่าวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอะไรบ้างที่ชุมชนพร้อมในการนำเสนอและสร้างการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน ตลอดจนมีแนวทางปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว การที่นักท่องเที่ยวสนใจแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมคนท้องถิ่น เป็นตัวกระตุ้นอีกทางหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ และมีชีวิตชีวาในการนำเสนอข้อมูล สามารถสร้างการมีส่วนร่วมให้กับนักท่องเที่ยวในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของตน ทำให้เยาวชนคนรุ่นหลังเห็นคุณค่าของชุมชนตนเอง^{๗๖} ดังที่ปรากฏในประเพณีการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่อบุญไสในเทศกาลตรุษสงกรานต์นั้น เป็นการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนสนับสนุน มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของตน จึงเกิดภาคภูมิใจให้กับคนในชุมชน เป็นการนำเสนอของดีของตนด้วยการที่ได้มาร่วมกันแห่อัญเชิญองค์หลวงพ่อบุญไสออกจากพระอุโบสถ องค์หลวงพ่อบุญไสที่ใช้ในการแห่นั้นเป็นพระพุทธรูปองค์จริง โดยมีได้ใช้องค์จำลองแห่แต่อย่างใด จึงเป็นเอกลักษณ์ที่

^{๗๖} หลักการของการพัฒนาท่องเที่ยวโดยชุมชน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.krabi.go.th/krabi2015/m_file/lifetravel/25.pdf [๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๐].

สำคัญทางด้านประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามของชาวจังหวัดหนองคาย จนเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของนักท่องเที่ยวทั้งหลาย ทำให้คนภายนอกได้รับรู้ เกิดความปลื้มปิติยินดีและอยากที่จะเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว อันส่งผลดีต่อการพัฒนาสังคมในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคมส่วนรวม เกิดมูลค่าเพิ่มทางด้านเศรษฐกิจภายในชุมชนของจังหวัดหนองคายอย่างยั่งยืน

“ในเทศกาลสงกรานต์ของจังหวัดหนองคายนั้นจะมีผู้คนมากมายเดินทางเข้ามาที่วัดโพธิ์ชัย เพื่อมาสรงน้ำองค์หลวงพ่อพระใสและทำบุญกับทางวัด และยังไปท่องเที่ยวในสถานที่อื่นๆ อีกภายในจังหวัด จึงทำให้เกิดคุณค่าอย่างมากมายภายในชุมชนในเขตเทศบาลและจังหวัดหนองคาย ผู้คนที่มา นั้นย่อมที่จะจับจ่ายใช้สอย ทำให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจขึ้น”^{๗๗}

“ในระหว่างงานประเพณีการสมโภชและสรงน้ำหลวงพ่อพระใสในเทศกาลตรุษสงกรานต์นั้น ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดคุณค่าต่อทางเศรษฐกิจภายในจังหวัดหนองคายเท่านั้น ยังรวมถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวและทำให้นักท่องเที่ยวที่มานั้นได้รู้จักจังหวัดหนองคายเพิ่มมากขึ้นและเมื่อมาแล้วย่อมอยากกลับมาอีกในปีถัดไป เมื่อมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวในจังหวัดหนองคายเพิ่มมากขึ้นเท่าไร ยิ่งเกิดเป็นผลดีต่อทางประชาชน ชุมชน สังคม และทางจังหวัดหนองคาย เพราะการท่องเที่ยวนั้นจะ ช่วยในการพัฒนาด้านต่างๆ อีกมากทั้งคุณภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ความสวยงามของแต่ละสถานที่ ความเป็นสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในชุมชน ทำให้ประชาชนภายในชุมชน ในเขตเทศบาลมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ถือเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว”^{๗๘}

๓. เกิดคุณค่าทางเศรษฐกิจในชุมชน การท่องเที่ยวมีส่วนสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนและคุณภาพชีวิตคนท้องถิ่น การท่องเที่ยวเป็นการดึงคนจากภายนอกมาเรียนรู้ชุมชน แรงจูงใจที่ทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน คือ วิถีชีวิตที่แตกต่าง วัฒนธรรมดั้งเดิม และแหล่งท่องเที่ยวที่มีความอุดมสมบูรณ์ จุดดึงดูด คือ วิถีชีวิตที่เรียบง่ายและมีการดำรงชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นรายได้เสริมที่สามารถนำรายได้นั้นไปดำรงชีพ โดยที่คนในชุมชนยังคงดำเนินวิถีดั้งเดิมหรือเป็นการสร้างทางเลือกเรื่องรายได้ให้กับบางครอบครัว ในการสร้างอาชีพเสริมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว สร้างงานให้กับคนในชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชน จัดสรรรายได้จากการท่องเที่ยวสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนและสาธารณประโยชน์ จังหวัดหนองคายแม้จะเป็นเพียงจังหวัดเล็กๆ แต่ก็มีเอกลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณีของตนเองอันโดดเด่นจากที่อื่นเช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีบุญออกพรรษาชมบั้งไฟพญานาค และด้วยความที่ทุกคนนั้นมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย

^{๗๗} สัมภาษณ์, นายณัฐพล วัฒนชนันท์, ประชาชนและลูกหลานหลวงพ่อพระใส, ๗๖ หมู่ ๔ ต.โพธิ์ชัย อ.เมือง จ.หนองคาย, ๒ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๗๘} สัมภาษณ์, นางรัศมี ทินกรวงศ์, ประชาชนและนักจัดรายการวิทยุวัดโพธิ์ชัย, ๑๑๒๔ หมู่ ๒ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๐.

รักความสงบ ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความผูกพันกับธรรมชาติ จึงทำให้มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่มีคุณภาพ เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวภายในจังหวัดหนองคาย และเข้าใจถึงวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชาวจังหวัดหนองคายเพิ่มมากขึ้น หากนักท่องเที่ยวที่มาแล้วพักอยู่นานวันก็เกิดการจับจ่ายใช้สอยเพิ่มมากยิ่งขึ้น จึงทำให้เกิดคุณค่าทางเศรษฐกิจอย่างมากภายในจังหวัดหนองคายในช่วงเวลาหรือเทศกาลดังกล่าว

“เทศกาลตรุษสงกรานต์ของจังหวัดหนองคายในแต่ละปี เมื่อเวียนมาถึงทุกคนภายในชุมชนคุ่มต่างๆ ทั้งในและนอกเขตเทศบาลนั้นจะตึกคักมาก เกิดการตื่นตัวและวางแผนว่าตนเองจะหารายได้ หรือประโยชน์จากนักท่องเที่ยวทั้งหลายที่จะเดินทางมาท่องเที่ยวในเทศกาลสงกรานต์อย่างไรบ้าง โดยส่วนมากชาวชุมชนหรือคุ่มต่างๆ ก็จะนำสิ่งของที่ตนมี ที่เกี่ยวกับงานเทศกาลออกมาวางขายตามหน้าบ้านของตน มีเสื้อผ้า อุปกรณ์ในการเล่นสาดน้ำ มีปืนฉีดน้ำ ชัน หรือเครื่องเล่นต่างๆ มากมาย หรือพ่อค้าแม่ค้าทั้งหลายก็จะมาจับจองสถานที่เพื่อขายของที่วัดโพธิ์ชัยเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นอาหารเครื่องดื่ม เสื้อผ้า อุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ จนเต็มลานบริเวณรอบวัด เป็นการหารายได้ และส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนในเขตเทศบาล และช่วยทำให้เกิดการพัฒนาทั้งคุณภาพของชีวิตและเกิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจภายในจังหวัดหนองคายเป็นอย่างดีในช่วงสงกรานต์”^{๗๙}

“จังหวัดหนองคายนั้นถึงแม้จะเป็นเพียงจังหวัดเล็กๆ ที่มีอาณาเขตติดกับแม่น้ำโขง แต่ก็จะมีเปี่ยมไปด้วยวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีที่ดีงาม ดังเช่นงานสมโภชและสงกรานต์หลวงพ่อบุญในเทศกาลตรุษสงกรานต์ งานบุญออกพรรษาขมบั้งไฟพญานาคและงานประเพณีอื่นๆ ของจังหวัด ที่ทุกฝ่ายนั้นได้ร่วมกันอนุรักษ์และจัดขึ้นมาจนทำให้จังหวัดหนองคายนั้นเป็นจังหวัดหนึ่งที่น่าจับตามองและนำมาท่องเที่ยวมากที่สุดเพราะงดงามไปด้วยศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ด้วยความเป็นกันเอง ความสงบสุขเรียบง่ายของคนภายในชุมชนและมีเอกลักษณ์ในแบบของตนเองที่โดดเด่นด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้จังหวัดหนองคายนั้นเป็นเมืองที่น่าอยู่อันดับ ๗ ของโลก และน่าอยู่ที่สุดอันดับ ๑ ในภาคอีสาน”^{๘๐}

โดยสรุป คุณค่าของประเพณีการสมโภชและสงกรานต์หลวงพ่อบุญในเทศกาลตรุษสงกรานต์นั้น ในด้านเศรษฐกิจและส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดหนองคายนั้น สามารถสร้างค่านิยมให้เกิดขึ้นแก่คนในชุมชนเขตเทศบาลจังหวัดหนองคาย แก่ประชาชนชาวไทยและชาวต่างประเทศ เพิ่มการท่องเที่ยว และการจับจ่ายใช้สอยภายในจังหวัดหนองคายอย่างทั่วหน้าและทั่วทุกพื้นที่ภายในจังหวัด จึงทำให้เกิดคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจและยังเป็นการส่งเสริมทางด้านกา

^{๗๙}สัมภาษณ์, นางจรัส อินวณิช, นักประชาสัมพันธ์และกรรมการวัดโพธิ์ชัย, ๖๘๘ หมู่ ๑๐ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๘๐}สัมภาษณ์, นายคมสันต์ ทินกรวงศ์, คณะกรรมการแผนกอัญเชิญและนายกสมาคมวิทูสมัครเล่นจังหวัดหนองคาย, ๑๑๒๔ หมู่ ๒ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

ท่องเที่ยวของจังหวัด ทำให้ประชาชนที่อยู่ภายในชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคายต่างก็ภูมิใจในถิ่นกำเนิดและร่วมกันอนุรักษ์รักษาประเพณีการสมโภชและสงฆ์น้ำหลวงพ่พระใสในเทศกาลตรุษสงกรานต์สืบต่อไปให้เป็นมรดกไว้ให้ลูกหลานหลวงพ่พระใสสืบต่อไป

สำหรับคุณค่าของประเพณีการสมโภชและสงฆ์น้ำหลวงพ่พระใสในเทศกาลตรุษสงกรานต์นั้นทำให้เกิดคุณค่าต่างๆ หลายด้านคือ ๑) คุณค่าด้านความเชื่อและศาสนา ซึ่งนำไปสู่การเคารพบูชาต่อองค์หลวงพ่พระใสในรูปแบบต่างๆ และยังได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาถือเป็นการทำบุญกุศลเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ๒) คุณค่าทางด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณี ทำให้ทุกคนภายในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในถิ่นฐานร่วมกันเพราะตนเองนั้นได้ถือเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการสืบสานประเพณีที่ดีงามและอยากสืบทอดต่อไปให้ถึงชนรุ่นหลังได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมและประเพณีของตน ๓) คุณค่าทางด้านสังคมนั้น ทำให้เกิดความสามัคคีและกตัญญูภายในชุมชนและสังคมของตนเอง ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและวัตถุ ๔) คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว นั้น คือทำให้ทุกคนที่อยู่ในชุมชนนั้นมีรายได้เพิ่มมากขึ้น จากการที่นักท่องเที่ยวเข้ามาใช้จ่ายใช้สอยภายในจังหวัด ในช่วงเวลาดังกล่าวทำให้เกิดการเคลื่อนตัวของเศรษฐกิจภายในชุมชนนั้นเป็นไปอย่างคึกคัก สร้างความเข้มแข็งในชุมชนและสังคมและกลายมาเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของจังหวัดหนองคาย ทำให้ชุมชนภายในเขตเทศบาลนั้นเข้มแข็งเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันอย่างยั่งยืนถาวร

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ประเพณีสงกรานต์ : กรณีศึกษาคุณค่าของประเพณีการสมโภชและ
สรงน้ำหลวงพ่อบุญไฟที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” ผู้วิจัยตั้ง
วัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับประเพณี
สงกรานต์ (๒) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาประเพณีการสมโภชและการสรงน้ำหลวงพ่อบุญไฟ (๓)
เพื่อศึกษาคุณค่าของประเพณีการสมโภชและการสรงน้ำหลวงพ่อบุญไฟที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาล
เมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บ
ข้อมูลภาคสนาม (Field Work) จากกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสงฆ์ ข้าราชการ นักปราชญ์ท้องถิ่น
ผู้มีส่วนประกอบพิธีกรรม และพ่อค้าประชาชน รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้นจำนวน ๑๕ รูป/คน โดยใช้
แบบสัมภาษณ์ภาคสนาม ศึกษาจากเอกสารตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูล
ที่ได้มาทั้งหมดตามวัตถุประสงค์ นำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ
(Descriptive analysis) ผลของการวิเคราะห์ข้อมูล สามารถสรุปผลการวิจัยและมีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ข้อที่ ๑ พบว่า วันสงกรานต์ ถือเป็นประเพณีวันขึ้นปีใหม่
ของไทยมาแต่โบราณ เป็นประเพณีที่งดงาม อ่อนโยน เอื้ออาทร และเต็มไปด้วยบรรยากาศของความ
กตัญญู ความสนุกสนาน ความอบอุ่น และการให้เกียรติเคารพซึ่งกันและกัน สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะ
ของความเป็นไทยได้อย่างเด่นชัด โดยใช้น้ำเป็นสื่อในการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรี ซึ่งโดยทั่วไปจัดขึ้น
ระหว่างวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายน ตรงกับเดือนห้าตามจันทรคติ

คำว่า “สงกรานต์” ซึ่งคำนี้เป็นศัพท์ในภาษาสันสกฤต มาจาก กรฺม ธาตุ + สึ อุปสรรค
หมายถึง ก้าวขึ้นผ่าน หรือเคลื่อนที่ ย้ายที่ หมายความว่า เวลาที่ดวงอาทิตย์เคลื่อนจากราศีหนึ่งไปสู่อีก
ราศีหนึ่ง เมื่อมีการเอ่ยถึงคำว่า “สงกรานต์” ในบางครั้งจะเอ่ยว่า “ตรุษสงกรานต์” คำว่า “ตรุษ”
สันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “ตรุณ” แปลว่า ตัด การที่เรียกสงกรานต์ว่าตรุษสงกรานต์ คือร่องรอย
ความหมายที่ว่า การก้าวข้ามราศี แต่การเรียกตรุษสงกรานต์เพราะต้องการเน้นว่าเป็นการข้ามจากราศี
มีนมาเป็นราศีเมษ ซึ่งคือการเปลี่ยนศักราช

ในสมัยก่อนสุโขทัยอาจกล่าวได้ว่ายังไม่มีข้อมูลชัดเจนถึงสงกรานต์ของคนไทย มีเพียงหลักฐานของเขมรโบราณที่อยู่บนดินแดนประเทศไทยปัจจุบัน ทั้งยังไม่ปรากฏการใช้คำ “สงกรานต์” ในจารึกภาษาไทยด้วย สงกรานต์ในวรรณกรรมสมัยอยุธยา ให้ภาพรายละเอียดของแนวปฏิบัติในเทศกาลสงกรานต์ได้ค่อนข้างชัดเจน เห็นความพยายามในการผูกคติเรื่องสงกรานต์กับพระพุทธศาสนา มาแต่ต้น และได้กลืนอายุของวัฒนธรรมเขมรในเทศกาลสงกรานต์แห่งราชสำนักสยาม วรรณกรรมรัตนโกสินทร์มีการบันทึกถึงเทศกาลสงกรานต์ไว้หลายเรื่อง เห็นภาพทั้งสงกรานต์แบบชาวบ้านและแบบชาววัง สงกรานต์แบบชาววัง มีบันทึกไว้ในวรรณกรรมที่มีลักษณะเป็นวรรณกรรมตำราแบบแผนพระราชพิธี คือ พระราชพิธีพืชมงคล เรื่อง พระราชพิธีสิบสองเดือน ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งให้รายละเอียดของพระราชพิธีไว้ค่อนข้างมาก โดยเฉพาะในพระราชพิธีเดือนห้า ซึ่งเป็นช่วงเวลาแห่งเทศกาลสงกรานต์

แม้จะมีหลักฐานว่าคนไทยรู้จักเทศกาลสงกรานต์มาแต่โบราณกาล ดังปรากฏในวรรณกรรมยุคต่างๆ หากแต่กลับพบหลักฐานลายลักษณ์อักษรที่เก่าที่สุดที่บันทึกตำนานสงกรานต์คือ จารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จำนวน ๗ แผ่น แม้จารึกดังกล่าวจะจารึกในสมัยรัชกาลที่ ๓ หากแต่ความรู้เนื้อเรื่องตำนานสงกรานต์น่าจะแพร่หลายมาแต่ครั้งอยุธยา

ปัจจุบันประเพณีสงกรานต์ของไทยนั้นไม่ว่าจะเป็นภาคไหนก็ตาม ถือเป็นประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของคนไทย มีความงดงามมีคุณค่าสาระเป็นช่วงเวลาแห่งการรักษาจิตใจและสิ่งแวดล้อม การแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณและแสดงความปรารถนาดี ความเอื้ออาทรต่อญาติมิตรและแขกผู้มาเยือนนับเป็นประเพณีแห่งการสามัคคีทั้งในครอบครัวและชุมชน ทำให้สังคมไทยจะเป็นสังคมที่ร่มเย็น และน่าอยู่ต่อไปอีกนาน

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ข้อที่ ๒ พบว่า “บุญเดือนห้า” เป็นอภิกขานบุญหนึ่งที่ชาวลาวและชาวอีสานให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับการเคารพนับถือบรรพบุรุษ และเป็นงานบุญที่ทำให้เกิดความสุขสนุกสนานขึ้นในชุมชน เพราะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการสาธน์น้ำท่ามกลางความแห้งแล้งและอากาศที่ร้อนระอุ จึงเป็นงานบุญที่หลายคนตั้งตารอคอยเพื่อให้เวียนมาถึงเร็วๆบุญเดือนห้าของชาวลาวและชาวอีสานจึงมีลักษณะเดียวกันกับ “ประเพณีสงกรานต์” ที่ปรากฏในประเทศไทยปัจจุบันเพราะจัดขึ้นในช่วงเดียวกันคือระหว่างวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายนของทุกปี และมีความเป็นมาของประเพณีร่วมกัน โดยการอธิบายผ่านนิทาน “ปัญหาท้าวทิลพรหม” แต่ก็จะมีรูปแบบกิจกรรมงานบุญที่แตกต่างกันออกไปผ่านบริบททางสังคมและกาลเวลา

ประเพณีการสมโภชและสงฆ์นำองค์หลวงพ่อบุญในเทศกาลตรุษสงกรานต์นั้น ในปัจจุบันนี้ได้เริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๒ - ๑๘ เมษายนของทุกปี รวม ๗ วัน ๗ คืน ถือได้ว่าเป็นประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญสำหรับชาวหนองคาย โดยเฉพาะชาวคุ้มวัดโพธิ์ชัยและชาวคุ้มต่างๆ ในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย มาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ที่ต่างร่วมมือร่วมใจกันเป็นสมานฉันท์ในการที่จะช่วยกันผดุง

รักษาขนบประเพณีอันดีงามมาเป็นเวลาอันช้านาน โดยมีการจัดกิจกรรมต่างๆ ในช่วงเทศกาลดังกล่าวอันนำไปสู่คุณค่าในด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างมากมายต่อชุมชน สังคมภายในจังหวัดหนองคาย และประเทศชาติสืบต่อไป

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ข้อที่ ๓ พบว่า คุณค่าของประเพณีการสมโภชและสร่งน้ำองค์หลวงพ่อพระใสในเทศกาลตรุษสงกรานต์ ที่มีต่อชุมชน สังคม ภายในเขตเทศบาลจังหวัดหนองคาย ดังนี้คือ

๑) คุณค่าทางด้านความเชื่อและศาสนา พบว่าคุณค่าที่เกิดขึ้นมาจากความเชื่อของผู้นับในสังคมไทย ซึ่งได้สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ยังคงปฏิบัติต่อเนื่องกันมาไม่ขาดสาย แม้ว่าจะอยู่ท่ามกลางกระแสของความเจริญทางด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่เข้ามาสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนเรา มีความเชื่ออีกเป็นจำนวนมากที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อบุคคล สังคม และประเทศชาติ ช่วยหล่อหลอมจิตใจให้คนประพฤติ ปฏิบัติดี สำนองอบรมให้ทำในสิ่งที่ถูกต้อง และยังเป็นเครื่องควบคุมสังคม เป็นบรรทัดฐานของสังคมทำให้สังคมมีความสงบสุข ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อแบบดั้งเดิม และความเชื่อตามแนวพุทธศาสนา สำหรับคุณค่าของประเพณีการสมโภชและสร่งน้ำหลวงพ่อพระใสในเทศกาลตรุษสงกรานต์นั้น ตามความเชื่อที่เกิดขึ้นในทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นความเชื่อที่มีเหตุผล มีหลักที่ถือปฏิบัติตามแนวทางของหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ที่จะช่วยเสริมสร้างคุณค่าในแต่ละด้านให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น หลักของการบูชา หลักของความกตัญญู กตเวทิต์ หลักของความสามัคคี หลักของสังคหวัตถุ ๔ หลักของสาราณียธรรม ๖ เป็นต้น

๒) คุณค่าทางด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี พบว่าประเพณีการสมโภชและสร่งน้ำหลวงพ่อพระใสในเทศกาลตรุษสงกรานต์ ก็เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นกรอบและเป็นแบบแผนให้คนในสังคมได้ยึดถือและปฏิบัติ หล่อหลอมก่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่สง่างาม และสวยงาม ที่สังคมยึดถือปฏิบัติสืบกันมา และชี้ให้เห็นว่าชาวจังหวัดหนองคายหรือชาวไทยส่วนใหญ่นั้นได้ให้ความสำคัญในการบำรุงพระพุทธศาสนา ด้วยศิลปกรรมที่งดงามเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบัน เช่นเดียวกันกับประเพณีการสมโภชและสร่งน้ำหลวงพ่อพระใส ที่บุคคล ครอบครัว สังคม ควรมีส่วนร่วมในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีให้ยั่งยืนถาวรสืบไป

๓) คุณค่าทางด้านสังคม พบว่าสังคมของชาวจังหวัดหนองคายเป็นสังคมที่มีอิทธิพลของพระพุทธศาสนาชัดเจนมาก ถึงแม้ว่าจะผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมก็ตาม ในกระบวนการประเพณีและการประกอบพิธีกรรมในเทศกาลตรุษสงกรานต์สมโภชและสร่งน้ำหลวงพ่อพระใส นั้น เป็นการประสานร่วมมือกันของคนในสังคมเป็นกลุ่มเป็นก้อน เป็นการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้สังคมมีความรู้สึกถึงความเป็นพวกพ้องเป็นหมู่เหล่าและร่วมกันรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่เคยปฏิบัติมา เพื่อสืบสานวัฒนธรรมอันดีงามของทางชุมชนและทาง

พระพุทธศาสนา ไว้ให้เป็นมรดกของคนในสังคมให้ยาวนานที่สุด เป็นขบวนการของประชาสังคมเชิงพุทธที่มีส่วนดีมากกว่าส่วนเสีย

๔) คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว พบว่าในด้านเศรษฐกิจและส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดหนองคายนั้น สามารถสร้างค่านิยมให้เกิดขึ้นแก่คนในชุมชนเขตเทศบาลจังหวัดหนองคาย แก่ประชาชนชาวไทยและชาวต่างประเทศ เพิ่มการท่องเที่ยว และการจับจ่ายใช้สอยภายในจังหวัดหนองคายอย่างทั่วหน้าและทั่วทุกพื้นที่ภายในจังหวัด ในช่วงเวลาดังกล่าวจึงทำให้เกิดคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจและยังเป็นการส่งเสริมทางด้านการท่องเที่ยวของจังหวัด ทำให้ประชาชนที่อยู่ภายในชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย ต่างก็ภูมิใจในถิ่นกำเนิดและร่วมกันอนุรักษ์รักษาประเพณีการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่อบุญในเทศกาลตรุษสงกรานต์ สืบต่อไปเป็นมรดก ไว้ให้ลูกหลานหลวงพ่อบุญสืบต่อไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง ประเพณีสงกรานต์ : กรณีศึกษาคุณค่าของประเพณีการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่อบุญที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” ผู้วิจัยยังมีความเห็นว่าสังคมไทยควรนำกรอบแนวคิดที่ได้จากผลของการวิจัยนี้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน สังคมและประเทศชาติให้เจริญงอกงามสืบไป ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังประสบกับปัญหาวิกฤติหลายประการ เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม ปัญหาทางการเมือง ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาศีลธรรมเสื่อมถอย ปัญหาการขาดจิตสำนึกที่จะหวงแหนอนุรักษ์ประเพณี และวัฒนธรรมที่ดั่งามของตัวเองไม่ว่าจะเป็นภายในชุมชน สังคมและประเทศชาติ หรือมีก็ถูกตัดตอนตัดแปลงจนอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อเอกลักษณ์ที่มีของตนเอง ส่งผลกระทบในภาพรวมต่อชุมชน สังคมนั้น รวมไปถึงประเทศชาติเป็นอย่างยิ่ง การแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงเป็นเรื่องของทุกคนในชาติที่ต้องมีส่วนร่วมกันทั้งทางภาครัฐ และทางศาสนา เป็นแนวทางหนึ่งที่จะมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ให้ผู้คนในสังคมเกิดความรู้รัก สืบสาน อนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมและประเพณีของตนเอง ให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ ทั้งสอดคล้องกับสภาพการณ์ของโลก

การอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีให้อยู่คู่กับสังคมนั้น เพื่อให้วัฒนธรรมและประเพณีเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้เกิดความสามัคคีกันปรองดองในชุมชนสังคมและประเทศชาติ การที่จะช่วยสร้างสรรค์สังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความสามัคคีปรองดอง โดยใช้วัฒนธรรมและประเพณีเป็นแกน และมีหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องชี้แนะ และปรับเปลี่ยนแนวความคิดของคนให้เกิด

สติปัญญาพร้อมที่จะมีส่วนร่วมแก้ไขวิกฤติสังคมในชาติให้กลับคืนสู่ปกติสุขโดยเร็ว โดยรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรดำเนินการในประเด็นและแผนงานด้านต่างๆ ดังนี้

(๑) รัฐบาลจะต้องรณรงค์ให้มีการศึกษาวิจัยเพื่อหาที่มาของประเพณีสงกรานต์ให้ชัดเจน เพราะการทำวิจัยเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์ มีอยู่หลายชิ้นงาน แต่ไม่มีรายละเอียดแม้มีก็ซ้ำๆ กัน ส่วนมากก็ทำในเชิงธุรกิจการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ และการพาณิชย์ เพื่อขายบริการเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวเป็นส่วนใหญ่

(๒) รัฐบาลควรกำหนดนโยบาย และรูปแบบกระบวนการจัดงานด้านประวัติศาสตร์ก็ควรศึกษาและใช้ประวัติศาสตร์ที่ถูกต้อง โดยมอบหมายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามากำกับดูแล เพื่อที่จะให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ชุมชนนั้นๆ จึงจะเกิดการเข้าใจและร่วมกันวางแผนอนุรักษ์สืบต่อไป

(๓) การใช้ประเพณีวัฒนธรรมเป็นจุดขายเพื่อการท่องเที่ยว หรือเพื่อการค้าขายควรจะหาจุดบรรจบที่เหมาะสมลงตัว ทั้งตัวประเพณีอยู่อย่างมีคุณค่า และผู้เข้าร่วมงานก็ได้รับทั้งคุณค่าและสาระจากประเพณีต่างๆ ภายในชุมชนและสังคมของตน เพื่อให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมสืบต่อไป

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

จากการวิจัยประเด็นเกี่ยวข้องกับประเพณีการสมโภชและสงฆ์นำหลวงพ่อบุญในเทศกาลตรุษสงกรานต์นั้น ยังมีเรื่องน่าสนใจในการที่จะศึกษาวิเคราะห์ต่อไปอีกหลายประเด็น โดยผู้วิจัยขอเสนอแนะประเด็นสำหรับศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

(๑) ทิศทางและรูปแบบการจัดกิจกรรมของประเพณีสงกรานต์และประเพณีอื่นๆ ในแต่ละท้องถิ่นชุมชนและสังคมเพื่อสร้างสังคมอย่างยั่งยืน

(๒) การพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมประเพณีสงกรานต์และประเพณีอื่นๆ ในแต่ละท้องถิ่นชุมชนและสังคมตามหลักพุทธธรรม

(๓) วิเคราะห์บทบาทของสื่อสารมวลชนต่อการประชาสัมพันธ์ประเพณีสงกรานต์และประเพณีอื่นๆ ในแต่ละท้องถิ่นชุมชนและสังคมในเชิงสร้างสรรค์

(๔) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการจัดกิจกรรมประเพณีสงกรานต์และประเพณีอื่นๆ ในแต่ละท้องถิ่น ชุมชนและสังคม ของประเทศเพื่อนบ้านที่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างเดียวกับประเทศไทย เพื่อเปรียบเทียบจุดแข็งและจุดอ่อน เพื่อนำมาปรับใช้ต่อไป

(๕) ควรมีการศึกษาวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อประเพณีสงกรานต์ในสังคมไทย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี – ไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) คัมภีร์:

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฎีกา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
_____. ปกรณวิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาปกรณวิเสส. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน,
๒๕๓๙.

(๒) หนังสือ:

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. พิธีกรรมและประเพณี. กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์
การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒.
กรมศิลปากร. พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมธิราช, ๒๕๔๙.
_____. จารึกในประเทศไทย เล่ม ๔. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๒๙ ก.
_____. จารึกในประเทศไทย เล่ม ๕. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๒๙ ข.
_____. วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม ๓. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๓๑.
คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์. ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ภาคที่ ๑. กรุงเทพมหานคร:
สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐.
จิตตภาวัน. บันทึกว่าด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีของเจนละ. แปลโดย เฉลิมยงบุญเกิด.
กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๔๓.
ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์. หลักพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: บริษัทชินรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๕.
เดิม วิภาคย์พจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๒.

ทรงศักดิ์ ปรารงค์วัฒนากุล. **สงกรานต์ใน ๕ ประเทศ : การเปรียบเทียบทางวัฒนธรรม**. เชียงใหม่: สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับกรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ, ๒๕๓๙.

ธีระวัฒน์ แสนคำ. “บุญเดือนห้า-สงกรานต์” ในลาวและอีสานโดยสังเขป. ใน **สาदनํ้าสงกรานต์ วัฒนธรรมร่วมรากเอเชีย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๙.

นิยะดา เหล่าสุนทร. “จารึกเรื่องมหาสงกรานต์”. ใน **ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน**. กรุงเทพมหานคร: คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน, ๒๕๕๔.

ประคอง นิมนานเหมินทร์ และดาว เชิงหวา. **อาปมไท้คัง: นิทานกับสังคม**. กรุงเทพมหานคร: แม่คำผาง, ๒๕๔๒.

ประคอง นิมนานเหมินทร์. **ประเพณีสงกรานต์**. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, ๒๕๕๔.

ปิ่น มุกขนันต์. **มงคลชีวิตภาค ๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๒.

ปรีชา พิณทอง. **ประเพณีโบราณไทยอีสาน**. ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๙๕.

แปลก สนธิรักษ์. **ระเบียบสังคม ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๔.

_____. **พิธีกรรมและประเพณี**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. **พระราชพิธีสิบสองเดือน**. กรุงเทพมหานคร: ไสภณการพิมพ์, ๒๕๕๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **ธรรมานุญชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. **สอนนาค-สอนทิด ชีวิตพระ-ชีวิตชาวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสารจำกัด, ๒๕๔๒.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พระพุทธศาสนาในสถานการณ์โลกปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ. **คติความเชื่อของชาวอีสาน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ). **กตัญญูทเวที เป็นเครื่องหมายของคนดี**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

พระสิริมังคลาจารย์. มังคลัตถทีปนี (แปล) เล่ม ๔. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
พุทธทาสภิกขุ. หนังสือชุมนุมเรื่องสั้นพุทธทาสภิกขุ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
สุภาพใจ, ๒๕๓๑.

_____. กตัญญูทเวทีเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก, กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

พระยาอนุมานราชธน. วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆของไทย. กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, ๒๕๑๔.

พันธุ์ ป. หลงสมบุญ. พจนานุกรม มคอ-ไทย. กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๐.

ไพฑูรย์ เครือแก้ว. ลักษณะสังคมไทยและการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: เกื้อกูลการพิมพ์,
๒๕๑๕.

มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม ๗. กรุงเทพมหานคร:
สยามเพรส, ๒๕๔๒.

_____. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม ๘. กรุงเทพมหานคร: สยามเพรส, ๒๕๔๒.

_____. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม ๑๓. กรุงเทพมหานคร: สยามเพรส, ๒๕๔๒.

_____. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม ๑๕. กรุงเทพมหานคร: สยามเพรส, ๒๕๔๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร: นาน
มีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

_____. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร:
อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๒.

รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล. “สงคราม : ความซับซ้อนของการเปลี่ยนวันเวลา”. ใน สาดน้ำสงคราม
วัฒนธรรมร่วมรากเอเชีย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ,
๒๕๕๙.

วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. ชื่นชมสถาปัตยกรรมวัดในหลวงพระบาง. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: เมือง
โบราณ, ๒๕๕๕.

ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. หลวงพระบางเมืองมรดกโลก ราชธานีแห่งความทรงจำและพื้นที่พิธีกรรมใน
กระแสโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร: สายธาร, ๒๕๕๓.

ศรีศักร วิลลิโถม และสุจิตต์ วงษ์เทศ, “วิวัฒนาการของวัฒนธรรม”. ใน สู่ความเข้าใจวัฒนธรรม.
กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พรินติ้ง กรุ๊ป, ๒๕๓๓.

ส.พลายน้อย. ตรุษสงกรานต์ : ประวัติความเป็นมาของปีใหม่ไทยสมัยต่างๆ. กรุงเทพมหานคร:
ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๔๗.

เสฐียรโกเศศ. ประเพณีเบ็ดเตล็ด. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย,
๒๕๑๐.

_____. ลัทธิศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๖.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร). มงคลยอดชีวิต ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๖.

สุพจน์ โพธิสว่าง. งานฉลองสมโภชสมณศักดิ์พระเทพปริยัติมุนี เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย. อุดรธานี: โรงพิมพ์ภาคอีสาน, ๒๕๓๓.

สันต์ ท. โกมลบุตร. จดหมายเหตุลาลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, ๒๕๕๒.

_____. ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, ๒๕๕๐.

สาร สารทัศนานันท์. อีตลีสอง-คลองสิบสี่. เลย: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูเลย, ๒๕๓๐.

สำลี รักสุทธี. อีตลีสอง คลองสิบสี่ประเพณีของดีอีสาน. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา, ม.ป.ป., ๒๕๔๙.

สำนักพิมพ์เสียงเชียง. มนต์พิธิขาวพุทธ. กรุงเทพมหานคร: เสียงเชียง, ๒๕๔๙.

สำนักงานสถิติจังหวัดหนองคาย. รายงานสถิติจังหวัดหนองคาย พ.ศ. 2560. หนองคาย: สำนักงานสถิติจังหวัดหนองคาย, ๒๕๖๐.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. สงกรานต์. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๓.

สมสนุก มีไชย. ขอบคุนที่เหลียวมอง. แปลโดย คำวอน บุญยะพอน. กรุงเทพมหานคร: สายธาร, ๒๕๔๙.

สมิทธิ ธนาธิโชติ. หลวงพระบาง บางสิ่งไม่เปลี่ยนไป ใจที่เปลี่ยนแปลง. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สายธาร, ๒๕๔๗.

สวิง บุญเจิม. ตำรามรดกอีสานหรือมรดกอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ ๔. อุบลราชธานี: มรดกอีสาน, ๒๕๓๙.

อติเทพ ผาทา และคณะ. หนองคายคณิสสร. กรุงเทพมหานคร: หจก. แอลซีพี ฐิติพรการพิมพ์, ๒๕๕๙.

อภิรักษ์ณ เกษมผลกุล. “สงกรานต์ในวรรณกรรมและตำนานของคนไท – ไทย”. ใน **สาदनํ้า สงกรานต์ วัฒนธรรมร่วมรากเอเชีย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๙.

อภินันท์ โพชยานนท์. ประเพณีสงกรานต์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๔.

อุดม บัวศรี. วัฒนธรรมอีสาน. ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๖.

อุดม เขยกิจวงศ์. ตำนานพระลาวล้านช้าง (พระสามพี่น้อง). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสริมปัญญา, ๒๕๕๒.

อำไพ คำโท. “จารึกวัดสระกำแพงใหญ่”. ใน **จารึกในประเทศไทย เล่ม ๓: อักษรขอมพุทธศตวรรษ**

ที่ ๑๕-๑๖. กรุงเทพมหานคร: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๙.

_____. “จารึกวัดพระธาตุเชิงชุม”. ใน **จารึกในประเทศไทย เล่ม ๓: อักษรขอมพุทธศตวรรษที่**

๑๕-๑๖. กรุงเทพมหานคร: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๙.

ฮันส์ เพนซ์ และคณะ. **ประชุมจารึกล้านนา เล่ม ๑ จารึกในพิพิธภัณฑฯ เชียงแสน.** เชียงใหม่:

สถาบันวิจัยสังคม, ๒๕๔๐.

(๓) วิทยานิพนธ์:

จันทน์นิภา ดวงวิไล. “ตำนานพระพุทธรูปในชุมชนชายแดนไทย – ลาว : การสื่อความหมายทาง

วัฒนธรรม และบทบาทการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม”. **ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต.**

สาขาวิชาภาษาไทย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๖.

พระมหาปรม โอภาโส (กองคำ). “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวไทยในปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธ**

ศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระปลัดวิทย์ สิริภทฺโท (เที่ยงธรรม). “ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธ :

กรณีศึกษาพระธาตุหล้าหนองของประชาชน จังหวัดหนองคาย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร**

มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระครูพิสนธ์กิจจาทร (เทิดทูน เชื่อเงินเดื่อน). “ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของประเพณีลอยกระทง”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๕๔.

พระครูสารกิจประยุต (กาบ ฐานทดโต). “ศึกษาคุณค่าศรัทธาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาพระธาตุนา

ดูนของชาวพุทธอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดมหาสารคาม. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.**

บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระครูเมตตาภิตติวิมล (อภัย ออกโย). “การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อในประเพณีฮีดสงของชาวตำบล

ป่าสังข์ อำเภอดุสิตบุรีพิจิตร จังหวัดร้อยเอ็ด”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.**

บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

เรวัตร พิรนนต์. “พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสงน้ำพระธาตุนองสามหมื่น ตำบลบ้าน

แก้ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ”. **ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** แขนงวิชาไทยคดีศึกษา:

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๗.

สง่า พัฒนชีวะพล. “เจ้าพ่อพญาแล : ความเชื่อและพิธีกรรม”. **ปริญญาวิทยาศาสตรมหา**

บัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๘.

อธิราชย์ นันขันตี. “แนวคิดเชิงปรัชญาในพิธีกรรมหมอธรรม”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.**

สาขาวิชาปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

(๔) รายงานการวิจัย:

ผศ. ประพันธ์ กุลวิจิตร. “วิเคราะห์เรื่องพระพุทธรูปในฐานะปูชนียวัตถุของชาวพุทธ”. **รายงานการ**

วิจัย. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระครูสิริรัตนาวตฺร, ผศ.ดร., และคณะ. “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าทางจริยธรรมของประเพณี
สงกรานต์”. **รายงานการวิจัย.** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

(๕) บทความ / วารสาร:

เชเมม แก้วคล้าย และบุญเลิศ เสนานนท์. “จารึกพระศรีสุริยลักษณ์”. **ศิลปากร.** ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓๕.

(๒๕๓๕): ๑๐๙ – ๑๒๑.

นิยะดา เหล่าสุนทร. “นิทานเรื่องตำนานสงกรานต์ที่ไม่ได้มาจากมอญ”. **ศิลปวัฒนธรรม.** ปีที่ ๓๔

ฉบับที่ ๖ (เมษายน ๒๕๕๖): ๑๔.

ไพจิตร ประดิษฐ์ผล และ ผศ.ดร. มนสิชา เพชรานนท์. “คุณภาพชีวิตในชุมชนท่องเที่ยวโฮมสเตย์ :
กรณีศึกษา โฮมสเตย์บ้านปราสาท อ.โนนสูง จ.นครราชสีมา”. **วารสารวิชาการ.** ปีที่ ๙.

(คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๓): ๙๐.

(๖) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ

ไพฑูรย์ มีกุล. **แนวคิดทฤษฎีในการศึกษาสังคมวัฒนธรรมไทย.** เอกสารประกอบการสอนวิชาทฤษฎี
ความสัมพันธ์เชิงชาติพันธุ์วรรณา. (สถาบันวิจัยศิลปและวัฒนธรรมอีสาน: มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม, ๒๕๕๐).

วัดโพธิ์ชัย. “ระเบียบวาระการประชุมเตรียมงานเทศกาลตรุษสงกรานต์และสมโภชสงกรานต์หลวงพ่
พระใส”. หนองคาย: วัดโพธิ์ชัย, ๒๕๖๐. (อัดสำเนา).

(๗) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

การพัฒนาการท่องเที่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://fuangfah.econ.cmu.ac.th/teacher/thanes/files/> [๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๐].

โครงการจัดสร้างพระบรมรูปและเหรียญที่ระลึกเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล
อดุลยเดช. **พิธีบวงสรวง.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://king_statue.nida.ac.th/th/th/index [๘ ส.ค. ๒๕๖๐].

บุญเดือนสี่ในฮีตสิบสอง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.isangate.com/local/boon_pawes.html [๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๐].

ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://mai18phatthra.wordpress.com/> [๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๐].

ประเพณีสงกรานต์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.baanjommyut.com/library/songkran/index.html> [๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๐].

ศาสนาและความเชื่อ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.kradandum.com/culture/cul03.htm> [๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๐].

สารานุกรมธรรม ๖ : หลักแห่งความสามัคคี. [ออนไลน์]. ที่มาแหล่ง: <http://www.dhammadjak.net> [๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๐].

หลักการของการพัฒนาท่องเที่ยวโดยชุมชน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [http://www.krabi.go.th/krabi 2015 /m_file/lifetravel/25.pdf](http://www.krabi.go.th/krabi%202015/m_file/lifetravel/25.pdf) [๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๐].

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/> [๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๐].

(๘) สัมภาษณ์:

สัมภาษณ์ พระราชรัตนาลงกรณ์, ที่อยู่ : วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, อาชีพ/ตำแหน่งทางสังคม : ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย, เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, รองอธิการบดีมหาวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระครูศรีชัยโพธิ, ที่อยู่ : วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, อาชีพ/ตำแหน่งทางสังคม : ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระครูปลัดมงคลวรรณ, ที่อยู่ : วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, อาชีพ/ตำแหน่งทางสังคม : ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐

สัมภาษณ์ นายลำดวน สุวรรณ, ที่อยู่ : ๑๔๒ หมู่ ๕ ถ.ประมง ต.หนองกอมเกาะ อ.เมือง จ.หนองคาย, อาชีพ/ตำแหน่งทางสังคม : ไวยาวัจกรวัดโพธิ์ชัย, ผู้พิพากษาสมทบศาลเยาวชนหนองคาย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายวิศิษฐ์ โลหะพาน, ที่อยู่ : ๒๗๕/๑ หมู่ ๑๑ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, อาชีพ/ตำแหน่งทางสังคม : ข้าราชการบำนาญ, รองประธานมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์วัดโพธิ์ชัย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายไพรัตน์ ภาสอน, ที่อยู่ : ๑๐๑/๒๙ ต.โพธิ์ชัย อ.เมือง จ.หนองคาย, อาชีพ/ตำแหน่งทางสังคม : กรรมการที่ปรึกษาวัดโพธิ์ชัย, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางจรัส ธินาวัดน์, ที่อยู่ : ๖๘๘ หมู่ ๑๐ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, อาชีพ/ตำแหน่ง

ทางสังคม : นักปราชญ์ท้องถิ่นและกรรมการวัดโพธิ์ชัย, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ ร.ต.ท.สุขเกษม จิตตะปัญญา, ที่อยู่ : ๑๑๒ หมู่ ๕ ต.โพธิ์ชัย อ.เมือง จ.หนองคาย, อาชีพ/

ตำแหน่งทางสังคม : ข้าราชการตำรวจ, ๒ กันยายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายสถาพร กอแก้ว, ที่อยู่ : ๗๖๖ หมู่ ๑๑ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, อาชีพ/ตำแหน่ง

ทางสังคม : ประกอบธุรกิจส่วนตัว, ๒ กันยายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ ร.ต.อัคร ทอโข, ที่อยู่ : ๓๐๖ หมู่ ๕ บ.เวียงคุก ต.เวียงคุก อ.เมือง จ.หนองคาย,

อาชีพ/ตำแหน่งทางสังคม : ข้าราชการบำนาญ, ประกอบธุรกิจส่วนตัว, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายคมสันต์ ทินกรวงศ์, ที่อยู่ : ๑๑๒๔ หมู่ ๒ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, อาชีพ/

ตำแหน่งทางสังคม : ประกอบธุรกิจส่วนตัว, นายกสมาคมวิเทศสัมพันธ์จังหวัดหนองคาย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางรัศมี ทินกรวงศ์, ที่อยู่ : ๑๑๒๔ หมู่ ๒ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, อาชีพ/ตำแหน่ง

ทางสังคม : ประกอบธุรกิจส่วนตัว, นักจัดรายการวิทยุวัดโพธิ์ชัย, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายสัมฤทธิ์ พระโพธิ์, ที่อยู่ : ๒๗๕/๑ หมู่ ๑๑ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย, อาชีพ/

ตำแหน่งทางสังคม : ประกอบธุรกิจส่วนตัว, พนักงานขับรถวัดโพธิ์ชัย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายณัฐพล วัฒนันท์, ที่อยู่ : ๗๖ หมู่ ๔ ต.โพธิ์ชัย อ.เมือง จ.หนองคาย, อาชีพ/ตำแหน่ง

ทางสังคม : ประกอบธุรกิจส่วนตัว, ๒ กันยายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายภูมิภัทร พรหมสมบัติ, ที่อยู่ : วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) ต.ในเมือง อ.เมือง

จ.หนองคาย, อาชีพ/ตำแหน่งทางสังคม : ประกอบธุรกิจส่วนตัว, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

๒. ภาษาอังกฤษ

Tambiah, S.J. **Buddhism and The Spirit Cult, in North-East Thailand**, Cambridge: Cambridge University Press, 1975.

G. Coedès. “**Lorigine du cycle des douze animaux au Cambodge.**” T’oung Pao XXXI 1942.

ภาคผนวก ก
หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาเขตหนองคาย โทรศัพท์ ๐๔๒-๔๔๕๓๓๓, โทรสาร ๐๔๒-๔๔๕๒๒๒

ที่ ศธ ๖๑๑๘/

วันที่ สิงหาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน พระราชรัตนาลงกรณ์,ดร.

ด้วย พระมหาชนชัย ภูริวฑฒโก รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๒๔๐๕๐๒๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรปริญญา พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาประเพณีสงกรานต์ : กรณีศึกษาคุณค่าของประเพณีการสรงน้ำและสรงน้ำหลวงพ่อพระใสที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ในการศึกษาเรื่องดังกล่าวนี้ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดีจึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระราชรัตนาลงกรณ์,ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย

จนท.บัณฑิตศึกษา ดร.อริย์ชัย เลิศรวมโชค ๐๘๗-๒๓๒-๔๔๔๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาเขตหนองคาย โทรศัพท์ ๐๔๒-๔๙๕๓๓๓, โทรสาร ๐๔๒-๔๙๕๒๒๒

ที่ ศธ ๖๑๑๘/

วันที่ สิงหาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน พระราชชนทร์ วิสารโท,ผศ.ดร.

ด้วย พระมหาชนะชัย ภูริวัฒนโก รหัสนักศึกษานิเทศ ๕๕๐๒๔๐๕๐๒๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรปริญญา พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาประเพณีสงกรานต์ : กรณีศึกษาคุณค่าของประเพณีการสรงน้ำและสรงน้ำหลวงพ่อพระใสที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ในการศึกษาเรื่องดังกล่าวนี้ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย พิจารณาเห็นแล้วว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระราชรัตนาลงกรณ์,ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย

จนท.บัณฑิตศึกษา ดร.อริย์ชัย เลิศรวมโชค ๐๘๗-๒๓๒-๙๙๙๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาเขตหนองคาย โทรศัพท์ ๐๔๒-๔๙๕๓๓๓, โทรสาร ๐๔๒-๔๙๕๒๒๒

ที่ ศธ ๖๑๑๘/

วันที่ สิงหาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร ดร.บุญส่ง สิ้นจันท

ด้วย พระมหาชนะชัย ภูริพัฒนโก รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๒๔๐๕๐๒๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรปริญญา พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาประเพณีสงกรานต์ : กรณีศึกษาคุณค่าของประเพณีการสรงน้ำและสรงน้ำหลวงพ่อพระใสที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ในการศึกษาเรื่องดังกล่าวนี้ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย พิจารณาเห็นแล้วว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมหาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เจริญพรมหาด้วยความนับถือ

(พระราชรัตนาลงกรณ์,ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย

จนท.บัณฑิตศึกษา ดร.อริย์ชัย เลิศรวมโชค ๐๘๗-๒๓๒-๙๙๙๘

ภาคผนวก ข

ตัวอย่างหนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ที่ ศบ ๖๑๑๘ / ๖๔

 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
 ๒๑๕ หมู่ที่ ๓ ตำบลคำบกกหวาน
 อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๐๐
 โทรศัพท์ ๐๔๒-๔๕๕๓๓๓ โทรสาร ๐๔๒-๔๕๕๒๒๒
www.mcunk.ac.th , www.gsmcunk.go.th

สิงหาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระราชรัตนาลงกรณ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

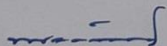
ด้วย พระมหาชนะชัย ภูริวัฒนาโก รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๒๔๐๕๐๒๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรปริญญา
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้
 ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาประเพณีสงกรานต์ : กรณีศึกษาคุณค่าของประเพณีการสมโภชและสร้างน้ำหลวงพ้อพระใส
 ที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ในการศึกษาเรื่องดังกล่าวนี้ จึงจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน เกี่ยวกับคุณค่าของประเพณีการสมโภชและสร้าง
 น้ำหลวงพ้อพระใสที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย โดยมีการสัมภาษณ์ การบันทึกเสียง และการถ่ายภาพ
 เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับ
 ความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระราชรัตนาลงกรณ์,ดร.)
 รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย
 ประธานศูนย์บัณฑิตศึกษา
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย
 เลขานุการ พระมหาประทีป อภิวิฑูโน,ดร ๐๘๕-๒๒๘-๑๔๖๔
 จนท.บัณฑิตศึกษา ดร.อริย์รัช เลิศรวมโชค ๐๘๖-๒๓๒-๕๕๕๘

ที่ ศบ ๖๑๑๘/๖๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
 ๒๑๕ หมู่ที่ ๓ ตำบลคำบกหวาน
 อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๐๐
 โทรศัพท์ ๐๔๒-๔๕๕๓๓๓ โทรสาร ๐๔๒-๔๕๕๓๒๒
www.mcunk.ac.th , www.gsmcunk.go.th

กรกฎาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตประชาสัมพันธ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เรียน พระครูปลัดมงคลวัฒน์
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาชนะชัย ภูริวัฒโก รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๒๔๐๕๐๒๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรปริญญา
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้
 ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ ศึกษาประเพณีสงกรานต์ : กรณีศึกษาคุณค่าของประเพณีการสรงน้ำและสรงน้ำหลวงพ่อพระใส
 ที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ในการศึกษาเรื่องดังกล่าวนี้ จึงจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน เกี่ยวกับคุณค่าของประเพณีการสรงน้ำและสรง
 น้ำหลวงพ่อพระใสที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย โดยมีการสัมภาษณ์ การบันทึกเสียง และการถ่ายภาพ
 เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับ
 ความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระราชรัตนาลงกรณ์,ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

ประธานศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย

เลขานุการ พระมหาประทีป อภิวิฑูฒโน,ดร ๐๘๕-๒๒๘-๑๔๖๔

จนท.บัณฑิตศึกษา ดร.อริย์ชัย เลิศรวมโชค ๐๘๖-๒๓๒-๕๕๕๘

ที่ ศบ ๖๑๑๘ / ๖๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
 ๒๑๘ หมู่ที่ ๓ ตำบลคำบกหวาน
 อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๐๐
 โทรศัพท์ ๐๔๒-๔๕๕๓๓๓ โทรสาร ๐๔๒-๔๕๕๒๒๒
 www.mcunk.ac.th , www.gsmcunk.go.th

กรกฎาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เจริญพร นายลัดวน สุวรรณพันธ์
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาชนะชัย ภูวิธเทโก รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๒๔๐๕๐๒๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรปริญญา
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้
 ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ ศึกษาประเพณีสงกรานต์ : กรณีศึกษาคุณค่าของประเพณีการสรงน้ำและสรงน้ำหลวงพ่อพระใส
 ที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตร

ในการศึกษาเรื่องดังกล่าวนี้ จึงจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน เกี่ยวกับคุณค่าของประเพณีการสรงน้ำและสรงน้ำ
 น้ำหลวงพ่อพระใสที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย โดยมีการสัมภาษณ์ การบันทึกเสียง และการถ่ายภาพ
 เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับ
 ความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เจริญพรด้วยความนับถือ

(พระราชรัตนลงกรณ์,คร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

ประธานศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

นางสาวอรุณรัตน์ ใจสูง
 ลว. ๑๖/๕/๖๐
 (นางสาวอรุณรัตน์ ใจสูง)

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย

เลขานุการ พระมหาประทีป อภิวิฑูโน,คร ๐๘๕-๒๒๘-๑๔๗๔

จนท.บัณฑิตศึกษา คร.อริย์ชัย เลิศรวมโชค ๐๘๗-๒๓๒-๕๕๕๘

ที่ ศธ ๖๑๑๘/ว ๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
 ๒๑๕ หมู่ที่ ๓ ตำบลคำบงหวาน
 อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๐๐
 โทรศัพท์ ๐๔๒-๔๕๕๓๓๓ โทรสาร ๐๔๒-๔๕๕๒๒๒
 www.mcunk.ac.th , www.gsmcunk.go.th

สิงหาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตประชาสัมพันธ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เจริญพร นางจรัส ธินวัฒน์
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาณะชัย ภูริวัฒโก รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๒๔๐๕๐๒๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรปริญญา
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้
 ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาประเพณีสงกรานต์ : กรณีศึกษาคุณค่าของประเพณีการสมโภชและสงวนน้ำหลวงพ่พระใส
 ที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาด้านหลักสูตร

ในการศึกษาเรื่องดังกล่าวนี้ จึงจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน เกี่ยวกับคุณค่าของประเพณีการสมโภชและสง
 นน้ำหลวงพ่พระใสที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย โดยมีการสัมภาษณ์ การบันทึกเสียง และการถ่ายภาพ
 เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับ
 ความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เจริญพรมด้วยความนับถือ

(พระราชรัตนาลงกรณ์,ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

ประธานศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ให้ข้อมูลสัมภาษณ์แล้ว
 ด.ร. อธิวัฒน์
 นางจรัส ธินวัฒน์

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย

เลขานุการ พระมหาประทีป อภิวิฑูโน,ดร ๐๘๕-๒๒๘-๑๔๖๔

จนท.บัณฑิตศึกษา ดร.อริย์ชัย เลิศรวมโชค ๐๘๖-๒๓๒-๕๕๕๘

ที่ ศธ ๖๑๑๘/ว ๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
 ๒๑๕ หมู่ที่ ๓ ตำบลคำเขื่อนแก้ว
 อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๐๐
 โทรศัพท์ ๐๔๒-๔๕๕๓๓๓ โทรสาร ๐๔๒-๔๕๕๒๒๒
www.mcunk.ac.th , www.gsmcunk.go.th

กรกฎาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร นายคมสันต์ ทินกรวงศ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาชนะชัย ภูวิธภาโก รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๒๔๐๕๐๒๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาประเพณีสงกรานต์ : กรณีศึกษาคุณค่าของประเพณีการสมโภชและสงฆ์นำหลวงพ่อบุญรอดที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ในการศึกษาเรื่องดังกล่าวนี้ จึงจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน เกี่ยวกับคุณค่าของประเพณีการสมโภชและสงฆ์นำหลวงพ่อบุญรอดที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย โดยมีการสัมภาษณ์ การบันทึกเสียง และการถ่ายภาพเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เจริญพรด้วยความนับถือ

(พระราชรัตนาลงกรณ์,ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

ประธานศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย

เลขานุการ พระมหาประทีป อภิวิฑูโน,ดร ๐๘๕-๒๒๘-๑๔๖๔

จนท.บัณฑิตศึกษา ดร.อริย์ชัย เลิศรวมโชค ๐๘๖-๒๓๒-๕๕๕๘

ที่ ศบ ๖๑๑๘ / ๖๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
 ๒๑๕ หมู่ที่ ๓ ตำบลคำบงหวาน
 อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๐๐
 โทรศัพท์ ๐๔๒-๔๕๕๓๓๓ โทรสาร ๐๔๒-๔๕๕๒๒๒
www.mcunk.ac.th , www.gsmcunk.go.th

กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร นายณัฐพล วัฒนะนันท์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาชนะชัย ภูริวัฒโก รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๒๔๐๕๐๒๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาประเพณีสงกรานต์ : กรณีศึกษาคุณค่าของประเพณีการสมโภชและสงฆ์นำหลวงพ่อบุญไฟที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ในการศึกษาเรื่องดังกล่าวนี้ จึงจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน เกี่ยวกับคุณค่าของประเพณีการสมโภชและสงฆ์นำหลวงพ่อบุญไฟที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย โดยมีการสัมภาษณ์ การบันทึกเสียง และการถ่ายภาพเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เจริญพรด้วยความนับถือ

(พระราชรัตนาลงกรณ์,ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

ประธานศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ในชื่อของ...
 (กษ...)
 ...

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย

เลขานุการ พระมหาประทีป อภิวิฑูโน,ดร ๐๘๕-๒๒๘-๑๔๓๔

จนท.บัณฑิตศึกษา ดร.อริย์ชัย เลิศรวมโชค ๐๘๓-๒๓๒-๕๕๕๘

ที่ ศธ ๖๑๑๘ / ๖ ๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
 ๒๑๕ หมู่ที่ ๓ ตำบลคำบกหวาน
 อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๐๐
 โทรศัพท์ ๐๔๒-๔๕๕๓๓๓ โทรสาร ๐๔๒-๔๕๕๓๒๒
www.mcunk.ac.th , www.gsmcunk.go.th

กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร นายสถาพร กอแก้ว

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาชนะชัย ภูริธมฺโก รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๒๔๐๕๐๒๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรปริญญา
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้
 ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ ศึกษาประเพณีสงกรานต์ : กรณีศึกษาคุณค่าของประเพณีการสรงน้ำและสรงน้ำหลวงพ่อพระใส
 ที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตร

ในการศึกษาเรื่องดังกล่าวนี้ จึงจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน เกี่ยวกับคุณค่าของประเพณีการสรงน้ำและสรง
 น้ำหลวงพ่อพระใสที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย โดยมีการสัมภาษณ์ การบันทึกเสียง และการถ่ายภาพ
 เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับ
 ความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เจริญพรมด้วยความนับถือ

(พระราชรัตนาลงกรณ์,ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

ประธานศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

สถาพร กอแก้ว

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย

เลขานุการ พระมหาประทีป อภิวิฑูโน,ดร ๐๘๕-๒๒๘-๑๔๗๔

จนท.บัณฑิตศึกษา คร.อริย์ชัย เลิศรวมโชค ๐๘๗-๒๓๒-๕๕๕๘

ที่ ศธ ๖๑๑๘/ว ๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
 ๒๑๕ หมู่ที่ ๓ ตำบลคำบงหวาน
 อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๐๐
 โทรศัพท์ ๐๔๒-๔๕๕๓๓๓ โทรสาร ๐๔๒-๔๕๕๒๒๒
www.mcunk.ac.th , www.gsmcunk.go.th

กรกฎาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัณนิษฐานเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร นายภูมิภัทร พรหมสมบัติ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาชนะชัย ภูริวัฒนาโก รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๒๔๐๕๐๒๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรปริญญา
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้
 ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ ศึกษาประเพณีสงกรานต์ : กรณีศึกษาคุณค่าของประเพณีการสรงน้ำและสรงน้ำหลวงพ่อพระใส
 ที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาด้านหลักสูตร

ในการศึกษาเรื่องดังกล่าวนี้ จึงจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน เกี่ยวกับคุณค่าของประเพณีการสรงน้ำและสรง
 น้ำหลวงพ่อพระใสที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย โดยมีการสัมภาษณ์ การบันทึกเสียง และการถ่ายภาพ
 เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับ
 ความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมหาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เจริญพรมหาด้วยความนับถือ

(พระราชรัตนาลงกรณ์,ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

ประธานศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตหนองคาย

เลขานุการ พระมหาประทีป อภิวิฑูโน,ดร ๐๘๕-๒๒๘-๑๔๖๔

จนท.บัณฑิตศึกษา ดร.อริย์ชัย เลิศรวมโชค ๐๘๖-๒๓๒-๕๕๕๘

ภาคผนวก ค

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง “ศึกษาประเพณีสงกรานต์ : กรณีศึกษาคุณค่าของประเพณีการสมโภชและสร้างน้ำหลวงพ่อ
พระใสที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย”

.....

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาประเพณีสงกรานต์ : กรณีศึกษาคุณค่าของประเพณีการสมโภชและสร้างน้ำหลวงพ่อพระใสที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย โดยการสัมภาษณ์ในครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้แบ่งออกเป็น ๔ ตอน ประกอบด้วย

- ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์
- ตอนที่ ๒ ประเพณีสงกรานต์
- ตอนที่ ๓ ประเพณีการสมโภชและสร้างน้ำหลวงพ่อพระใส
- ตอนที่ ๔ คุณค่าของประเพณีการสมโภชและสร้างน้ำหลวงพ่อพระใสที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

จึงขออนุโมทนาบุญขอบคุณท่านที่ให้สัมภาษณ์มา ณ โอกาสนี้

พระมหาชนะชัย ภูริวฑฺฒโก (ศรีภูมัตถ์)

นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตหนองคาย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ ข้อมูลทั่วไปของพระภิกษุผู้ให้สัมภาษณ์

- ๑) ชื่อ..... ฉายา..... นามสกุล.....
- ๒) สมณศักดิ์.....
- ๓) อายุ..... ปี / พรรษา.....
- ๔) ที่อยู่.....
- ๕) หมายเลขโทรศัพท์บ้าน..... โทรศัพท์เคลื่อนที่ (มือถือ).....
- ๖) ระดับการศึกษา.....
 - ๖.๑ ศาสนศึกษา นธ. ปธ.....
 - ๖.๒ สามัญศึกษา.....
- ๗) ตำแหน่ง.....

๑.๒ ข้อมูลทั่วไปของฆราวาส

- ๑) ชื่อ..... นามสกุล.....
- ๒) เพศ
- ๓) อายุ..... ปี
- ๔) ที่อยู่.....
- ๕) หมายเลขโทรศัพท์บ้าน..... โทรศัพท์เคลื่อนที่ (มือถือ).....
- ๖) ระดับการศึกษา.....
- ๗) ตำแหน่งทางสังคม.....
- ๘) อาชีพ.....

ตอนที่ ๒ ประเพณีสงกรานต์

๒.๑ ท่านมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์ ว่ามีป่อเกิดและความเป็นมาอย่างไรบ้าง

.....

๒.๒ ต้นกำเนิดของประเพณีสงกรานต์เกิดขึ้นที่ไหน และเกิดตั้งแต่สมัยใดของชาติไทย

.....

๒.๓ ท่านคิดว่าประเพณีสงกรานต์นี้มีความเชื่อกันในเรื่องใดบ้าง

.....

๒.๔ ในประเพณีสงกรานต์ท่านและชุมชนมีการทำกิจกรรมอย่างไรบ้าง และเพื่อจุดประสงค์

อะไร

.....

๒.๕ ในประเพณีสงกรานต์ชุมชนของท่านมีการเล่นอะไรกันบ้าง และมีประโยชน์อย่างไร

.....

๒.๖ ท่านคิดว่าเพราะเหตุใดประเพณีสงกรานต์จึงมีอายุกาลนานมาถึงปัจจุบันนี้

.....

๒.๗ ท่านคิดว่าประเพณีสงกรานต์ มีคุณค่าและประโยชน์อย่างไรต่อตนเอง สังคม ประเทศชาติบ้าง

.....

ตอนที่ ๓ ประเพณีการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่พระใส

๓.๑ หลวงพ่พระใสมีประวัติความเป็นมาอย่างไร

.....

๓.๒ ประเพณีการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่พระใสมีประวัติความเป็นมาอย่างไร

.....

๓.๓ ความหมายและองค์ประกอบของประเพณีการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่พระใสเป็นอย่างไร

.....

๓.๔ พิธีกรรมในการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่พระใสทำอย่างไรบ้าง

.....

๓.๕ คุณลักษณะขอบเขตและจุดมุ่งหมายของการประกอบพิธีกรรมในการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่พระใสคืออะไร สามารถให้ประโยชน์ต่อตนเอง ชุมชน สังคม ประเทศชาติอย่างไรบ้าง

.....

๓.๖ ตั้งแต่วันที่ 13-18 เมษายน ท่านมีส่วนในกิจกรรมประเพณีสงกรานต์การสมโภชและสงฆ์หลวงพ่พระใส ที่วัดโพธิ์ชัย อย่างไรบ้าง

.....

ตอนที่ ๔ คุณค่าของประเพณีการสมโภชและสงฆ์หลวงพ่พระใสที่มีต่อชุมชนในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย

๔.๑ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีสงกรานต์ การสมโภชและสงฆ์หลวงพ่พระใสมีอะไรบ้าง

.....

๔.๒ ท่านคิดว่าประเพณีการสมโภชและสรงน้ำหลวงพ่อบุญไซ มีคุณค่าและประโยชน์
อย่างไรบ้างต่อตนเอง ชุมชน สังคม ประเทศชาติ

.....

๔.๓ ท่านคิดว่าประเพณีการสมโภชและสรงน้ำหลวงพ่อบุญไซ มีคุณค่าต่อความกตัญญูของ
ตัวท่านเอง ต่อชุมชน สังคม ประเทศชาติอย่างไรบ้าง

.....

๔.๔ ท่านคิดว่าประเพณีการสมโภชและสรงน้ำหลวงพ่อบุญไซ มีคุณค่าต่อความสามัคคีของ
ตัวท่านเอง ต่อชุมชน สังคม ประเทศชาติอย่างไรบ้าง

.....

๔.๕ ท่านคิดว่าประเพณีการสมโภชและสรงน้ำหลวงพ่อบุญไซ มีคุณค่าต่อการเสริมสร้าง
ด้านเศรษฐกิจของตัวท่านเอง ต่อชุมชน สังคม ประเทศชาติอย่างไรบ้าง

.....

๔.๖ ท่านคิดว่าประเพณีการสมโภชและสรงน้ำหลวงพ่อบุญไซ มีคุณค่าต่อการเสริมสร้าง
ด้านการท่องเที่ยวของตัวท่านเอง ต่อชุมชน สังคม ประเทศชาติอย่างไรบ้าง

.....

๔.๗ ท่านคิดว่าประเพณีการสมโภชและสรงน้ำหลวงพ่อบุญไซ มีคุณค่าต่อการสืบสาน
อนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของตัวท่านเอง ต่อชุมชน สังคม ประเทศชาติอย่างไรบ้าง

.....

ผู้สัมภาษณ์..... วันที่สัมภาษณ์..... เริ่มสัมภาษณ์.....น.
สิ้นสุดการสัมภาษณ์น. รวมเวลาสัมภาษณ์ชมนาที

ภาคผนวก ง

ภาพเกี่ยวกับงานประเพณีการสมโภชและสร้างน้ำหลวงพ่พระใส

(คณะกรรมการทำพิธีอัญเชิญหลวงพ่พระใสลงจากแท่นที่ประดิษฐานภายในพระอุโบสถ)

(แห่อัญเชิญหลวงพ่อพระใสลงจากพระอุโบสถ แห่ ๓ รอบเพื่อให้ประชาชนสรงน้ำ)

(ขบวนนางรำที่เดินนำหน้าขบวนแห่หลวงพ่อพระใส)

(ขบวนแห่หลวงพ่พระใสรอบเมืองเพื่อให้ประชาชนสงน้ำ)

(ขบวนรถบุปผชาติของชาวคุ้มต่างๆ ในเขตเทศบาลที่มาร่วมในขบวนแห่)

(คณะกรรมการประกอบพิธีอัญเชิญหลวงพ่อพระใสขึ้นประดิษฐานพลับพลาฯ ชั่วคราว)

(ประชาชนทั้งหลายเข้าสรงน้ำหลวงพ่อพระใส)

(พระสงฆ์และประชาชนประกอบพิธีเวียนเทียนเพื่อสมโภชหลวงพ่พระใส)

(ประชาชนทั้งหลายร่วมทำบุญในจุดต่างๆ ภายในบริเวณวัดโพธิ์ชัย)

(ประกอบพิธีอัญเชิญหลวงพ่อพระใสขึ้นประดิษฐานบนแท่นภายในพระอุโบสถดั้งเดิม)

(ประชาชนมาร่วมพิธีสวดสะเดาะเคราะห์หลวง วันที่ ๑๘ เมษายน)

(พิธีฟ้อนรำถวายหลวงพ่อดำพระใสในเทศกาลสงกรานต์)

(ภาพจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับเทศกาลตรุษสงกรานต์สมโภชและสรงน้ำหลวงพ่อดำพระใส)

ภาคผนวก จ
ภาพผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระราชรัตนาลงกรณ์ เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย, รองอธิการบดีมหาวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระครูปลัดมงคลรวีวัฒน์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายลำดวน สุวรรณพันธ์, ไวยาวัจกรวัดโพธิ์ชัย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางจรัส ชินาวัฒน์, นักปราชญ์ท้องถิ่นและกรรมการวัดโพธิ์ชัย, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายคมสันต์ ทินกรวงศ์, คณะกรรมการแผนกอัญเชิญหลวงพ่อพระใส, นายกสมาคมวิทยุสมัครเล่นจังหวัดหนองคาย, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายสถาพร กอแก้ว, คณะกรรมการแผนกอัญเชิญหลวงพ่อพระใส, ๒ กันยายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายภูมิภัทร พรหมสมบัติ, ประชาชนลูกหลานองค์หลวงพ่อพระใส, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายณัฐพล วัฒนะนันท์, ประชาชนลูกหลานองค์หลวงพ่อพระใส, ๒ กันยายน ๒๕๖๐.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ-สกุล : พระมหาชนะชัย ฐิริวฑฺฒโก (ศรีภูมัตย์)
- เกิด : วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๔
- สถานที่เกิด : ณ บ้านเลขที่ ๒๒๑ หมู่ ๖ บ.หนองบัวดง ต.หนองบัวดง อ.ศิลาลาด จ.ศรีสะเกษ
- อุปสมบท : ณ วัดบ้านหนองบัวดง บ.หนองบัวดง ต.หนองบัวดง อ.ศิลาลาด จ. ศรีสะเกษ เมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ โดยมีพระครูปัญญาโชติรส เป็นพระอุปัชฌาย์
- ประวัติการศึกษา : พ.ศ. ๒๕๓๖ สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ จากโรงเรียนบ้านหนองบัวดง บ.หนองบัวดง ต. หนองบัวดง อ.ศิลาลาด จ. ศรีสะเกษ
- : พ.ศ. ๒๕๔๒ สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จากโรงเรียนพระปริยัติธรรมบาลีสาธิตศึกษา วัดศรีสะเกษ อ.เมือง จ.หนองคาย
- : พ.ศ. ๒๕๔๒ สอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอก จากสำนักเรียนคณะจังหวัดหนองคาย วัดอรัญญิกาวาส อ.เมือง จ.หนองคาย
- : พ.ศ. ๒๕๔๗ สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- : พ.ศ. ๒๕๕๒ สอบไล่ได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค จากสำนักเรียนคณะจังหวัดหนองคาย วัดโพธิ์ชัย อ.เมือง จ.หนองคาย
- หน้าที่การงาน : ครูสอนพระปริยัติธรรมวัดโพธิ์ชัย(พระอารามหลวง) จังหวัดหนองคาย
- ปัจจุบันสังกัด : วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) ต.โนนเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย
- เข้าศึกษาเมื่อ : ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๕